STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05206

HERSHELE

Jacob Dineson

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-05206-X

D:\YIDDISH\TITLES\9780657052065T.PS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT (413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET, AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

©1999 NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:
Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

יעקב דינעזאָן

הערשעלע

ראָמאַן

פ א ר ל א ג „א ח י ס פ ר" ו ו א ר ש ע

Printed in poland

Copyrig t by S. Sreberk New-York U. S. A. 1928

ZAKŁAD GRAFICZNY „STEREOTYP"
:: :: WARSZAWA, NOWOLIPKI 7. :: ::

הערשעלע

W.P. ZIONIST COUNCIL
R | | | PAM
CLASS: | ACC: | DATE:
REC: | COPY:
GITLIN LIBRARY

This book once owned by a South African reader, has been preserved by the

Cape Town Yiddish Cultural Federation

and returned to circulation by the

National Yiddish Book Centre

of South Hadley, Mass. U.S.A.

May it thus inspire us to keep alight the flame of Jewish life and learning.

א

ער האָט אין בית-המדרש געלערנט און ביי איר מוטער אַ טאָג געגעסן.

האָט אין דעם טאָג אַ ראש-חודש אַ חנוכּה, אָדער אַזוי עפּעס אַ וואָכעדיקער יום-טוב געטראָפן, האָט ער אויך אַמאָל אַ טעם פון פלייש פאַרזוכט, נאָר אַזוי אין אַ פּראָסטן מיטוואָך, האָט ער כמעט מער ווי דעם טאָג אַליין נישט געגעסן.

איר מוטער איז געווען בריינדעלע, אַ רייכע אלמנה, בטבע זייער אַ קאַרגע, און כאָטש אַלע האָבן געוווסט, אַז זי איז קאַרג, ד'האָט זי אַליין אָבער נישט געוווסט, אַז אַלע ווייסן עס און האָט זייער געוואָלט, אַז לייט זאָלן עס בעסער נישט ווייסן — זי האָט שוין, ברוך-השם, אַזוי אויך געגוג בייזע מיילער, וואָס האָבן מער נישט צו טון, ווי צו רעדן וועגן איר. דעריבער פלעגט זי זיך נישט אָפּזאָגן פון אַ צדקה, אָדער פון אַ מצווה-זאַך, גלאַט אַזוי, און ווען זי האָט זיך נישט גע-קאָנט אַרויסדרייען מיט אַ גלאַטן תירוץ, האָט איר, חוץ עגמת-נפש, אויך עטלעכע מזומנע קאָפּיקעס געקאָסט.

„מען קאָן קיין דבר-אחר נישט זיין”, פלעגט זי זיך טרייסטן, „מען דאַרף נישט אַזוי פאַר גאָט דעם לעבעדיקן יוצא צו זיין, ווי פאַר זינדיקע מענטשן. ער ווייס, אַז איך בין אַן עלנטע אלמנה און נאָר דאָס ביסעלע געלט איז מיין פרנסה. אָבער לייט מיינען דאָך, אַז איך האָב

גאַנצע פּעשיקעס מיט געלט. זיי צו קיין עבירה נישט צו ברענגען, גיב איך, כאָטש איך קאָן נישט!"

אַז אירער אַ קרוב איז געוואָרן משגיח אויף דער ישיבה, אינם בית-המדרש, אין וועלכן זי האָט געדאַוונט, האָט זי, איהם צוליב, צוגענומען אַן אָרעמען בחור אויף איין טאָג אין דער וואָך ביי איר צו עסן.

„וואָס וועט ער ביי מיר אויפעסן," האָט זי געקלערט, „משטיינס געזאָגט, וויפל עס גליבט, וועט פאַר אים גענוג זיין!"—נאָר גאַנץ גיך האָט זי באַמערקט, אַז עס ווערט עפּעס נעלם דאָס ברויט אונטער זייגע ציין.

„ווייי איז מיר," האָט זי איבערגערעדט, ווען איר טאָג-עסער איז אַרויס, „ער עסט דאָך עפּעס, ווי נישט אין זיך! האָסטו געזען אַ ביסל אַ ווילדערנער זאָל עסן, ווי אַ פויער! אַזעלכער קאָן מיר דעם קאָפּ אויפעסן, נישט גערדאַכט זאָל עס ווערן!"

ביי דער ערשטער באַגעגעניש מיטן משגיח האָט זי געבעטן, מען זאָל איר שיקן אַן אַנדער ישיבה-בחור און דעם געבן אַ טאָג ביי אַן אַנדערן ערגעץ.

— פאַרוואָס געפעלט אייך דער נישט?...—האָט דער משגיח געפרעגט.

—עפּעס דאַכט מיר, אַז ער איז נישט קיין געזונטער...—האָט זי אַ גלאַטן תירוץ געפונען.—מיין מירעלע איז אַ ציטריק קינד, איר ווייסט דאָך, זאָל די שעה נישט זיין... איך האָב מורא, זי זאָל זיך, חלילה, אַ קראַנקייט פון אים נישט אָנעמען.

— גאָר אַ קראַנקער?—האָט זיך דער משגיח אָנגערופן. — זיין געזונט אויף מיינע קינדער געזאָגט!

—ער עסט אָבער נישט, ווי אַ געזונטער!—האָט בריינדעלע דערקלערט. — האָט איר געזען אין אייער לעבן, אַ מענטש זאָל עסן מיטביידע זייטן ציין? דאָס מוז זיין אַזאַ פעלער, נישט צוגעקומען זאָל עס ווערן! איך בעט אייך, שיקט מיר אַ שטיל קינד, אַן איידל קינד, וואָס מען זאָל קאָנען מיט אים זיצן ביים טיש.

דעם אַנדערן מיטוואָך האָט שוין ביי איר אַן אַנ'ער יינגל געגעסן, אָבער דער אַנדערער האָט אויך דיזעלבע קרענק געהאַט צו עסן, בעת ער איז געוועזן הונגעריק. זי האָט דעם אַנדערן אויף אַ

דריט אויסגעביטן, דעם דריטן—אויף אַ פערטן, א. אַז. וו. אַ גאַנצן זמן מיטוואָכס האָט קיינער נאָך נישט אָפּגעגעסן.

— ביי אייך עסט אַזאַ זיידן, איידל קינד,—פלעגט זי מקנא זיין איר שכינה, אַז זי פלעגט זען, ווי יענע גיט איר ישיבה-בחור עסן,— מען זעט נאָך זיין עסן נאָך, אַז ער איז אַ ווילערנער. איך האָב קיין מזל נישט צו זיי: עפּעס שיקט מען מיר נאָר די גרויסע, איבער-געוואַקסענע, וואָס ווייסן נאָר צו עסן, און אין דער גמרא אַוודאי אַ וואָרט נישט!... נישט זינדיקן זאָל איך מיט די רייד. איך ווייס גאָר-נישט, צי האָב איך אַ מצווה פאַר מיין ברויט, וואָס ער עסט ביי מיר. מען דאַרף צו אַלץ מזל האָבן!

און זי האָט טאַקע צו זיי קיין מזל נישט געהאַט. גאַנץ גיך איז אין דער ישיבה באַקאַנט געוואָרן, וואָס פאַר אַ סחורה בריינדעלע איז און וואָס פאַר אַ טאָג מען האָט ביי איר. שטילע קינדער האָבן בעסער געוואָלט הונגערן דעם טאָג און נישט גיין מבויש ווערן, וואַרטנדיק ביי איר אַ שעה, אָדער צוויי, ביז זי דערמאָנט זיך גרייטן צום טיש און הייסן גיין וואַשן זיך צום עסן. האָט זיך שוין יאָ געפונען איינער, וואָס איז געגאַנגען עסן איר מיטוואָך, איז ער געוועזן פון יענע „כוואַטסקע" בחורים, וואָס האָבן זיך געוואָלט נוקם זיין אָן איר ברויט פאַר זייערע פאַרשעמטע חברים, אויף וועלכע זי האָט שטענדיק אַ חסרון געפונען, אַבי פון זיי פטור צו ווערן.

אַזוי האָבן ביידע צדדים אַ מלחמה געפירט: די העלדן פון דער ישיבה האָבן זייער גבורה אין עסן אַרויסגעוויזן, און בריינדעלע האָט זיך געקליגט, ווי אַזוי זייער ביטער ברויט, זיי נאָך ביטערער צו מאַכן און זי האָט שטענדיק תירוצים געפונען יוצא צו זיין, וואָס דער מיטאָג איז נישט געראָטן. אַמאָל פלעגט קיין כשרע קוואָרט נישט זיין, מיט וואָס זיך צו וואַשן, אַמאָל פלעגט גראָד אין דער מינוט דאָס אָנגעגרייטע ברויט אויסגיין. דאָס דינסטמיידל איז אין יאַטקע אַוועקגעגאַנגען, דאָרט „איינגעזונקען" געוואָרן: זי האָט נישט וועמען נאָך אַ פריש לעבל ברויט צו שיקן.

—זאָל שוין זיין דאָס שטיקל, וואָס איז נאָך דאָ! — פלעגט זי זאָגן.

זייער אָפט פלעגט זיך אויך כלומרשט אַ שאלה מאַכן, און זי פלעגט דעם הונגעריקן ישיבה-בחור אויסדערציילן איר עגמת-נפש, נישט אַזוי אויף דעם מיטאָג, וואָס איז טריפה געוואָרן, ווי אויף דעם, וואָס

די האָט אים נישט וואָס צו געבן אין מויל אַריין. אָן אַנדערש מאָל פֿלעגט זי אָנזאָגן דער דינסט, אַז זי זאָל געבן דעם אָרעמען בחור עסן און נאָכדעם, ווי זי פֿלעגט אַלץ פֿאַרשליסן, פֿלעגט זי זיך גאָר אַוועק־גיין.

—וואָס האָב איך אים צו געבן, באַלעבאָסטע־לעבן? — פֿלעגט די דינסט פֿרעגן.

—אָט גיב אים, וואָס עס איז.

—און אַ צווייט געריכט?

—אַבי וואָס!—פֿלעגט זי ענטפֿערן, אַ קלאַפּ טון מיט דער טיר און אַוועקגיין.

אין בית־המדרש האָבן די צוויי געריכטן באַקומען נעמען. דאָס ערשטע האָט געהייסן „וואָס עס איז" און דאָס צווייטע — „אַבי־וואָס."

און דער קורס פֿון ברײַנדעלעס „מיטוואָך" איז שטאַרק געפֿאַלן אויף דער ישיבה־בערזע: מען האָט צו אים געמוזט צוצאָלן, אָדער מקבל באהבה זײַן הונגער און בזיונות, אַבי מיט דער ארורה זיך אָפּצוזע־כענען.

ענדלעך, האָט גאָט איר צער אויף צוגעזען און איר צוגעשיקט אַזאַ ייִנגל, פּונקט ווי זי האָט זיך געווונטשן: אַ שטיל קינד, גאָר אַ קנאַפּער עסער, אָבער דערפֿאַר, אַזאַ איידעלער, אַזאַ שעמעוודיקער, אַז איר אַליין קומט שוין אָפּט אויס אים צו בעטן נאָך אַ ביסל צו עסן.

דאָס ייִנגל איז הערשעלע געווען.

דער משגיח, וועלכער האָט נייטיק געהאַט ברײַנדעלעס אַ טובה, האָט געפּועלט ביי הערשעלען אָנצונעמען ברײַנדעלעס הונגעריקן מיטוואָך. דערפֿאַר האָט דער ראש־ישיבה אַליין—נאָכדעם, ווי הערשעלע האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זײַן גוטן קאָפּ, התמדה און שטילקייט — אים מפֿצה געווען מיט ברוך דעם קצבֿס דאָנערשטיק, וועלכער האָט זיך גערעכנט פֿאַר דעם בעסטן טאָג אין גאַנצן שטעטל.

שפּעטער איז הערשעלע מער צופֿרידן געווען מיט ברײַנדעלעס מיטוואָך, ווי מיט ברוכס דאָנערשטיק: עפּעס איז דאָ ביי ברײַנדעלען אַזוי ריין, אַזוי ליכטיק און רייך, אַז עס איז פּשוט אַ פֿאַרגעניגן דאָ צו זיצן, גלאַט אַזוי, כאָטש נישט צו עסן, בשעת דאָרט, ביי ברוכן,

איז שטענדיק שמוציק, געשריי און געטומל. ער ווערט מיד עסנדיק און ברוכס ווייב גיסט אַלץ צו אין טעלער. אים איז שווער צום דנאָ צוצוקומען, און זי לייגט נאָך צו נאָך אַ שטיק פלייש און נאָך אַ שטיק. ער שוויצט, ער האָט שוין קיין כוח נישט מער צו עסן, ווייל זיך אָפּשטעלן, כאָטש דעם אָטעם אָפּכאַפּן, אָבער ברוך גיט אַ געשריי מיט זיין קצבישן קול:

—כּל זמן שהנשמה בקרבך—רייב! אַז דו וועסט עסן, ווי אַ קינד, וועסטו קענען לערנען אויך ווי אַ קינד... עס, ווי אַ גרויסער, וועסטו האָבן כּוח, ווי אַ גרויסער צו דער תּורה. איך ווייס: זי נעמט גענוג אַרויס דאָס געזונט!...

און הערשעלען האָט זיך געדאַכט, אַז ביי בריינדעלען ווערט ער פיינער און איידעלער. ביי ברוכן אָבער—פאַרגרעבט, אָנגעשטאָפּט מיט פלייש, מיט קישקע און מאָגן, און הערט זיך אָן גענוג פּראָסטע ווערטער, קללות און זידלעריי און אָפּט אויך אַזאַ מין וואָרט, וואָס ער שעמט זיך אַליין איבערצוטראַכטן וועגן דעם.

ברוך האָט אין זיין ישיבה-בחור נאָר איין חסרון געפונען:

—וואָלט ער נאָר געהאַט כּוח צו עסן, ווי עס דאַרף צו זיין,—האָט ער שטענדיק געטענהט,—איז ער גאָר אַ ווױלער בחור! ווער רעדט, אַ דין וועגן „יעלה ויבא,” אַז איך טו אים אַמאָל אַ פרעג, אָדער אַזוי עפּעס אַ מעשה פון דער הייליקער תּורה, „וואָס דער קאָפּ איז צעדרייט און עס פאַרגעסט זיך...” אַפילו אַ דין פון אַ ריאה ווייס ער אויך. וואָלט ער נאָר עסן, ווי אַ מענטש, איז ער שוין אַ פאַרטיקע כּלי!...

און בריינדעלע האָט נאָר איין מעלה אין אים געפונען:

—אַן איידעל קינד, אַ זיידן קינד,—פלעגט זי זאָגן,—שטיל, ווי אַ טויב, עסט, ווי אַ פייגעלע... וויפל מען גיט אים, איז אים אַלץ צופיל... הלוואי זאָל ער נאָר אַזויפיל אויפעסן, וויפל איך פאַרגין אים... איך ווייס, אַז איך האָב אַ מצווה, זאָל אים נאָר ווויל באַקומען!...

עס האָט אים אויך געליובט דער ראש-ישיבה אַליין.

מיט אַזאַ תּלמיד איז באמת אַ פאַרגעניגן צו לערנען, — פלעגט ער זאָגן נאָך יעדן שיעור, ווען הערשעלע פלעגט אָנפרעגן קשיות אויף דער גמרא, אויף רש”י און פלעגט אַליין טרעפן דעם מהרש”א מיטן מהר”ם שי”ף. — נו, אַזאַ איז מחדר דעם שכל, ער וואַקסט אַ לייט!...

און ער האָט אים, ווי אַ טרייער פאָטער מקרב געווען מיט וואָס נאָר ער האָט געקאָנט.

עס האָבן אים ליב געהאַט אויך זיינע חברים, כאָטש עס טרעפט זעלטן, אַז אַ ישיבה־בחור זאָל מיט נאָך אַ ישיבה־בחור לעבן באהבה ואהוה. חוץ זיין גוטסקייט צו זיי, דערקלערנדיק זיי אָפט אַ „ויש ליישב" אין מהרש"א, אָדער ערגעץ אַ ווייזעניש אין גמרא, חוץ זיין עניוות זיך קיינמאָל נישט צו גרויסן איבער זיינע פּראָסטע חברים, האָט ער נאָך אַ מעלה געהאַט, וואָס האָט אים חן צוגעגעבן אין זייערע אויגן, און דאָס איז געווען דער זיסער „קול בנגינה" זיינער, זיין זינגען אַ שטייגערל ביי דער גמרא, אָדער אָפט, אין אַ פרייליכער רגע, בעת עס האָט זיך אים געזונגען אַליין, נישט וויסנדיק, פאַרוואָס. זיינע חברים, אים אויסהערנדיק, פלעגן שרייען:

— פּלאי פּלאים! אַ מתנת אלקים!

אין די ווינטערדיקע לאַנגע נעכט פלעגן זיי זיך אָפט אַרומקלויבן אַרום אים, בעטן אים זינגען אַ וואָלעכל, אַ קליבאַנער בעטלער, חזנישע זאַכן, אָדער אַזוי עפּעס אַ שטייגער און פאַנטאַזיע... ער האָט אַלץ געזינגען: נלחות, אָדער קאָר־געזאַנג, אויך פאַרשידענע מעלאָדיעס פון פּורים־שפּיל, „מכירת־יוסף", „מלוכת שאול אָדער „גדולת דוד ושלמה".

יעדער ישיבה־בחור האָט זיך פון אים אַ באַזונדער ניגון אויסגעלערנט: מיט דעם ניגון האָט מען די גמרא געלערנט, און די גמרא איז עפּעס גרינגער און וויכער געוואָרן: דער ניגון האָט אַ נשמה אַריינגעבלאָזן אין די ווערטער, עס האָט זיך געלערנט מיט לוסט, מיט פאַרגעניגן. דער בית־המדרש איז פול געוואָרן מיט געזאַנג און מיט תורה, און אפילו דער פוילער איז אַ מתמיד געוואָרן.

הערשעלע האָט אויך שטענדיק מיט אַ ניגון געלערנט, נאָר זיין ניגון איז נישט אַלעמאָל געווען דערזעלבער. אָפט האָט מען אין דעם געקאָנט הערן זיין גליק און צופרידנקייט פון דער שיטה אין גמרא, וואָס ער לערנט, און אָפט האָט זיך אין אים געהערט אַ טיפער טרויער, אומבאַקאַנטע האָפענונגען, עפּעס אַ מין בענקעניש, ווי עס רייסט זיך די נשמה זיינע צו פליען ערגעץ אינדערהויך, ווייט זיך אַוועקצוטראָגן אַהין, דאָרט, וווּ ס׳ האָבן אַמאָל געלעבט די תנאים און אמוראים, וועמענס שכלדיקע רייד ער לערנט איצט.

נאָר דעם לעצטן ווינטער האָבן זיך זיינע ניגונים פאַרענדערט: וואָס אַ טאָג, ווערן זיי אַלץ טיפער, טרויעריקער און רירנדיקער: עס

הערט זיך אין זיי אַ באַהאַלטענער ווייטיק פון האַרצן. עס צעגייט דאָס האַרץ צוהערנדיק. עס ווילט זיך אים טרייסטן, אָדער פאַלן אים אויפן האַלדז און אים קושן און האַלדזן. זיינע אויגן בליצן, די תמיד בלאסע באַקן הייבן אָן צו ברענען; דער ניגון אָבער ווערט טיפער, די ווערטער פון דער גמרא שיטן זיך, ווי פערל. ער איז אַריינגעטון אין ענין, זעט נישט, ווי ביי עפּעס אַ חבר, וועלכער שטייט און הערט זיך צו, ווייזן זיך טרערן אין די אויגן, און אַזוי לערנט ער און זינגט אַלץ ווייטער און ווייטער. עס גיסן זיך די טרערן אַזוי קלאָר און ריין, ביז דער חבר שלאָגט אים איבער מיט דער פראַגע:

— זאָג, הערשעלע, וואָס איז דיר? וואָס טוט דיר אַזוי וויי? עס קאָן פון דיין ניגון אַ שטיין צוגיין!

דאַן כאַפּט ער זיך אויף ווי פון אַ חלום. אים רייסט זיך אַרויס אַ שווערער זיפץ. ער פאַרמאַכט די גמרא און הייבט אָן איבערן בית-המדרש הין און צוריק צו גיין, גלייך ווי ער וואָלט עפּעס וועלן געפינען, וואָס אים פעלט...

די חברים האָבן פיל גערעדט און פיל דיכפּוטירט איבער זיין קול נגינה, נאָר אַלע האָבן מודה געווען, אַז חוץ דעם עצם קול אַליין, וואָס דאָס איז אַ מתנת אלקים, האָט ער נאָך גרויס געפיל דערצו, און אַז ער וואָלט קענען נאָטן, האָט ער שוין געמעגט צופּגעבן קאָנצערט פאַר שרים און שררות, אַזוי ווי דאָס ווילנער באַלעבעסל בשעתו.

נאָר הערשעלע האָט פון קאָנצערט נישט געטראַכט. ער האָט געזונגען, ווייל עס איז זיין טבע געווען. ער האָט קיינמאָל קיין לוסט נישט געהאַט צו זינגען, וואָס יענער בעט, נאָר וואָס דאָס אייגענע האַרץ וויל, און ער האָט נישט געוווסט, פאַרוואָס ער זינגט.

די גמרא, די תורה איז דער עיקר געווען. זינגען, האָט זיך אים געדאַכט, קאָן יעדער.

—נישט דער האַלדז, נאָר דאָס האַרץ זינגט! — האָט ער אַלץ געזאָגט.

און וואָלט אַן אַנדערער געהאַט אַזאַ פול האַרץ, ווי ער, וואָלט דער אַנדערער אויך אַזוי זינגען, ווי ער, און אים איז שווער געווען אויסצוהערן, ווי זיינע חברים מאַכן אים אַזוי גרויס, און לויבן אים אין די אויגן פאַר זיין כלי.

פונדעסטוועגן האָט זיך אים זייער געוואָלט, אַז זי זאָל אים הערן זינגען, זי זאָל כאָטש זיין אַ „רואה ואינה נראה" און קומען אין בית-

המדרש אַריין, בעת ער זיצט אונטערן ארון־הקודש מיט דער גמרא אויפֿן שטענדער. ער זאָל זי נישט זען, קיינער זאָל זי נישט זען, און זי זאָל אויסהערן אַלע מעלאָדיעס און שטייגערלעך, וואָס זינגען זיך אים דאַן אַזוי ליב און אַזוי זיס.

ער האָט געוווסט, אַז זי קען אויך זינגען, אַז זי האָט געפֿיל און האָט זייער ליב געזאַנג, אָבער ער איז אין כּעס געווען אויף זיך, פֿאַרוואָס אים ווילט זיך אַזאַ זאַך, וואָס עס קאָן נישט זיין!

— שוטה!—פֿלעגט ער צו זיך אַליין זאָגן.—וואָס ווילט זיך דיר דאָס אַזוי? נו, וואָס וועט זיין, אַז זי וועט מיך שוין הערן, אַז זי וועט שוין וויסן? רעדן מיט איר וועל איך אַלץ נישט, וואָס קאָן איך מיט איר רעדן? זי איז אַ געבילדעטע, אַ גבירטע, אַ בת־יחידה, וועלכע עסקים האָט זי מיט מיר? און זי האַלט זיך אַזוי גרויס!..

און אים האָט זיך פֿאָרט געוואָלט, ער זאָל כאָטש איינמאָל אין זיין לעבן קאָנען פֿאַר איר זיך אויסזינגען. אים האָט געדאַכט, אַז עס וואָלט אים דעמאָלט גרינגער ווערן. דאָס האַרץ וואָלט שוין זיין רויק און ער וואָלט צוריק אָנהייבן זינגען פֿריילעכע זאַכן, ווי אַמאָל, און קיינמאָל נישט מער זיין אומעטיק.

און וואָס מער ער האָט פֿון דעם געטראַכט, אַלץ מער איז זי אים געשטאַנען פֿאַר די אויגן, און ער האָט אָנגעהייבן פֿילן, אַז עס ציט אים עפּעס צו איר, ווי מיט צוואַנגען. ער קאָן זי נישט פֿאַרגעסן... אפֿילו בעת ער לערנט, דערמאַנט ער זיך אָן איר און הערט נישט מער די ווערטער, וואָס ער לערנט.

—צי איז דאָס נישט אַ יצר הרע אָנגעשטאַנען אויף מיר?—האָט ער זיך געפֿרעגט.—צי שטעקט דאָ נישט עפּעס אַ כּישוף? דאָס איז דאָך אַ וווּנדערלעכע זאַך; זי האָט קיינמאָל מיט מיר אַ וואָרט נישט אויסגערעדט, נאָר ווען נישט ווען אַ קוק געטון, און איך קאָן אירע אויגן נישט פֿאַרגעסן! ווען איך טראַכט פֿון איר, פֿיל איך, ווי דאָס האַרץ איז עפּעס אַזוי פּוסט אין מיר, אַזוי אויסגעריסן... אַן אמתער כּישוף!.. ער האָט אָנגעהייבן זוכן סגולות פֿון ספֿר זכירה און פֿון נאָך אַזעלכע ספֿרים, וואָס ווייסן אַן עצה צו געבן צו אַלע קרענק אין דער וועלט... ער האָט אויך גענומען לערנען מיט התמדה, זיך פֿאַרטיפֿן אין דעם ענין, זיין פֿרום, מיט תּפֿילות און תּעניתים און נישט צו הערן דעם יצר־הרע, וואָס וועט אים צו קיין גוטס נישט פֿירן.

פֿון די אַלע גוטע סגולות, ווי זיך צו היילן פֿון דער אָנגעשיק־

טער קרענק, איז אים נאָר מעגלעך געווען די סגולה פֿון פֿאַסטן—פֿאַסטן איז בלויז נישט עסן אַ טאָג. נו, וועלכער ישיבה־בחור קאָן עס נישט? בפֿרט הערשעלע, וואָס האָט פֿון עסן קיינמאָל נישט געהאַלטן. און זינט דער יצר־הרע איז אָנגעשטאַנען אויף אים, האָט ער גלאַט אַזוי דעם אַפּעטיט צום עסן פֿאַרלוירן. אָט האָט ער געפֿאַסט אָן רחמנות אויף זיך. דאָס האַרץ האָט אים אַזוי ווי געטון, אַז ער האָט געמוזט נאָך אַ ווייטיק געפֿינען, יענע שמערצן צו פֿאַרגעסן. אָבער אומזיסט. וואָס שוואַכער ער איז געוואָרן פֿון נישט עסן, אַלץ שטאַרקער איז אין אים דער כּוח־הדמיון געוואָרן: ער האָט מירעלען געזען, און קלאָר געזען, אפֿילו ווען ער האָט מיט פֿאַרמאַכטע אויגן און מיט גרויס כּוונה שמונה־עשרה געדאַוונט. זי דאַוונט, זי זינגט, די אויגן אין סידור אַריינגעטון. ער קאָן קוקן אויף איר. ער הערט יעדעס וואָרט, ווי אַ פּערל אַרויס פֿון איר שיין מיילעכל. און אַזוי קוקט ער אויף איר מיט פֿאַרמאַכטע אויגן, הערט איר געזאַנג, איר ריינע קלאָרע עברי און ווייס נישט, אַז נישט אירע ווערטער אין שטימע הערט ער, נאָר זיין אייגענע. פּלוצלונג הייבט דער עולם אָן צו זאָגן קדושה. ער ווייסט נישט, ווו ער האַלט, שפּרינגט קדוש גלייך מיט אַלעמען. עס הייבן זיך אים אָן גיסן טרערן פֿון די אויגן פֿאַר זיין זינד, פֿאַר זיינע הרהורים אין דאַוונען, און ער בעט ביי גאָט אַ רפֿואה פֿאַר זיין קראַנקן נפֿש.

דאָס אייגענע פֿלעגט אויך זיין ביי דער גמרא: אָן אַ ניגון האָט ער נישט געקאָנט לערנען, און קוים האָט ער אָנגעהייבן צו זינגען, האָט זיך ווי פֿון אַ קוואַל מעלאָדיעס געגאָסן. ער האָט די וועלט, די גמרא, אביי ורבא פֿאַרגעסן און אים האָט זיך געדאַכט, אַז זי שטייט לעבן אים, זי הערט און זינגט מיט און טרערן הייבן אָן צו קאַפּען איבער דער גמרא, און זיי וועקן אים אויף פֿון זיין שווערן חלום און ער זיפֿצט אויס:

— אַ יצר הרע, אַ נסיון, וואָס וויל זי פֿון מיר?..

ב

זי איז געווען מירעלע, בריינדעלעס בת-יחידה, אַ מיידל אַלעבעדיקס. אַ פּאָר שיינע, בלויע אויגן, לאַנגע בלאָנדע צעפּ, שלאַנק און גראַציעז, געהאָדעוועט אין גוטס אין נאָכגעגעבענקייט, און איר גוט האַרץ האָט מען דאָך דורך אירע ליכטיקע אויגן דורכגעזען.

אַלע, וואָס האָבן איר געשטאָרבענעם פאָטער געקענט, האָבן געזאָגט, אַז זי איז אינגאַנצן דער פאָטער. ער איז אויך אַזאַ גוטער און פריילעכער געווען, האָט מען דערציילט. נאָר בריינדעלע האָט אים די יאָרן אָפּגעקירצט: ער האָט נישט געקאָנט זיין אַזאַ אַ האַרטער פּראָצענטניק, ווי זי האָט געוואָלט און זי האָט אים שטענדיק געקרענקט. ערשט, אַז ער איז שוין אַ קראַנקער אויפן טויטן בעט געלעגן, האָט זי זיך אַרומגעקוקט, וואָס פאַר אַ קרוין, וואָס פאַר אַ גאָלד אַמאַן זי האָט פאַרלאָרן.

ער האָט פאַרן טויט עטלעכע טויזנט רובל זיין שוואָגער, בריינדעלעס ברודער, איבערגעגעבן אין זיכערע הענט פאַר זיין איינציק קינד אויף נדן. דאָס איבריקע, האָט ער אינגאַנצן בריינדעלען איבערגעלאָזן, איר געווונטשן גליקלעכער צו לעבן מיט אַ צווייטן מאַן, אויב זי וועט וועלן חתונה האָבן נאָך זיין טויט. פונם פּראָצענט פון די דריי טויזנט רובל, האָט ער אָנגעזאָגט, זאָל מען בילדן זיין קינד, ווי די נייע וועלט פאָדערט. בריינדעלע האָט נאָך אים זיך נישט געקאָנט צוקלייבן אַ מאַן, און—איז אַן אלמנה געבליבן, געהאָדעוועט איר בת-

חידה, געדונגען רביים און לערער פאַר איר, און געפירט איר ווכער־געשעפט ווייטער.

לויט די מלמדים און לערער, וואָס מען האָט דאָ אין שטעטל געקאָנט באַקומען, איז מירעלע אי געלערנט, אי געבילדעט געווען. זי האָט דעם פיינסטען בריוו, יידיש און רוסיש געקאָנט אויפשרייבן און די שווערסטע האַנדשריפט געקאָנט איבערלייענען. נחמיה דער לערער, אַ פאַרצייטיקער מושלם, האָט מיט איר אויך דייטש און מאַנכע ווערטער פראַנצויזיש געלערנט, און אַזוי ווי ער איז אַמאָל אַ גוטער זינגער געווען, האָט ער איר אויך געלערנט זינגען. ברײַנדעלע האָט עס נישט געוואָלט ליידן לכתחילה.

—וואָס טויג עס מיר?—פלעגט זי זאָגן.— אַ חזן וועט זי אפשר ווערן אין דער ווייבער־שול?

נחמיה פלעגט איר דערקלערן, אַז בילדונג הייסט אַלץ, אפילו זינגען אויך. אַ מענש דאַרף אַלץ קענען און קיין זאַך נישט דאַרפן, און וואָס שאַדט עס, אַז זי זינגט, אַז זי האָט אַ הנאה פון זינגען? פאַרגינט עס איר, זי איז דאָך אייער בת־יחידה...

— אַ הנאה, לאָז זיין אַזוי! — פלעגט ברײַנדעלע מסכים זיין, הייבנדיק מיט די אַקסלען אויף אַזאַ מין משוגעת.—גאָר אַ מיידל לערנען זינגען!...

אין דער מוטערס געשעפטן האָט זיך מירעלע נישט אַרייַנגעמישט. עס פלעגט אַפילו אַמאָל טרעפן ממליץ טוב צו זיין אויף יענעם אַ בעל־חוב ברײַנדעלעס, וועלכער האָט פאַר איר אָוועקגעלייגט זיינע טענות. אָבער ברײַנדעלע פלעגט איר באַלד ענטפערן:

—נישט דיין עסק! רחמנות אויף לייטן איז אכזריות אויף זיך! דו וועסט עלטער ווערן, וועסטו וויסן, אַז דיין מאַמען איז, חלילה, נישט אַזאַ, וואָס באַראַבעוועט לייטן אין די גאַסן! איך נעם נאָר וויפל מיר קומט נאָך דער עסקא... פאַרקרענק איך דעם איבעריקן פעניק, וואָס איך נעם נישט קיין פאַרדינסטן!..

אָבער ווען מירעלע פלעגט נאָך אַלץ בעטן, כאָטש צו וואַרטן אַ ביסל און נישט פאַרקויפן ערגעץ אַ משכון, האָט ברײַנדעלע איין מיטל געהאַט: זיך פאַנאַנדערוויינען, באַקלאָגן איר פינסטערן מזל, וואָס אַפילו איר האַרציק גוט קינד גלויבט זי נישט. און פלעגט זיך אַזוי לאַנג פיעשטשען און געוויין, ביז מירעלע פלעגט נאָך קאָסטן די מוטער צו באַרויקן און צו טרייסטן.

אין דער מוטערס הנהגות מיט די ישיבה-בחורים האָט זי קיין אומגערעכטיקייט נישט איינגעזען. בעת זי איז נאָך אַ קינד געווען, האָבן שוין ישיבה-בחורים אַ טאָג געגעסן ביי זיי. דעמאָלט פלעגט זי קוקן אויף זיי מיט רחמנות. זי האָט זיך שטענדיק אַליין געהאָדעוועט, אָן ברידער, אָן שוועסטער, און דאָס האַרץ האָט זי שטענדיק געצויגן צו די אָרעמע קינדער, געוואָלט רעדן מיט זיי, שטיפן, שפּילן, ווי אַ קינד פון די יאָרן. שפּעטער האָט זי באַוואונדערט זייער אָרעמקייט, באַטראַכט זייערע צעריסענע קליידער, געוואָלט וויסן, ווו איז זייער היים, וווהין גייען זיי אַוועק פון דאַנען? צי האָבן זיי ערגעץ ברידער און שוועסטער? און נאָר אַזעלכע פראַגן, וואָס האָבן זי אין איר קינדערישער תמימות שטאַרק געאַרט... אָבער ברײַנדעלע האָט זי קיינמאָל נישט צוגעלאָזן צו נאָענטע מחזקות מיט זיי, נישט ווייל איר איז נישט אָנגעשטאַנען, אַז איר איידל קינד זאָל רעדן מיט די אָרעמע בחורים, נאָר זי האָט פּשוט מורא געהאַט, זי זאָל זיך, חלילה, ערגעץ אַ קראַנקהייט נישט אָנעמען פון זיי, און האָט מירעלען אָנגעשראָקן מיט אַזעלכע אויסגעטראַכטע חסרונות אויף זיי, ביז זי האָט אָנגעהייבן מורא צו האָבן זיך אָנצורירן אָן דעם לעפל אָדער טעלער, וואָס אַ ישיבה-בחור האָט פון דעם געגעסן.

אַז זי איז עלטער געוואָרן און אָנגעהייבן איינצוזען, אַז מאַנכע פון די, וואָס האָבן ביי איר מוטער געגעסן, זענען נישט מיאוסער פון ערגעץ אַ באַלעבאַטיש קינד. פון שטעטל, האָט זי דאָך נישט געקאָנט דאָס איינגעוואָרצלטע עקלגעפיל אַרויסטרייבן פון זיך. און האָט זיך זעלטן ווען באַקימערט, ווער עס עסט ביי זיי און וואָס ער עסט.

אַז די מוטער אירע זשאַלעוועט זיי דאָס עסן, וואָס זי גיט זיי, האָט איר קיינמאָל אויפן זינען נישט געקאָנט אַרויפקומען: ברײַנדעלע איז נאָר פאַר זיך און פאַר דער וועלט קאַרג געווען, אָבער פאַר איר בת-יחידקע איז קיין זאַך נישט צו טייער געווען.

אַבי זי זאָל נאָר עסן! עס זאָל איר נאָר ווויל באַקומען!.. דאָס נאָכגעגעבענע קינד אָבער, וואָס האָט זיך גענערט מיט נאַשערייען, פלעגט גיין צום טיש עסן נאָר דער מוטער צוליב, און האָט גאָרנישט געקאָנט קלערן, אַז די מוטער פאַרגינט נישט דאָס עסן וועמען עס איז.

אויף הערשעלן האָט זי אין אָנהייב נישט בעסער געקוקט, ווי

אויף עפּעס אַן אַנדער ישיבה-בחור, כאָטש זי האָט אָפט געהערט, ווי די מוטער לויבט אים פאַר זיין שטילקייט. זי האָט אויך געהערט, אַז ער קען גוט לערנען און זינגט ווי אַ פידעלע.

איינמאָל האָט ברײנדעלע מירעלען דערלאַנגט דעמזעלבן לעפל, וואָס הערשעלע האָט מיט אַ שעה פריער מיט אים געגעסן. מירעלע האָט דעם לעפל צוועקגעלייגט און געבעטן ביי דער מוטער די שלי־סעלעך אַרויסצונעמען אַן אַנדער לעפל. ברײנדעלע האָט די שליסלען נישט געקאָנט געפינען און האָט איר געהייסן עסן מיט דעמזעלבן לעפל.

— איך קאָן מיט דעם לעפל נישט עסן! — האָט מירעלע זיך קאַפּריזעט.

— וואָס איז? איז ער?

— דער ישיבה-בחור האָט מיט אים געגעסן!—האָט זי געענטפערט און אַליין נישט געוווסט, פאַרוואָס זי איז בעת מעשה רויט גע־וואָרן.

—דיר וועט גאָרנישט שאַטן!—האָט די מוטער זיך אָפּגערופן.—ביי זיין טאַטע-מאַמע איז ער אפשר אויך אַזאַ ציטריק קינד, ווי דו, מיין טאָכטער... זעסט דען נישט, וואָס פאַר אַן איידל קינד ער איז? זאָל עס מיר צוקומען אין געזונט, מיט וויפל ער איז איידעלער און ריי־נער פאַר אַנדערע באַלעבאַטישע קינדער... די תורה שיינט דאָך אויף זיין פנים!

— אַ ישיבה-בחור!.. — האָט מירעלע אויסגערעדט, אַליין נישט ווויסנדיק קלאָר, וואָס זי האָט געמיינט דערמיט צו זאָגן.

— אַ גרויסער חסרון!—דיין טאַטע, אים צו לענגערע יאָר, האָט אויך בחורווייז אין דער ישיבה געלערנט. זי מיינט, אַז אַלע ישיבה־בחורים זענען גלייך! עס זענען דאָ, מיין טאָכטער, אַזעלכע איידעלע קינדער, וואָס מען מעג זיך בענטשן מיט זיי! הערשעלע, אונדזער ישיבה-בחור, איז געיחוס פון אַ פיינער גזע און עס וועט אים גאָר צו אַ שידוך נישט שאַדן, וואָס ער לערנט אין דער ישיבה! אַזאַ שטיק גאָלד זאָל איך האָבן, וואָס פאַר אַ פיינע כלה ער וועט נאָך אַמאָל האָבן! מיאוס זיך נישט, מיין טאָכטער, פון אים... זאָל עס מיר זיין וואָס עס וועט דיר שאַדן!

— איך קאָן אָבער פאָרט נישט!—האָט מירעלע, נעמענדיק אַ האַנט דעם לעפל, ווי זיך געבעטן ביי דער מוטער.

— זינדיק נישט, מיין קינד, מען טאָר עס נישט זאָגן! — אפשר באַליידיקסטו דערמיט זיין געשטאָרבענע מאַמען... וואָס איז? וואָס האָסטו אין אים אַזוינס געזען, וואָס דו מיאוסט זיך צוצורירן צו דעם לעפל?

מירעלע האָט דער מוטער נאָכגעגעבן און בעת מעשה זיך באַרעכנט, אַז הערשעלע איז טאַקי באמת נישט גלייך צו אַנדערע. עפּעס איז ער אַזאַ שטילער און קוקט אָפּט אויף איר מיט אַזעלכע אויגן און אַזוי שעמעדיק.

דעם אַנדערן מיטוואָך איז זי מיט אַ בכיון די גאַנצע צייט געזעסן ביים טיש און זיך נענטער צוגעקוקט צו אים, און זי האָט ערשט דערזען, אַז ער איז אויך שיין. גאָר אומגערן האָט זי אים אין די אויגן אַריינגעקוקט. זיי האָבן אויך אויף איר געקוקט און דאָס האַרץ אירס האָט בעת מעשה עפּעס אַזוי ווי געטון. איר האָט זיך געדאַכט, אַז די אויגן האָבן איר געזאָגט:

— האָט רחמנות, נישט לאַכט פון מיין אָרעמקייט!

אַז ער איז אַוועקגעגאַנגען, האָט איר שטאַרק באַנג געטון, וואָס זי האָט אים היינט אַזוי מבייש געווען מיט איר קוקן אויף אים. איר האָט פאַרדראָסן: טאָמער קלערט ער, אַז זי האָט עס געמיינט פון אים אָפּצולאַכן, וואָס זי האָט עס באמת נישט געוואָלט און נישט געמיינט.

שפּעטער האָט זי אויך געהערט דערציילנדיק פון זיין זינגען, פון זיינע גבורות אין הלל זאָגן, אַ שבת ראש חודש, פאַרן עמוד... זינגען האָט זי ליב. זי וואָלט אַ האַלבע נשמה פאַר שיין זינגען אַוועקגעגעבן, און זי האָט זייער געוואָלט מיט אים אַמאָל רעדן פון זינגען. נאָר ווי אַזוי? ווייל זי נאָר אָנהייבן רעדן מיט אים, באַמערקט זי, ווי ער ווערט פאַרשעמט. זיין קוק זאָגט איר אויסדריקלעך:

„האָט רחמנות, לאַכט נישט פון מיין אָרעמקייט!"

און ווי קאָן זי נאָך רעדן, אַז אפילו אַ קוק פאַרשעמט אים אַזוי.

פאַרוואָס שעמט ער זיך אַזוי? דאָס האָט זי זיך גאָרנישט געפרעגט. זי האָט געוואוסט, אַז אַ ישיבה־בחור דאַרף זיך שעמען. ער שעמט זיך פאַר דער מוטער אויך; אפילו דאָס דינסטמיידל פרעגט אים, וואָס ווערט ער אַזוי פאַרשעמט, זאָל ער זיך נאָך פאַר איר נישט שעמען? אפשר שעמט ער זיך פאַר זיינע אָרעמע קליידער, ווייל ער

איז נישט קיין געבוירענער קבצן? און דאָס האַרץ האָט איר ווי געטון, פֿאַרוואָס איז ער אַזוי אָרעם? איר האָט זיך געוואָלט וויסן, פֿון וואַנען איז ער? ווער זענען זײַנע עלטערן געווען? צי האָט ער ערגעץ אַ שוועסטער, אָדער כאָטש אַ פֿעטער אַ רײַכן, וואָס זי זאָל קאָנען שרײַבן פֿון זײַנעטוועגן אַ בריוועלע, אַזוי ווי זי קען, און דעם פֿעטער דערמאָנען, אַז עס איז שוין צײַט אים נײַע בגדים צו שיקן און נישט לאָזן זײַן טײַערן פּלימעניק אַזוי פֿאַרשעמט צו ווערן מיט זײַן אָרעמקייט...

זי האָט בײַ זיך באַשלאָסן אַמאָל פּאָרט מיט אים זיך אויסצורעדן, אים אויספֿרעגן וועגן זײַן פֿאַמיליע, און טאַקי בײַ דער געלעגנהייט אים געבן צו פֿאַרשטיין, אַז אַ מענטש דאַרף נישט זײַן אַזוי אַראָפּגעפֿאַלן מיט זײַן אָרעמקייט, זיך נישט אַזוי שטאַרק שעמען דערמיט, און אים טאַקע בײַ דער געלעגנהייט דערקלערן, אַז זי מיינט, חלילה, נישט פֿון אים חוזק צו מאַכן. אַדרבה, זי ווינטשט אים אַלדאָס גוטס. זי ווייסט, אַז ער קען גוט לערנען און האָט געהערט, ווי לײַט קענען זיך נישט גענוג אָנלויבן זײַן שײנע שטימע צו זינגען, וואָס דאָס איז בײַ איר מער ווערט, ווי רײַכקייט און אַלץ.

אַרײַנקומענדיק אַמאָל פֿון גאַס אַ צעהיצטע, און דורכלויפֿנדיק דעם עסצימער, וווּ הערשעלע איז געזעסן און געוואַרט, אַז ברײַנדעלע זאָל אָנקומען און אים הייסן גיין זיך וואַשן צום עסן, האָט זי אים דערזען, און זי האָט זיך באַלד דערמאָנט, אַז איצט, ווען די מוטער אירע איז בײַם פֿעטער, וועט זי מיט אים אַליין בײַם טיש עסן און קאָנען זיך אויסרעדן.

אים האָט דאָס האַרץ געזאָגט, אַז זי וויל עפּעס מיט אים רעדן, וואָרים זי האָט עפּעס אַזאַ קוק געטון אויף אים, דורכלויפֿנדיק גלײַך, ווי זי וואָלט דערמיט געזאָגט: „גוט, וואָס איר זײַט דאָ. איצט וועל איך אײַך שוין זאָגן, אַז איך האָב שטאַרק פֿאַריבל אויף אײַך, וואָס איר טראַכט שטענדיק פֿון מיר!”

אַז ער טראַכט שטענדיק פֿון איר, ווייס זי געוויס, האָט ער געקלערט, אַז נישט וואָלט זי איצט אויף אים נישט קוקן אַזוי אָפּט. זי איז געוויס אין כּעס און איז גערעכט. „ווי קום איך, ישיבֿה-בחור, פֿון איר צו טראַכטן?” און ער האָט זיך צוגעגרייט צו הערן באַלד זײַן שאַנד, ווי ער איז ווערט. אָבער איידער ער האָט צײַט געהאַט צוגעפֿינען אַן עצה, ווי זיך אַרויסצוראַטעווען, איז זי צוריק אַרײַנגעקומען. ער האָט דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן, די אויגן האָבן אויף דער פּאָדלאָגע

געקוקט און די פּאָדלאָגע נישט געזען. אים האָט זיך געדאַכט, אַז ער זעט נאָר אירע שיינע אויגן, וועלכע קוקן אויף אים, און זיי קוקן, דאַכט זיך, מיט רחמנות, מיט ליבשאַפט און לייטזעליקייט.

—מי יודע?—האָט ער געקלערט.—ווער ווייס? אפשר מיינט זי מיר גאָר אַ גוט וואָרט צו זאָגן? עס מוז דאָך זיין אמת, וואָס אַ וועלט זאָגט: „אַ האַרץ פילט אַ האַרץ!”

—נו, און אַז זי וועט עס מיך פרעגן, וואָס וועל איך איר ענטפערן?—האָט ער זיך ווייטער געפרעגט?

—גאָרנישט... איך וועל גאָרנישט ענטפערן... איך קאָן נישט ענטפערן... בעסער שווייגן... זי איז אַ קלוגע... זי וועט אַליין וויסן, אַז „שתיקה כהודאה דמיא!...”

ער האָט דעם קאָפּ טיפער אַראָפּגעבויגן און דאָס האַרץ אָבער, האָט שטאַרקער און שטאַרקער געקלאַפּט.

—הערשל! — האָט ער דערהערט אַ שטימע הינטער זיך, און די שטימע איז אַזוי ליב, ווי עס וואָלט אים אַ בת־קול פון הימל גערופן.

—הערשל!—האָט ער נאָכאַמאָל דערהערט און ער האָט זיך שוין געוואָלט אָפּרופן. ער האָט אָבער באַדאַרפט פריער טיף זיך אויסזיפצן, אָפּצוכאַפּן דעם איינגעהאַלטענעם אָטעם, און דאָס האָט ער מורא געהאַט צו טון, טאָמער פּאַסט עס נישט.

— פאַרוואָס ענטפערט איר נישט? — האָט מירעלע געפרעגט, צוגייענדיק נענטער. — ווילט איר גאָר מיט מיר אַ וואָרט נישט אויסרעדן?

דער איינגעהאַלטענער אָטעם האָט זיך דערווייל געענדיקט, אַ שווערער זיפץ האָט זיך אים טיף פון האַרצן אַרויסגעריסן. רעדן, אָבער, האָט ער נאָך אַלץ נישט געקענט. נישט ווילנדיק, האָבן זיך, זיינע אויגן צוגעקערט צו דער זייט, פון וואַנען די שטימע האָט צו אים אַזוי זיס און ליב גערעדט. ער האָט מירעלען גלייך אין פּנים אָנגעקוקט און האָט זי נישט געזען. דער קאָפּ איז אים שווער געוואָרן, ווי מיט בליי אָנגעגאָסן, דאָס האַרץ האָט פּלוצים אויפגעהערט צוקלאַפּן, פאַר די אויגן האָבן זיך נאָר פייערדיקע רעדער געדרייט, און ער האָט זיך געמוזט פאַר אַ ברעג טיש אָנכאַפּן, ער זאָל פון שטול נישט אַראָפּפאַלן.

מירעלע האָט זיין בלאַסקייט, זיין ציטערן מיט אַלע גלידער דערזען און האָט מיט שרעק אַ געשריי געטון:

—וואָס איז אייך, הערשעלע?

אַזוי האָט אים די מוטער אין און אונטער די אייגן גערופן, און פון שרעק, האָט זי פאַרגעסן, אַז עס פּאַסט אפשר נישט פאַר איר אַזוי פאַמיליאַר אים צו רופן, נאָר ער האָט עס נישט געהערט.

—הערשעלע, אייך איז נישט גוט, זע איך! — האָט זי אויסגערעדט מיט אַנגסט און צוגערוקט צו אים דאָס גלאָז וואַסער, וואָס איז דאָ אויפן טיש געשטאַנען.—נעמט אַ שלונג וואַסער, גיכער!

ער האָט אויסגעשטרעקט זיין האַנט, אָבער זי האָט אַזוי געציטערט, און נאָך איידער ער האָט דאָס גלאָז אויפגעהייבן, האָט זיך שוין אַ העלפט אויפן טישטוך אויסגעגאָסן.

זי האָט דאָס גלאָז צוגעטראָגן אים צו די ליפן, און ער האָט אַ שלונג געטון.

— אַ דאַנק! — האָט ער, קוים דעם אָטעם אָפּכאַפּנדיק, אויסגערעדט.

—צי איז דאָ נישט אַ טשאַד געווען?—האָט זי געפרעגט.

—ניין, נישטאָ... נאָר דאָרט... אין בית-המדרש... —האָט ער קוים געפונען אַ תירוץ.

—לעגט אייך צו אַ ביסל, דאָ אויף דער סאָפע, ביז אייך וועט איבערגיין... שעמט אייך נישט!

און מיט די ווערטער האָט זי אים פאַר דער האַנט אָנגענומען, צוגעפירט צו דער סאָפע, ווו זי האָט באַלד אַוועקגעלייגט אַ קישן און אים געהייסן זיך צולייגן.

ער וואָלט זיך גליקלעכער און פרייער געפילט, ווען זי וואָלט אים אָפּגעלאָזט, ער זאָל גיין צוריק אין בית-המדרש אַריין. דאָ איז אים ענג געוואָרן. ער האָט זיך נישט דערוועגט אָפּצוציען דעם אָטעם, נאָר ער האָט קיין ברירה נישט געהאַט.

מירעלע האָט פון קיך מיטן דינסטמיידל באַלד אַריינגעטראָגן אַ שיסל מיט הייס וואַסער און ער האָט געמוזט אויסוואַשן דעם קאָפּ כאָטש ווי געטון האָט אים נאָר דאָס האַרץ... עס האָט אים שרעקלעך וויי געטון, וואָס ער האָט איר אַזויפיל שרעק און מי אָנגעמאַכט.

—ווען זי זאָל וויסן, אַז איך האָב איר אַזאַ ליגן געזאָגט...—האָט ער געקלערט און דאָס האַרץ האָט אים נאָכמער וויי געטון.

נאָר מירעלע האָט נישט געוווסט. זי האָט געמיינט, אַז ער האָט דעם קאָפּ פאַרטשאַדעט, און האָט אַלע מיטלען אָנגעווענדט צו לינדערן

זיינע קאָפּ-שמערצן. זי האָט אַליין אַ ציטרין צעשניטן, אים צו די שלייפן צוגעלייגט און האָט צום ערשטן מאָל זיין שיינעם שטערן מיט זיינע שיינע האָר דערזען. ביז איצט האָט זי נאָר זיין אָרעם היטל געקענט און איצט אויך זיין שיינעם קאָפּ מיט שיינע ווינקלען ביי די שלייפן.

דער רחמנות אויף אים האָט אויסגעפילט איר האַרץ, דאָך האָבן אירע אויגן דאָס געזען און זיין קיק און געשטאַלט זענען אין איר האַרץ אַריין. זי איז פון צימער אַרויס, ער זאָל קאָנען איבערשלאָפן אַ ביסל. נאָר האָט ער דען געקענט אַנטשלאָפן ווערן?.. ער האָט זיך פאַר זיך אַליין געשעמט, טראַכטנדיק וועגן דער פאַלשער קאָמעדיע, וואָס ער שפילט איצט, און האָט זיך לעמוזט פאָרשטעלן, אַז ער שלאָפט, אַז דער קאָפּ טוט אים נאָך וויי, זי זאָל נישט מערקן, אַז נישט דאָס, וואָס זי מיינט, איז די סיבה, וואָס אים איז נישט גוט געוואָרן, נאָר עפּעס אַנדערש, אַנדערש... כאָטש ער ווייס נישט ווי דאָס אַ נאָמען צו געבן, נאָר איין גאָט ווייס, אַז ער איז אין דעם אויך נישט שול-דיק... אַ יצר הרע, אַן אָנשיקעניש, פון וואָס ער איז אַליין נישט געדן.

אין אַזעלכע פיינלעכע געדאַנקען איז ער געלעגן אַ שעה, צוויי און דריי.

— ווי שטייט מען אויף? ווי גייט מען אַוועק? — האָט ער זיך געפרעגט.—עפּעס דאַרף מען איר דאָך זאָגן, אַז מיר איז שוין בע-סער... אַריינגיין צו איר? פּאַסט עס? ווי וועל איך איר זאָגן?.. ווען זי זאָל אַריינקומען מיך פרעגן, וואָלט איך שוין ווי עס איז איר ענט-פערן, אָבער אַריינגיין צו איר פון העלער הויט און זאָגן: „הערט איר, מיר איז שוין בעסער!” וועל איך דען דאָס קאָנען? וועט זיך די צונג צום גומען נישט צוקלעבן ביי מיר אַזוי ווי פריער?

און ער האָט גאָט געבעטן, ער זאָל איר אַזאַ דעה געבן, זי זאָל אַריינקומען, זי זאָל אים פרעגן, און ער, גאָט, ברוך הוא, זאָל זיין מיט זיין צונג, זיינע ווערטער זאָלן קלאָר זיך אַרויסרעדן, און ער זאָל געפינען לייטזעליקייט אין אירע אויגן, זי זאָל אים אַליין הייסן גיין אין בית-המדרש צוריק און ער זאָל פּטור ווערן פון נייע בזיונות.

פלוצלונג האָט זיך די טיר שטיל געעפנט און מירעלע איז אַריינ-געקומען שטיל און לאַנגזאַם, נישט אויפצוּוועקן דעם קראַנקן, נעבעך,

טאָמער שלאָפט ער. ער האָט זי דערזען, זי האָט אים [illegible] ווי אַ מלאך שיין אויסגעוויזן, ווי אַ בת מלכה, און אים האָט זיך געדאַכט, אַז ער איז דער פֿאַרבלאָנדזשעטער פאַסטוך פון יענע כּישופדיקע מעשיות, וועל־כע ער האָט אין בית־המדרש אַמאָל געהערט, און ער געפינט זיך איצט ביי איר אין קריסטאָלענעם פּאַלאַץ.

— וואָס מאַכט איר? איז אייך בעסער? — האָט זי מיט אַ זיסן שמייכל געפרעגט.

— בעסער... איך קאָן שוין אַהיימגיין!

— איר האַלט אייך נישט אויף אין בית־המדרש?

ער האָט די פראַגע נישט פאַרשטאַנען און נישט געוווּסט, וואָס [illegible] ענטפערן.

— איר האָט דאָ אַהיים? האָט זי איבערגעפרעגט.

—ניין, קיין טאַטע־מאַמעס היים האָב איך דאָ נישט!.. איך מיין: איך קאָן שוין גיין צוריק אין בית־המדרש...

— דאָרט איז דאָך אַ טשאַד! איר קאָנט אייך, חלילה, נאָכאַ־מאָל פאַרטשאַדען!

ער האָט זיך שיער נישט אויסגערעדט, אַז דאָרט איז גאָר קיין טשאַד נישט געווען, נאָר ער האָט זיך דערמאַנט און געענטפערט:

— איך וועל גיין נעכטיקן אין שניידערשן בית־המדרש...

— ווו וועט איר דאָרט נעכטיקן? איר האָט דאָך נישט דאָרט אייערע זאַכן?

ער האָט ווידער די שאלה נישט פאַרשטאַנען און געמיינט, אַז זי פאָרשט אים, ווייל זי ווייס שוין, אַז ער האָט איר געזאָגט אַ ליגן און ער האָט זי נאָר שעמעדיק אָנגעקוקט. דער קוק אָבער האָט מי־רעלען טיף אין האַרצן אריינגעדרונגען.

— איר האָט נאָך, דאַכט זיך, נישט געגעסן היינט! וואַרט אַ ווײלע, איך וועל אייך געבן צו עסן!

— ניין, איך וועל גיין!—האָט ער זיך ווי געבעטן.

— אָבער איר זייט דאָך נישט געזונט... נעכטיקט דאָ!

— איך דאַנק אייך... אַ גוטן טאָג... גאָט זאָל אייך פאַר אייער גוט האַרץ באַצאָלן!

מיט די רייד האָט ער זיך אַ קער געטון צום טיר און האָט זיך ווי פון פייער אַרויסגעכאַפּט. ער איז גליקלעך און שטאַרק געווען, וואָס אים האָט זיך פאָרט איינגעגעבן כאָטש די לעצטע עטלעכע ווע־

טער קלאָר און דייטלעך אַרויסצורעדן. מער האָט ער נישט געהאָלט. פאַר די ווערטער אַליין איז כּדאַי געווען אַלץ וואָס ער האָט דאָ היינט איבערגעליטן. כּדי מען זאָל נישט דערגיין, אַז ער האָט געזאָגט אַ ליגן האָט ער זיך אין בּית-המדרש בּאַלד ערגעץ אין אַ ווינקל אַוועקגעלייגט און דערציילט, אַז ער האָט שיער נישט געחלשט.

אַן אַלטער ישיבה-בּחור, וועלכער האָט אַמאָל בּיי בּריינדעלען דעם אייגענעם מיטוואָך געגעסן, האָט געזאָגט, אַז דאָס איז הערשעלען געשען, ווייל עס האָט אים געוויס דאָס האַרץ איבּערגעחלשט, איידער די [illegible]רורה בּריינדעלע האָט זיך דערמאַנט אים צו געבּן עסן, און האָט זי געשאָלטן אין איר טאַטן אַריין. הערשעלען האָט עס פאַרדראָסן.

— דאָס איז לשון הרע!—האָט ער געזאָגט,—זי איז נאָר אינדערהיים נישט געווען...

— עס האָט נישט דערצו, אַ רוח אין איר טאַטנס טאַטן אַריין!—האָט זיך דער ישיבה-בּחור אָבּגערופן נאָכאַמאָל.—ווייניק האָבּ איך בּיי איר געחלשט? וואָס אַרט דיך פאַר איר?

— איך עס איר זאַלץ און בּרויט... איך טאָר נישט צוהערן ווי מען שעלט זי!

ער האָט עס נישט געזאָגט מיט פאַלשקייט, כאָטש בּאמת האָט בּריינדעלע אין אים אַ נישט-געבּעטענעם מליץ טוב געפונען, נישט פאַר אירע אייגענע מעשׂים טובים, נאָר פאַר דעם, וואָס זי איז דער גוטער מירעלעס אַ מוטער. צוליבּ איר איז זי אים איצט אויך ליבּ און טייער געוואָרן.

—איר זייט אַלע זינדיקע, כּפויי-טובהניקעס! מען טאָר מיט אייך אַ וואָרט נישט אויסרעדן!

עס האָט געקאָנט אַרויסקומען אַ שטאַרקע מחלוקות צווישן זיי, ווען ער וואָלט זיך נישט דערמאַנט אינמיטן, אַז אים פּאַסט איצט נישט אַרויסצווייזן אַ כּעס פון אַ געזונטן, און ער האָט זיינע חברים מיט אַ ווייטיק פאַרשוויגן.

אויף מאָרגן איז ער נישט געגאַנגען עסן, כאָטש דער טאָג איז געווען גאָר אין אַן אַנדער גאַס, גאַנץ ווייט פון בּריינדעלעס הויז.

„עס פּאַסט נישט אַזוי גיך געזונט צו ווערן,” — האָט ער געקלערט,—„טאָמער קומט מען מיך געוואָר ווערן פון בּריינדעלען, איז

עפּעס בעסער און שענער, מען זאָל מיך געפינען ליגנדיק".

דאָס האַרץ האָט אים געזאָגט, אַז מירעלע וועט שיקן געוואָרן, וואָס ער מאַכט, און אַ זייגער צוועלף בייטאָג איז טאַקע ברײנדעלע געקומען, און האָט דערציילט, אַז איר מירעלע, זאָל לעבן, איז גאר אויסער זיך פון רחמנות, און וויל וויסן, וואָס ער מאַכט.

— וואָס-זשע מאַכסטו, מיין זון? — האָט זי געפרעגט.

— מיר איז בעסער... אַז נישט אייער טאָכטער, וואָס האָט רחמנות געהאַט אויף מיר, ווייס איך נישט, וואָס וואָלט מיט מיר געשען... זי האָט מיך געראַטעוועט!

— זי איז מיר אַ בריליאַנט אַ קינד, האָט קיין בייז גאַל נישט אין זיך... זאָל נאָר גאָט, ברוך הוא, איר אַזאַ גוטן מזל געבן! — האָט ברײנדעלע מיט אַ צופרידענעם שטאָלץ געענטפערט. — בעט, מיין זון, גאָט פאַר איר, זי איז, נעבעך, אַ יתומה... זאָל גאָט איר באַצאָלן פאַר איר איידל האַרץ! זיי געזונט, מיין זון, גאָט זאָל דיך אויך דערפרייען מיט וואָס דו ווינשט זיך!

אַרויסגייענדיק, האָט זי געבעטן דעם שמש, ער זאָל נישט איילן צו פאַרמאַכן דעם קוימען פון בית-המדרש-אויוון, עס זאָל מער קיין טשאַד נישט זיין. דער שמש האָט געשווירן, אַז עס איז נעכטן אויך קיין טשאַד נישט געווען: והראיה, אַז קיינער פון די ישיבה-בחורים האָט דאָ דעם קאָפּ נישט פאַרטשאַדעט.

— וואָס גלייכט איר הערשעלען צו אַן אַנדערן? — האָט זיך ברײנדעלע אָפּגערופן. — ער איז אַן איידל קינד, און האָט נישט אַזאַ פאַרשטאָפּטן קאָפּ ווי זיי! גיט אַכטונג, איך בעט אייך!..

— אָבער ער האָט נאָך היינט אין זיין מויל נישט געהאַט, פאַרדינט טאַקע די מצווה און זעט, ער זאָל באַלד האָבן אַ האָבערגריץ מיט פּוטער אין מויל אַריין... נאָר פרישע פּוטער, ברײנדעלע... ער האָט גיכער דעם מאָגן פאַרדאָרבן, איידער דעם קאָפּ פאַרטשאַדעט...

אין אַ פּאָר שעה אַרום האָט ברײנדעלעס דינסט געבראַכט אין בית-המדרש אַריין אַ האָבערגריץ מיט סוכאַרקעס, אויך טיי מיט צוקער, און האָט הערשעלען געזאָגט, ווען קיינער האָט נישט געהערט, אַז די סוכאַרקעס און טיי מיטן צוקער האָט אים מירעלע געשיקט און אים געהייסן געזונט זיין!

כאָטש ער האָט שוין דעם אַנדערן טאָג נישט געגעסן און וואָלט

נערן דעם קרופּניק אויסגעזופּט ביזן דעק, האָט ער זיך דאָך געשעמט פאַרן דינסטמיידל, וואָס האָט געוואַרט אויף די כּלים, טאָמער זאָגט זי דאָרטן, אַז ער עסט, ווי אַ געזונטער... איבּריקנס, איז ער נישט לאַנג הונגעריק געבּליבּן: בּרוכס ווייב האט אים געבּראַכט אַ מיטאָג גאָר אַן אַנטיק, און אַ פּאָר ישיבה-בחורים האָבּן געמוזט אים נאָך צוהעלפן די כּלים אַויסצולײדיקן.

ג

בלילה ההוא, אין דערדאָזיקער נאַכט, ווען הערשעלע איז אַ געזונטער-קראַנקער אויף דעם בית-המדרש-באַנק געלעגן, פאַרחלשט פאַר הונגער און אַ פאַרטשאַדעטער פון אייגענע פאַנטאַזיעס און נעבלדיקע האָפענונגען, און האָס האַרץ האָט אי גליק, אי ווייטיק געפילט פון אַלץ, וואָס האָט מיט אים דעם טאָג פאַסירט, — אין דערדאָזיקער נאַכט, איז מירעלע אין איר וויכער, וואַרעמער בעט געלעגן, זיך געקערט פון איין זייט אויף דער אַנדערער און נישט געקענט אַנטשלאָפן ווערן.

די פריערדיקע איינדרוקן האָבן איצט אויפגעוואַכט, און קוים האָט זי אירע אויגן צוגעמאַכט אַנטשלאָפן צו ווערן, האָט זיך איר דאָס בילד פאַר די אויגן געשטעלט, ווי הערשעלע ליגט אַ בלאַסער אויף דער קאַנאַפע, אָן אַ היטל, און זי זעט זיין צאַרט ווייסן שטערן, זיינע שיינע שלייפנווינקלען, וועלכע ציען זיך ווייט אונטער זיינע שוואַרצע האָר, און אַ פאָר גרויסע, שוואַרצע אויגן קוקן אויף איר מיט דאַנק און בעטן רחמנות אויף זיין אָרעמקייט, מיטלייד — אויף זיין עלנט.

זי האָט זיך געמיט דאָס בילד צו פאַרטרייבן און טראַכטן פון עפעס אַנדערש. זי האָט זיך געשעמט פאַר זיך אַליין דערמאָנענדיק, אַז זי טראַכט פון אים, און האָט מיט אַ בכיון איר פעטער דערמאַנט, זיין

שמואלקען, איר שוועסטער־קינד, און עס ווערט איר קאַלט, אַז זי דערמאַנט זיך דער מומעס רייד, די מעלות און חכמות, וואָס זי דערציילט איר פֿון שמואלקען... זי פאַרמאַכט די אויגן נאָך שטאַרקער און זי זעט ווידער הערשעלען, און אַזוי נאָנט זעט זי אים, אַז איר דאַכט, זי הערט אויך זיין אָטעם. פלוצלונג רוקט זיך די קישן אַרונטער, זי רוקט צוריק אַרויף די קישן און דערמאַנט זיך, אַז ער איז אין בית־המדרש אַוועק און שלאָפט דאָרט אַ קראַנקער, נעבעך, אויף אַ האַרטער באַנק, אַפילו אָן אַ קישן... אַ רחמנות־געפיל דריקט איר דאָס האַרץ, איר ווילט זיך וויסן, וואָס מאַכט ער? טוט אים נאָך וויי דער קאָפּ?

„עלנטער הערשעלע!" — טראַכט זי. — „וואָלט איך נישט געווען אַ מיידל, וואָלט איך כאָטש האַלבע נאַכט געגאַנגען אַ קוק טון, וואָס דו מאַכסט... איך וואָלט דיר פֿון מיין היים אַ קישן מיט אַ קאָלדרע געבּרענגט, און ווי לעבן אַ ברודער לעבן דיר זיצן, ביז דו וואָלסט געזונט ווערן!"

און עס טוט איר באַנק, וואָס זי האָט אים נישט שטאַרקער צוגערעדט דאָ צו נעכטיקן, און נאָכמער פייניקט זי זיך, וואָס איר איז נישט איינגעפאַלן אים כאָטש אין אָוונט עפּעס אַ דערקוויקונג צוצושיקן. זי גיט זיך אַ וואָרט: מאָרגן מיטן באַגינען אויפצושטיין, און די ערשטע זאַך שיקן די דינסט אים געוואָר ווערן, און איר מיטגעבן פאַר אים, וואָס זי וועט נאָר געפינען אין שטוב.

אין אַזעלכע געדאַנקען איז זי געלעגן, ביז דער זייגער האָט געשלאָגן פיר און איז ענדלעך אַנטשלאָפן געוואָרן.

אַז זי איז אויפגעשטאַנען, איז שוין די מוטער אַן אָפּגעדאַוונטע געווען און האָט שוין פרישטיק געגעסן.

—וואָס איז דיר, מיין קרוין?—האָט בריינדעלע געפרעגט, אַז זי האָט איר קינד עפּעס ווי צעבראָכן דערזען. — וואָס ביזטו אַזוי אומעטיק?

מירלע האָט זיך פאַרשעמט און נישט געוווּסט, וואָס צו ענטפערן, נאָר אַז בריינדעלע איז אומרויק געוואָרן און איז צוגעשטאַנען, זי זאָל איר זאָגן, וואָס פעלט איר, האָט זי געענטפערט, אַז טאַקע דאָ האָט נעכטן געמוזט זיין דער טשאַד. וואָס הערשעלע האָט זיך אַזוי פאַרטשאַדעט, וואָרים איר טוט עפּעס אויך וויי דער קאָפּ, און זי האָט ביז פיר אַ זייגער נישט געקאָנט אַנטשלאָפן ווערן.

ברײַנדעלע האָט זי כמעט מיט געוואַלד אַוועקגעלײגט און באַלד איר צוגעטראָגן אַ לאַבונג פֿון אירע בעסטע אײַנגעמאַכטסן.

—אים, מאַמעשי, גיט קײנער גאָרנישט!—האָט זי מיט אַ זיפֿץ געזאָגט.—איז נישט אַן עלנט אויף אים?

—ועסטו, מײַן קינד, ווי טײַער אַ מאַמע איז? — האָט זיך ברײַנדעלע אָפּגערופֿן. — ווי לאַנג די מאַמע לעבט, היט זי דאָס קינד אָפּ, ווי דאָס אויג פֿונעם קאָפּ... שטאַרבט, ח״ו, די מאַמע — איז אָך און ווײ צו די יתומים, נעבעך! נישט אינדערפֿרעמד, אַפֿילו אין דעם אײגענעם שטעטל איז מען עלנט, ווי אַ שטײן, זאָל די בײזעשעה ורגע נישט זײַן!...

— איז טאַקי אַ מצווה, מאַמעשי, אויף אַן עלנטן רחמנות צו האָבן! — האָט מירעלע געזאָגט. — האָב דו אויך רחמנות, מאַמעשי, אויף אים! מיר צוגײט דאָס האַרץ, אַז איך דערמאַן זיך, ווי ער ליגט דאָרט, אַ קראַנקער, אָן אַ קישן אַפֿילו... נישטאָ אַ געטרײַע האַנט, וואָס זאָל אים עפּעס דערלאַנגען. ער האָט נאָך געוויס אין זײַן מויל נישט געהאַט..

פֿאַרוואָס האָט זי אויף אים מער רחמנות, ווי אויף אַן אַנדערן—האָט זי זיך נישט געפֿרעגט. ברײַנדעלען איז איר קינדס רחמנות נישט קשה געווען: זי האָט זי שטענדיק געליבט פֿאַר איר גוט האַרץ. זי האָט אַלײן אויך אָפֿט רחמנות געפֿילט, כאָטש זי האָט דעם געפֿיל קײנמאָל נישט נאָכגעגעבן. נאָר אַז רחמנות איז פֿאַר אַ מײדל צו אַ שידוך אַ מעלה, האָט זי געוווּסט, און האָט זיך איבערגענומען, קוקנדיק מיט ליבשאַפֿט אויף איר אײנציק קינד, וואָס אים פֿעלט קײן גוטע מעלה נישט.

זי האָט מירעלען צוגעזאָגט צו גײן טאַקע באַלד דעם קראַנקן געוואָר ווערן, און זי וועט זען, אַז אויב ער קאָן נאָך נישט גײן עסן זײַן טאָג, וועט זי קומען אַהײם און אים צושיקן, וואָס וועט פֿאַר אים נאָר געזונט זײַן. צו וואָס זאָל זי זיך טראָגן דערווײַל מיטן טעפּל אפֿשר גאָר אומזיסט? דאָס דינסטמײדל מוז דאָ מיט איר, מיט מירעלען בלײַבן, ווײַל זי איז דאָך אויך נישט גאָר אינגאַנצן און טאָר אַלײן נישט בלײַבן.

אין עטלעכע מינוט אַרום איז טאַקע ברײַנדעלע אין בית-המדרש

געוועזן, און פון דאָרט מירעלען די ידיעה געבראַכט, אַז הערשעלע קאָן נישט פאַרגעסן איר טובה, וואָס זי האָט אים פון חלשות געראַטעוועט— ער איז טאַקע, נעבעך, שטאַרק פאַרטשאַדעט געוועזן, און איז נאָך היינט אויך נישט געזונט.

פון יענעם מיטוואָך אָן האָט זי אָנגעהייבן זיך עפּעס צו שעמען פאַר אים, און פלעגט פריער פון איר צימער נישט אַרויס, ווען זי האָט געוווסט, אַז ער איז דאָ, ביז זי פלעגט צוגיין צום שפּיגל, זיך איינקוקן, פאַרקעמען די האָר און דאַן דורכלויפן דעם עסצימער, ווי אַ ווינט, אין קיך אַריין און באַלד אַריין צוריק אין איר צימער.

ד

אַנדערש האָט דער אָרעמער הערשעלע די צייט איבערגע־לעבט.

ווי ער איז געזונט געוואָרן פון זיין פאַרשטעלטער קרענק, האָט ער זיך כמעט, ווי גליקלעך געפילט. דאָס האַרץ האָט געהאָפּט, נישט ווייסנדיק, וואָס עס האָפּט. אים האָט זיך געוואָלט רייך ווערן, שטאַרק רייך, כאָטש ווי ראָטשילד, דאַן וועט ער זיין רייכקייט איר אַוועק־שענקען, פאַר זיך אַפילו אַ האָר נישט איבערלאָזן, זי וועט צונעמען, אים דאַנקען... און—ער וועט זיך מער נישט שעמען, וועט רעדן מיט איר, ווי אַ ברודער רעדט מיט אַ שוועסטער, וועט זינגען פאַר איר, זי וועט זיין זינגען פאַרשטיין, און וואָס דאַרף ער דען נאָך אין דער וועלט?..

ווי אַזוי זאָל דאָס געשען? ווי ווערט מען רייך אין דעם אָרע־מען בית-המדרש? צו וואָס דאַרף נאָך מירעלע זיין רייכקייט? זי איז דאָך שוין אָן דעם אויך די רייכסטע פונם שטעטל? דאָס אַלץ האָט אים נישט געאַרט. רייך קאָן מען ווערן אַפילו אין בית-המדרש, ווען גאָט וויל נאָר. אליהו הנביא קאָן קומען, אים מגלה זיין, ווו עס גע־פינט זיך אַ באַהאַלטענער אוצר... פאַרוואָס נישט? און מיט וואָס דען, אַז נישט מיט גאָלד, זילבער און אבנים טובות קאָן ער ביי מירעלען חן געפונען, האָט ער געטראַכט. אין גמרא פאַרשטייט זי נישט, זיין זינגען האָט זי קיינמאָל נישט געהערט. ווי אַזוי זשע קאָן ער קומען

צו איר, אויב נישט דורך אזא רייכקייט, ווי ראָטשילדס? און ער האָט נאָט געבעטן, ער זאָל אים רייך מאַכן דורך א נס, און האָט גע־האָפט, אַז גאָט וועט עס אים טון. ער האָט זיך פאָרגענומען צו דינען אים מיטן גאַנצן האַרצן. טאָ פאַרוואָס זאָל ער עס אים נישט פאַר־גינען?

נאָר אַז דער ערשטער מיטוואָך איז געקומען און ער האָט באַ־דאַרפט גיין צו ברײַנדעלען, האָט ער זיך פלוצלונג אַרומגעקוקט, ווי אָרעם זיינע בגדים זענען, ווי עלנט ער מוז אויסזען אין אירע אויגן... און אים איז דאָס האַרץ פאַרקלעמט געוואָרן, ווי ער וואָלט פלוצלונג פון רייך אָרעם געוואָרן. און ער האָט זיך געשעמט צו גיין אַזוי צו ברײַנדעלען.

עס האָט אָבער דאָס שעמען און דאָס קלעמען נישט געהאָלפן. גאָט וויל קיין נס נישט טון. אליהו הנביא ווייס אַפילו געוויס זיין ווייטיק אין האַרצן און וויל נישט קומען אים גליקלעך מאַכן, און אָט איז שוין צוועלף אַ זייגער, ער מוז גיין עסן... אים וואָלט איצט ליבער זיין דריי טעג צו פאַסטן, איידער זיך אַזוי עלנט און אָפּגעריסן צו באַ־ווייזן פאַר איר!... נאָר ווי גייט מען נישט? אָפּזאָגן ברײַנדעלען איר מיטוואָך? דאָס קאָן ער נישט.

נישט עסן גייט ער, נאָר זען זי, כאָטש איין קוק טון פונדער־ווייטנס... און עס ציט אים פאָרט, ער וועט קיין אָרט און קיין רו נישט געפינען. ער מוז גיין, ער מוז זי זען!...

און ער איז צו צום בית־המדרש־כיור, זיך אַרומגעוואַשן, זיך גוט איינגעקוקט, ווי אין אַ שפּיגל, פאַרקעמט זיינע געקרויזטע, שוואַרצע האָר, דאָס היטל אַזוי אויפן קאָפּ אַרויפגעזעצט, ווי אים האָט געדאַכט, אַז אַזוי איז שענער, און איז געגאַנגען עסן.

אַזוי איז אויך איבעראַכטאָג און איבער צוויי וואָכן צוגעגאַנגען. דאָס האַרץ זיינס האָט שרעקלעך געליטן, און ער האָט קיין עצה נישט געפונען, ווי רייך און ווי גליקלעך צו ווערן.

איינמאָל איז אים עפּעס אַ ספרל אַריינגעפאַלן, אָן אַן אָנהייב, אָן אַ סוף. גאָר אָן אַ כוונה האָט ער אָנגעהייבן עס צו לייענען, און קוים האָט ער עטלעכע בלעטלעך אָפּגעלייענט, האָט ער שוין נישט געקאָנט דאָס ספרל פון האַנט אַרויסלאָזן. עס האָט זיך אין אים עפּעס פון אַזעלכע זיסע זאַכן דערציילט... און מיט אַזאַ מין ליבער מליצה און שיינעם לשון געשריבן, אַז אים האָט געדאַכט, אַז נאָר פון זיין האַרצן

האט עס יענער געמוזט ארויסנעמען. דאס איז דער „אהבת-ציון" געוועזן.

אין אנהייב האט ער קיין מורא נישט געהאט, דאס אפן צו האלטן אויף דער גמרא. ער האט נישט געוווסט, אז דאס ספרל געהער צו די ספרים חיצונים, וועלכע זענען אחרן פון שויס ארויסגעפאלן און ער איז פון אלישע בן אבויה אחר געווארן. ער האט דא קיין איינציק אפיקורסיש ווארט נישט געפונען. אדרבה, אלץ, וואס ער האט דא געלייענט, האט אים אן אונדזער הייליק לאנד, ארץ ישראל, דערמאנט, די שיינע, גרויסע שטאט ירושלים פארגעשטעלט אזוי לעבעדיק, אז אים האט זיך געדאכט, ער זעט זי, ער איז אין איר. ער זעט „ידידיה הנדיב" מיט די „בני הנביאים," ער זעט דעם בית-המקדש מיט דעם הר-הבית, ער שטייט אויף דעם הר-הזתים און זעט דעם שרעקלעכן ים-המלח פון ווייטן... אים איז אזוי גוט, עס רעדט זיך אים לשון-הקודש, אמתע לשון-הקודש, נישט קיין פיוט, נישט קיין גמרא אדער זוהר-לשון, און עס איז א פארגעניגן צו הערן, ווי קלאר און ווי שיין די לשון-הקודש-ווערטער רעדן זיך ארויס פון תמרן, און אפילו פון מעכהן, איר דינסט! אים פארדריסט, פארוואס איז ער נישט געבוירן אין יענער גליקלעכער, געבענטשטער צייט? ער וואלט מיט מירעלען אויך אזוי זיך אויפגערעדט אויף לשון-הקודש. ער וואלט אויך א פאסטוך געוועזן אין שרון לעבן כרמל, און וואלט א לייב, אדער אן אנדער ווילדע חיה מיט א פיילנבויגן געשאסן און זי, מירעלען, פון טויט געראטעוועט. און ווו איז דא די אפיקורסיש?... אבער שפעטער האט ער פארט זיך באהאלטן. ער האט פשוט מורא געהאט, טאמער דערוויסט מען זיך פון דעם ביכל, וואס זיין הארץ ליידט פון מירעלעס וועגן, ווארים אנדערש קאן נישט זיין, סיידן א נביא, וואס ווייס אלץ, האט געמוזט אין זיין הארץ אריינקוקן, און דאס דערציילן אין א מעשה פון אמנון מיט תמרן, כאטש ער הייסט גאר הערשעלע און זי מירעלע.

פון דעם ספרל האט ער אלע פיינע ווערטער זיך אויסגעלערנט, און ווען נאר מירעלע פלעגט אים אויפן זינען ארויפקומען, פלעגן זיינע ליפן ארויסשעפטשען די ווערטער: „יונתי תמתי," „חמדת לבבי"„עדינה משאת נפשי" און ווי האט אים באנק געטון, וואס מירעלע קאן נישט קיין לשון-הקודש! וואלט זי קענען לשון-הקודש, דאכט זיך אים, וואלט ער זיך לאזן פאנגען, מען זאל אים אוועקפירן און פארקויפן פאר א קנעכט,

אין דער גרויסער שטאָט נינוה, און דאָרט אין דעם וויינגאָרטן, ווו ער וואָלט זיך לייגן אָפּרוען אויפן גראָז, און וואָלט צו איר שרייבן אַזאַ בריוו, פּונקט ווי אמנון האָט צו תמרן געשריבן! אַלע פּיינען פון זיינע פאַנגער וואָלטן אים ליב זיין, אַבי נאָר מירעלע זאָל לייענען זיין בריוו.

די חלומות אָבער האָבן אים נאָר גליקלעך געמאַכט, בעת די אויגן זיינע זענען אין ביכל אַריינגעטון געווען. קוים אָבער האָט ער זיי אויפגעהייבן, אָרומגעקוקט די שוואַרצע, פאַרשטויבטע בית-המדרש-וואַנט, דערזען די בלאָטיקע פאָדלאָגע, די לאַנגע, אויסגעבערענטע און מיט חלב פאַרשמאָלצענע טישן, האָט ער זיך נאָך אָרעמער און עלנ-טער געפילט, ווי פריער, און ער האָט זיך ענדלעך מודה געווען, אַז אַזאַ גליקלעכער אַמנון האָט נאָר געקאָנט זיין דענסטמאָל, בעת ישעיה הנביא האָט געלעבט, בעת יידן האָבן נאָך אין ארץ-ישראל געוווינט, און מילך און האָניק האָבן אין די גאַסן געפלאָסן. איצט אָבער וווינען מיר צווישן די אומות-העולם, די שכינה רוט נישט אויף אונדז, איצט פאַרשטייען נישט נשים אַפילו קיין איין וואָרט לשון-הקודש...

— ניין, נישט מיט אַזאַ בריוועלע, ווי אַמנונס, אַפילו נישט מיט אַזאַ שיר, וואָס ער האָט פאַר תמרן געזונגען, וועל איך געפינען גנאָד און ליבטזעליקייט אין אירע אויגן, זי זאָל נאָך מיר אַזוי בענקען, ווי תמר האָט נאָך אַמנונען געבענקט! — האָט ער צו זיך געזאָגט. — רייך מוז איך ווערן, רייך, ווי ראָטשילד, ווי מאָנטעפיאָרע!

—ווי אַזוי אָבער קאָן איך רייך ווערן?...

ליגנדיק אַמאָל אויף דער בית-המדרש-באַנק און טראַכטנדיק פאָרט ערגעץ אַן אוצר צו געפינען, דהאָט ער צו זיך אַ זאָג געטון:

„ניין... נישטאָ קיין אוצרות! אויף ניסים, זאָגט די גמרא, טאָר מען זיך נישט פאַרלאָזן, מען מוז טון, וואָס מען קאָן, טאַקע האָרעווען, כוחות און געזונט נישט זשאַלעווען ביז מען ווערט אַ גרויסער לייט. איך מוז עס ווערן!... איך מוז טאָג און נאַכט לערנען, ביז איך וועל ווערן אַ גרויסער גאון, אַ גרויסער צדיק... און זאָל זי וויסן, אַז...

אַז וואָס? האָט ער אַליין נישט געוווּסט. נאָך אין דערזעלבער נאַכט האָט ער זיך פון באַנק אויפגעהייבן, זיך אַוועקגעזעצט לערנען

מיט אַ ברען, מיט התמדה, און האָט אַזוי אָפּגעלערנט ביזן טאָג. ביים דאַווענען האָט ער פרום און מיט גרויס כוונה געזאָגט די תפילות. ער האָט אויך אָנגעהייבן פאַסטן, ווען ער האָט נאָר אַ צוטשעפּ געפונען אָן וואָס זיין תענית צוצובינדן.

און ער האָט אַזוי אַ חודש נאָכאַנאַנד געלערנט, געדאַווענט און געפאַסט, און דער עולם, וואָס האָט זיך געפרייט מיט זיין התמדה און האָט אים געלויבט פאַר זיין פרומקייט, האָט זיך נישט צוגעקוקט, ווי ער ווערט בלאַסער און שלאַפער פון וואָך צו וואָך, ווי די באַקן ווערן איינגעפאַלן, די אויגן — אויסגעלאָשן און עס זעט זיך אויף זיין פנים קיין איינציקע פרייע מינע נישט.

נאָר דער ראש-ישיבה, וואָס האָט אים, ווי אַן אייגן קינד, ליב געהאַט, האָט זיך באַאומרויקט פון דעם; אָבער ער האָט אויך געוווּסט, אַז תורה איז מתשת כוחו של אדם, דאָס איז טייטש: די תורה נעמט דאָס געזונט אַרויס ביים מענטשן... ער האָט אויך אָן דער גמרא נישט פאַרגעסן, וואָס זי דרשנט דעם פסוק: אָדם כי ימית באוהל—מען קאָן די תורה נישט קענען, ווען מען זאָל זיך נישט פשוט ממית זיין אין בית-המדרש, זי לערנענדיק... און ער האָט געהאָפט, אַז פון הערשעלען וועט אַרויסוואַקסן אַ גדול בישראל, און ער האָט אים געלאָזט לערנען, וויפל זיין האַרץ גלוסט.

פון דעם פייער, וואָס דערהיצט אים אַזוי צו דער תורה, וואָס טריקנט אויס זיינע יונגע כוחות און פאַרדעקט אים די וועלט מיט אַזאַ ביטערן רויך, האָט קיינער נישט געוווּסט, אפשר הערשעלע אַליין אויך נישט.

זינגען האָט ער אינגאַנצן אויפגעהערט. אַז זיינע חברים פלעגן אים בעטן:

— הערשעלע, זינג אונדז עפּעס אַ שטייגערל, עס איז אומעטיק אין בית-המדרש, ווען דו זינגסט נישט!

פלעגט ער ענטפערן:

— זינגען איז אַ יצר-הרע... הלוואי וואָלט איך נישט געקאָנט זינגען!... זינגען ברענגט נאָר אַ ווייטיק אין האַרצן!...

פונדעסטוועגן האָט ער מירעלען נאָך נישט פאַרגעסן, נאָר וואָס מער ער האָט פון איר געטראַכט, אַלץ שטאַרקער איז זיין התמדה געוואָרן און אַלץ ערנסטער זיין פרומקייט. האָט ער געקאָנט געפינען אַ גוטן תירוץ, עס זאָל נאָר קיין זינהיקער ליגן נישט זיין, האָט

ער אויך דעם מיטוואָך געפאַסט און נישט געגאַנגען עסן צו בריינדעלען.

איינמאָל האָט ער בריינדעלען ווידער אינדערהיים נישט געפונען. ער האָט שוין בדעה געהאַט אַוועקצוגיין, כאָטש נישט געגעסן. „אַ שאָד די צייט!“ און טאָמער קומט ווידער מירעלע אָן, אַזוי ווי דענסטמאָל, וואָס וועט ער איצט טון? ווידער אַ טשאָד?...

נאָר איידער ער האָט נאָך צייט געהאַט זיך צו באַדענקען אַ ביסל, האָט ער פון מירעלעס צימער אַ זיס קול דערהערט. עמעץ האָט עפּעס אַ רירנדיקע מעלאָדיע מיט געפיל געזונגען און אים האָט פאַרן האַרצן אָנגעכאַפּט. ער איז געבליבן שטיין אַזוי, ווי די שטימע וואָלט אים צוגעשמידט צום אָרט, וווּ ער איז געשטאַנען... און כאָטש ער האָט באַלד דערקענט, אַז דאָס זינגט מירעלע, אַז זי איז אַן אשה, און ער האָט אויך די גמרא נישט פאַרגעסן, אַז „קול באשה ערוה,“ און ער זינדיקט, וואָס ער הערט זיך צו, פונדעסטוועגן האָט ער אין זיך קיין כּוח נישט געפונען אַוועקצוגיין און נישט אויסצוהערן ביזן סוף. זי האָט אַלץ ווייטער געזונגען און ער האָט זיך פאַרגעסן אַפילו, וווּ ער איז, ביז ער האָט נישט געוווּסט, אַז נישט בלויז ער הערט, נאָר ער זינגט אויך נאָך די מעלאָדיע שטילערהייט.

ער האָט זיך נישט געקאָנט פון אָרט אָפּרייסן, אַפילו ווען די שטימע האָט שוין אויפגעהערט: אים האָט זיך געדאַכט, אַז ער הערט נאָך... פּלוצלונג האָט זיך די טיר געעפנט, און מירעלע איז אים פאַר די אויגן געשטאַנען.

—אָ, הערשל!—האָט זי פריינטלעך געזאָגט.—איר האָט אַוודאי געהערט, ווי איך האָב געזונגען? האָב איך גוט געזונגען?

—זייער גוט... האָט נישט קיין פאַריבל, וואָס איך האָב מיך צוגעהערט...

— איך האָב געהערט, אַז איר קאָנט זייער גוט זינגען! — האָט מירעלע פריינטלעך געזאָגט. — איז דאָס אמת? איר האָט זיך געלערנט זינגען?

—ווייס איך! ווען האָב איך צייט זיך צו לערנען זינגען?

—וואָס האָט איר אַזוי קיין צייט נישט?

—איך דאַרף לערנען, דאָס איז דער עיקר... זינגען איז נאָר גלאַט אַזוי!

מירעלע האָט זיך עטוואָס פאַרלאָרן פון דער תשובה און אים

שעמעוודיק אָנגעקוקט. ער האָט די אויגן אַראָפּגעלאָזן.
— זעצט זיך, — האָט זי געזאָגט, — וואָס שטייט איר?
— צייט צו גיין אין בית-המדרש צוריק...
— וואָס איילט איר? איר האָט דאָך נאָך נישט געגעסן?
— איך וויל שוין נישט עסן... אַ גוטן טאָג!
— פאַרוואָס ווילט איר מיט מיר נישט רעדן?
ער האָט זיך אַוועקגעזעצט און געוואַרט, זי זאָל אָנהייבן רעדן.
— זאָגט דעם אמת, — האָט זי אָנגעהייבן, — איר האָט טאַקע קיין צייט נישט, אָדער איך איז נישט ליב מיט מיר דאָ אַליין צו זיין?
— איך האָב טאַקע באמת קיין צייט נישט! — האָט ער ציטעריק און פאַרשעמט געענטפערט.
— וואָס האָט איר דען צו טון?
— איך דאַרף לערנען!..
— זאָגט מיר, צו וואָס לערנט איר?
— איך זאָל קענען לערנען!..
— אָבער צו וואָס לערנט איר אַזויפיל? איך האָב געהערט, אַז גאַנצע טעג און נעכט לערנט איר.. איר עסט נישט, איר שלאָפט נישט, נאָר איר לערנט... איז דאָס גוט אַזוי?
ער האָט אויף איר אַ קוק געטון, אַזוי ווי ער וואָלט מיט די אויגן געוואָלט פרעגן: צי מיינט זי נישט אים אָפּצורעדן פון דער הייליקער תורה?
זי האָט דעם קוק פאַרשטאַנען און זיך באַלד פאַרענטפערט:
— מיינט נישט, אַז איך הייס אייך נישט לערנען... לערנט, נאָר היט אָפּ אייער געזונט! אַ מענטש מוז אויך געזונט זיין, און איר זענט קראַנק... לערנען דען אַלע אַזויפיל, ווי איר?
— אַז איך וועל נישט לערנען מער פאַר אנדערע, וועל איך נישט קענען מער פאַר אַנדערע... איך וויל אָבער מער קענען, איך מוז מער קענען און מיר איז כדאי צו האָרעווען!..
— פאַרוואָס?
— ווייל איך וויל ווערן אַ גרויסער לייט... אַ גאון וויל איך ווערן...
— וואָס וועט דען זיין, אַז איר וועט שוין זיין אַ גאון?..

— וועל איך קאָנען גוטס טון די, וואָס טוען איצט מיר גוטס!

— ווער טוט אייך גוטס?—האָט זי זיך אָפּגערופן.—וואָס פאַר אַ גוטס טוט מען אייך? ווער זאָרגט פאַר אייך? עס אַרט דאָך אפילו קיינעם נישט, וואָס איר ווערט פון טאָג צו טאָג שוואַכער! לייט פרייען זיך מיט אייער תורה און עס קימערט קיינעם נישט, וואָס די תורה נעמט אייך דאָס געזונט אַרויס... לייט לויבן אייך פאַר אייער זינגען, און קיינעם אַרט אייער עלנט נישט!—נישט כדאי, זאָג איך אייך, אַזוי-פיל געזונט אַוועקצולייגן צוליב דעם עלנטן ביסן ברויט, וואָס לייט גיבן אייך... זיי מיינען אויך מער די מצווה, ווי אייער דאַנק...

— דעריבער זאָל איך נישט דאַנקען מיינע פריינט פאַר זייער חסד, וואָס איז ביי מיר טייערער, ווי מיין געזונט?

— ווער זשע, זאָגט מיר, זענען דען אייערע פריינט? — האָט זי געפרעגט, גערירט פון זיין טיפן אמת, וועלכער האָט זיך אין זיינע ווערטער געהערט.

— האָב איך דען באמת קיינעם נישט, וואָס ווינטשט מיר גוטס, וואָס טוט מיר גוטס און איז מיר אַ פריינט? — האָט ער געפרעגט און נישט ווילנדיק אַ קוק געטון אויף איר, אַזוי ווי ער וואָלט געוואָלט דערמיט זאָגן: „זייט איר דען נישט דער פריינט, פון וועמענס ווע… איך ווינטש מיר אַ גרויסער לייט צו ווערן?” זי האָט דעם קוק געפיל… און די אויגן אַראָפּגעלאָזן.

— איר האָט אַ פריינט!—האָט זי נאָך עטלעכע מינוט טראַכ… געענטפערט.—אָבער נישט אייער דאַנק, נישט אייערע טובות וויל ער!.. דער פריינט וויל נאָר, איר זאָלט זיין געזונט, איר זאָלט זיין גליקלעך, איר זאָלט אויך אַ מענטש ווערן און נישט זיין ביי זיך אַזוי אַראָפּ-געפאַלן און שעמען זיך גלייך אין די אויגן אַריינצוקוקן!..

ער האָט זי פאַרוואונדערט און שעמעדיק אָנגעקוקט, אים האָט זיך נישט געגלויבט, צי ער הערט עס אויפן וואר, צי אין חלום.

— וואָס זאָגט איר?—האָט זי געפרעגט, כאָטש איין וואָרט פו… אים צו הערן.

— איך בין אייער חסד נישט ווערט!

—זאָגט מיר צו אייער געזונט אָפּצוהיטן, אַ מענטש מיט מענט… גלייך צו זיין, וועט איר נישט נאָר מיין חסד, אָבער אויך מיין פריי… שאַפט ווערט זיין!

— זאָגט מיר, וואָס זאָל איך טון? איך וועל אייך אַלץ פאָלג…

איך ווייס: איר מיינט נאָר מיין טובה...

— נו, אייער געזונט, מער גאָרנישט! איר מעגט מיר גלויבן!

און זי האָט טאַקע אַנדערש נישט געמיינט: זיין בלאַסקייט האָט איר האַרץ צעריסן אויף שטיקער און זי האָט געמיינט, אַז נאָר זיין עלנט מאַכט אים אַזוי ליב און זי קאָן אים נישט פאַרגעסן.

זי איז אַריין אין קיך און האָט אַליין אים עסן דערלאַנגט. ער האָט געגעסן, כאָטש ער איז שוין פון אירע גוטע ווערטער אַליין זאַט געוואָרן, און נישט געוואָלט עסן. נאָר זי האָט אים געהייסן, און ווי זאָל ער נישט עסן?..

פאַרן אַוועקגיין האָט זי אים דערלאַנגט עטלעכע רובל, ער זאָל האָבן אויף הוצאות זיין געזונט צו פאַרהיטן.

— איך דאַרף נישט קיין געלט, מיר פעלט קיין טאָג נישט! — האָט ער געטענהט און נישט געוואָלט זיך צורירן צום געלט.

— איר וועט מיר אַוועקגעבן אַמאָל, אַז איר וועט רייך ווערן, ווי איך ווינטש אייך!—האָט זי אים צוגערעדט.-איך ליי עס אייך נאָר! טאָמער דאַרפט איר אויף אַ בגד, וועל איך שוין זאָרגן... טוט מיר צו־ליב און נעמט צו דאָס געלט, אַז נישט וועט עס ביי מיר זיין אַ סימן, אַז איר גלייבט מיר נישט און אַז מיין פריינטשאַפט איז ביי אייך גאָרנישט ווערט...

ער האָט שוין קיין ברירה נישט געהאַט און די עטלעכע רובל גענומען.

ה.

אויף מאָרגן, נאָך דעם גליקלעכן מיטאָג, איז ראש-חודש אדר געווען, און אין בית-המדרש האָט זיך געהערט: „משנכנס אדר מרבין בשמחה!" שמחה האָט זיך אויך אין הערשעלעס הארצן געפילט. אומבאַקאַנטע גליקן, זיסע האָפענונגען האָבן זיך פאַר אים געשפּילט, אין דער לופטן אומגעטראָגן און ווי פאַר די אויגן אומגעפלויגן. ער האָט געדאַוונט און שטיל געזונגען, מיט ליבע געזונגען און געקוקט אויף דער זון, ווי זי שיינט, ווי דער שניי און אייז ווערן צעשמאָלצן. און ער האָט געפילט, אַז אין אים שיינט אויך אַ זון, עס צעשמעלצט דער שטיין, וואָס דריקט אים שטענדיק אין האַרצן, עס ווערט אים וואַרעם און ער פילט, ווי ער איז גליקלעך.

די ישיבה-בחורים האָבן צוביסלעך די גמרות פאַרמאַכט: צום סיום פון דער מסכתא איז שוין נישט ווייט געווען. דער ראש-ישיבה אליין האָט הערשעלען דערמאַנט, אַז איצט איז שוין נישט קיין עוולה אַ ביסל ווייניקער צו לערנען.

—נישקשה,—האָט ער געזאָגט, — דו האָסט גענוג אָפּגעהאָרעוועט דעם זמן... גענוג פאַר דיר איצט צו לערנען אַ גאַנצן טאָג און אַ פּאָר שעה ביינאַכט. איצט מעגסטו זיך פאַרגינען צו שלאָפן גלייך מיט אַלעמען! אַ מענטש דאַרף קוקן אויף זיין געזונט אויך!... שוואַכע דורות היינט, מיין זון, נישטאָ די כוחות פון דוד המלך. ער פלעגט נאָר אַ דרעמל טון און ווידער זיך מתגבר זיין כארי לעבודת הבורא. בפרט

אז דו האָסט נאָך קיין גרויס ווילטיק אויך נישט!...

הערשעלע האָט אים געפאָלגט און האָט ווידער אָנגעהייבן צו־זינגען.

איינער פון די ישיבה-בחורים, וואָס האָט אויך אַ קול־נגינה געהאַט, האָט פאָרגעלייגט אַ פלאַן: אַזוי ווי דער סיום וועט אויסקומען פורים-צייט, וואָלט אַ יושר זיין, מען זאָל צום סיום מאַכן אַ פאָרשטעלונג פון „מלוכת שאול" אָדער פון „מכירת יוסף."

— זאָל מען וויסן, — האָט ער געזאָגט, — אַז מיר קענען עפּעס אויך, חוץ לערנען, וואָס באַלעבאַטישע חמורים קענען עס נישט!

עס האָבן זיך אַלע ישיבה-בחורים אָן דעם אָנגעכאַפּט בשמחה רבה. די מעלאָדיע דערצו האָבן כמעט אַלע געקאָנט. דער ראש-ישיבה האָט באַלד מסכים געווען, און נאָך פיל מי און טענות האָט עס אויך דער רב פון שטעטל דערלויבט, נאָר בתנאי, מען זאָל בילעטן מאַכן און דאָס געלט פאַר די בילעטן זאָל גיין אויף אַ דבר צדקה, און מען זאָל קיין נשים אין בית־המדרש נישט אַריינלאָזן.

קעגן דעם ערשטן פונקט האָט קיינער נישט געקאָנט שטרייטן, נאָר קעגן דעם צווייטן—האָבן די ישיבה-בחורים מתרעם געווען, און עס איז געבליבן, אַז מען וועט אים נישט שטאַרק האָרכן, לאָז עס נאָר קומען דערצו.

הערשעלע האָט אין אָנהייב נישט געוואָלט זיך באַטייליקן אין דעם שפיל. אים האָט זיך געדאַכט, אַז מירעלע וועט פאַריבל האָבן, וואָס ער פאַרשטעלט זיך פאַר אַ פורים-שפילער. און עס האָט זיינע חברים גענוג רייד געקאָסט, אים צו געבן צו פאַרשטיין, אַז אויף אים איז זייער גאַנצע האָפענונג, און אָן אים איז אינגאַנצן דברים בטלים.

—דו דאַרפסט שפּילן יוספן,—האָבן זיי געטענהט,—קיין אַנדערער נעמט זיך נישט אָן די שווערע ראָלע אויסצושפילן, און ווי איז מען דאָס אַזוי שלעכט, זיך אָפּצוטיילן פון חברים? סיידן דו ביזט אַ בעל-גאווה, אַ דל-גאה...

נאָך פיל רייד און טענות האָט ער איינגעוויליקט און איבערגענומען אויף זיך, נישט נאָר זיין אייגענע ראָלע אויסצופירן אָבער אויך די איבריקע חברים צו לערנען.

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט מען צעטיילט די ראָלן און דער בית-המדרש איז פול געוואָרן מיט געזאַנג.

הערשעלע האָט דיריגירט און אַלע האָבן אויף זיין ווונק געקוקט און געפאָלגט.

יאָסל דער טענטלער האָט פאַר דריי רובל ניצגעלט געליען אַלטע אָפיצירסקע און גענעראַלסקע אוניפאָרעמס, שאַבלעס מיט קאַסקעס. די חברה זענען אַרויף אין דער ווייבערשול, פאַרשלאָסן די טיר, און מען האָט זיך גענומען אָנמעסטן די קליידער. הערשעלען איז אויסגעקומען אַן אַלטער גענעראַלסקער אוניפאָרעם, וועלכער איז אים צוברייט און צו לאַנג געווען. ער האָט זיך אין אים פאַרלאָרן. די איבעריקע ישיבה בחורים זענען אָבער שטאָלץ געווען אויף זייערע מיליטערישע קליידער. אין אַנדערע האָט זיך אויך אַ רוח גבורה באַוויזן, און זיי האָבן זיך אַ שטעל געטון, ווי די העלדן מיט אַן אויסגעשטרעקטער ברוסט, מיט בלויזע דעגנס אין האַנט, גרייט זיך צו שלאָגן אויף טויט און אויף לעבן.

— ווייסט איר, וואָס מיר איז איינגעפאַלן? — האָט הערשעלע פּלוצלונג ביי דער פּראָבע געמעלדעט.—מיר דאַכט זיך, אַז די קליידער פּאַסן אינגאַנצן נישט צו אונדזער שפּיל.

—האַ? וואָס?—האָבן זיך קולות אָפּגערופן פון אַלע זייטן.

— דערמאָנט אייך נאָר, ווער זענען געווען יוספס ברידער? — האָט ער זיין נייס דערקלערט. — פּאַסטוכער זענען זיי געווען! ווי קומט צו אַ פּאַסטוך שליפעס מיט אַ קאַסקע? ווילט איר מיך פאָלגן, דאַרף מען זען צו באַקומען פּראָסטע פּאַסטוך-קליידער, מיט לאַנגע שטעקנס, מיט טאָרבעס, און די ישמעאלים זאָלן גיין מיט אַ פאַרבונדענעם קאָפּ, אַזוי ווי די טערקן. ערשט אין מצרים, ווען די ברידער וועלן קומען צו יוספן, זאָל די וואַך ביי זיין כסא-המלוכה שטיין אָנגעטון מיט אָפיצירסקע קליידער, ווייל אַזוי פּאַסט פאַר אַ משנה-למלך.

עס האָבן זיך אָנגעהייבן גרויסע מחלוקות, קיינער האָט נישט געקאָנט מסכים זיין צו הערשעלעס משוגענעם פּלאַן. „פון ששת ימי בראשית אָן,” האָבן זיי געטענהט, „שפּילט מען „מכירת יוסף” מיט אָפיצירישע קליידער! וואָס פאַר אַ פּנים וועט עס האָבן, זיך צו פאַרשטעלן, ווי פּאַסטוכער, ווי גאָר פּראָסטע פּאַסטוכער, מעשה-חוזק!”

עס האָט אויך הערשעלען געזונט געקאָסט, ביז ער האָט זיי איבערגערעדט, און ער האָט געמוזט פון זיין געלט אויסגעבן אַ רובל מיט צוואַנציק קאָפּיקעס אויף נייע קליידער, בפרט פאַר זיך אַליין אַ כתונת מיט אַ זיידן גאַרטעלע אַרומגעבונדן אַרום די לענדן — אַזוי איז אים עפּעס געפעלן. עס האָבן אים נאָר געפעלט אַ פּאָר לאַנגע לייבקאָלירטע זאָקן, כדי נישט צו גיין גאָר באָרפוס. מען האָט בנציון דעם קרעמערס יינגל אַריינגעלאָזן צו די פּראָבן, מיט דעם תנאי, אַז ער זאָל ברענגען אַזעלכע זאָקן און נאָך אַנדערע זאַכן, וואָס פעלן צום רומל. דאָס יינגל איז גליקלעך געווען, וואָס פון אַלע יינגלעך, וועלכע זענען אונטערן טיר געשטאַנען, האָט מען נאָר אים איינעם אַריינגעלאָזן, און האָט נאָכמער געברענגט, וויפל מען האָט געבעטן. אַביסל האָט אים זיין מאַמע געגעבן, אַ ביסל האָט ער פון קראָם צוגעגנבעט. אַנדערע יינגלעך האָבן אויך דעם קונץ געמאַכט, און עס האָט אַפילו קיין פייגלמילך נישט געפעלט.

אַ פּאָר שניידער-פועלים, וועלכע האָבן ליב געהאַט געזאַנג, האָבן מנדר געווען זייער טרחה צוצוריכטן די קליידער, ווי עס דאַרף צו זיין.

פאַר הערשעלען, האָט מען די שענסטע בגדים אויסגעקליבן און אַלץ, ווי אים האָט זיך געוואָלט. די שניידער-פועלים האָבן ערגעץ פון אַ בלויזיידן אונטערשלאַק אַ כתונת פּסים געמאַכט גאָר אַ „הפלא". אַנדערע יינגלעך האָבן צוגעגרייט פיילנבויגנס מיט לאַנגע פאַרבויגענע שטעקנס, אויך פּאַסטוך-טאָרבעס, קריגלעך אַריבערגעדעקט מיט בעראָזאָווער קאָרע, און עס האָט אַלעמען אַ הנאה געטון, וואָס עס האָט זיך אַזוי געמאַכט. דער רוח גבורה, וואָס האָט זיי באַהערשט אין דער מינוט, ווען זיי האָבן צום ערשטן מאָל די מיליטערישע קליידער אָנגעמאָסטן, איז נישט פאַרלאָרן געוואָרן. זיי האָבן נאָך אַ האָפנונג געהאַט זייער העלדנמוט אַרויסצוווייזן שפּעטער, בעת יוסף וועט זיי שוין דערקענען און זיי מאַכן אַלעמען פאַר גרויסע שרים אין דעם לאַנד מצרים, בפרט יהודה, וואָס אים האָט מען פון אָנהייב אָן געלאָזן די קאַסע מיט שליפעס, ווייל ער איז דאָך געווען דער מלכות פון אַלע ברידער.

אָן עגמת-נפש קאָן קיין זאַך נישט געטון ווערן. אַז הערשעלע האָט זיך אַרום עקוקט אויפן פּלאַץ, וווּ עס דאַרף ערפילט ווערן די גאַנצע קאָמעדיע, איז ער זייער טרויעריק געוואָרן. אין בית-המדרש האָט

די בימה פאַרנומען דעם רעכטן מיטן און עס איז קיין אָרט נישט געווען, ווו צו מאַכן די סצענע, די שפּילער זאָלן נישט דאַרפן זיך מישן צווישן פּובליקום. מען האָט געפּרוווט אַרויסטראָגן די בענק פון ווייבערשול, געמאָסטן, געפּלאַנירט, אָבער עס האָט זיך אַלץ אַרויסגעוויזן, אַז דער אָרט איז צו קליין. מען האָט זיך גענוג דעם קאָפּ צעבראָכן צו געפינען אַ פּאַסנדיקן אָרט, ביז גאָט האָט זיך מרחם געווען. און עס האָט זיך געפונען אַ גואל.

לעבן בית-המדרש האָט געוווינט אַברהמל דער בעקער, האָט ער געהאַט אַ גרויסע שטוב, ווו ער פלעגט אַלע יאָר באַקן מצות פאַר דעם גאַנצן שטעטל און נאָך שיקן מצה קיין מאָסקווע און פּעטערבורג. פּורים-צייט פלעגט ער שוין אָפּליידיקן די שטוב און צוגרייטן די טישן מיט די אַלע מכשירים, וואָס מען דאַרף צו אַזאַ בעקעריי. איצט איז שוין די שטוב געווען ליידיק, און הערשעלען איז איינגעפאַלן פאַרצולייגן אַברהמלען, ער זאָל פאַר אַ קליין געצאָלט לאָזן דעם סיום מיט דער „קאָמעדיע" מאַכן אין דער שטוב. מען האָט זיך מיט אברהמלען אַ גאַנצע נאַכט געדונגען. הערשעלע האָט די לעצטע עטלעכע גראָשן אַוועקגעגעבן און אַ פּאָר ישיבה-בחורים, וועלכער זענען גוטע מצה-רעדלער געווען, האָבן זיך פאַר אַ העלפט שכירות פאַרדונגען צו רעדלען און אברהמל האָט אָפּגעגעבן זיין שטוב.

עס האָבן קיין ברעטער נישט געפעלט, און מען האָט אָפּגעהאָרעוועט מיט ביטערן שווייס עטלעכע טעג און נעכט, ביז מען האָט אויפגעשלאָגן אַ בינע פאַר די שפּילער, בענק—פאַר די געסט, און עס איז צוריק געוואָרן שמחה וששון.

פּורים האָט מען די בילעטן צעטיילט. אויף די בילעטן איז געשטאַנען דער זיגעל פון חברה „בקור-חולים", און עס האָט זיך צוזאַמענגעקליבן ביז זעכציק רובל. דערפון האָט דער גבאי פון „בקור-חולים" געגעבן 25 רובל אויף דער סיום-סעודה, און דאָס איבריקע האָט מען צוגענומען אין חברה אַריין.

דאָס גאַנצע שטעטל האָט זיך געריכט אויף גרויסע חידושים. קונצן-מאַכער, וועלכע ברעכן זיך דורך רייפן מיט אַ גלאָז וואַסער אויפן שטערן, וואָס פאַרגיסט זיך נישט, האָט מען דאָ אַמאָל אין אַ יאָר געקאָנט זען, נאָר פאָרשטעלונגען מיט געזאַנג זענען נאָך אין שטעטל נישט געווען מיום הוסדו. דעריבער האָבן מיידלעך און ווייבלעך שטאַרק מתרעם געווען אויפן רבס גזירה נישט אַריינצולאָזן קיין נשים.

—אונדזער נשמה איז אויך קיין ראָזיק נישט! — האָבן זיי גע־סענהט. — פאַרוואָס זאָלן מיר אַזוי זינדיק זיין און נישט זען, ווי די ברידער וואַרפן יוספן אַריין אין שלאַנגען־גרוב?

ענדלעך האָט דעם רבס שנור ביים שווער געפועלט, אַז מען זאָל אָפטיילן די בענק אין צוויי באַזונדערע זייטן, — מאַנכלייט אין דרום־זייט, ווייבער אין צפון־זייט, און מען זאָל אַריינגיין און אַרויסגיין דורך צוויי באַזונדערע טירן, כדי איינע מיט די אַנדערע זאָלן זיך נישט מישן.

אַ גאַנצן טאָג, שושן־פּורים, האָט הערשעלע מיט די איבעריקע גע־האָרעוועט איבערצושטעלן די בענק און צו מאַכן אַ מחיצה צווישן מאַנס־לייט און ווייבער.

צום סיום איז ער אַזוי מיד און שלעפעריק געוועזן און דאָס האַרץ האָט אים עפּעס אַזוי ווי געטון, אַז ער האָט שוין חרטה גע־האַט, וואָס ער האָט זיך געלאָזט איבערעדן. ער איז זיכער געוועזן, אַז ער וועט היינט זייער שלעכט זינגען. און טאָמער וועט מירעלע דאָ אויך זיין און ער וועט זי פון דער בינע אַראָפּ דערזען, וועט ער געוויס צעמישט ווערן, אָדער דער קול וועט זיך אָפּרייסן, און וועט מיט בזיון בלייבן שטיין אינמיטן. און וואָס וועט זי זאָגן?...

און ווי ער האָט זיך פריער געווונטשן, אַז מירעלע זאָל הערן זיין זינגען, אַזוי האָט ער זיך איצט געווונטשן, זי זאָל דאָ היינט נישט זיין. ער זאָל צו קיין בזיונות נישט קומען און נישט אַראָפּגעפאַלן ווערן אין אירע אויגן.

די ישיבה־בחורים האָבן זיך דערשראָקן, אַז זיי האָבן דערזען, ווי ער איז אומעטיק און געגעצט עפּטער.

—וואָס איז דיר, יוסף?—זיי האָבן אָפּגעמאַכט זיך צורופן מיט די נעמען פון דער ראָליע, כדי יעדער זאָל געדענקען זיין נאָמען, וואָס ער וועט שפּילן.

—אַז איך וואָלט קאָנען,—האָט ער געענטפערט,—וואָלט איך דעם סיום בעטן אָפּלייגן אויף מאָרגן.

—עס קאָן נישט זיין, דער עולם קלויבט זיך שוין צו מנחה!

—און וואָס וועט ווערן פון די געבראָטענע גענדז?—האָט זיך איי־נער אָפּגערופן.—דעם ראש־ישיבהס ווייב און די רביצין האָרעווען שוין פון נעכטן אָן... הערשעלע, גענדז, פּופּקעס און לעבערקעס!

—אָן עבירה די רייד, עס מוז שוין זיין אַזוי!—האָבן אַלע אויס־

געשריען און דערוויזן, אַז כאָטש ער פילט זיך נישט געזונט, וועט אים דאָס שפּילן נישט שאַטן.

— דערמאָנן זיך נאָר,—האָבן זיי דערקלערט, — אַ סיום המסכתא, אַזאַ מטמון געלט אויף „בקור-חולים!” האָב נישט קיין מורא, „שלוחי מצוה אינן נזקין!”

צו מעריב איז דער בית-המדרש געווען פול געפּאַקט, די שענסטע באַלעבאַטים האָבן זיך צוזאַמענגעקליבן, יום-טובדיק געקליידט, אין אַלע הענגלייכטער האָבן געברענט ליכט, אין דער ווייבערשער שול האָבן זיך צוזאַמענגעקליבן די חשובע ווייבער מיט דער רביצין בראש. אויך מיידלעך זענען געווען און די עלטערע ווייבער האָבן זיי צו די פענסטערלעך צוגעלאָזן:

—זאָלן זיי זען דעם כבוד פון דער הייליקער תורה!— האָבן זיי געזאָגט.—בײַ זיי איז דאָך דאָס אַ נייס!...

דער ראש-ישיבה האָט זיך געזעצט אויבנאָן ביים גרויסן טיש, וועלכער איז היינט צום ערשטן מאָל, זינט ער איז אַ טיש, מיט אַ ווייסן טישטוך אַריבערגעדעקט געווען. פון איין זייט האָט ער צעזעצט די ישיבה-בחורים ביי אָפענע גמרות, פון דער אַנדערער זייט איז געזעסן דער רב מיט די באַלעבאַטים חשובים. הערשעלע איז דער ערשטער פון אַלע ישיבה-בחורים געזעסן לעבן ראש-ישיבה, ווייל אים האָט ער שטענדיק אויסגעצייכנט פון זיינע אַנדערע תלמידים.

מירעלע, וועלכע איז מיט איר מוטער אין ווייבערשול געווען, האָט אים געזען: בלאַס איז געווען זיין געזיכט, נאָר זיינע אויגן האָבן געלויכטן. אין זיי האָט איצט געשטוקט אַ פייערל. זי האָט אויף אים נישט געוואָלט קוקן און האָט אים פאָרט געזען.

דער ראש-ישיבה האָט זיינע תלמידים אַרויסגערופן איינציקווייז, געהייסן יעדן זאָגן דעם שיעור. מאַנכע האָבן גוט געזאָגט און מאַנכע האָבן זיך פאַרטשעפּעט. דער לעצטער האָט הערשעלע זיין שיעור געזאָגט, און זי האָט צום ערשטן מאָל דערהערט, ווי שאַרף און דייטלעך יעדעס וואָרט גייט פון זיין מויל אַרויס.

דער רב האָט אים אַ פרעג געטון אַ קשיא, הערשעלעס אויגן האָבן אַ בליץ געטון און ער האָט באַלד דעם תירוץ געטראָפן. דאָ האָט אים אויפגעמונטערט און ער האָט די איבעריקע גמרא נאָך שאַרפער און דרייסטער געזאָגט ביז ער איז געקומען צום „הדרן”.

דער ראש-ישיבה האָט אַ האַלבע שעה געפירט אַ פּלפּול אַלס

„הדרן", פון וועלכן דער עולם איז נתפעל געוואָרן, און די ווייבער האָבן געגעגעצט און געשלונגען די אומפאַרשטענדלעכע ווערטער, ווי פון אַ סגולה וועגן.

נאָכן לעקעך און בראָנפן האָט דער שמש אויסגערופן:

— מען איז מכריז און מודיע, אַז די, וואָס האָבן קיין בילעטן נישט געקויפט, זאָלן זיך נישט דרענגען אַריינצוגיין זען „מכירת יוסף," וואָרום דאָס איז אַ גזל צדקה! און מען בעט די נשים, זיי זאָלן זיך נישט מישן אין דעם מאַנסבילשן טייל!

עס האָט געקאָסט גענוג מי, ביז דער עולם איז פון בית-המדרש אַריין אין טעאַטער אַריין, און מען האָט די ווענט גענוג צופּאַטשט ביז מען האָט מיט „שטילער" איינגעשטילט די טומלער.

דער פאָרהאַנג האָט זיך אויפגעהייבן און דער עולם האָט דערזען אַ „יעקב אבינו" מיט אַ גרויסער פלאַקסענער באָרד, איינגעהילט אין אַ טערקישער טוך.

לעבן אים ליגט אויסגעצויגן יוסף און האַלט דעם קאָפּ איינגעטוליעט אין פאָטערס שויס.

יעקב האָט אָנגעהייבן זינגען:

„שטיי אויף פון דיין שלאָף, מיין טייער קינד!
גיי צו דיינע ברידער, וווהין איך שיק דיך געשווינט.
ברענג מיר אַ ידיעה ביז מאָרגן פריי
פון זייער געזונט, פון זייערע פי!"

דער קול איז געווען אַ כריפּעדיקער און האָט געריסן די אויערן פון די צוהערער.

יוסף האָט זיך ווי פון שלאָף אויפגעכאַפּט, זיך אויסגעצוכעט, ווי אַ נאָכגעגעבן קינד, זיך אָוועקגעזעצט ביי יעקבס רעכטער האַנט און שפּילנדיק מיטן פאָטערס לאַנגע פלאַקסענע האָר, האָט ער מיט אַ ווייכער קינדערשער שטימע אויסגעזונגען זיין חלום: ווי די זון און די לבנה מיט די עלף שטערן בוקן זיך צו אים.

די שטימע מיט די אַלע באַוועגונגען זיינע האָבן אַלעמען איבערראַשט, און נאָך איידער ער האָט געענדיקט, האָבן שוין הונדערטער הענט געפּאַטשט בראַוואָ, סיי פון דער מאַנסבילשער, סיי פון דער ווייבערשער זייט. און עס איז נישט שטיל געוואָרן אפילו, ווען יעקב האָט זיך אויף זיין ליב קינד מיט אַ הייזעריקער צעריסענער שטימע צעבייזערט. יעדער האָט געוואָלט וויסן, ווער איז דער יוסף, און איי-

גער האָט דעם אַנדערן געפּרעגט וועגן דעמדאָזיקן שפּילער.

ענדלעך איז שטיל געוואָרן און עס האָבן זיך נאָר געהערט יעקבס לעצטע ווערטער, ווי ער פרעגט אים:

„צי וועל איך מיט דיין מוטער און דיינע ברידער זיך קומען בוקן צו דיר? דיין מוטער איז געשטאָרבן!”

יוסף האָט ווידער אָנגעהייבן זינגען אַ ליד. אַ טרויעריק רירנ־דיק־ליד:

„געשטאָרבן איז מיין ליבע יונגע מוטער!”

די ווייבער האָבן זיך פאַנאַנדערגעוויינט. און די מאַנסלייט האָבן זיך צוגעהערט מיט גרויס ערנסט.

נאָך טרויעריקער איז די סצענע געוועזן, ווי יעקב האָט מיט זיין ליבן יוספן די פרשה פון „עגלה־ערופה” געלערנט, און זיך מיט אים געזעגנט.

ביסלעכווייז איז הערשעלע אַלץ ווייטער אין זיין ראָלע אַריין, ביז ער האָט שוין פון דער בינע אַראָפּ די וועלט נישט געזען, נישט געוווסט ווער דאָ איז דאָ און ווער דאָ פעלט.

און נישט נאָר הערשעלע, עס האָבן אויך די צושויער געמיינט, אַז דאָ קומט פאָר אַלץ אויף אַן אמת און דעריבער, ווען די ברידער האָבן אַ געשריי געטון: „הנה בעל החלומות הלזה בא!” און האָבן מיט געוואַלט אַ ריס געטון פון אים זיין זיידן העמדל, האָט דער ריס ביי אַ גרויסן טייל פון עולם אויף דאָס האַרץ צעריסן.

אייניקע מינוט איז הערשעלע צעמישט און איבעראַשט געשטאַנען, אָנגעקוקט די ברידער מיט פאַרוווּנדערונג, ווי ער וואָלט זיי נישט דערקענט, אָדער נישט געוווסט, וואָס זענען זיי אַזוי אין כעס אויף אים. אָבער אַז זיי האָבן אָנגעהייבן אים צו שטויסן איינער צום אַנדערן, האָט ער פלוצלונג דעם ערנסט פאַרשטאַנען און האָט מיט אַ רירנדיקער מעלאָדיע אָנגעהייבן צו בעטן רחמנות: רחמנות אויף זיינע יונגע יאָרן, רחמנות אויף דעם אַלטן פאָטער, וואָס וועט דעם טרויער נישט איבערלעבן...

נאָר זייער כעס איז אַלץ ווילדער און העפטיקער געוואָרן.

—טויטן אים !—האָבן זיי געשריען.—טויטן, אויף שטיקער אים צערייסן, אין אַ גרוב אים אַריינוואַרפן!

און הערשעלע האָט זיך געזעגנט מיט די ברידער פאַרן טויט, זיך געזעגנט מיט דער ליכטיקער זון אין הימל, מיט דער פרייער שיי־

נער וועלט, געבעטן גאָט, ער זאָל דעם פּאָטער טרייסטן און מוחל זיין זיינע זינדיקע ברידער זיין אומזיסט פאַרגאָסן בלוט!..

דערווייל איז ראובן אָנגעקומען. כּדי נישט צו דערלאָזן מען זאָל פאַרגיסן בלוט, האָט ער געהייסן, מ'זאָל אים אַריינוואַרפן אין שלאַנגען-גרוב.

זיי האבן הערשעלען צוגעפירט צום גרוב. און שרעקלעך איז די סצענע געווען, ווי ער האָט די שלאַנגען און עקדעשן באַשווירן, צו זיין לייב מיט זייער גיפט זיך נישט צוצורירן.

כאָטש דער עולם האָט זיכער געוווסט, אַז דער „בור" דאָ אויף דער בינע איז נאָר אַ קאַסטן אָן אַ דעק, און אַז דער „רק", איז נישט נאָר אָן וואַסער, נאָר אפילו אָן עקדעשן און שלאַנגען אויך, פונדעסטוועגן, ווען די ברידער האָבן דעם עלנטן הערשעלען אין דעם קאַסטן אַריינגעשטויסן, האָבן פיל אויסגעשריען פול מיט פּחד:

— אוי!..

אויך מירעלע האָט זיך אַ כאַפּ געטון פאַרן האַרצן, און שיער נישט אַ געשריי געטון פון ווייטיק... אויף אַלעמען איז געלעגן אַ פרעסנדיקע אַנגסט.

די ברידער האָבן זיך געזעצט עסן און טרינקען און פון דער אַנדערער זייט בינע זענען אָנגעקומען אַ באַנדע ישמעאלים, פאַרבונדן די קעפּ מיט רויטע פאַטשיילעס, און האָבן גערעדט תּרגום-טערקיש גאָר אַן אַנטיק. עס איז באַלד אַ געשעפט געוואָרן: די ישמעאלים האָבן זייערע גאַרטלען אָפּגעבונדן, אָפּגעצאָלט נאָכן אל"ף-בי"ת: אַני, באַני גאַני, ביז כאַני, דאָס הייסט ביז צוואַנציק. אַרויסגעצויגן פון שלאַנגען גרוב דעם בלאַסן צעשראָקענעם הערשעלען מיט אַ שטריק אונטער די פּענדן, אים אַ שמיץ געטון, אַ טרייב געטון, אַוועקגעשלעפּט אים אין דער טיפעניש פון דער בינע, און דער פאָרהאַנג האָט זיך אַראָפּגעלאָזן.

אינם דריטן אַקט האָבן די צושויער געזען: אַ וועג אינמיטן פעלד, אויפן גראָז איז געלעגן אַ באַנדע מדינים און האָבן שטאַרק געכראָפּעט פון טיפן שלאָף.

מיט קייטן אויף די הענט, אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף אַ שטיין איז הערשעלע געלעגן און נישט געשלאָפן. פּאַוואָליע האָט ער דעם קאָפּ אויפגעהייבן, זיך צוגעקוקט צו אַ בערגל, וואָס האָט זיך פון דער אַנדערער זייט וועג געזען.

— הא? וואָס זעען מיינע אויגן?—האָט ער שטיל געפרעגט.—אַ מצבה, אַ מצבה! מיט יידישע אותיות!..

אויף אַלע פיר איז ער צום קבר צוגעקראָכן, און האָט געלייענט: „פה נטמנה האשה הצנועה מנשים באהל מרת רו.ל בת לבן, אשת יעקב, בן יצחק, בן אברהם, מתלמידי שם ועבר!"

— מיין מוטערס קבר זע איך!— האָט ער ווי איבעראַשט אַ געשריי געטון, און איז אַ מינוט שטיל געבליבן, ווי דער אָטעם וואָלט אים פון באַקלעמונג פאַרפעלט. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז נישט דאָ אויפן בינע איז ער, נאָר דאָרט, אויף יענעם קליינשטעטלדיקן פאַרוואָרלאָזטן בית-עולם, ווו זיין אָרעמע ליבע מוטער רוט. און ווי האָט געבענקט זיין האַרץ צו זען איר קבר און מיט זיינע טרערן די ליבע ערד צו באַנעצן, וואָס דעקט זי צו!.. פאַר איר קבר, דאַכט אים, שטייט ער. איר דערציילט ער זיין פיין, זיינע סודות, וועלכע זי נאָר איינע וועט זיי פאַרשטיין... זי איינע קאָן איצט צו גאָט גיין בעטן פאַר אים, פאַר איר... פאַר מירעלען, וועלכע זיצט דאָ אַזוי נאָענט און איז אַזוי ווייט פון אים!..

ער האָט זיינע, אין קייטן געשמידטע, הענט אויסגעשפרייט, אַרומגעכאַפּט די מצבה, זיך צוגעטוליעט, ווי אַן אומגליקלעך קינד צו דער טרייער מוטער זיינער, און האָט מיט אַ וויינענדיקער רירנדיקער שטימע אָנגעהייבן זינגען:

צו דיין קבר, מוטער, חער פאַלט צו אַצינד,
דערקענסטו דיין יוסף, דיין ציטריק קינד!
דיין קינד, וואָס דו האָסט מיט פיין געבוירן,
דיין זון, וואָס האָט דיך אַזוי יונג פאַרלוירן!

מיר איז ביטער, מאַמע, מיר איז שלעכט!
פאַרקויפט מיך האָט מען פאַר אַ קנעכט..
הי קענסטו, מאַמע, עס זען און הערן,
דיין ליבער יוסף זאָל אַ קנעכט ווערן?!

[…]ן דיין קבר, מוטער, שטיי אויף געשווינד,
צו גאָט גיי בעטן פאַר דיין קינד!
מיין עלנט זאָל ער זען, מיין פיין צוהערן,
צום ליבן פאָטער מיך צוריק אומקערן!

אָדער נעם מיך צו צו זיך אין גרוב...
וו איז מיין היים, וו איז מיין שטוב?
ביטער איז מיר, נישט אויסצורײדן,
פון דיין קבר זיך איצט צו שיידן!..

ביי דיר, מאמע, בלייבט מיין הארץ,
דו ווייסט זיין עלנט, דו קענסט זיין שמארץ!
ענטפער, מוטער, ענטפער מיר,
אָדער נעם מיך אריבער צו דיר!.. א. אז. ח.

און וואָס ווייטער ער האָט געזונגען, אַלץ מער האָט זיך זיין אָנגעקלעמט הארץ געעפנט, און טיפער און רירנדיקער איז זיין שטימע געוואָרן. ער האָט גראָד אין דער מינוט דערזען מירעלען—זי איז לעבעך איר מוטער אויף דער ערשטער באַנק געזעסן,—אַלע זיינע ליידן און פיין האָבן זיך אויפגעוואַכט און האָבן זיך אין די ווערטער פונם ליד און אין זיין זיסער שטימע אויסגעגאָסן. אויך טרערן, אמתע, נישט טעאַטער-טרערן, האָבן זיך איבער זיינע ברענענדיקע באַקן געגאָסן. עס האָבן כמעט אַלע צושויער מיט אים מיטגעוויינט; נאָר קיינער פון זיי האָט נישט געוווסט דעם אמתן קוואַל, פון וואַנען זיינע טרערן פליסן היינט אַזוי...

די מדינים האָבן זיך פון זייער שלאָף אויפגעוואַכט, זיך אויף דער בינע געהעריק אויסגעצוכעט, און אָנגעהייבן אָפּלאַכן און חוזק מאַכן פון יוספן, וואָס ער קלאָגט און רעדט צו אַ שטיין.

הערשעלע האָט זיך נישט אומגעקוקט, נאָר אַז זיי זענען צו צו אים, מיט געוואַלד אים אַ ריס געטון פונם קבר, האָט ער מיט אַ פאַר־צווייפלטער שטימע אַ געשריי געטון:

—מוטער, מוטער!

דאָס געשריי איז אָבער אַזוי נאַטירלעך געוועזן, אַז עס האָט די צושויער פאַרן הארצן אָנגעכאַפּט. מאַנכע געזונטע רחמנים בני רחמנים האָבן זיך פון די ערטער אַ הייב געטון מיט צוזאַמענגעלייגטע פויסטן, גרייט צו לויפן ראַטעווען הערשעלען פון די ווילדע מדינים. אינב... ווייבערשן טייל האָט זיך אויפגעהייבן אַ געוויין און אַ כליפּעריי, ווי אין שול צו „ונתנה תוקף”.

פלוצלונג האָט מען דערהערט אַ שטימע פונם קבר אַרויס:

„דיין געוויין, מיין קינד, האָב איך דערהערט,
פון גאָט דעם ליבן איז דיר אזוי באַשערט...
דיינע חלומות זאָלן נאָך מקוים ווערן,
מוזטו גיין צוריק צו דיינע הערן.
באַצאָלן וועט דיר גאָט פאַר דיין פיין,
און די גליקלעכסטע פון פרויען וועט דיינע זיין!"

דער עולם האָט די שטימע פון דער געשטאָרבענער מוטער רחל בחוש געהערט און געפילט אַ טרייסט. די רחמנים בני רחמנים האָבן זייערע צוזאַמענגעלייגטע פויסטן געעפנט, זיך אויף די ערטער צוריק צעזעצט. די ווייבער האָבן אָנגעהייבן די אָנגעווייניטע אויגן אויסצוטריקענען, און די מדינים האָבן הערשעלען מיט געוואַלד אַריינגעשלעפּט אין דער טיפעניש פון דער בינע. דער פאָרהאַנג האָט זיך אַראָפּגעלאָזן.

ערשט איצט איז געוואָרן אַ שטורם פון בראַוואָ.

—בראַוואָ, יוסף! בראַוואָ, הערשעלע! — האָבן יונג און אַלט געקלאַפּט און געשריען.

—קום שוין אַרויס, יוסף ליבער! —האָבן אַלטע ווייבער געבעטן.— „קום ווייז אונדז דיין ליכטיק פנים, לעבן זאָלסטו! זאָלן מיר שוין זען דעם נחת דיינעם פאַר אונדזער צער, ליבער יוסף!

הערשעלע איז אַרויס, זיך שעמעוודיק, אָבער אַנשטענדיק זיך געבייגט צום עולם רעכטס און לינקס, ווי צו „עושה שלום". אויך צו מירעלען האָט ער זיך אַ בייג געטון. זייערע אויגן האָבן זיך באַגעגנט און האָבן אין איין מינוט טויזנט דאַנקען, טויזנט ברכות און סודות זיך צוגעשיקט.

אין איין האַלבע שעה צייט איז רחלס קבר פאַרוואַנדלט געוואָרן אין פרעה מלך מצרימס פּרעכטיקן פּאַלאַץ פון טעקטור און אָפּגעקאַלכטע ברעטער.

אין דער גאַנצער צייט איז מירעלע, ווי אַ פאַרחלומטע געזעסן, אומעטיק, פאַרטראַכט און האָט אַליין נישט געוווסט, וואָס זי טראַכט. זי האָט זיך פון איר חלום ערשט דאַן אויפגעכאַפּט, אַז זי האָט דערהערט, ווי אַ מיידל, וואָס איז הינטער איר געזעסן, האָט דער אַנדערער אַ סוד אין אויער איינגערוימט:

—אוי מינעלע, איך חלש! מיר ווילט זיך אים אַלע גלידער אויס

קושן! זע, ווי שיין ער איז!...

און מירעלע האָט אירע אויגן אויפגעהייבן און האָט אויף דער בינע דערזען אַ יונגן מענטשן, אין גוט צוגעפּאַסטע גענעראַלסקע קליידער, שטייט מיט שטאָלץ און חירדע אָנגעשפּאַרט אויף זיין בלאַנקען דעגן, און זי האָט זיך געמוזט גוט צוקוקן, צי איז דאָס דערזעלבער הערשעלע: אַזוי מאַיעסטעטיש שיין האָט זי אים אַפילו אין חלום נישט געזען.

זיין מעכטיקער באַפעלנדיקער טאָן צו זיינע באַדינטע, זיינע קלוגע רייד מיט די ברידער און זיינע אַלע באַוועגונגען דאָ אין דער ראָלע זענען געווען אַזוי באַטירלעך, ווי ער וואָלט ווירקלעך געווען דער מעכטיקער גענעראַל, אין וועמענס קליידער ער האָט איצט אַזוי געשיינט.

אירע אויגן זענען ווי צוגעוואַקסן געוואָרן צו דעם פּונקט, ווו הערשעלע איז, ווי אַ קעניג געשטאַנען צווישן זיינע באַדינטע, און זי האָט פאַרגעסן, אַז דאָס איז דערזעלבער הערשעלע, וואָס זיין אָרעמקייט און עלנט האָבן ביז איצט איר האַרץ צעריסן. איר האָט זיך אין דער מינוט געוואָלט זיין רייכער און שענער, ווי זי איז: אַזוי האָט זיך איר געדאַכט, איז זי צו אָרעם, נישט ווערט גאָר צו טראַכטן אַמאָל זיינע צו זיין. „גוט, וואָס איך האָב נישט פאַרשפּעטיקט אים ביז איצט פריינטשאַפט צעווייזן,”—האָט זי זיך געטראַכט,—„ער וועט מיר מיין פריינטשאַפט נישט פאַרגעסן!...”

ברײנדעלען איז קיין וואונדער נישט געווען, וואָס איר ליב קינד איז אַזוי פאַרטראַכט און אומעטיק. אַנדערע האָבן זיך פון דער פריערדיקער סצענע רויטע אויגן אָנגעוויינט. זי אַליין האָט אויך דאָס טיכל עטלעכע מאָל צו די אויגן צוגעטראָגן, און וואָס איז דער חידוש, אַז איר תמיד מיטליידיקע, גוטע מירעלע איז פון דער סצענע אומעטיק!

— איצט, מיין טאָכטער, — האָט זי מירעלען געטרייסט,—איצט דאַרפסטו שוין פרייִלעך זיין! זע נאָר, ווי גאָט פאַרלאָזט נישט!... זע יוספס גדולה, זיין פּאַלאַץ, זיין גאָלדענע שטול!... זע זיין שיין פּנים, ווי די ליכטיקע זון אין הימל שיינט ער דאָך!... אַ חידוש, אַז די ברידער דערקענען אים נישט...

מירעלע האָט אַלץ געזען און האָט היינט ערשט הערשעלען רעכט דערקענט.

גאָר קיין חידוש נישט,—האָט אַ יונג ווייבל אַ זאָג געטון, וואָס זליכה, פּוטיפרס ווייב, האָט זיך אין אים איינגעליבט, און וואָס די ווייבער האָבן שניידנדיק די מאַראַנצן, זיך די פינגער אָפּגעשניטן, קוקנדיק אויף זיין שיינקייט!... עס איז ממש אין זיין ליכטיק פּנים זיך נישט איינצעקוקן... אַזאַ בילד, אַזאַ פּאַרשוין!...

דערווייל האָט זיך דער לעצטער אַקט געענדיקט. מאַנסלייט זענען אויפן בינע אַרויף, געדאַנקט הערשעלען, געדריקט די הענט און געקושט, און מירעלע האָט נאָך געהערט, ווי איין מיידל זאָגט צו איר חברטע:

—ווי איך בין מקנא יענס מיידל, וואָס וועט ווערט זיין אַזאַ שייגעם חתן צו האָבן!...

—דער שווער, זאָל געזונט זיין, איז טאַקע געדרעכט געווען, וואָס ער האָט נישט געוואָלט צולאָזן, אַז ווייבער זאָלן אויך קומען זען! — האָט געזאָגט דעם רבס שנור, דערציילנדיק ברייגדעלען און מירעלען די חצופישע רייד, וואָס זי האָט זיך דאָ איצט אָנגעהערט, אַליין אָבער האָט זי נישט געקאָנט זיך זאַט אָנקוקן אויף יוספן, וועלכער איז שוין פון בינע אַראָפּ און זיך געלאָזט קושן פון דעם ראש־ישיבה און פון די בעלעבאַטים פאַר זיין גוט שפּילן און נאָכמער פאַר זיין שיין זינגען.

—קום שוין אַהיים, קום שוין! — האָט אַ מאַמע, שלעפּנדיק איר טאָכטער פאַרן האַנט, געגרופן.—וואָס ווילסטו שוין דאָ נאָך זען? געבנוג זיך אָנגעזען, געבנוג אָנגעהערט...

אינמיטן האָט דער שמש נאָכאַמאָל אויסגערופן:

— ווייבער, מיידלעך און נישט געבעטענע, בעט מען אַהיימגיין!

— אַז אָך און ווי צו אונדזער מזל!—האָט זיך עפּעס אַ יידענע אָפּגערופן.—מיר גייען אין מאַרק אַריין, מיר ווערן פאַרשוואַרצט און קאָכן, און אַז עס קומט צו דער סעודה, הייסט מען אונדז גיין אַהיים!...

— וואָס דען מיינט איר?—האָט די רביצין געענטפערט.—אומזיסט מאַכן די מאַנסלייט ברכה: „שלא עשני אשה"? איידער אַן אשה,

איז שוין בעסער נישט געבוירן צו ווערן !... קומט שוין, קומט שוין ווייבערלעך.

מען האָט די רביצין געפּאָלגט און מען איז אַרויסגעגאַנגען, נאָר איין האַרץ איז דאָ געבליבן... דאָ, וווּ הערשעלע וועט נאָך זינגען צום טיש, און קיין מיידל וועט אים נישט זען און נישט הערן מער...

ו׳

און דער רב איז טאַקע גערעכט געווען.

ווי די טעכטער פון מצרים זענען אַמאָל אויף די טויערן געקראָכן, צו זען זייער נייעם, פֿיינעם משנה למלך, אַזוי האָבן איצט פיל מיידלעך אָנגעווענדט אַלע מיטלען און המצאות, אַבי צו זען דעם נייעם יוספֿן און די געלעגנהייט צו האָבן מיט אים זיך צו באַקענען.

מירעלעס באַקאַנטע האָבן ביי איר גאַנצע שעות פֿאַרבראַכט, כלומרשט גלאַט אַזוי פון פריינטשאַפט צו איר, און האָבן געהאַפט דעם מאָרגנדיקן מיטוואָך „אים” ביי איר צו זען, נאָר הערשעלע איז דעם מיטוואָך גראָד נישט געקומען.

דעם ראש־ישיבהס ווייב האָט פון דעם געבליבענעם דראָב פון נעכטיקער סעודה ביי זיך אינדערהיים אַ באַזונדערן מאָלצייט געמאַכט פֿאַר די ישיבה־בחורים, און הערשעלע האָט היינט נישט געקאָנט גיין עסן.

נישט דערוואַרטנדיק זיך אים ביי איר, האָבן אַנדערע אַ פרעג געטון, צי קען זי אים? צי איז ער טאַקע אַזוי שיין, ווי ער האָט זיי נעכטן אויסגעוויזן?

מירעלע האָט פֿאַרשטאַנען צוליב וואָס זיי האָבן זי היינט באַזוכט און צו אירע נעכטיקע איינדרוקן איז נאָך צוגעקומען אַ ניי געפיל פון אייפערזוכט. זי איז געווען געווען, וואָס הערשעלע איז היינט נישט געקומען עסן.

אויף מאָרגן האָט אים ברוך דעם קצבס טאָכטער, אַוועקג׳ לייגט אונטערן טעלער אַ צעטעלע און אים געבעטן איבערלייענען. ער האָט געלייענט:

„הערשעלע, איך האָב אייך ליב, ווי מיין לעבן און נשמה! האָט מיך אויך ליב, וועט אייך גוט זיין!...

פון מיר אייער געליבטע שרה-פייגע טאַבוכאָוו.״

„איך בעט דאָס בריוועלע צוצורייסן, דערווייל דאַרף עס נאָך קיינער נישט וויסן!...״

ער האָט כמעט נישט פארשטאַנען, וואָס וויל זי פון אים. „צי מיינט זי עס נישט חוזק צו מאַכן?״

ער האָט דאָס בריוועלע אין קליינע שטיקלעך צעריסן און איז אין כעס געוועזן אויף „אַזאַ חציפות.״

אַרויסגייענדיק, האָט ער זיך מיט איר אין פאָרהויז באַגעגנט. דאָ האָט זי אים אָפּגעוואַרט אויסצוהערן זיין תשובה אויף איר בריוועלע.

—וואָס זאָגט איר, הערשעלע? — האָט זי געפרעגט אָן אָטעם, ווי אַן איבערגעשראָקענע.

—עס פּאַסט גאָר פאַר אייך נישט! — האָט ער געענטפערט און האָט זיך געוואָלט אַ קער טון צום טיר.

אָבער זי האָט אים פאַרן האַנט אָנגענומען און געשוואָרן, אַז זי מיינט עס אין אמת... און אַז דער טאַטע אירער וועט אויך מסכים זיין. ווייל ער האָט אים אויך ליב!

ער איז אַזוי צעמישט געוואָרן, אַז ער האָט אַפילו נישט געהערט, וואָס זי האָט אין דער שטיל מיט אַן איבערגעכאַפּטן אָטעם גערעדט און ער איז, ווי אַ גנב אַרויסגעלאָפן.

— אַ נייער יצר-הרע, אַ ניי אָנשיקעניש אויף מיר! —האָט ער צו זיך גערעדט. —עפּעס קומט מיר אָן די געשיכטע פון יוספן מיט אַלע פּיצעלעך אויסצושפּילן. נאַ דיר גאָר אַ זליכה אין ברוך דעם קצבס שרה-פייגען!...״

אַ גאַנצע נאַכט האָט ער געטראַכט, וואָס זאָל ער טון? ווי אַזוי זאָל ער פטור ווערן פון דער משלחת? זאָל ער אויפהערן צו גיין עסן ביי ברוכן? קאָן זי נאָך פון כעס אפשר אויסטראַכטן אויף אים אַ בלבול, אַ שקר-בלבול, און ברוך וועט מסתמא איר מער גלויבן ווי אים און וועט זיך אָן אים נוקם זיין... ווי פּוטיפר מיט יוספן...״

נישט ברוכס נקמה האָט אים געשראָקן, נאָר טאָמער דערוויסט זיך מירעלע, זיין „מלאָך,” זיין „עדינה,” זיין „משאת נפשו...” און ווי וועט ער איר דערקלערן, אַז עס איז נאָר אַ בלבול, אַ שקר מוחלט, ווייל זיין האַרץ קאָן גאָר צו אַזאַ בייזער מחשבה נישט קומען !...

די דאגה האָט אים פאַרפינסטערט זיינע אַלע ליכטיקע האָפענונגען, וואָס האָבן זיך פריער אין זיין מוח געמישט פון זיין אויסצייכענען זיך מיט זיין זינגען פאַר אַלע באַלעבאַטים און נאָכמער פאַר איר...

אויף מאָרגן, ווען ער האָט נאָך געדאַוונט, האָט אים עפּעס אַ גישט באַקאַנט יינגל דערלאַנגט אַ בריוועלע און איז באַלד אַנטלאָפן געוואָרן. אַז ער האָט צוזאַמענגעלייגט די תפילין, האָט ער דאָס בריוועלע גענומען לייענען:

„צום האָכעדעל פיל געשעצטען אַקטיאָרען, (אויף טייטש הייסט עס : שוישפּילער) דער, וואָס האָט יוסף געשפּיעלט!!!

„איך האָב די עהרע אייך צו מעלדען, האָכעדעלער הערע, אַז אייער שפּיעלען אויף דער ביהנע איז מיר העכסט געפעהלען !... איך בין זעהר ענטציקט פון אייער זינגען. מיט אַזאַ שטימע מעג זיך באַריהמען דער גרעסטער אַקטיאָר אויף די גרעסטע קאָנצערטען!.. איך שיק אייך מיין דאַנק פאַר פיל פערגעניגען, וואָס איהר האָט מיר פעראורזאַכט, דאָס הייסט, וואָס איך האָב געהאַט, בעת איך האָב אייך געהערט און אויך ג ע ז ע ה ע ן...

איך האָפע אויף אייער עדעלע הערצענס געפיהלע, אַז איר וועט מיר פערצייהען, וואָס איך, אַלס פריילין, נעהם מיר מוטהיגקייט צו אייך צו שרייבן... כאָטש איהר האָט נאָך מיט מיר קיין בעקאַנטשאַפטליכקייט נישט. אין די גרויסע שטעדט, אין וועלכע איך האָב בערייזט, איז שוין די מאָדע אַזוי, אַז אַפילו אַ פריילין מעג אויך שעטצען און אַכטען גרויסע טאַלענטען, ווי אייערע... בפרט דאָ, אין אונזער פינסטערן פּראָווינץשטעדטעל, וואָס די דוממע פאַנאַטישע לייטע, (דאָס הייסט: די חסידים) פערשטעהען נישט, ווי אייך צו שעטצען און צו אַכטען, און האָבען נישט אַזאַ געפיהל פאַללעס הערץ פאַר אייערע האָכעדעלע געפיללע ! ! אַלזאָ מיין עדעלער הערר, וועט איהר פערשטעהען, אַז דאָס שרייבט נישט אַבי חער!.. ווילט איהר וויסן, ווער עס ווינשט אייך גליקזעליגקייט און גרויס עהרע, מיט פיעל גוטס, פון גאַנצען טיעפען געפילפאָלען הערצען, זאָללט

איהר אַזוי גוט זיין געהן שפּאַציערען קינפטיגען זאָנאַבענד (שבת) פאַר נאַכט צו דער בריקע, וועט איהר זעהן אַ פריילין מיט אַ ווייסען שאַל און מיט אַ ווייסען פעדער אויפן הוט מיט האַנדשוהען... און אַז זי וועט זיך אָפּשטעלן, ווי זי וועט אייך דערזען, וועל איך עס זיין!!!...

אין טעאַטער, וואָס איהר האָט געשפּיעלט, בין איך די צווייטע געזעסען, פון מיין פריינדין מאַרי, בריינדעלעס טאָכטער, מיט אַ פּאַ- כער אין האַנד. צום ווידערזעהן, אַדיע !!!"

קיין אונטערשריפט איז נישט געוועזן.

דאָס בריוועלע האָט נאָך אַ טיפערן איינדרוק געמאַכט אויף הער- שעלען, אין אים האָט פאַרדראָסן, וואָס ער האָט טעאַטער געשפּילט... עס האָט זיך אים געדאַכט, ער איז שוין זינדיק פאַר גאָט, וואָס ער לייענט גאָר אַזעלכע זינדיקע בריוועלעך...

ער האָט דערמאַנט די גמרא, וואָס זי דערציילט, אַז טאַקע נאָר דעריבער איז יוסף געשטראָפט געוואָרן מיט דעם נסיון פון זליכהן, ווייל ער האָט זיך איבערגענומען מיט זיין שיינקייט, און אבשלום בן דוד איז געשטרויכלט געוואָרן דורך זיינע לאַנגע האָר נאָר דערפאַר, וואָס ער פלעגט זיך מיט זיינע האָר פוצן און קרייזלען, חן צו געפינען, און כאָטש ער, הערשעלע, האָט זיך קיינמאָל נישט באַרימט מיט זיין שיינקייט, אָבער פאַרן שפּילן האָט ער אויך זיינע האָר געקרייזלט, און האָט אויך אַ הנאה געהאַט, קוקנדיק אין שפּיגל, ווי שיין ער איז אין די גענעראַלסקע קליידער.

— ווער ווייס,—האָט ער מיט אַנגסט צו זיך גערעדט,—„עבירה גוררת עבירה"... איך קאָן נאָך, חלילה, צו אַ מכשול עון קומען... און וואָס וועט ז י זאָגן?

— ניין, מירעלע! דו ביזט מיין מלאך, מיין יצר טוב! טראַכט איך פון דיר, קאָן איך דעם יצר הרע אַ פייג אויסשטעלן !..

אַ גאַנצן שבת איז ער פון בית-המדרש נישט אַרויס און האָט געלערנט מיט התמדה, כאָטש עס איז שוין בין הזמנים געוועזן, ווען אַ ישיבה-בחור מעג אפילו גיין שפּאַצירן. און אַלע חברים זיינע זענען טאַקע געגאַנגען צו דער בריק פונם שטעטל, זען ווי דער אייז ווערט צעבראָכן און די טייך טראָגט אַוועק געהילץ און פאַרפלייצט אַרומיקע הייזלעך. ער אָבער האָט זיך נישט געוואָלט טרעפן מיט דעם אומבאַ- קאַנטן פריילן, וואָס האָט אים דאָס בריוועלע געשריבן און איז אַליין אין בית המדרש געבליבן.

פאַרנאַכט האָט ער „אשרי תמימי דרך" געזאָגט מיט אַזאַ אומעטיקן ניגון, פונקט ווי די ווערטער פון די פסוקים וואָלטן נאָר זיין ווונד, זיין האַרץ אויסגערעדט.

נאָך טרויעריקער איז ער געוואָרן דעם קומענדיקן מיטוואָך: ער האָט געהאָפט מירעלען היינט צו זען. איצט האָט ער געהאַט מוט מיט איר צו רעדן, אפילו צו זינגען פאַר איר, אויב זי וועט נאָר בעטן. נאָר מירעלע איז נישט אַרויס פון איר צימער. און אים האָט זיך געדאַכט, אַז זי איז אין כּעס אויף אים. דורכגייענדיק דורכן קיך, האָט דבורקע, ברײנדעלעס דינסטמיידל, אויף אים אַ קוק געטון אַזוי ווי זי וואָלט אים אין אויער אַרייַנגעשריען: „איך ווייס, דו מיינסט נישט אַזוי דאָס עסן, ווי דאָס פריילן!.."

אַרויסגייענדיק, האָט ער ברײנדעלען באַגעגנט. זי איז מיט שלמה דעם שדכן נעגאַנגען. אַז זי האָט אים דערזען, האָט זי אים געפרעגט, צי מען האָט אים געגעבן עסן? און ער האָט געפילט, אַז דאָס באַרימט זי זיך פאַר שלמהן, אַז זי גיט אַ ישיבה-בחור אַ טאָג, ער זאָל עס ווייסן אַ מחותן צו דערציילן.

פינסטער זענען אים די גאַסן געוואָרן, כאָטש די זון האָט אַזוי ליכטיק געשיינט.

— זיין זון איז מירעלע, אָבער זי וועט באַלד אַ כּלה ווערן!— האָט זיין האַרץ געשריען. — און איך וועל מער מיין ליכט נישט זען!...

קומענדיק אין בית-המדרש, איז ער אומגעגאַנגען הין און צוריק. אַלץ, וואָס ער האָט דאָ געזען, איז קאַלט און אומעטיק געווען... אים האָט זיך געוואָלט זיך זעצן לערנען, תהילים זאָגן, צוריק פרום ווערן, ווי אַמאָל, נאָר ער האָט די ווערטער פון דער גמרא נישט געקאָנט אָנכאַפּן: זיי זענען עפּעס אומגעשווומען, ווי אין אַ ים טרערן. זיי האָבן זיך אין לופטן אומגעטראָגן פאַר זיינע אויגן, און דאָס האַרץ נאָגט און טאָטשעט אַזוי ווי אַ וואָרעם וואָלט דאָרט געזעסן...

זיינע חברים האָבן שוין געהאַט אַ ידיעה, וואָס פאַר אַ רושם הערשעלעס יוסף-ראָלע האָט געלאָזן אין די הערצער פון די שטאָטיקע מיידלעך.

נישט אַלע אָבער זענען אַזעלכע תמימים און אומשולדיקע געווען, ווי ער: עס האָבן זיך אויך אין דער ישיבה, ווי אין יעדער אַנדערער ישיבה אַזעלכע בחורים געפונען, וואָס האָבן שוין זייער ראָמאַן אין האַרצן

געטראָגן, אפשר גאָר אָן אייגענער שולד, אָן אייגענעם ווילן, נאָר ווייל זיי זענען אין די יאָרן געווען, ווען דער ראָמאַן קומט נישט גערופן און געפינט זיך נישט געזוכט...

דאָס ישיבה-בחורשע האַרץ האָט אויך יונג בלוט און זיין לעבן האָט אויך אַ פרילינג!.. שיינט די זון אַרויס און שיקט אַ וואַרעמען פרילינגסשטראַל אויף דער וועלט, שפּראָצן און אַנטוויקלען זיך בלו-מען שיינע אונטער אַ העק, ערגעץ אין אַ פאַרוואַרלאָזטן ווינקל, פּונקט ווי אין דעם פּרעכטיקן שיין באַפּוצטן גאָרטן!.. די נאַטור איז גוט צו אַלע אירע באַשעפענישן און פאַרגעסט נישט אויף דעם פאַרשטויסענעם ישיבה-בחור אין בית-המדרש אויף דער טרוקענער האַרטער באַנק! נאָר ווי יעדע פאַרוואַרלאָזטע צעטרעטענע בלום פאַרלירט איר ריח און שיינ-קייט פאַר דער צייט, אַזוי ווערט אויך דער ישיבה-בחורשער ראָמאַן זייער אָפט מיט די פיס צוטרעטן, און אַנשטאָט אים אויסצובילדן, ער זאָל ווערן אַ מענטש, ווערט אָפט פאַרדאָרבן זיין אומשולד מיט זיין געזונט צוזאַמען...

צווישן הערשעלעס חברים זענען אַזעלכע אויך געווען, און פון די האָט ער פיל געליטן און געמוזט שווייגן.

יעדן טאָג האָבן זיי אים ידיעות געבראַכט, וועלכעס מיידל איז שוין אין אים פאַרליבט און וועלכעס האָט בדעה ערשט זיך אין אים צו פאַרליבן און זוכט אַ געלעגנהייט מיט אים זיך צו באַקענען.

זיי האָבן אים אויך עצות און גענייטקייט געלערנט, ווי אַזוי זיך צו פירן, עס זאָל אים געראָטן, די קעפ זיי צו פאַרדרייען.

ער פלעגט רויט ווערן פון בזיון, און זיי פלעגן פון אים לאַכן, אים אָנרופן „בעל גאווה!” „צבוע!” וואָס ער פאַרשטעלט זיך פאַר זיי פאַר אַזאַ תמים.

ער האָט נאר איין טרייסט געהאַט אין דעם מאמר פון דער גמרא: „יהא חלקי ממי שחושדין ואין בו!”

אין זיין בענקען און טראַכטן וועגן מירעלען האָט ער קיין זינד און זינדיקע מחשבה נישט געפונען.

איינמאָל איז אויך צו רייד געקומען וועגן מירעלען.

— כאמה כן בתה!—האָט איינער אַ זאָג געטון. — ווי די מאַמע אַן ארורה, ימח שמה! אַזוי איז די טאָכטער אַ בעל-גאווהטע! ווי די מאַמע איז די רייכסטע, אַזוי איז די טאָכטער די שענסטע און געביל-דעטסטע! ווי די מאַמע פאַרגינט אַ ישיבה-בחור דעם ביסן ברויט נישט,

אַזוי פֿאַרגינט די טאָכטער אפילו נישט אַ קוק צו טון אויף אַ ישיבה־בחור... אַ רוח אין איר און אין איר מאַמען אַריין!..

— הערסטו, הערשעלע,—האָט זיך נאָך איינער אָפּגערופן,—וואָלט איך געוועזן אויף דיין אָרט, כלומר, אַזוי מיינט דער פּסוק: אַז איך וואָלט עסן אַ יאָר צייט ביי ברײַנדעלען, האָבן דיין שטימע, דיין חן, און וואָלט מיך אַזוי אויסגעצייכנט ווי דו און „יוסף"—ווי איך בין אַ ייד, אַז זי וואָלט זיך אין מיר פֿאַרליבט. באַדאַי זי מיט איר מאַמען וואָלטן אַ כפרה ווערן! זיי אַ מענטש און זע קונה עולמך בחייך צו זיין!.. נישט פֿאַרגעס, אַז זי איז די ערשטע יפת תואר און די רייכסטע... געדענק נאָר, זאָלסט קיין בעל־גאווה נישט ווערן און פֿאַרגעסן מיר מכיר טובה צו זיין פֿאַר מיין עצה!

— דברים בטלים ומבוטלים!—האָט זיך אָפּגערופן נאָך איינער.— צו הויך טאָר מען זיך נישט אָנמעסטן: מען קען אַראָפּפֿאַלן און צע־ברעכן האַלז און נאַקן!

— גאָר קיין ראיה נישט, אַז נישט! — האָט אַ פערטער אַ געשריי געטון. — רוצה אשה בקב ותפלות מעשרה קבין ופרישות!

— נשים דעתן קלה! אַז מען האָט שכל, קאָן מען גובר זיין זייער גאווה!—האָט נאָך איינער זיין מיינונג געזאָגט.

— מנלן? פון וואַנען איז געדרונגען, אַז זי איז שוין נישט פֿאַר־ליבט?—האָט אַ צוגעקומענער געפרעגט מיט אַ גמרא־ניגון — איך קאָן שווערן, אַז זי איז שוין איינגעקאָכט אין דיר, הערשעלע! און דו, שוטה, ווייסט דיין גליק נישט ווי צו געפינען!

— ומנלן, פון וואַנען איז דאָס געדרונגען, אַז יאָ?—האָבן אַלע אַ פרעג געטון מיט דעמזעלבן גמרא־ניגון.

—איך לערן דאָס אָפּ פון אַ קל וחומר און פון אַ גזרה שוה!—האָט דער ערשט צוגעקומענער געענטפערט.—מה דאָך, גאָר פרעמדע מיידלעך, וואָס האָבן דיך צום ערשטן מאָל געזען און ווייסן נישט דיינע מעלות, זענען אָן אַ קאָפּ און אָן אַ האַרץ אַוועק, אַז זיי האָבן דיך אַלס משנה למלך מצרים געזען, היינט ברײַנדעלעס טאָכטער, וואָס זי זעט דיך אַלע מיטוואָך פון נאָענטן, וואָס אפילו איר מאַמע, די ארורה, ימח שמה, קאָן דיך נישט אָפּלויבן פֿאַר דעם חן, וואָס דו האָסט אין אירע אויגן, מכל שכן, אַז זי מוז דיך ליב האָבן!.. האָסטו אַ קל וחומר, פון דער גזרה שוה איז נאָך מער ראיה: נאמר „זינגען" ביי אַ מיידל, וואָס איך

וויל נישט פרוש בשמה זיין, ונאמר „אינגעןʼ ביי ברײנדעלעס מיידל, לערנען מיר דערפון אָפּ: אַזוי ווי יענס מיידל איז אין דיר איינגעקאַפּעט און שטאַרבט, ווען זי דערמאנט דיין נאָמען, פאַרוואָס? ווייל זי האָט אַ געפיל אין זינגען, אַזוי האָט ברײנדעלעס בת־יחידה נאָכמער געפיל אין דיין קול נגינה, און איז על פי סברא מחויב דיך צו ליבן, לכל הפחות, אַזוי ווי יענס, וואָס איך וועל דיר אַמאָל מגלה זיין, ווער זי איז!

דער קל וחומר און די גזרה שוה זענען אלעמען געפעלן, און עס איז בהסכם כלם געבליבן, אַז ברײנדעלעס טאָכטער איז אין הערשעלען פאַרליבט. נאָר ער איז אַ שוטה און איז עתיד ליתן את הדין, אויב ער וועט נישט ווערן ברײנדעלעס איידעם בחופה וקדושין כדת משה וישראל.

— וואָס זאָגסטו?—האָבן אים אַלע אַ פרעג געטון.

הערשעלע האָט נאָך אנפאנגס כוח געהאַט זיך צו פאַרשטעלן, און האָט עס געהערט גלייכגילטיק. נאָר ביסלעכווייז האָט אים דער כוח פאַרלאָזן, זיין געזיכט איז מינוטנווייז רויט און בלאַס געוואָרן, דאָס האַרץ האָט געקלאַפּט, וואָס זיינע חברים רעדן אַזעלכע דברים רעים אויף ברײנדעלען און נאָכמער, אויף זיין „עדינה", זיין ליכט און זיין זון. נאָר טאָמער דערוויסט מען זיך דורך זיין כעס דעם סוד, וואָס ביי אים אין האַרצן איז, האָט ער דעם קאַס איינגעבויגן און נישט גערעדט איין וואָרט.

אַז זיי זענען אבער שטאַרק צוגעשטאַנען, ער זאָל זאָגן, וואָס קלערט ער, האָט ער געענטפערט מיט אַ פסוק פון תהלים:

— ואתה דמית, און איר מיינט, היות אהיה כמוך, איך זאָל אַזוי אומפאַרשעמט זיין, ווי איר? זאָג איך אייך: ניין! נישט לומדי תורה, נאָר עוזבי תורה, פורעי מוסר זייט איר! לא די, וואָס איר טוט אפשר מעשים, וואָס איז אַ חרפה אפילו במחשבה צו טראַכטן, זייט איר נאָך מנבל פה און באַרימט זיך דערמיט אין אַ מקום קדוש!.. חוצרעם זייט איר מוצא לעז אויף אַ יידישע טאָכטער און רעדט מיך נאָך אויך אָן צו גיין אין אייערע דרכים!

— שוטה, פתי וגם הרוח! האָבן צוויי מיטאַמאָל געענטפערט. די איבריקע האָבן בבשת פנים געשוויגן.

—מוטב שאהיה שוטה ולא אהיה רשע!—האָט ער, זיך אָפּקערנדיק פון זיי, געזאָגט. צוגייענדיק צו דער גמרא, האָט ער אויף זיך דעם פסוק

געלייענט: „אשרי האיש, ווײל איז דעם מענטשן, אשר לא הלך בעצת רשעים, וואָס איז נישט געגאַנגען אין דער ראט פון רשעים, ובדרך חטאים לא עמד, און אינם וועג פון זינדיקע איז ער נישט געשטאַנען, ובמושב לצים לא ישב, אין אַ זיצונג פון לצים, פּוסטאָפּאַסניקעס, באַרעדער, לצנות־טרייבער—איז ער נישט געזעסן. וואָס דען טוט ער? כי אם בתורת ה׳ חפצו, נייערט אין גאָטס תורה איז זיין באַגער, ובתרתו יהגה יומם ולילה, און אין לערנען פאַרברענגט ער טאָג און נעכט!..״

מיט די ווערטער האָט ער צוריק אָנגעהייבן לערנען מיט דעמזעלבן ברען ווי אַמאָל, און האָט געהאָפּט דורך דעם געהיילט צו ווערן פון זיינע אָפענע און באַהאַלטענע ווונדן.

ז

בעצת רשעים איז הערשעלע נישט געגאַנגען, אין וועג פֿון די זינדיקע—נישט געשטאַנען, און אין אַ זיצונג פֿון זיינע לצנות־רעדנדיקע חברים איז ער אויך נישט געזעסן, אָבער לערנען ווי אַמאָל, טאָג און נאַכט לערנען האָט ער שוין נישט געקענט! דאָס פֿייער, וואָס האָט שטיל אין זיין האַרצן געברענט, איז הייסער געווען, ווי דאָס פֿייער פֿון דער תורה און אומזיסט האָט ער געזוכט פֿ יי ע ר מיט פֿ יי ע ר צו לעשן.

צייטנווייז האָט ער מיט זיין האַרצן שטאַרקע און לאַנגע וכוחים געהאַט: „מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי? וואָס ווילסטו, האַרץ וואָס רוטסטו נישט אין מיר? האָב איך דען קיין חן און קיין כבוד נישט גע־נוג? זענען דען נישט מקנא אַלע מיינע חברים מייז נאָמען, מיין זינגען? און וואָס ווילסטו נאָך?"—האָט ער געטענהט.

„א י ך וויל גאָרנישט, גאָרנישט! נישט קיין רייכקייט, נישט קיין כבוד, מ י ר איז אַזוי גוט, ווי איך בין, נאָר דו, האַרץ, ווילסט, נאָר דו, האַרץ, בענקסט... דו ביזט קראַנק, שטאַרק קראַנק אין מיר!.."

אַן אַנדערש מאָל, ווען נישט ווילנדיק פֿלעגן זיך אים דערמאַנען זיינע חברימשע ווערטער, פֿלעגט ער זיך פֿרעגן:

„איז אפֿשר דאָס האַרץ מיינס קראַנק חולת־אהבה? אפֿשר איז דאָס אהבה?

„ניין, ניין! אהבה איז אַ זינדיקע יצר־הרע־תאוה... נישט דאָס אָבער

וואָס מיינע חברים זאָגן, אָדער, וואָס ברוכס טאָכטער וויל פֿון מיר — ח י ל א י ך! איך וויל זי נ אָ ר זען, נאָר ה ע ר ן נאָכאַמאָל ווי זי זינגט!.. ר ע ד ן מיט איר, זיין נאָענט פֿון איר... איך וויל פֿאַר איר זינגען, טאָג און נאַכט זינגען, פֿריילעכע און אומעטיקע ניגונים... איך וויל זי טרייסטן, ווען זי וועט פֿון מיינע ניגונים צו וויינען אָנהייבן... ווי ווילט זיך מיר מיט איר ערגעץ אין אַ ווייטן, טיפֿן, געדיכטן וואַלד פֿאַרבלאָנדזשען, ווו מען זעט קיין הייזער, קיין מענטשן נישט, קיין וועג און קיין שטעג, נאָר ביימער, צווייגן און בלעטער, בערג, טאָלן, טייכלעך מיט קוואַלן וואַסער. איך וואָלט זי פֿאַרן האַנט אָנעמען און פֿירן זי ווייט, חייש, איר פֿאַרזיכערן, זי זאָל קיין מורא נישט האָבן, אפֿילו מיט חיות רעות וועל איך מלחמה האַלטן פֿאַר איר!.. איך וואָלט זי צווישן בלומען אויפֿן ווייכן גראָז אַוועקזעצן און גיין אָנקלויבן טייערע פּירות, זי צו דערקוויקן. אַליין וואָלט איך קיינמאָל נישט הונגעריק זיין נישט דורשטיק זיין, פֿאַר א י ר נאָר וואָלט איך זאָרגן, איר זאָל נישט פֿעלן... און זי זאָל מיר זאָגן: זי ווייס שוין, ווי געטריי איך בין איר! מער וויל איך נישט, מער גאָרנישט!"

„פֿאַרוואָס זאָל דאָס זיין אַ זינד קעגן גאָט? וואָלטן מיר דען נישט פֿרום זיין, נישט דאַוונען און נישט לויבן אים מיטן גאַנצן האַרצן פֿאַר זיין חסד, וואָס ער צעשיידט אונדז נישט?.. און פֿאַרוואָס דערפֿילט גאָט דעם רצון מיינעם נישט? וואָס וואָלט אים אַרן מיך אַזוי גליקלעך צו מאַכן?.."

אין אַזעלכע חלומות האָט ער די גמרא געלערנט, די פּסוקים פֿון תהלים געזאָגט, נישט געוווסט, וואָס ער לערנט, נישט געהערט, וואָס ער זאָגט. מירעלע איז אים פֿון טאָג צו טאָג טייערער און ליבער געוואָרן, כאָטש עס זענען שוין אַריבער צוויי מיטוואָכס און ער האָט זי נאָך איינמאָל נישט געזען.

איינמאָל ביטאָג, ווען ער איז געזעסן אין סאַמע גליקלעכע חלומות פֿאַרטראַכט, איז אַריינגעקומען אין בית־המדרש שלמה דער שדכן און האָט זיך באַלד אַריינגעלאָזן מיט אים אין אַ געשפּרעך וועגן זיין פֿאַמיליע: פֿון וואַנען איז ער, ווער זענען זיינע קרובים און צי איז ער פֿאַרשריבן ערגעץ צום פּריזיוו?

— וואָס איז אייך דאָס נוגע צו וויסן? — האָט הערשעלע געפֿרעגט.

— דו ביזט אַ טפּוש! — האָט דער שדכן געשמייכלט — ווייסטו ניש, אַז איך בין אַ שדכן?

הערשעלע האָט זיך דערמאָנט, ווי ער האָט דערמוועלבן שלמה שדכן מיט ברײנדעלען באַגעגנט און אים האָט אַ שטאָך געטון אין האַרצן.

— איך ווייס, אַז איר זייט אַ שדכן, — האָט ער געזאָגט, — איך ווייס אפילו, אַז איר רעדט מירעלען, ברײנדעלעס טאָכטער, אַ שידוך... זאָגט מיר, ר׳ שלמה, מיט וועמען רעדט איר איר? איז ער אַ גוטער, קאָן ער לערנען, האָט ער געפיל צום זינגען?

— וואָס איז דאָס דיר אַזוי נוגע צו וויסן? — האָט דער שדכן, אים אָנקוקנדיק, געפרעגט.

— איך ברויך עס וויסן... איך וועל גיין צו אים, צו דעם חתן, וואָס איר רעדט איר און זאָגן אים, אַז אַזאַ כלה מיט אַלע מעלות איז אין דער גאַנצער וועלט נישטאָ! איך וועל אים זאָגן, ער זאָל וויסן, ווער זי איז און וואָס זי איז!..

און ער האָט עס מיטן גאַנצן האַרצן געמיינט. נישט האָבנדיק די מינדעסטע האָפענונג אַמאָל צו דער מדרגה צו קומען, עס זאָל אַ שדכן איינפאַלן אים מיט מירעלען צו שדכנען, און נישט וויסנדיק ריכ־טיק, וואָס מירעלע איז אים אייגנטלעך, האָט זיך אים געוואָלט זיין טרייהייט און ליבשאַפט איר מיט דעם כאָטש וויזן, אַז ער וועט זי ווי אַ מלאך פאָרשטעלן פאַר דעם גליקלעכן חתן, וואָס וועט זי ווערט זיין.

— וואָס מיינסטו, איז מירעלע? — האָט דער שדכן מיט אַ שמייכל געענטפערט, — אַ מיידל, ווי אַלע מיידלעך! מוזן אַלע, מיינסטו, אַזוי שיין און געראָטן זיין, ווי זי? ווייס איך, איך גיב אַ שמעק טאַבאַק פאַר איר געראָטנקייט... די גוטע יאָרן זאָל איך האָבן, וואָס ברוך קצבס טאָכטער וועט זיין אַ געזינטער ווייב פאַר דער נאָכגעגעבענער מירעלען!

הערשעלע האָט דעם שדכן אָנגעקוקט מיט באַוווּנדערונג: עס האָט אים דאָס האַרץ ווי געטון, וואָס ער, דער שדכן, פאַרגלייכט מירעלען, דעם מלאָך, אויף דער ערד, צו ברוכס טאָכטער, דאָס פּראָס־טע מיידל, וואָס איז אַזוי גלייך צו איר, ווי נאַכט צו טאָג. און אים האָט באַנג געטון, וואָס עס געפינט זיך איבערהויפּט אויף דער וועלט אַזאַ מענטש, וואָס פאַרשטייט דעם אונטערשיד נישט צווישן טאָג און נאַכט.

—הער-זשע, הערשעלע,—האָט דער שדכן געזאָגט,—וואָס טויג אונדז צו רעדן וועגן בריינדעלעס מיידל? נישקשה, זי וועט שוין האָבן א'ר חתן! נישט מיין דאגה און נישט דיין דאגה—געקומען צו דיר בין איך, דיר אָנזאָגן אַ בשורה טובה, אַז ברוך דער קצב וויל דיך צונעמען פאַר זיין שרה-פייגען! דו קענסט זי דאָך, אַזאַ יאָר מיר, וואָס פאַר אַ ווויילע כלה זי איז פאַר דיר! און ווילן ווילסטו דאָך... איך ווייס פון אַלץ, הערשעלע!... אוי, האָב איך אויגן!... איין קוק און איך זע, וואָס מיר טויג... זיי זשע אַ מענטש און ווייס, אַז איך וויל דיין גליק... באמנות אַ גליק פאַר דיר! און אַז איך וואָלט נישט וויסן, אַז דו ביזט אַ קבצן און האָסט אַוודאי אַ פרוטה ביי דער נשמה נישט, וואָלט איך מיר געהייסן שטעלן משקה, נאָר לכל זמן!.. מיינס וועט נישט פאַרפאַלן ווערן—אַ גוטן טאָג!

הערשעלען איז דאָס האַרץ אַזוי פאַרקלעמט געוואָרן, אַז ער האָט אים אפילו אַ וואָרט נישט געקאָנט ענטפערן. נאָר דער שדכן האָט זיין תשובה נישט באַדאַרפט—„מען דאַרף נאָך קלערן, צי דאָס איז אַ גליק פאַר אים! האָט ער ביי זיך באַשלאָסן, בפרט, אַז ער שפּילט שוין אַ ליבע מיט ברוכס מיידל, ווי מיר איז ידועה פון אירע אייגענע ריידן!..."

מיט די ווערטער איז ער צו ברוכן אַוועק, אים איבערגעגעבן אַ קלאָרע תשובה, אַז פון הערשעלעס צד איז אַוודאי קיין מניעה נישט—ווארים חוץ וואָס ער איז אַן עלוי, קאָן מען זאָגן — האָט דער שדכן דערקלערט — חוץ זיינע אַנדערע מעלות און מידות טובות, וואָס מען דאַרף וועלטן אויספאָרן, צו זוכן אַזעלכע ערגעץ אין אַ היינטיקן בחור צו געפינען; חוץ דעם, וואָס ער שטאַמט פון אַ פאַמיליע אַ פיינער, אָבער טאַקע גאָר, גאָר אַ פיינער פאַמיליע, זיין טאַטע איז אַ ייד אַ מופלג געוועזן און אַ באַרימטער בעל-תפילה אין בייעדנאַרקער קהילה, זיין זיידע פון דער מוטערס צד—אַ דיין, און אַ פעטער האָט ער נאָך עד היום אַ רב אין דלותאָווסק, און נאָך און נאָך — חוץ דעם אַלעם איז ער אַ בחור אַ חריף, קלוג אין טאָג אַריין און ווייס, וואָס גוט איז! ער פאַרשטייט, אַז אים וועט ביי אייך גוט זיין, ווי די וועלט, און האָט אויגן אין קאָפּ, אייער שרה-פייגע, זאָל געזונט זיין, זאָל אים געפעלן. — קיין עוולה נישט, ר' ברוך — מיר האָבן אין אַנדערע יאָרן געלעבט און נישט געקוקט אויפן פנים, אַבי אַ כלה... אַ היינטיקער אָבער קוקט דערויף אויך, און איר. האָט מיט אייער טאָכטער

נאָרנישט, וואָס צו שעמען זיך — אַזאַ יאָר מיר, וואָס פאַר אַ כלה זי איז !"

ברוך האָט זיך געלאָזט דעם שדכן דערקענען און מען האָט איז אַ גליקלעכער שעה גענומען צו ביסלעך אין מויל אַריין.

בלייבנדיק אַליין נאָדעם, ווי דער שדכן איז אַרויס, האָט הערשעלע, ווי אַ צעשראָקענער זיך אַ פרעג געטון: וואָס איז דאָס ? מיינט ער עס טאַקע מיך? איך וועל אַ חתן ווערן ? איך וועל חתונה האָבן ? און מירעלע ?...

ניין, זי מעג, זי מוז, אָבער איך קאָן נישט !... אַפילו ראָטשילד זאָל מיר וועלן געבן איצט זיין טאָכטער פאַר אַ כלה, וועל איך איבן אָפזאָגן ! קאָן איך דען מירעלען פאַרגעסן? היה לא תהיה !...

אין דעמזעלביקן טאָג, צו מעריב, האָט ברוך אַראָפגעוואָרפן פון זיך זיין קצבישן פאַרפלייסטן בגד, אָנגעטון זיך האַלב שבתדיק, האַלב וואָכעדיק און איז געגאַנגען מעריב דאַוונען.

אים האָט זיך געוואָלט דעם ראש-ישיבה אַ פרעג טון, ווי האַלט הערשעלע אין די שוואַרצע פינטעלעך—עפּעס דאַרף מען דאָך וויסן וואָס וועגן דעם אַליין איז מען אין דעם ענין אַ קנאַפּער מבין... ווי פרעגט מען דאָס נישט ביי לייטן, גרעסערע און קליגערע? בפרט פאַר אַ שידוך פאַר אַן ערשטן קינד..."

ער האָט אויך מיט הערשעלען זייער ווייך און פריינטלעך גערעדט, כאָטש נישט אין תוך אַריין, נאָר גלאַט אַזוי וואַרעמע רייד, און עס איז פון דער וואַרעמקייט הערשעלען אַזש-קאַלט געוואָרן צוהערנדיק.

דערנאָך האָט ברוך מיטן ראש-ישיבה איינער אויף איינעם געשמועסט. דער ראש-ישיבה האָט צוגעברומט, פאַרטראַכט אויסגעהערט ברוכס רייד, און האָט ברוכן קורץ געגעבן צו פאַרשטיין, אַז קיין בעסער יינגל פאַר הערשעלען איז אין דער גאַנצער ישיבה נישטאָ, און ער, דער ראש-ישיבה, וועט אים נישט לאָזן פאַרקויפן אַזוי בחצי חנם: „הערשעלע דאַרף אַריינקומען אין אַזאַ הויז, ווו עס וועלן זיך געפינען די אמתע מבינים אויף אים ?"

—איבריקנס,—האָט דער ראש-ישיבה געזאָגט,—איז אַ זיווג משמים, בעלנים אויף זיך האָט הערשעלע איצט, אָן עין-הרע, אַ סך : עס האָבן

שוין אַ פּאָר באַלעבאַטים, איך וויל אייך פרוש בשמם זיין, מיט מיר גערעדט מפּוח דעם.. ווערט עס זיין באַשערט פון גאָט, וועט אים ביי אייך קיינער נישט אויסכאַפּן פון שמא יקדמנו אחר האָט איר נישט, וואָס מורא צו האָבן, ווייל דאָס איז נאָר ביים זיווג שני, אָבער ביים זווג ראשון רופט אַ בת-קול אויס: בת פלוני לפלוני נאָך פערציק טעג קודם יצירת הולד. און וואָס איילט איר אַזוי, ר׳ ברוך ?

— ווער איילט ?—האָט זיך ברוך אָפּגערופן.—און פאַרוואָס נישט פריער? רבי, צייט מיין טאָכטער חתונה מאַכן!... אויף אים איז דאָך אויך אַ צער-בעל-החיים, ער וואַלגערט זיך דאָך, נעבעך!...

„ווייס איך,” האָט זיך ברוך געטראַכט אַ צעפּרידענער אַוועקגייענדיק פון ראש-ישיבה, „ער מעג בעטן, איך מעג אַפילו צוזאָגן אויך, אַ שידוך ווערט נישט בטול איבער אַ פּאָר הונדערט רובל, וואָס פעלט צום נדן! זאָל נאָר אַ קנין זיין... און אפשר וועט מיר גאָט העלפן, וועל איך אים געבן פינפהונדערט רובל... אַ יאַלאָווקע איז דאָס, וואָס איך דינג זיך? מיין קינד, מיין קרוין, פאַרוואָס נישט, אַז גאָט העלפט? מיינע יינגלעך זענען גראָבע יונגען, אַ רוח אין זייער לייב אַריין, לאָם איך כאָטש נחת האָבן פון מיין טאָכטער!...”

ברוך פלעגט ביי ברײנדעלען געלט לייען אויף אָקסן קויפן און איז אויך איר באַשטענדיקער קצב געווען. אַריינקומענדיק צו איר — אויף מאָרגן, נאָך דעם געשפּרעך מיטן ראש-ישיבה—וועגן אַ הלואה, האָט ער איר בטוב לבו דערציילט, אַז עס האַלט, אַז דער ישיבה-בחור, הערשעלע, וואָס עסט ביי איר אַ טאָג, זאָל טאַקע גאָר אינגיכן זיין שרה-פייגעס חתן ווערן.

—וואָס זאָגט איר, ברײנדעלע ?—האָט ער געפרעגט.—עפּעס זענט איר דאָך אַ קלוגע אשה, וואָס מען מעג אויסהערן אייער עצה!

—גלייכער איז גאָר אין דער וועלט נישטאָ!—האָט ברײנדעלע געענטפערט—וואָס ווייסט איר פון זיין חן, וואָס ער האָט ביי לייטן אין די אויגן! וואָס דאַרפט איר מער, מיין מירעלע, זאָל געזונט זיין, איז דאָך אַוודאי אַ מבין, און זי אַפילו וואָלט פאַר אים אַ זאַק ציבעלע נישט גענומען! זינט זי האָט זיין זינגען צום מכירת יוסף געהערט, זינגט זי נאָר זיינע ניגונים, נאָר ווער רעדט דערפון? זיינע אַנדערע מעלות, זיין ווויל לערנען, זיין שטילקייט, זיין איידלקייט! אַפילו אין זיין עסן דערקענט מען, אַז ער שטאַמט פון אַ פיינער גזע. אַזעלכן איז אַ פּאַר-

געניגן צו זיך אויף קעסט צו נעמען... איר וועט גאָר קיין בעל-הוצאה נישט ווערן צוליב אים. איר האַנדלט אַ מציאה, ר׳ ברוך, אויף נאמנות אַ מציאה!

אין דעמזעלבן טאָג, נאָך מעריב, האָט דער ראש-ישיבה הערשעלן גערופן גיין אַ ביסל צו אים אַהיים, גלאַט אַזוי, טיי טרינקען.

ביי דער געלעגנהייט האָט דער גוטער רבי, ווי אַן אייגענער פאָטער אים דערקלערט זיין איצטיקע לאַגע, אַלס אָרעמער ישיבה-ייִנגל, און זיין לאַגע שפּעטער, אַלס ברוך דעם קצבֿס איידעם, ווען ער וועט האָבן צו עסן און צו טרינקען, נישט דאַרפן דאגהן פאַר פרנסה און וועט קאָנען ווייטער לערנען בהרחבה. אָבער פון דער אַנדערער זייט, האָט ער אים אין דער גמרא דערמאָנט, וואָס זי זאָגט: לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, (עס איז כדאי די העמד צו פאַרקויפן און נעמען אַ ווייב נאָר אַ תלמיד-חכמס אַ טאָכטער).

—די גמרא הקדושה האָט עס קלוג און פּראַקטיש געזאָגט,—האָט דער ראש-ישיבה אים ווייטער דערקלערט.—וואָס פּראָסט, בלייבט פּראָסט... קינדער לערנען זיך פון עלטערן. עס טרעפט אַפילו, אַז קצבים, שוסטער און שניידער האָבן אויך קינדער ווילערנער, אָבער עפּעס גראָבקייט בלייבט אין זיי, און אָפט זעען מיר, אַז אייניקלעך זענען אַפילו געראָטן אין זיידן... אַ מענטש אָבער דאַרף נישט קלערן, ווען ער לעבט שוין אָפּ אַ גוטן טאָג, אַז ער האָט שוין דערמיט אַליין קונה עולמו געווען... עס זענען נאָך דאָ חשבונות, וואָס אַ ייד בפרט דאַרף באַרעכענען, איידער ער גייט חתונה האָבן.

— פאַרשטייסטו די נפקא-מינה פון אַ בת עם-הארץ לבת תלמיד חכם?

הערשעלע האָט געשוויגן.

—רבקה! — האָט דער ראש-ישיבה פלוצלונג אַ רוף געטון זיין טאָכטער.—טראָג אונדז, טאָכטערשי, אַריין צו גלעזלעך טיי!

אין עטלעכע מינוט אַרום, איז אַריינגעקומען רבקה, אַ מיידל פון אַ יאָר אַכצן, מיט אַ פּאָר שיינע שוואַרצע אויגן, דערלאַנגט צוויי גלעזער טיי, געכאַפּט דערווייל אַ באַהאַלטענעם קוק אויף דעם געוועזענעם משנה-למלך און איז שעמעוודיק צוריק אַרויסגעגאַנגען.

—טרינק, הערשעלע,—האָט דער ראש-ישיבה ווייטער אָנגעהייבן.— ברוך, למשל, וואָלט דיך מכבד זיין מיט מעדני מלך—איך שמועס: ווען

ער וואָלט דיך פאַרבעטן צו זיך. איך בין אַן אָרעמאַן, ווי דו ווייסט— דו מיינסט אפשר, אַז איך זאָג דיר אַן אָרעמאַן, הייסט עס, אַז איך קאָן מיין קינד גאָר קיין נדן נישט געבן? אַזוי אָרעם בין איך, חלילה, נישט... נאָר לאָמיר דאָס אָפּלייגן אויף אַן אַנדער צייט — איך רעד נאָר קעגן דעם גופא, וואָס איך בין מכבד נישט מער, ווי מיט טיי, כאָטש באמת געזאָגט, ביזטו ביי מיר מער חשוב, ווי דו קאָנסט נאָר זיין ביי ברוכן...

—נאָר נחזור לעניננו, און איך זאָג דיר נאָכאַמאָל, אַז אַ מענטש דאַרף זיך גוט, גוט באַטראַכטן, נישט ענטפערן: „יאָ!" באַלד ווי אַ שדכן קומט, און נישט ענטפערן: „ניין!" ווען אים ווייזט זיך אין פלוג אויס, אַז עס וועט קיין נדן נישט זיין אים צו געבן, וויפל ער רעכנט ביי אַן אַנדערן צו נעמען...

—דער עיקר, מיין זון, איז דער קרן!.. אַ כשר קינד, אַ קינד פון פיינע עלטערן, און זאָל טאַקע זיין נישט קיין מיאוס מיידל אויך, וואָס שאַדט עס? אונדזערע חכמים האָבן אויך געזאָגט: כלה שעיניה יפות אין כל גופא צריך בדיקה...

— רבקה, וואָס ביזטו אַנטלאָפן? קום נאָר אַריין!

רבקה איז נאָכאַמאָל אַריינגעקומען און געוואַרט, דער פאָטער זאָל עפּעס הייסן. נאָר דער ראש-ישיבה האָט זיך כלומרשט פאַרגעסן, וואָס צו הייסן און האָט הערשעלען צייט געלאָזן זיך איינצוקוקן אין זיין קרן: זאָל ער זען, אַז זיין טאָכטער איז טאַקע די כלה שעיניה יפות—„וואָס שאַדט עס?"

נאָר הערשעלע האָט נישט געקוקט. ער האָט רבקהן נאָך פון פריער געקענט און גוט געוווסט, אַז זי איז שענער, פרימער און קליגער פאַר ברוכס טאָכטער. אָבער ווי קומט זי צו מירעלען? ער האָט גאָרנישט פאַרשטאַנען, צו וואָס דער ראש-ישיבה צילט. ער האָט בעת-מעשה געטראַכט: „ווי גוט און וויל וואָלט מיר געווען, ווען מירעלע זאָל אַזאַ גוטן פאָטער האָבן, וואָס זאָל מיט מיר אַזוי פריינטלעך שמועסן!" דאָס האַרץ האָט אים וויי געטון, פאַרוואָס איז ער אַ יתום, פאַרוואָס איז זי אַ יתומה! פון איר מאַמען וועט ער קיינמאָל נישט הערן אַזעלכע טייערע רייד. ברוינדעלע איז אַ יידענע, קאָן דען אַ יידענע אַזוי מיט אים רעדן?

ער האָט אַ שווערן זיפץ געטון.

— נישט זאָרג, מיין זון,—האָט דער ראש-ישיבה געטרייסט,—גאָט,

ברוך הוא, וועט דיר אַ וועג ווייזן! דו ביזט מחויב אַלץ צו הערן, אַלץ איבערקלערן און דיין אייגענע דעה אויף דיין „איך״ צו האָבן! קיינער בויט דיך, חלילה, נישט... וואָס איך ווינטש דיר, ווינטש איך מיר, טייער קינד, נישט מער!

—דערלאַנג אונדז, טאָכטער, אַ ביסל משקה!—האָט ער זיך ענדלעך דערמאָנט צו הייסן רבקהן, וועלכע איז נאָך דאָ געשטאַנען און געהערט דעם פאָטערס רייד.

—זאָג מיר, הערשעלע,—האָט ער זיך ווידער צו אים געווענדט, ווען רבקה איז ווידער אַרויס, — אפשר האָסטו אַן אויג געוואָרפן אויף ברוכס טאָכטער? איך מיין: אויב זי געפעלט דיר אפשר מער, ווי אַן אַנדערע, וויל איך דיך נישט אָפרעדן... פאַרשטייסטו: צווישן מיר און ברוכן איז טאַקע די נפקא-מינה גרויס! וואָס טויג מיר די איבעריקע עניוות, נאָר קעגן דעם איז אפשר ברוכס טאָכטער מער לייט פאַר מיין קינד, און דאָס איז פון די דברים שבלב, וואָס דו שעמסט דיך אפשר-מיר צו זאָגן... זאָג איך דיר אויף מיין ערלעך וואָרט, אַז כאָטש איך ווינטש מיין קינד גוטס, ביזטו מיין ליבער תלמיד... איך וויל דיין רצון נישט צווינגען, איך וויל אַפילו קיין צוליב נישט!

— רבי,—האָט הערשעלע ענדלעך מוט באַקומען צו ענטפערן,— ווער גלייכט אייך, חלילה, צו ברוכן? איר זיינט מיר טויזנט מאָל ליבער, פאַר ברוכס, פאַר אַלע נגידים! איך וויל נישט זיין נדן, איך וויל נישט זיין טאָכטער! ווער קלערט פון חתונה האָבן? איך מיין עס גאָרנישט... איך וויל גאָרנישט חתונה האָבן... גיט מיר טאַקע אַן עצה, ווי אַזוי זאָל איך אים ענטפערן, ער זאָל מיר קיין שונא נישט ווערן?...

—וואָס האָסטו פאַר אים מורא?

—ער איז דאָך מיין באַלעבאָס, איך עס דאָך ביי אים אַ טאָג אַזאַ צייט!..

—זע נאָר, וואָס פאַר אַ קינד דו ביזט, — האָט דער ראש-ישיבה איינגעוויזן.—ברוך האָט דיר נאָר איין טאָג אין וואָך געגעבן עסן, דאָס הייסט: אַ חיי שעה דיר צוגעלאָזן, האָסטו שוין קיין האַרץ נישט אים כפוי טובה צו זיין, כאָטש ער פאַרלאַנגט פון דיר אַזאַ ענין נכבד, וואָס איז דיר נישט לרצון—און מיר, וואָס איך האָב מיט דיר תורה געלערנט,

צו חיי עולם דיר אַ וועג געוויזן, שעמסטו זיך נישט אָפּן צו זאָגן, אַז דו בראַקירסט מיט מיר און מיט מיין קינד?..

— נאָר איך האָב נישט קיין תּרעומות אויף דיר, איך וויל דיר נאָר אויפווייזן, אַז דיינע רייד האָבן קיין יסוד און קיין טעם נישט: דו זאָגסט, דו ווילסט נישט חתונה האָבן... ווי הייסט דו ווילסט נישט חתונה האָבן? בן עזאי ביזטו? „לא לתוהו בראה לשבת יצרה...״ וויפל איז אַ שיעור צו זיצן אַ בחור? צו עסן אַ טאָג ביי דעם, אַ טאָג ביי יענעם און זיך וואַלגערן אין בית־המדרש אויף דער טרוקענער באַנק? חוצדעם איז מען דאָך אַ ייד, בן שמונה עשר לחופה, דו דאַרפסט שוין, דאַכט מיר, זיין קרוב צו אַכצן יאָר... און שוין, מיינסטו, וויל איך דיך צ דער חופּה פירן? חלילה, איך מיין אויך, דו זאָלסט נאָך לערנען אַ יאָר, פאָרן טאַקע קיין וואָלאָזשין — איך וועל שוין זען דיר מיטצוגעבן גוטע בריוו, מען זאָל דיר דיין מעמד געבן, און וויפל איך וועל נאָר ביכולת האָבן, וועל איך דיר פון דערהיים צושיקן, זאָלסט קאָנען לערנען בהרחבה און טאַקע קומען צו אַ תּכלית. אַ, איז דאָך די קשיה, וואָס רעד איך מיט דיר וועגן דעם איצט? וואָס האָב איך קיין צייט נישט? איז דער תּירוץ, ווי די מעשה איז: עס זענען איצט אויף דיר בעלנים דאָ, ברוך איז דוחק את השעה, ער מיינט מוצאי־יום־טוב תּנאים צו שרייבן. עלנט ביזטו, מיט וועמען זיך מיישב צו זיין, האָסטו נישט. אָרעמקייט און נויט קאָן אַ מענטשן מעביר על דעתו זיין — האָב איך מורא, דו זאָלסט נישט אָפּטון אַ מעשה און אַרויסזאָגן אַזאַ וואָרט, וואָס דו וועסט שפּעטער אפשר דאַרפן חרטה האָבן... און רעד איך שוין מיט דיר אָפּן, וועל איך דיר שוין אינגאַנצן זאָגן, וואָס ביי מיר קומט אויס — אָבער מיין נישט, אַז איך זאָג: קבל דעתּי — הערסטו, ווען ברוך וואָלט זיין דער גרויסער באַלעבאָס, דיר געבן טויזנט רובל, אָדער כאָטש — דער גרויסער מיוחס, און אָנשטאָט נדן, דיך קאָנען דערנאָך גליקלעך מאַכן דורך קרובים, אָדער געשעפטן — וואָלט עס מיר זייער אַ הנאה געטון און איך וואָלט באַלד מסכּים זיין. איצט אָבער איז ברוך בסך־הכּל אַ קצב — לאָז זיין אַ גרויסער קצב, אָבער וואָס קאָנסטו ביי אים ווערן? אין בעסטן אופן וועט ער קאָנען פועלן, צו מאַכן דיך דאָ פאַר אַ שוחט, אָדער פאַר אַ נאמן אין חכירה... אויף אַזויפיל וועל איך מיט גאָטס הילף בכּוח זיין דיך צו מאַכן פאַר אַ חזן דאָ, אָדער אין אַ גרעסערער שטאָט, און אפשר טאַקע פאַר אַ רב, אָדער אַ דין... וואָס איז, דו האָסט אַ

שלעכטן קאָפּ, אָדער דו ביזט קיין מתמיד נישט? וואָלסטו נאָר דעם חסרון, אַזוי פאַרטראַכט און פאַרחלומט צו זיין, נישט האָבן, בין איך בטוח, אַז דו ביזט עתיד להורות הוראה בישראל!..

הערשעלע האָט ערשט פאַרשטאַנען ריכטיק, וואָס דער רבי זיי־נער מיינט און האָט די אויגן אַראָפּגעלאָזן. זיין רבינס ווערטער, האָט ער געפילט, זענען אמתע טרייע ווערטער. ער איז אים אַלעמאָל טריי, ווי אַ פאָטער געווען, נאָר איצט האָט אים געדאַכט, האָט זיין געטריי־קייט גאָר קיין גבול נישט. „און דעם טרייען רבין דאַרף איך אַזוי מבייש זיין, אַזוי אין פנים אַריינוואַרפן זיין גוטע מחשבה!.. און דער רבקהן, וואָס האָט מיר אַזויפיל מאָל אַ בגד פאַרזאָרגט און פאַריכט, וואָס האָט שטענדיק אויף מיר מיט ליבשאַפט און פריינטשאַפט געקוקט און פונדעסטוועגן, חלילה, קיינמאָל אַזוי פאַרשייט נישט געווען, ווי ברוכס טאָכטער, מיר עפּעס אַ נישט פּאַסיק וואָרט אויסצורעדן, איר דאַרף איך איצט זאָגן: איך וויל דיין חתן נישט זיין, איך קאָן דיין חתן נישט זיין?!.. אָבער איך קאָן פאָרט נישט!.. איך קאָן נישט!.. איך קאָן נישט... דו, גאָט, ווייסט, פאַרוואָס איך קאָן עס נישט!..“

אין דעם איז רבקה אַריינגעקומען און אַוועקגעשטעלט אַ קאַראַ־פינטשיק בראָנפן מיט עטלעכע שטיקלעך לעקעך. הערשעלע וואָלט זיך בעסער געווונטשן, דעם ערגסטן שונא אין די אויגן אָנצוקוקן, איידער איצט מיט אירע שיינע שוואַרצע אויגן זיך צו טרעפן. ער האָט זיך פאַר איר געשעמט, ווי אַ שרעקלעכער כפוי־טובהניק, און ער האָט דעם קאָפּ טיפער איינגעגראָבן.

— צי אַזוי, צי אַנדערש, — האָט דער ראש־ישיבה געזאָגט, — דאָס איז אַ גאָט־זאַך!... מיר זענען יידן, מיר מוזן זיך פאַרלאָזן אויף זיין השגחה. אָן זיין ווילן איז גאָרנישט! לאָם מיר נעמען צו קאַפּעטשקעס. לחיים!

— לחיים טובים ולשלום! — האָט הערשעלע געענטפערט די איינ־ציקע תשובה, וואָס ער האָט געקאָנט געבן אויף די אַלע שאלות, וואָס זענען אים איצט געשטאַנען צו פאַרענטפערן.

— נו, נעם אַ ביסל, נישט זיי אומעטיק!...

— איך טרינק קיינמאָל נישט!

— דו האָסט אוודאי מורא, עס זאָל צו דיין כּח נישט שאַדן? משקה, אַ ביסל שאַדט נישט, אַ ביסל וועקט אויף דעם מוח, אַ ביסל

מעג מען טרינקען! נישקשה, יידן טרינקען נישט שיכּור צו ווערן...

האָט דער רבי אים צוגערעדט.

—אָבער איך האָב גלאַט נישט ליב קיין בראָנפן...

—צוליב מיר האָב ליב! און וואָס איז שייך ליב? עס דאַכט זיך אַזוי... ווייס איך, מען געוויינט זיך צו... וואָס „אייגן" איז, האָט מען ליב! איך האָב קיינמאָל נישט ליב געהאַט, און פונדעסטוועגן האָב איך היינט ליב מיין הויז,—ביתו זו אשתו, — מיין קינד, ווי מיין לעבן ליב!... דו וועסט דיך געוויינען, וועסטו אויך ליב האָבן...

הערשעלען האָט געדאַכט: דער רבי קוקט אים אין האַרצן אַריין און ער ווייסט שוין, פאַרוואָס ער קאָן נישט איינוויליקן זיין רבקהס חתן צו ווערן, און דערפאַר טאַקע גיט ער אים אָנצוהערן, אַז מען קאָן זיך איינגעוויינען ליב צו האָבן. „צי האָב איך דען מירעלען ליב?" האָט ער זיך געפרעגט. „ווער ווייסט פון ליבע, פון אהבה? איך קאָן גלאַט נישט לעבן אָן איר... איין קוק אירער איז מיר שוין גענוג גליקלעך צו זיין, און ווי זאָל איך מיר די וועלט פינסטער מאַכן און חתונה האָבן? ניין, איך קאָן נישט!"

—טרינק!

—איך קאָן נישט!

—צוליב מיר קאָן!—האָט דער ראש־ישיבה ווידער געבעטן.

ער האָט גענומען אַ ביסל, עס איז שטאַרקער שפּירט געווען און טרערן האָבן זיך אים געשטעלט אין די אויגן.

—איצט זע איך, אַז דו קאָנסט טאַקע נישט! דו קאָנסט קיין בראָנפן נישט טרינקען, דו קאָנסט מיר נישט ענטפערן, וואָס איך פרעג דיך... און נאָך אַ זאַך קאָנסטו נישט: דו קאָנסט מיך קיין „ורמינהו" נישט פרעגן פון מיינע אייגענע רייד!—האָט דער אַלטער, אַרויפלייגנדיק זיין האַנט אויף הערשעלעס אַקסל, געזאָגט.—סטייטש, פריער האָב איך דיר אַליין געזאָגט, אַז אַ מענטש טאָר נישט ענטפערן באַלד אויפן משקל ראשון יאָ, אָדער ניין, בפרט אין אַזאַ ענין נכבד, און איצט וויל איך אַליין, זאָלסט מיר באַלד ענטפערן... זאָג איך דיר, אַז איך מיין גאָר־נישט, דו זאָלסט מיר באַלד ענטפערן. עס האָט צייט!... זיי זיך מיישב, וויפל דו ווילסט! וועט בלייבן ביי דיר אויף יאָ, ברויכסטו מיר נאָר זאָגן, אַז דו ווילסט מאָרן קיין וואָלאָזשין, וועל איך האָבן אַ סימן, אַז איך דאַרף נאָך מיט מיין רבקהן קיין שידוך נישט טון... נישקשה, זי

טעט וועלן וואַרטן אויף דיר—טאָמער, חלילה, פאַרקערט, זאָל גאָט דער עדות זיין צווישן אונדז ביידן, אַז איך וועל מיין אויג און האַרץ פון דיר נישט אָפּטון, אַפילו אויף אַ האָר אויך נישט, און ווי איך האָב דיך ביז איצט ליב געהאַט מיט אַ פּניה, וועל איך דיך שפּעטער אויך ליב האָבן אָן אַלע פּניות! דו ווייסט דאָך די גמרא: כּלום אָדם מתקנא בבנו ובתלמידו!..

די לעצטע ווערטער האָט דער ראש־ישיבה אויסגערעדט מיט טרערן אין די אויגן, און אויפהייבנדיק זיך פון זיין בענקל, איז ער צוגעגאַנגען צו הערשעלען, אים צוגעדריקט צום האַרצן און אים פּאַטערלעך אַ קוש געטון אין קאָפּ.

הערשעלען זענען אויך די טרערן געשטאַנען אין די אויגן, דאָס האַרץ איז אים פון זיין רבינס צערטלעכקייט אַזוי ווייך געוואָרן, אַז אים האָט זיך געוואָלט דעם אַלטן מאַן צו די פיס פאַלן, פאַר אים מודה זיין—זיין סוד, זיין פּיין, זיין וווּנד... און ביי אים אַן עצה, אַ רפואה בעטן, אויב עס איז דאָ אַזאַ עצה, אַזאַ רפואה, וואָס קאָן אים אויסהיילן פון זיין קראַנקהייט און ליידן... „נאָר ווי אַזוי זאָגט מען עס? ווי אַזוי לאָזט מען אַזעלכע ווערטער פון מויל אַרויס?..

דער ראש־ישיבה האָט געפילט, ווי גערירט זיין דאַנקבאַרער תלמיד איז און האָט געזאָגט:

— זיי רויק, מיין זון! גיי דיר איצט אַהיים... חכמת אדם תאיר פּניו, דורך דיינע טרערן לייכט מיר דיין פרום האַרץ אַרויס! לב טהור ברא לך אלקים, אַ ריין האַרץ האָט גאָט אין דיר באַשאַפן... דאָס איז טייערער ווי אַלץ!... מכּל משמור נצור לבך, מער פון אַלץ היט אָפּ דיין האַרץ, כּי ממנו תוצאות חיים, פון אים, פונם האַרצן, איז דער אויסגאַנג צו חיי עולם הבא.

—האַלט־זשע, מיין תלמיד, דיין האַרץ אין זיין ריינקייט און טהרה, ווי דער בורא, ברוך הוא, האָט עס אין דיר באַשאַפן—גיי אַהיים, געדענק מיינע רייד, און טאָמער פרעגט דיך ברוך עפּעס, זאָג אים, ער זאָל זיך מיט מיר זען. איך וועל אים שוין אַ קלאָרע תשובה געבן און דו דאַרפסט פאַר אים גאָר קיין מורא נישט האָבן...

אַרויסגייענדיק, האָבן זיך זיינע אויגן נאָכאַמאָל מיט רבקהס גרויסע ליכטיקע אויגן באַגעגנט. אין זיי איז אַזויפיל ליבע און

תחנונים געטאָן, אַז זיי האָבן אים זיין צעריסן האַרץ נאָכמער צע־ריסן.

„לב טהור ברא לי אלהים!"—האָט ער צו גאָט געשריען,—„אַ ריין האַרץ גיב מיר, גאָט, איך זאָל אָט דעם גוטן רבין מיינעם נישט דאַרפן אַזוי פאַלש זיין, אָדער טויט מיך בעסער, און לאָם איך קיין כפוי טובה נישט זיין אָט די גוטע מענטשן, וואָס זענען מיר אַזוי געטריי, אַזוי ליב!..."

ח

ברוך האָט זיך דאָס זייניקע געטון: געפרעגט ביי גרעסערע און קליגערע, און אַלע האָבן געזאָגט, אַז ער כאַפּט אַ כּשרע מציאה. נאָר צו פרעגן ביי הערשעלען אַליין האָט ער געהאַלטן פאַר איבעריק: ער האָט געגלויבט דעם שדכן—„זון פאַרוואָס זאָל אים נישט געפעלן? איז דען מיין טאָכטער אַ קאַליקע, אַ בלינדע, אָדער נישט אַ געזונטע, חלילה? קען זי נישט לייענען און שרייבן, ווי אַלע מיידלעך? אַזאַ יאָר מיר, וואָס פאַר אַ כּלה זי איז! אַ גליק פאַר אַ מאַן, זי ווייס שוין אין יאַטקע מער פאַר איר מאַמען! אָדער וועט ער ביי מיר שלעכט קעסט האָבן? עס, אַבי געזונט! פלייש, מאָגנס און קישקע פעלט, ברוך השם, נישט, הלוואי אויף אַלע יידישע קינדער געזאָגט!”

ער איז שוין אין הערשעלעס רצון אַזוי זיכער געווען, אַז זיין ליבשאַפט צו זיין טאָכטער איז צוליב אים געוואַקסן פון טאָג. ער האָט איר מתנות געקויפט און געקושט זי און געהאַלדזט.

—פון איר וועל איך נחת האָבן,—האָט ער מוסר געזאָגט זיינע בנים,—זי וועט מיר באַשיינען מיין שטוב, מיין וועלט!.. „דאָס איז ברוכס איידעם”, וועט מען זאָגן, אַז ער וועט דאַווענען פאַרן עמוד, די מגילה לייענען אום פורים, אָדער זיצן אין בית-המדרש מיט דער שיינער עטרה און לערנען... און וואָס וועט פון אייך זיין, פויערים? גלייך אינ-דערפרי אין בוינע, זיך אויסרייסן די גאַל מיט די חייבער, אַ גאַנצן טאָג אין יאַטקע, ווי דער טאַטע אייערער... קראַנק זענט איר צו קענען

לערנען און זינגען ווי ער? ווייניק בלוטיקע רובלס האָב איך אייערע רביים באַצאָלט? אַ מפלה אויף אייך, פויערים!..״

און ווי ער איז געשטאַנען און ווי ער איז געגאַנגען, האָט ער פון זיין גדולה דערציילט, ליט געבעטן אויף זיין טאָכטערס תנאים וואָס וועט אים ירצה־השם מוצאי־יום־טוב זיין.

פיל מיידלעך האָבן דעם קצבס טאָכטער מקנא געווען און גע־רעדט, אַז „זי קומט צו אים אַזוי ווי אַ בן־מלך צו אַ דאָרף־שיקסע. עס האָבן אויך באַלעבאַטים גערעדט, אַז „הערשעלע איז צו איידל פאַר ברוכס טאָכטער, און עס וואָלט אַ יושר געווען אים אָפּצורעדן, נאָר וועמענס באַבעס דאגה איז דאָס? ווער איז מחויב זיך אַריינצומישן אין אַ שידוך און קויפן זיך ברוך טבח פאַר אַ שונא?

— אַז אים איז ליב, דאַרף אונדז אויך זיין ניחא! — האָט מען געזאָגט און ברוכן פונדעסטוועגן זיין גדולה נישט פאַרגונען.

עס האָט די געשיכטע אויך די ישיבה־בחורים פאַרדראָסן, זיין זיי האָבן אים געקאָנט אַריינלאָזן אַ שפּילקע מיט דעם מאמר: „טוב שבטחים שותפו של עמלק", האָבן זיי אים נישט געזשאַלעוועט. מאַנכע פון זיי האָבן זיך דערלויבט אים אָפן צו זאָגן, אַז ווען ער פאַרקויפט זיך שוין יאָ פאַר אַ קצבישן מאָגן, זאָל ער כאָטש אָנגרייטן אַ פאָר געזונטע באַקן, ברוכס טאָכטער זאָל האָבן אין וואָס צו פּאַטשן, אַבי ירצה השם, נאָך דער חתונה!

די אַלע זלזולים וואָלטן הערשעלען נישט געאַרט, ווען ער וואָלט נישט געהאַט אַ גרעסערע דאגה: מירעלע זאָל דערפון נישט געוואָר ווערן, איידער ער וועט דאָס גליק האָבן איר צו זאָגן, אַז דאָס איז אינגאַנצן אַ טעות, אַ שקר מוחלט מהחל ועד כלה.

אָבער מירעלע האָט שוין געוווסט: איר אייגענע מוטער האָט איר די בשורה אָנגעזאָגט.

פון יענעם אָוונט, וואָס זי האָט הערשעלען אויף דער בינע גע־זען, איז עפּעס אַ ניי געפיל אין איר געבוירן געוואָרן: פריער האָט זי געמיינט, אַז נאָר צוליב זיין אָרעמקייט און עלנט קאָן זי אים איין מינוט נישט פאַרגעסן, און האָט נאָר געוואָלט אים העלפן, געזאָרגט פאַר זיין געזונט. איצט אָבער האָט זי געפילט, אַז זי בענקט נאָך אים, איר ווילט זיך אים זען, רעדן און זינגען מיט אים, און נאָכמער: זי פילט אַ מין ווייטיק אין האַרצן, ווען זי הערט ערגעץ אַ מיידל דער־ציילט, ווי אַנדערע גייען אָן אַ קאָפּ אַרום, ווייל זיי זענען פאַרליבט

אין דעם, וואָס האָט „יוספן" געשפּילט, און כאָטש זי האָט אים איין
מינוט נישט געקאָנט פאַרגעסן, האָט זי זיך אַלץ נישט מודה געווען
אַז זי ליבט אים אַזוי ווי אַנדערע און אפשר נאָכמער... און זי איז
אין כעס געווען אויף זיך און אויף אים, וואָס זי קאָן אים נישט
פאַרגעסן.

מיטוואָך, ווען הערשעלע האָט באַדאַרפט קומען עסן, פלעגט זי
פון שטוב אַוועקגיין, זיצן ערגעץ ביי אַ באַקאַנטע, זיך אַ כוח אָנטון
נישט צו לאָזן מערקן אויף זיך, אַז זי איז אומרויק, נאָר זי פלעגט
פילן בעת מעשה, אַז דאָס האַרץ דריקט איר, עס בענקט זיך, איר
ווילט זיך צוריק אַהיים... דאָרט וועט זי אים זען, אַ קוק כאָטש טאָן
אויף אים, און גענוג. זי גיט אָבער דאָס האַרץ נישט נאָך און זיצט
אָפּט שפּעט, פאַרגעסט, אַז זי האָט נאָך היינט נישט געגעסן אפילו,
גייט נישט, גלייך ווי זי האָט מורא אַהיימצוגיין. אַז עס ווערט שוין
נאַכט, גייט זי צוריק, אָבער ווי טרויעריק איז זי! זי קריגט קוים אַן
אָרט, ווו זיך אויסצווויינען, און אַז די מוטער פרעגט זי אַמאָל: „וואָס
איז דיר, מיין ליב קינד?" ווייס זי נישט וואָס צו ענטפערן, און פרעגט
זיך אינערליך אַליין: „וואָס איז מיר? וואָס איז פון מיר געוואָרן?.."

נאָר וואָס מער זי גיט זיך מי אים אויסצוווייכן, פון אים נישט צו
טראַכטן, אַלץ מער ווערט ער איר ליב, אַלץ מער טראַכט זי פון אים,
ביינאַכט, ווען דער פּראָטעסט-רנדיקער שכל שלאָפט, זעט זי אים אין
חלום און די, פון שכל באַפרייטע, פאַנטאַזיע גיסט אויס אויף אים אַזאַ
ליבן פאַנטאַסטישן חן, און זי זעט אים ווי איינעם פון די העלדן אין די
ביכלעך, וואָס זי האָט געלייענט. זי זינגט מיט אים צוזאַמען, הערט אים
רעדנדיק, און יעדעס וואָרט, דאַכט זיך איר, איז אַזוי קלוג, אַזוי ליב!.. אָפט
זעט זי אים אויך אַלס אָרעמען ישיבה-בחור, זיינע אויגן קוקן אויף איר
און בעטן רחמנות אויף זיין עלנט—נישט צו לאַכן פון זיין אָרעמקייט...
איר צוגייט דאָס האַרץ, איר ווילט זיך מיטן גאַנצן לעבן אים גליקלעך
מאַכן—און זי וואַכט זיך אויף מיט אַ שווערן געמיט. „אַך, וואָלט ער
וועלן נאָר אַוועקפאָרן," רעדט זי צו זיך, „וואָלט איך אים די לעצטע קאָ־
פּיקע אַוועקגעגעבן, ער זאָל פאָרן, טאַקע ווערן אַ גרויסער לייט, ווי ער
וויל... איך וואָלט אים געלט שיקן, בריוועלעך שרייבן, טרייע ליבע ברי־
וועלעך וואָלט איך אים שרייבן!.. פון ווייטן וואָלט איך אים אפשר אַלץ
אויסזאָגן, וואָס מיין האַרץ פילט... זיינע בריוועלעך וואָלט איך אויף מיין
האַרץ טראָגן און לייענען זיי צען מאָל אַ טאָג!"

ברײַנדעלע האָט זיך דעם קאָפּ געבראָכן, וואָס איר תּמיד פֿרײד־לעכע גוטע מירעלע איז עפּעס איצט אומעטיק, עסט אָן אַפּעטיט, רעדט ווייניק און זוכט שטענדיק אַליין צו זײַן.

אויף אַלע אירע אומרויקע פֿראַגן האָט מירעלע נאָר געענטפֿערט:

—גאָרנישט, מאַמעשי, גלאַט אַזוי, לאָז מיך, איך בין געזונט...

איינמאָל, אין אָוונט, איז ברײַנדעלע מיט איר קינד אַליין געבליבן, געקוקט אויף מירעלעס אומעטיק אויסזען, און כּדי זי צו דערפֿרייען, האָט זי דערציילט דאָס גליק, וואָס הערשעלען טרעפֿט.

— איך האָב דיר גאָר פֿאַרגעסן צו דערציילן, — האָט זי מיט אַ פֿריילעכער מינע אָנגעהייבן, — דיר וועט עס אויך אַ הנאה טון: ברוך דער קצב האָט מיר נאָך יענע וואָך געזאָגט, אַז ער נעמט צו אונדזער ישיבה־בחור, הערשעלען, פֿאַר זײַן שׂרה־פֿייגען, אַזוי ווי ער שטייט און גייט...

— וואָס זאָגסטו?—האָט מירעלע, בלאַס ווערנדיק, געפֿרעגט.

— אָט, וואָס דו הערסט! מוצאי־יום־טוב, זאָגט ברוך, וועט ער תּנאים שרײַבן.

מירעלע האָט געשוויגן, נאָר די ליפּן האָבן זיך איר ווי פֿון אַן אינערלעכן ווייטיק פֿאַרצויגן, און זי האָט געפֿילט אַ ציטער אין אַלע גלידער.

— וואָס ביזטו, מײַן טאָכטער, אַזוי בלאַס געוואָרן? – האָט די מוטער מיט אַנגסט געפֿרעגט.

— מאַמע, עס קאָן נישט זײַן... ער וועט עס נישט טון!

— ווער? ברוך וועט עס נישט טון? וואָס איז אים דער יחוס אַזוי גרויס? אפשר נאָך ווייניק גדולה אַזאַ ייִדן קינד פֿאַר זײַן יאַטקע־מויד?

— נישט ברוך, נאָר ער צי וועט עס וועלן?—האָט מירעלע קוים אַרויסגערעדט.

— הערשעלע?

— יאָ, הערשעלע!

— וואָס איז? אַ נאַר איז ער? אַזוי איז אים בעסער? אַ טאָג בײַ דעם, אַ טאָג בײַ יענעם... נישט זינדיקן זאָל איך מיט די רייד!

— אָבער, ער קאָן דאָך גוט לערנען, ער זינגט דאָך אַזוי שיין, קאָן ער דען אַ בעסערן שידוך נישט טון?

— אמת, מיין טאָכטער. מיט זיין תורה און גוטע מעלות מעג באַט אַלע טאַטע-מאַמעס בענטשן—האָט ברײַנדעלע דערקלערט.—פאַרגעס נישט אָבער, אַז ער איז פאָרט אָרעם און עלנט, נישט צוגעקומען זאָל עס ווערן. וועלכן פּיינעם באַלעבאָס שטייט אָן אַן אײדעם צו נעמען אַ ישיבה-בחור, וואָס האָט קיין קרוב, קיין גואל נישט? אַ כבוד אַ גרויסער איז דאָס פאַר אַ שוויגער, אַז שמואל דער שומר זאָל זיין אַ מחותן אויף דער חתונה... וואָס איז? ער האָט דעם חתן אַ טאָג געגעבן עסן! און פאַר אַ ווייב אפילו איז דאָס אויך נישט אַזאַ נחת, אַז בערל דער שוסטער זאָל איר נאָך דער חתונה קאָנען אויפוואַרפן, אַז ער האָט איר מאַן מיט זיין אָרעם ברויט געהאָדעוועט... גאָט זאָל מיך נישט שטראָפן, ווער דען, אַז נישט ברוך דער קצב, וואָס איז אַליין אויך נישט מער ווי אַן אויפגעקומענער העקער, קאָן אויף אים אַ בעלן זיין... מסתמא האָט דאָך זיין שרה-פייגע אַזאַ מזל: דאַרף איר טאַטע אויפגעריכט ווערן און נעמען פאַר איר דעם דימענט, וואָס וואַלגערט זיך, נעבעך, אין אָרעמקייט, אין בלאָטע, נישט צוגעקומען זאָל עס ווערן!...

— אָבער פונוואַנען ווייסטו דאָס? — האָט מירעלע מיט אַ ציטערנדיקער שטימע געפרעגט.

— אַ סוד איז דאָס? ברוך אַליין האָט מיר דאָס דערציילט און כמעט געבעטן מוצאי-יום-טוב אויף תנאים.

— און ער? ער וויל עס? ברוך האָט ביי אים שוין געפרעגט! ער האָט אים געענטפערט, אַז ער וויל עס?

— עפּעס רעדסטו, ווי אַ קינד!—האָט די מוטער מיט אַ שמייכל זיך אָפּגערופן.—ווי הייסט, צי וויל ער? ווער דען וויל? איך, צי דו! ביי מיר, אָדער ביי דיר דאַרף ברוך פרעגן? פאַרשטייט זיך, אַז ער האָט ביי הערשעלען געפרעגט און ער האָט אים מסתמא געזאָגט, אַז אים איז ניחא!

— עס איז אַ ליגן, מאַמע, ברוך באַרימט זיך נאָר, הערשעלע וועט דאָס נישט טון...

די מוטער האָט זי אָנגעקוקט פאַרוווּנדערט. די באַקן מירעלעס האָבן זיך אָנגעצונדן און דורך אירע שיינע אויגן האָט איר אויפגערעגט האַרץ אַרויסגעקוקט.

— וואָס אַרט דאָס אָבער דיך, מיין קינד? — האָט ברײַנדעלע געפרעגט.

— ווייל קיינעם אַרט נישט פאַר אים, מוז מיך אַרן! ניין, מאַמע,

דו טאָרסט עס נישט צולאָזן!

— וואָס עפּעס איך? ווי געפעלט דיר אַזוינס? איך וועל מיך בעמען אַריינמישן אין פרעמדע עסקים? קאַרג, שונאים, נישט פאַרגינער האָב איך, וועל איך נאָר גיין שידוכים קאַליע מאַכן?

— וועל איך אים אַליין זאָגן, אַז ער מאַכט זיך אומגליקלעך!

— וואָס איז דיר געוואָרן, מיין טאָכטער? דו הערסט דאָך גאָרנישט, וואָס דו רעדסט! זיין שוועסטער, זיין מומע ביזטו? ווי געפעלט דיר אַזוינס, אַ מיידל וועט זיך גאָר אַריינמישן אין שידוכים? פע, שעמען דאַרפסטו זיך!

— שעמען זאָלן זיך יענע, וואָס רעדן אים צו! איך וועל אים אָפּרעדן, מאַמע!

— אָבער זאָג מיר, וואָס ביזטו מער מחויב פאַר אַן אַנדערן? ביי דיין מאַמען אַליין עסט ער אַ טאָג? עס זענען, ברוך השם, דאָ געגנוג באַלעבאַטים אָן מיר אויך. ער איז ביי זיי אפשר נאָך היימישער, ווי ביי מיר, פאַרוואָס אַרט עס זיי נישט? אַ שטאָט מיט יידן, אָן אַן עין-הרע, אַ רב, אַ ראש ישיבה, און ווער נישט? זאָלן זאָגן, עס איז אַ גליק פאַר אים. האָט זי זיך געפונען אַ נישט געבעטענע גוואַלטע, נישט צוצולאָזן, וואָס אים אַליין איז ניחא... פע, דו רעדסט פון וועג, מיין טאָכטער!

— אַ שטאָט מיט יידן, אַ רב, אַ ראש ישיבה!.. — האָט מירעלע מיט אַ פאַרביטערטן מאָן איבערגערעדט. —ווייס דען ווער פון זיי, וואָס הערשעלע איז? פאַרשטייט דען דער רב אָדער דער ראש-ישיבה וואָס פון אים קאָן אַרויסוואַקסן, ווען זיין מזל זאָל זיין אין אַ פיינעם הויז אַריינצוקומען?..

— עס איז צו לאַכן, ווי איך בין אַ יידישע טאָכטער! —האָט זיך ברײַנדעלע צעלאַכט. —אפשר קענסטו מער לערנען פאַר אונזער רב? אפשר ביזטו מער מבין אויף אים, ווי זיין אייגענער רבי, דער ראש ישיבה? קיין איינע, דו ווייסט דאָך גאָרנישט, וואָס לערנען איז. ווי קומסטו צו זאָגן דעה? מען וועט דאָך אין די הויפנס לאַכן, אַז מען וועט הערן אַזעלכע דבורים פון דיר!

— זאָל מען לאַכן, מאַמע! איך וועל פאָרט נישט דערלאָזן, אַז הערשעלע זאָל אומגליקלעך ווערן!

— שריי כאָטש נישט אַזוי! —האָט ברײַנדעלע געבעטן. —דאָס דינג

מיידל קאָן נאָך דערהערן און איבערן שטאָט צוטראָגן. ווײ איז מיר נישט. ווו איז, מײַן קינד, דײַן שכל אַהינגעקומען ?!

מירעלע האָט מער נישט גערעדט און איז אין איר צימער אַרײַן, זיך שלאָפן געלייגט אָן וועטשערע, אַ סימן, אַז זי איז אויף דער מוטער ברוגז.

ברײַנדעלען האָט גאָר אויפן זינען נישט געקאָנט אַרויפקומען חושד צו זײַן איר קינד, חלילה, איז עפּעס שלעכטס, דעריבער האָט זי זיך ביים דינסטמיידל געפרעגט, צי ווייס זי אפשר, וואָס מירעלע איז היינט אַזוי אויפגערעגט—צי איז נישט עפּעס אַ שאָדן געשען, אָדער צי האָט איר ווער אפשר היינט פוגע בכבוד געווען ?

דאָס דינסטמיידל האָט געשוווירן, אַז, אַדרבה, מירעלע איז דעם גאַנצן טאָג אינדערהיים געווען, קיין שאָדן איז נישט געשען. פאַרנאַכט איז דאָ געווען שיינדל די שניט-קרעמערין און האָט מירעלען געלט געגעבן, אַוודאי אַ גמילת חסד אָפּגעבראַכט.

—זי וועט מיר בדלות שטעלן!—האָט ברײַנדעלע פאַר זיך גערעדט.—איצט פאַרשטיי איך שוין איר כּעס: שיינדל האָט איר שוין געמוזט פאַרלייקענען עטלעכע רובל... עס שטייט איר נישט אָן מיר דאָס אויסצוזאָגן, לאָזט זי גלאַט אויס איר כּעס צו מיר און צו ברוכן, גלייך ווי איך אָדער ער האָבן איר געהייסן לייען שיינדלען... אַזוי איז שוין רעכט...

פאַרן שלאָף האָט נאָך ברײַנדעלע געפּרוווט אַ פרעג טון:

—זאָג שוין כאָטש, וויפל האָט דיר שיינדל פאַרלייקנט ?

מירעלע האָט זיך געמאַכט שלאָפנדיק און ברײַנדעלע האָט זי נישט געוואָלט וועקן.

מירעלע האָט אָבער נישט געשלאָפן און נישט געקאָנט אַנטשלאָפן ווערן. טויזנטער געדאַנקען זענען איר דורכן קאָפּ געלאָפן. אָט איז זי אין כּעס אויף זיך, אויף דער מוטער, אויף הערשעלען, זי וויל זיך שווערן, אים פיינט צו האָבן, נישט וועלן אפילו מער וויסן פון אים און אָט דערמאַנט זי זיך, ווי ער האָט געקוקט אויף איר, דאַמאָלס ווען זי האָט מיט אים כּמעט צום ערשטן מאָל גערעדט און אים געבעטן פאַרהיטן זײַן געזונט... און פון בינע אַראָפּ, ווי ליב האָבן זײַנע אויגן אויף איר געקוקט!.. „ניין, עס קאָן נישט זײַן!” זאָגט זי צו זיך, „ער וועט מיך נישט פאַרגעסן! אפשר באַרימט זיך דאָס נאָר שרה-פּיי-

געז יאָ, זי באַרימט זיך און ברוך גלויבט און מיינט אַז ער איז שוין זיינער!"

און זי וויל זיך דערמאַנען ריכטיק ווי ועס אויס שׂרה-פייגע. זי האָט שׂרה-פייגען גוט געקענט און געדענקט גוט ווי זי זעט אויס, נאָר איצט וואָלט זי אַלץ אַוועקגעגעבן, צו זען זי פּאַר אירע אויגן און זיך איבערצייגן, צי איז זי אפשר מיטאַמאָל שיין געוואָרן, צי איז אפשר טאַקע מעגלעך, מען זאָל זיך קאָנען פאַרליבן אין איר?

פאַרשידענע פיגורן טראָגן זיך איר פאָר פאַר די פאַרמאַכטע אויגן. אָבער זי זעט דווקא אַזעלכע געזיכטער, וואָס זי טראַכט גאָר קיינמאָל פון זיי, נאָר שׂרה-פייגעס געזיכט קאָן זי זיך איצט נישט פאָרשטעלן. זי קאָן זיך אַליין נישט דערמאַנען, וואָס פאַר אַ נאָז, וועלכע ליפּן האָט שׂרה-פייגע? זי געדענקט נאָר, אַז זי איז דיק און גרויס... ענדליך זעט זי שוין שׂרה-פייגען אויך און דווקא נישט מיאוס, עפּעס אַ מין „כלה-חן" ליגט אויף איר געזיכט. און מיידלעך ווייזן מיט די פינגער: „זעט ווי שיין זי איז!"

פלוצלונג גיט זיך מירעלע אַ כאַפּ פון בעט אַראָפּ, גייט צו צום טיש אַ באָרוועסע, נעמט די לאָמפּ און גייט צו צום שפּיגל, קוקט זיך איין און זעט, ווי אירע באַקן פלאַמען, ווי די אויגן שיינען, די לאַנגע שוואַרצע לאָקן פאַלן אויף איר ווייסן האַלז, זי גיט קאָקעטיש אַ שמייכל, איבערצייגט זיך, אַז יעדנפאַלס איז זי שיין און האָט פאַר ברוכס טאָכטער געוויס נישט, וואָס אַראָפּצופאַלן.

רויקער גייט זי צוריק צום בעט און לייגט זיך מיט אַ פעסטן באַשלוס: ביי דער ערשטער געלעגנהייט זיך מיט הערשעלען אויסצורעדן, כאָטש אים נישט מודה זיין, אַז זי טראַכט און ליידט פון אים אַזויפיל, אָבער דערגיין פון אים, וואָס טראַכט ע ר פון איר.

מיט דעם באַשלוס איז זי אַנטשלאָפן געוואָרן, און אין חלום האָט זיך איר געדאַכט: זי קריגט זיך מיט דעם רב און מיט דעם ראש-ישיבה. פאַרוואָס? ווייסט זי אייגנטלעך אַליין נישט, די מוטער שטייט לעבן איר, ווינקט, זי זאָל אויפהערן, ברעכט די הענט און שרייט: „אַ חרפּה אַזוינס פון אַ מיידל צו הערן, ווי איז מיר נישט"! נאָר זי, מירעלע, קריגט זיך אַלץ מער... פלוצלונג ווערט פון רב גאָר שמואל דער שומר מיט זיין גרויסן נאַכט-שטעקן און וויל זי שלאָגן. אין קיך, זעט זי, שטייט שפרה, בערל דעם שוסטערס ווייב, מיט אַ פּאָר אַלטע כאָלעוועס אונטערן אָרעם און זאָגט צום דינסטמיידל: „דו ווייסט, מירעלעס

חתן האָט דאָך ביי מיר אַ טאָג געגעסן!"—„בעט מירעלען,—ענטפערט דאָס מיידל,—„וועט זי אייך אַוועקגעבן דעם משכון"—זי וויל לויפן שרהן דעם משכון אָפּגעבן. נאָר ווי זי קומט אין עסצימער אַריין, זעט זי, ווי הערשעלע ליגט אַ פאַרטשאַדעטער אויפן קאַנאַפּע. בלאַס איז זיין געזיכט, און ער שטרעקט אַ האַנט אויס. ווינקט עפּעס... זי פאַלט צו אים צו, קושט אים און וויינט... ער נעמט זי אַרום און טרייסט זי: „באַלד וועל איך ווערן אַ גרויסער לייט. מירעלע!" זאָגט ער.—„די זון מיט דער לבנה, מיט די עלף שטערן וועלן זיך בוקן צו מיר!" און זי זעט אים אויפן בינע, זי הערט אים זינגנדיק, און הערט אויך ווי שרה-פייגע זאָגט: „זע, מירעלע, ווי שיין ער איז! איך וויל אים אַלע גלי-דער אויסקושן!" זי קוקט זיך אום און דערזעט ברוך דעם קצב הינטער זיך—„הולטייקאַ!"—גיט ער אַ געשריי—„דו ווילסט אַ פרעמדן בחור קושן? טאָר מען דאָס?.." „נישט איך זאָג עס!"—ענטפערט זי—„אייער שרה-פייגע! נאָר ברוך הערט נישט און ווינקט צו הערשעלען, ער זאָל נאָך אים גיין. זי זעט ווי ער גייט מיט ברוכן אַוועק. זי הייבט אָן שרייען: „הערשעלע? הערשעלע! מאַך זיך נישט אומגליקלעך!" נאָר ער קוקט זיך אפילו נישט אום און גייט ווייטער, ווייטער... עס דריקט איר דאָס האַרץ, דער אָטעם ווערט איר ענג, אַרום איר איז פינסטער, זי שטייט עפּעס ווי אין אַ זומפּ, קאָן אַ פוס נישט אויפהייבן... ענדלעך עפנט זיך דאָס האַרץ און טרערן הייבן זיך אָן גיסן פון די אויגן, און איר וויינט זיך אַזוי לייכט, ביז די מוטער דערהערט איר פאַרשטיקט קול און וועקט זי אויף.

—דדו האָסט, מיין קינד, די האַנט אויפן האַרצן געהאַלטן,—זאָגט ברײנדעלע, מירעלעס האַנט האַלטנדיק און בטלט שטילערהייט אַלע ביי-זע חלומות צו די שונאימס קעפּ.

מירעלע עפנט די אויגן מיד און אָפּגעשוואַכט. זי דערזעט די מוטער לעבן זיך, פאַלט איר אויפן האַלדז און וויינט זיך פאַנאַנדער.

— וואָס האָט זיך דיר אַזוינס געחלומט?—פרעגט די מוטער—צום גוטן זאָל עס זיין, מיין טאָכטער! אַ חלום איז אַ נאַר און גאָט דער וואַכנדיקער איז אַ האַר...

— עס איז שוין שפּעט, מאַמעשי?—פרעגט מירעלע און דריקט זיך צו דער מוטערס האַנט צום האַרצן.

—נאָך גאָר פרי.—ענטפערט ברײנדעלע.—איך בין אויפגעשטאַנען היינט פריער, ווי אַלעמאָל. עס איז ערב יום-טוב: אַ מאַרק היינט, איך

וויל נאָך ביים פעטער אויך זיין. זאָג שוין, האָט שיינדל דיר עפּעס ווידער פאַרלייקנט? זאָג נאָר, וויפל האָסטו איר געליען? נישקשה, מיר וועט זי אָוועקגעבן, מסתמא איז דאָך ביי דיר פאַרשריבן...

— שיינדל האָט נישט פאַרלייקנט, מאַמעשי, אַדרבה... זי האָט מיר נאָך מיט פּראָצענט געוואָלט באַצאָלן, נאָר איך נעם נישט קיין פּראָצענט פאַר אַ גמילת חסד...

— וואָס דען האָסטו זיך נעכטן אַזוי געערגערט? עפּעס האָסטו דאָך געמוזט האָבן אַן עגמת נפש?

— גאָרנישט, גאָרנישט, מיר איז גלאַט אַזוי צום מוט נישט געווען...

ברײַנדעלע איז נאָך אַלץ צוגעשטאַנען, זי זאָל איר פאָרט זאָגן.

— פרעג נישט,—האָט מירעלע געזאָגט,—דערמאָן מיר נישט, לאָז זיך זיין אַזוי... אָי! איך בין זייער מיד!

— שלאָף נאָך, מיין קינד, די קאַווע איז נאָך זאָ ווי זאָ נישט פאַרטיק,—האָט ברײַנדעלע געבעטן. און באַלד, ווי זי איז פון שלאָף-צימער ארויס, איז מירעלע ווירקלעך צוריק אַנטשלאָפן געוואָרן.

ט

אַז מירעלע האָט זיך צום צווייטן מאָל אויפגעכאַפּט פון שלאָף, איז שוין גרויסער טאָג געווען.

— ווו איז די מאַמע?—האָט זי די דינסט געפרעגט, וועלכע האָט דער מוטערס בעט פאַרבעט.

— די מאַמע איז שוין לאַנג אוועקגעגאַנגען. זי האָט מיר אָנגעזאָגט, איך זאָל אַכטונג געבן אויף אייך... איר זענט נישט געזונט, זאָגט זי, וואָס מאַכט איר, מירעלע?

— געזונט און פריש!—האָט מירעלע געענטפערט מיט אַ געלעכטער.—היינט איז מיטוואָך?

מיטוואָך, פונקט אַ וואָך צו ערב-פסח, מירעלע!

גיב מיר וואַסער,—האָט מירעלע געבעטן ווי אין איילעניש.—ווי שפּעט איז איצט?

— האַלב עלף האָט ערשט געשלאָגן!

— גיכער, גיב מיר וואַסער!

ביז עלף אַ זייגער איז זי שוין אָנגעטאָן געווען. זי האָט געוווּסט, אַז צווישן עלף און צוועלף קומט הערשעלע עסן און איר איז די צייט לאַנג געווען, וואַרטנדיק אויף אים. מינוטנווייז איז זי צום שפּיגל צוגעגאַנגען, פאַריכט איילנדיק די האָר אויפן קאָפּ, דאָס שלייפל אויפן האַלדז, געכאַפּט אַ קוק אויף זיך אין פאַרשידענע פּאָזעס און מינע. און איז צו צום פענסטער זען, צי גייט ער שוין.

אַז זי האָט אים פון דערווייטן דערזען, האָט זיך פּלוצלונג איר רייכער בת-יחידהשער שטאָלץ אויפגעכאַפּט: דער פאַנטאַסטישער חן, אין וועלכן זי האָט אים אין חלום געזען, איז עפּעס פּלוצלונג צעפלויגן געוואָרן, און ער האָט איר איצט אויסגעזען, ווי אַ געוויינלעך אָרעמער ישיבה-בחור, וועלכער גייט, ווי אַ דערשלאָגענער, אָן מוט, אָן לעבן.

זי האָט זיך פאַר זיך אַליין פאַרשעמט, וואָס זי ליידט איבער אים אַזוי... און איז גיך פון פענסטער אַוועק, געכאַפּט, אָנגעטון אַ וואַרעמען בגד אויף זיך און איז ווידער פון שטוב אַנטלאָפן — „נישט נאָכגעבן דעם נאַרישן האַרץ, כּל זמן, עס איז נאָך צייט דאָ!”

אַרויסגייענדיק פון טיר אָבער, האָט זי זיך מיט אים אויפן טרעפּל באַגעגנט. ביידע האָבן זיך אָפּגעשטעלט, ביידע זענען בלאַס געוואָרן און יעדער האָט געפילט, ווי דאָס אייגענע האַרץ קלאַפּט.

נישט ווילנדיק, האָט זי אויף אים אַ קוק געטון און דערזען זיין בלאַסקייט... אַ רחמנות-געפיל האָט זיך ווידער אויפגעכאַפּט און איר האָט אָנגעהייבן באַנק טון, וואָס זי וויל פון אים אַנטלויפן. עס איז איר אָבער נישט אָנגעשטאַנען, ער זאָל באַמערקן, אַז צוליב אים קערט זי זיך אום, האָט זי געזאָגט:

— איך האָב פאַרגעסן גאָר, אַז איר וועט היינט זיין ביי אונדז... איך האָב מיט אייך עפּעס צו רעדן... איך וועל באַלד צוריקקומען!

מיט די ווערטער איז זי, ווי אַ בליץ פון טרעפּל אַראָפּ און זיך געלאָזט גיין אין איילעניש אַליין, נישט וויסנדיק וווהין.

אַז זי איז אין אַ פערטל שעה אַרום צוריקגעקומען, האָט זי אין קיך ביים דינסטמיידל געפרעגט: „ער האָט שוין אָפּגעגעסן?” און אַז דאָס מיידל האָט געענטפערט: „ער עסט נאָך,” האָט זי אין קיך אָפּגעוואַרט. די דינסט האָט איר מיט אַ גנבישן שמייכעלע געגעבן צו פאַרשטיין, אַז זי שטויסט זיך עפּעס אָן, נאָר אַדרבה, איר טוט די זאַך אַ הנאה.

אויך הערשעלע האָט אין זיך היינט מוט געפילט: איינמאָל פאַר אַלעמאָל, איר אויסדערציילן זיין עגמת-נפש, וואָס ברוך באַרימט זיך כאָטש ער וועט איר נישט אויסזאָגן, חלילה, וואָס זיין האַרץ פילט צו איר, אָבער זאָל זי אים נישט חושד זיין, אַז ער איז אַ מענטש גאָר

פֿון אַ האַרץ... זאָל זי וויסן כאָטש, אַז ער ווייסט, פֿאַרוואָס זי איז אויף אים אין כּעס—ער איז נישט שולדיק, גאָט איז זיין עדות!

ענדלעך איז זי דורכגעלאָפֿן דעם עסצימער און האָט נאָכאַמאָל אַ קוק געטון אין שפּיגל, אַ גלעט געטון די האָר אויפֿן קאָפּ נאָכאַמאָל און איז צוריק אין עסצימער אַריין.

דערווייל איז הערשעלעס מוט אויסגעוועבט געוואָרן. זיך פֿילנדיק אַליין מיט איר, איז ער צוריק צעמישט און פֿאַרווירט געוואָרן, און האָט פֿאַרגעסן די ווערטער, וואָס ער האָט זיית עטלעכע טעג מסדר געווען ביי זיך, ווי איר זיין עגמת-נפש אויסצודערציילן.

נאָר איין פֿריינטלעכער קוק אירער איז היינטיקס מאָל גענוג געווען זיין געפֿאַלענעם מוט צוריק אויפֿצוהייבן.

—וואָס מאַכט איר, הערשעלע?—האָט זי געפֿרעגט און אַוועקגעזעצט זיך לעבן אים.

—איך דאַנק אייך, וואָס איר פֿרעגט מיך נאָך...—האָט ער גוטמוטיק געענטפֿערט.

—מיר האָבן זיך שוין אַ צייט נישט געזען,—האָט זי ווידער אָנגעהייבן רעדן און אים פֿריינטלעך אָנגעקוקט.

—פֿון דאַמאָלסט אָן, ווען איר האָט מיט מיר אַזוי פֿריינטלעך גערעדט... מיר געלט געגעבן, איך זאָל האָבן מיט וואָס מיין געזונט צו פֿאַרהיטן!—האָט ער באַמערקט.

—ניין, איך האָב אייך נאָך שפּעטער געזען... אויפֿן בינע, בעת איר האָט יוספֿן געשפּילט... האָט איר מיך דאַמאָלסט גאָרנישט געזען?—האָט זי געפֿרעגט, כאָטש זי געדענקט יענעם ליבן קוק, וואָס ער האָט פֿון בינע אַראָפּ איר צוגעשיקט.

—איך האָב אייך אויך געזען...—האָט ער שעמעוודיק געענטפֿערט,—איר זייט לעבן אייער מוטער אויף דער ערשטער באַנק געזעסן... האָט קיין פֿאַריבל נישט אויף מיר, וואָס איך האָב ביי אייך נישט געפֿרעגט צי איך זאָל שפּילן „מכירת-יוסף, צי נישט!

—פֿאַרוואָס זאָל איך עפּעס פֿאַריבל האָבן? זייט איר דען מחויב ביי מיר צו פֿרעגן, וואָס אייך אַליין געפֿעלט?...

—יאָ, איך בין מחויב!—האָט ער מוטיק געענטפֿערט,—איך ווייס: איר זיינט מיר אמת געטריי, קיינער פֿרעגט מיך קיינמאָל נישש, וואָס איך מאַך, קיינעם קימערט נישט, צי בין איך געזונט, צי נישט, נאָר איר איינע האָט מיך געפֿרעגט און געראָטן מיר: מער פֿון אַלץ—מיין גע-

זונט פאַרהיטן... איך ווייס נישט, פאַרוואָס איך האָב אייער חסד און פריינטשאַפט פאַרדינט, אָבער דאָס האַרץ מיינס פילט, אַז איר ווינטשט מיר נאָר גוטס!

—אייער האַרץ, זאָגט אייך קיין ליגן נישט! איר מעגט אייער האַרץ גלויבן.

—איך מעג מיין האַרץ גלויבן נאָכמער, ווען איך הער עס פון אייער מויל! — האָט ער מיט אַ גליקלעכן שמייכל זיך אָפּגערופן.—און טאַקע דערפאַר מעגט איר פאַריבל האָבן, וואָס איך האָב אייך נישט געפרעגט!

— אַז איך וואָלט נישט געוואָלט, איר זאָלט שפּילן, וואָלט איך נישט געקומען זען און הערן אייך!—האָט זי אים געטרייסט.—אָט האָט איר אַ סימן, אַז, אדרבה, איך דאַנק אייך דערפאַר, איך וואָלט גאָר קיינמאָל נישט געחוסט, וואָס איר קענט... איצט גלויב איך, אַז פון אייך קאָן ווירקלעך אַ גרויסער מאַן אַרויסוואַקסן — ווען איר זאָלט נאָר אַליין וויסן צו וואָס איר זיינט פעיק... נאָר וואָס קומט אַרויס פון די רייד, אייך איז עפּעס אַנדערש ניחא... און איר ווילט נישט ווערן דער גרויסער לייט, וואָס איר קאָנט ווערן און גליקלעך זיין!

—וועלכער מענטש וויל עס נישט ווערן גליקלעך?—האָט ער מיט אַ זיפץ געענטפערט.

—איר ווילט נישט זיין גליקלעך!..—האָט זי ווי מיט כעס אויסגערעדט.

— זייט מיר נישט חושד, אַז עס איז אמת, וואָס איר האָט אפשר געהערט וועגן מיר רעדנדיק!—האָט ער מיט בעטנדיקע אויגן געקוקט אויף איר און גערעדט.—מאַלע וואָס איינער שמועסט זיך איין... דער אַנדערער האָט אויך אַ דעה אויף זיך אַליין... איך בין טאַקע אָרעם און עלנט, איך קאָן טאַקע נישט ברוכן דאָס מויל צו מאַכן, ער זאָל נישט רעדן, וואָס אים ווילט זיך... אָבער אים אָפּן זאָגן, אַז ער האָט איינגאַנצן אַ טעות — קאָן איך!... נאָר ער פרעגט נישט, און כּל-זמן ער פרעגט נישט, מוז איך שווייגן. ער איז דאָך פאָרט מיין באַלעבאָס.

—איך גלויב אייך, רעדט נישט מער דערפון... זאָגט מיר בעסער, פאַרוואָס זענט איר נאָך אַלץ אַזוי בלאַס?

—איך ווייס גאָרנישט, צי בין איך בלאַס... — האָט ער געענט-

ספּרט. — איך בין, גאָט צו דאַנקען, געזונט.

— גלויבט איר מיר נישט? קומט־צו צום שפּיגל און קוקט זיך איין, וועט איר אַליין זען!

און איידער ער האָט צייט געהאַט עפּעס צו ענטפערן, האָט זי אים פריינטלעך פאַרן האַנט אָנגענומען און צום שפּיגל צוגעפירט.

ער איז, ווי אַ צעמישטער, פאַרשעמט געשטאַנען, אין שפּיגל געקוקט, געזען דאָרט מירעלען: אין אירע באַקן בליִען אַ פּאָר שיינע רויזן, אין די אויגן ברענט אַ ליכטיקער בליק, ער זעט זי נאָר און זיך — כמעט גאָרנישט. פּלוצלונג דערזעט ער אויך זיך אַליין און ער דערשרעקט זיך באמת פון זיין גלאַט־קייט.

דער קופּערנער בית־המדרש־כיור, וואָס האָט אים אין די לעצטע צייט, אַלס שפּיגל געדינט, האָט אים זיין ווייס, בלאַס פּנים נישט געקאָנט באַווייזן. איצט אָבער זעט ער זיך אַקוראַט, ווי ער איז אין ער פאַרוואונדערט זיך, ווי איז דאָס אַ מענטש אַזוי בלאַס! אַ שווערער זיפץ רייסט זיך אים פון האַרץ אַרויס.

מירעלע האָט פאַרשטאַנען זיין שרעק, און נישט אָפּלאָזנדיק זיין האַנט, האָט זי געזאָגט:

— זעט כאָטש, אַז איר פאָלגט מיר נישט און איר היט נישט אָפּ אייער געזונט, ווי איך האָב אייך געבעטן, ווי איר האָט מיר צוגעזאָגט...

פון צעמישטקייט האָט ער כמעט פאַרגעסן, אַז ער שטייט דאָ האַנט אין האַנט מיט דער מירעלען, וואָס פאַר אַ גוט וואָרט פון איר צו הערן, וואָלט ער זיין נשמה אָפּגעגעבן. דערפאַר, אַז זי האָט אָנגעהייבן רעדן, האָט ער זיך, ווי פון אַ חלום אויפגעכאַפּט און ערשט דערזען זי לעבן זיך טאַקע און נישט נאָר אין שפּיגל.

— מירעלע! — האָט ער פּלוצלונג אויסגעשריען, און איר האַנט אַ הערצלעכן דריק געטון, אָבער באַלד האָט ער זיך אַליין פאַרוואונדערט, ווי אַזוי האָט זיך ביי אים דער ליבער נאָמען אויסגעשריען, און ווו האָט ער דעם מוט גענומען איר האַנט גאָר צו דריקן? ער האָט פאַרשעמט די אויגן אַראָפּגעלאָזט, און זי האָט אין שפּיגעל געזען ווי אויף זיינע ווייס בלייכע באַקן האָט זיך פּלוצלונג אַ הערלעכע רויטקייט אויפגעגאָסן.

אַוועקגייענדיק פון שפּיגל, האָט זי אים געבעטן זיצן, און האָט

זיך לעבן אים אויך געזעצט.

— זעט איר, אַז איך זאָג אייך אמת, איר זענט קראַנק!..—האָט זי געזאָגט.—איר ליידט, איר בענקט געוויס נאָך עמעצן און מיר דערציילט איר נישט... כאָטש איר ווייסט, אַז איך בין אייך אַ פריינט און אייער געזונט איז מיר זייער, זייער טייער!

—איך בין געזונט, גלויבט מיר! — האָט ער, ווי געבעטן.—אפשר איז מיין האַרץ קראַנק אין מיר... יאָ, דאָס האַרץ טוט מיר באמת זייער אָפט וויי! אָבער עס איז קיין רפואה נישטאָ... און מען קאָן עס נישט אָפּהיטן, עס זאָל נישט וויי טון...

— וואָס טוט וויי אייער האַרץ?—האָט זי מיט אַ קאָקעטישן חן געפרעגט,—דערציילט מיר אייער האַרץ.

—קאָן מען דען אַ האַרץ אויסדערציילן? — האָט ער געענטפערט און אַ רירנדיקן קוק געטון אויף איר.

— פאַר אַ פריינט אַן אמתן, פאַר אַ טרייען פריינט, קאָן מען אפילו אַ האַרץ אויסדערציילן! — האָט זי פאַרלאַנגט.—זענט איר נאָך נישט זיכער, אַז איך בין אייך אַזאַ פריינט?

— אָבער אַז איך וועל אייך דערציילן, וועט איר אין כעס ווערן און נישט וועלן מער מיר אַזאַ פריינט זיין, כאָטש איך בין אין דעם נישט שולדיק.. גאָט אַליין איז מיין עדות!

—זייט זיכער, איך וועל אייך נישט שולדיק מאַכן אין וואָס איר זענט נישט שולדיק!..

ער האָט דעם מוט נישט געהאַט, אָדער נישט געוווּסט ווי זיינע האַרץ-יסורים אַ נאָמען צו געבן און האָט געשוויגן. זי האָט אים טיף אָנגעקוקט און געפילט זיין האַרץ נאָכמער, ווי ער האָט איר געקאָנט דערציילן.

—נו, איר גלויבט מיר נישט, אַז איך וועל נישט אין כעס זיין?— האָט זי מיט אַ זיסן שמייכל געפרעגט נאָך אייניקע מינוטן שטילשווייגן.

—אַז איר פאַרלאַנגט פאָרט, מוז איך!.. כאָטש אַזוי וואָלט איך עס אייביק פון מיין מויל נישט אַרויסגערעדט... — האָט ער מיט אַ ציטערנדיקער שטימע געענטפערט.—נאָך אייך, גוטע מירעלע, בענקט מיין האַרץ!... איך ווייס אַליין נישט, ווי אַזוי דאָס האָט זיך אָנגעהייבן... נאָר שוין באַלד אַ יאָר, ווי איך קאָן איין מינוט נישט פאַרגעסן... וואָס

איך טראַכט, טראַכט איך נאָר פון אייך... וואָס איך טו, מיין איך, צו נאָר צוליב אייך טו איך עס! עס איז אַ זינד פאַר גאָט... איך לייקן נישט, אָבער עס איז פּאָרט אַזוי, און איך וויל קיין ליגן אייך נישט זאָגן!.. אפילו גמרא האָב איך אַ גאַנץ יאָר נאָר צוליב אייך געלערנט... טאָג און נאַכט געלערנט, איך זאָל ווערן אַמאָל אַ גרויסער לייט און זאָל ווערט זיין, אַז איר זאָלט וועלן מיט מיר רעדן... איך האָב געדאַוונט, געפאַסט און גאָט געבעטן, איך זאָל רייך ווערן... גלויבט מיר, נישט איך וויל אַ הנאה האָבן פון דער רייכקייט, נאָר איך זאָל קאָנען אייך, מירעלע, גוטס טון!.. אייך זאָל קיין גוטע זאַך אין דער וועלט נישט פעלן און איר זאָלט וויסן, אַז איך טו עס אייך!.. איצט זייט אין כעס אויף מיר... נאָר געדענקט, וואָס איר אַליין האָט מיר פריער געזאָגט, אַז מיין האַרץ זאָגט מיר קיין ליגן נישט... דאָס רעדט צו אייך מיין האַרץ, און עס זאָגט אייך אויך נאָר אמת!..

מירעלע האָט די אויגן אראָפּגעלאָזן. געהערט הערשעלעס הייסע, פיינגריקע רייד אַזוי רירנדיק, אַזוי ווי אַמאָל פאַר דער מוטער רחלס קבר... דאַמאָלס האָט זי פון אים נישט געקענט אַן אויג אראָפּנעמען... נאָר איצט האָט זי זיך געשעמט אין דער מינוט אירע אויגן אים צו ווייזן, כאָטש די ווערטער זיינע זענען איר איצט ליבער און זיסער ווי דאַמאָלס...

ער האָט אומזיסט אַ פּאָר מינוט געוואַרט אויף איר אַנטוואָרט. זי איז שטיל געזעסן, און די אויגן פון דער פּאָדלאָגע נישט אָפּגעריסן.

—איר זייט אין כעס און איר האָט רעכט!—האָט ער ווידער אָנגעהייבן רעדן און אין זיין שטימע האָבן זיך זיינע אינערלעכע שמערצן קלאָר געהערט. — איך בין מיט דעם זינדיק קעגן גאָט און נאָכמער — קעגן אייך!.. גאָט ווייס, אַז איך בין נישט שולדיק, וועט ער מיר מוחל זיין... נאָר איר קאָנט עס נישט וויסן... און איך וויל גאָרנישט, איר זאָלט מיר מוחל זיין... זאָגט מיר, אַז איר ווילט מיך מער נישט זען, זאָגט מיר, איך זאָל אַוועקפאָרן—איך וועל אייך גלייך פאָלגן... און ווי נאָר איך וועל זיין, וועל איך נישט פאַר זיך, נאָר פאַר אייך, מירעלע, גאָט בעטן, אייך זאָל גוט זיין, איר זאָלט גליקלעך זיין!.. איר וועט ווייטער טאָג און נאַכט לערנען, תורה און חכמה לערנען, ביז איך וועל ווערן אַ גרויסער לייט, איר זאָלט מיר אַמאָל קאָנען מוחל זיין!

אַז זי האָט ענדלעך אירע אויגן אויפגעהייבן, אַ ליבן קוק געטון אויף אים, האָט זי אין זיינע אויגן טרערן דערזען. אַ פּאָר טרערן האָבן זיך אויך אין אירע שיינע אויגן באַוויזן. זי האָט אים מיט ליבע, רירנדיק אָנגעקוקט.

—מיין פריינט, מיין ליבער פריינט!..—האָבן אירע ליפּן שטיל און ציטערנדיק אַרויסגעשטאַמלט.

—מירעלע!..

—הערשעלע!..

און זיי געדענקען ביידע נישט, וועלכע טרייע געהיימע האַנט האָט זיי איינער צום אַנדערן צוגעפירט, ווער האָט זיי אַ שטויס געטון אויפן האַלדז אַרויפצופאַלן און זייערע ברענענדיקע ליפּן אין דעם ערשטן ליבסטן אומשולדיקסטן קוש צוזאַמענגעבונדן...

מירעלען האָט באַלד אַן אומעט באַהערשט, זי האָט די אויגן אַראָפּגעלאָזן, נאָר די האַנט זיינע שטאַרקער און שטאַרקער געדריקט. זיין האַנט איז געווען הייס, ווי פייער, איר האַנט איז קאַלט ווי אייז געוועזן.

הערשעלע האָט זיך מונטערער און מוטיקער געפילט און האָט פון איר אַן אויג נישט אַראָפּגענומען. ענדלעך האָט זיך אַ שווערער זיפץ אַרויסגעריסן פון איר האַרצן, און זי האָט רירנדיק איר קאָפּ אָנגעלייגט אויף זיין אַקסל.

—מירעלע, וואָס זענט איר אומעטיק געוואָרן?—האָט ער מיט מיטלייד געפרעגט.

—זאָג מיר נישט „איר", הערשעלע,—האָט זי געבעטן,—איצט ביזטו שוין מיין פריינט, מיין איינציקער ליבער פריינט!.. איצט בין איך נישט מער אומעטיק... זיי דו אויך פריילעך... גאָט וועט אונדז העלפן און מיר וועלן אייביק, אייביק טרייע פריינט זיין און בלייבן... נישט אמת, הערשעלע, דו וועסט מיך קיינמאָל נישט פאַרגעסן?

—מירעלע!..—האָט ער געענטפערט און טרערן האָבן זיך אַ גאָס געטון פון זיינע אויגן.

—איך גלויב דיר... מער דאַרפסטו מיר גאָרנישט זאָגן...—האָט זי אים נישט געלאָזן ווייטער רעדן. — איך האָב אויך אַ האַרץ און עס זאָגט מיר אויך קיין ליגן נישט!..

—איצט בין איך שוין נישט עלנט, מירעלע... איצט ווילט זיך מיר נאָכמער אַ גרויסער לייט ווערן!.. — האָט ער פייערלעך אויסגע-

רעדט.—איך וועל אַמאָל אַ לייט ווערן... צוליב דיר וועל איך אַ לייט ווערן...

—ווי גליקלעך וועל איך דאַמאָלס זיין, מיין ליבער פריינט!.. — האָט זי מיטן גאַנצן האַרצן געענטפערט.—איצט וויל איך אויך, דו זאָלסט אָוועקפאָרן, ווייט אוועקפאָרן, שטודירן, לערנען, וואָס דיין האַרץ וועט דיר הייסן... קיינער זאָל נישט וויסן, ווו דו ביזט, וואָס דו טוסט. נאָר מיר זאָלסטו שרייבן... איך וועל דיר געלט מיטגעבן, געלט שיקן, דיר שרייבן און דיינע בריוולעך לעזן און בענקען און וואַרטן אויף דיר, ביז דו וועסט אַזוי ווערן, ווי דו ווילסט און ווי איך ווינטש דיר, הערשעלע...

זי איז אַ ווײַלע אין קיך אַריין, אַ קוק געטון, צי האָט דאָס דינסטמיידל זיך נישט צוגעהערט, וואָס דאָ איז צווישן איר און הערשעלען גערעדט געוואָרן. נאָר דאָס מיידל איז גאָר פאַרנומען געווען ביים ברונען מיט שאָבן און וואַשן פאַרשידענע כלים אויף פסח. מירעלע איז צוריק אַריין און האָט נאָך מיט הערשעלע אָפגערעדט אַלע אירע פלענער, וואָס זי טראַכט, און אים געבעטן דערווייל זיך לאָזן פירן פון איר, געלערנט אים ווי מיט איר מוטער צו רעדן, זי זאָל נישט דערגיין, ביז אַ צייט, אַז זי, מירעלע, גיט אים געלט אויף קליידער און אויף אַלץ.

—פסח וועסטו ביי אונדז זיין!—האָט זי אים פאַרן אַוועקגיין אָנגעזאָגט.—די מוטער אַליין וועט דיך בעטן—דאָס איז שוין מיין זאָרג, ווי אַזוי עס אויסצופירן—זי וועט נאָך אַליין גיין אין קראָם נעמען פאַר דיר שטאָף אויף אַן אַנצוג. און מיט דער צייט וועסטו ביי איר אַזוי טייער ווערן, ווי ביי מיר... פאַרלאָז זיך נאָר, הערשעלע, אויף מיר!

י.

אָרעם, עלנט, אָן מוט און אָן לעבן האָט מירעלע אים, הערשע־לען, געזען מיט אַ פּאָר שעה פריער, צו איר מאַמעס שטוב צוקומענדיק, באַגליקט און מוטיק זעט זי אים איצט, פון איר שטוב אַוועקגייענדיק. און ווי זי האָט זיך פריער געשעמט פאַר זיך אַליין, וואָס דער אָרעמער ישיבה־בחור האָט מיט זיין אָרעמקייט און אפשר אויך מיט זיין זינגען אין איר האַרצן אַזאַ קאַמף און אומרו אַרויסגערופן, אַזוי איז זי איצט צעפרידן און שטאָלץ ביי זיך, וואָס זי האָט ענדלעך די מלחמה אין איר האַרצן צו אַ ליבן זיסן שלום געבראַכט. גאָרנישט ד ע ר, וואָס פריער, איז ער, דאַכט זיך איר, זיצנדיק ביים פענסטער, אים באַגלייטנ־דיק אין זיין וועג צוריק.—„ווי אַ בלייענע שווערע לאַסט וואָלט אים פון די פּלייצעס אַראָפּגענומען געוואָרן, טראָגט ער איצט זיין קאָפּ אויף די פּלייצעס. פריי און פעסט איז זיין טריט, הויך און שטאַרק איז זיין גאַנצער קערפּער־בוי“.

„וואָלטן נאָר זיינע קליידער נישט אַזוי אָרעם זיין,“—טראַכט זי,—„וואָלט נאָר זיין היים, וווהין ער גייט איצט צוריק, נישט זיין דער אָפּ־געלאָזענער בית־המדרש, ווו ער איז עלנט, צווישן אַזעלכע, וואָס זענען אים נישט גלייך, ווו קיינער פאַרשטייט אים נישט און קאָן אים נישט פאַרשטיין...“

און זי נעמט זיך פאָר טאַקע שוין זיך צו נעמען צו דער אַר־בעט, אויסצופירן איר פּלאַן, אַז מאָרגן, און אפשר נאָך היינט, זאָל די מוטער גיין אין קראָם געמען, אַדער לאָזן ברענגען צו זיך שטאָף אויף

אַ קאָסטיום און זי זאָל אַליין קאָנען אויסקלויבן, וואָס איר געפעלט. זי וויל פון פענסטער אַוועקגיין, נעמען זיך שוין שרייבן אַ בריוועלע צו הערשעלען, כלומרשט פון אַ רייכן טרייען פעטער, וואָס שיקט אים געלט, ער זאָל זיך אויסקליידן. דאָס בריוועלע וועט הערשעלע ווייזן דער מוטער, עס זאָל איר נישט קשה זיין, פונוואַנען האָט ער פלוצלונג אַזויפיל געלט. עס ציט זי צו איר שרייבטישל, טויזנטער געדאַנקען יאָגן זיך אין איר קאָפּ, ווי און מיט וואָס פאַר אַ טאָן אַזאַ פעטער דאַרף שרייבן. „צי איז נישט גלייכער, אַז די מומע זאָל בעסער שרייבן, און נישט דער פעטער אַליין?"—פרעגט זי זיך, און קאָן נאָך פאָרט פון פענסטער נישט אַוועקגיין, כל זמן זי זעט אים נאָך גייענדיק. אויף אים איז ווידער אויסגעגאָסן יענער פאַנטאַסטישער אָנציענדיקער חן, וואָס איז אויף אים געווען, ווען זי האָט אים פאָריקע נאַכט אין חלום געזען, נאָר איצט דריקט איר נישט דאָס האַרץ, ווי נעכטן אין חלום, זי שטייט נישט אין אַ זומפּ... אַרום איר איז ליכטיק און דאָס האַרץ איז פול פאַרגעניגן, פרייד און האָפענונג...

די זון האָט דעם טאָג גראָד אַזוי העל און ליכטיק געשיינט. שניי און אייז — שוין לאַנג צעגאַנגען, די גאַסן טרוקן, די לופט אַזוי פריש און וואַרעם! גייענדיק, דאַכט זיך הערשעלען: ער זעט די זון צום ערשטן מאָל אין זיין לעבן אַזוי ליכטיק, די וועלט — אַזוי פריי און אַזוי שיין. דער אַלטער אויסגעטרעטענער וועג, אין וועלכן ער איז אַזוי אָפט טרויעריק פון בית־המדרש, צו בריינדעלען און פון בריינדעלן צוריק אין בית־המדרש געגאַנגען, איז אָפגעווישט און ווי פאַרשווונדן געוואָרן.

נייע גאַסן, נייע הייזער זעט ער, און אים וווּנדערט, וואָס ער באַמערקט ערשט איצט, אַז די אַפּטייק מיט די גרויסע, האַלב רונדע פענסטער איז אַזוי שיין. די גרויסע קריסטאָלענע פלעשער מיט פאַרשידנפאַרביקע וואַסערלעך, וואָס זענען אין די פענסטער אויסגעשטעלט, ציען אים צו און ער קוקט זיך איין, צי זענען די פלעשער בלויע, רויטע און גרינע, אָדער צי זענען נאָר די משקאות און וואַסערלעך דערין געפאַרבטע? אַ ביסל ווייטער אינטערעסירט אים גאָטע דעם זייערמאַכערס פענסטער, און ער שטעלט זיך אויך דאָ אָפּ אַ קוק צו טון אויף די פאַרשידענע זייגערס, וואָס שטייען און הענגען אויף דראָטלעך אין פענסטער. נאָר לאַנג פאַרברענגט ער נישט, די פיס טראָגן, דער גאַנצער קערפּער איז אין באַוועגונג, דאָס האַרץ איז פול גליק און ער

נייט אָן צו וויסן וווהין. פּלוצלונג דערזעט ער, אַז ער איז שוין אויסן שטאָט. אַ ברייט פעלד, ערשט נישט לאַנג פון שניי און אייז זיך באַפרייט, דעקט זיך אויף פאַר זיינע אויגן. עס גיסן זיך נאָך טייכלעך און עס ציען זיך וואַסערלעך קלאָרע פון צעשמאָלצענעם שניי, און די זון שיינט און שפּיגלט זיך אָפּ אין זיי. און דאָרט, ביים ברעג הימל, דרעמלט שטיל דער פול סודותדיקער וואַלד... „אַך, ווי גוט מוז דאָרט זיין !״ רעדט דאָס האַרץ אין אים. און עס טוט אים אַ טראָג גלייך איבערן פעלד אַהין צום וואַלד, דאָרט אויך זיין האַרץ אויסזינגען פריי פאַר גאָט און פאַר די שטומע ביימער, וואָס זאָגן קיין סוד נישט אויס !...

ער פילט די ערד נישט אונטער זיך און גייט גיך, ווי אין איילעניש, אַלץ ווייטער און ווייטער. ער וויל גאָרנישט אָפּרוען, ער איז נישט מיד. ער פילט נאָר נייע כּוחות און וואַרעם בלוט קומען אים צו מיט יעדן געזונטן פרישן אָטעמצוג.

אַזוי איז ער אומגעגאַנגען, געלאָפן און געשפרונגען איבער גראָבנס, איבער טייכלעך וואַסער, די צייט נישט באַמערקט, ביז די זון האָט זיך אָנגעהייבן אַראָפּצולאָזן און אַ קאַלט ווינטל האָט אים דערמאַנט, אַז עס איז שוין צייט צוריק צו גיין.

אַז ער איז שוין אַריינגעקומען אין בית-המדרש, איז שוין לאַנג נאָך מעריב געווען.

קיינמאָל, דאַכט זיך אים, איז דער בית-המדרש אַזוי פינסטער און טרויעריק נישט געווען, ווי אין דער מינוט. ווינטער, אין די לאַנגע נעכט, בעת אַלע ישיבה-קינדער פלעגן אַרום די לאַנגע טישן ביי אָפענע גמרות זיצן, יעדער האָט זיך געפלייסט דעם אַנדערן איבערצוזינגען, אַריבערצושרייען, און דאָס לערנען איז אין פולן לויף געגאַנגען, ליכט האָבן געברענט אומעטום, אויף אַלע טישן, אויף אַלע שטענדערס, און די אָנגעהייצטע וואַרעמקייט פון אויוון האָט זיך באַלד ביי דער טיר געלאָזט פילן, — האָט אים דער בית-המדרש אָפּט, ווי אַ ליכטיקער, וואַרעמער, גערוימער פּאַלאַץ אויסגעזען. מיט פאַרגעניגן פלעגט ער צו זיין שטענדער אונטערן אָרון קודש צו גיין, זיך זעצן לערנען מיט אַ ברען. עס האָט זיך אמת געוואָלט לערנען. ווער שמועסט, ווען אַ זיס פאַנטאַזיעלע האָט אים אַ שפּיל געטון אין האַלדז, דאַן איז דאָס לערנען אַן אמתער קאָנצערט ביי אים געווען און ער האָט דערפון כּוחות געשעפּט.

נאָר איצט איז שוין דער פרייער „בין הזמנים" געווען: אין בית-המדרש איז שטיל, ווי אין אַ וואָקזאַל, ווען דער צוג גייט אַוועק. ערגעץ אין אַ ווינקל ברענט נאָך אַ ליכטל: דאָרט לערנט נאָך אפשר איינער פון די געבליבענע ישיבה-בחורים „הלכות-פסח," צו וויסן וואָס צו ענטפערן, טאָמער פרעגט דער באַלעבאָס, ביי ווען ער עסט פסח, אַ דין וועגן אַ חשש חמץ, אָדער אַזוי עפּעס פון דעם ים יידישקייט, וואָס איז נוגע יעדן יידן און קאָן פאָרקומען אין אַ יידיש הויז. אין אַן אַנדער ווינקל, לעבן ספרים-אַלמער, שטייט נאָך איינער, איין פוס אויפן באַנק אַרויפגעשטעלט, אויפן קני האַלט ער אַ פּלפּול-ספר, איז טיף פאַרטראַכט ערגעץ אין אַ פּשטל אָדער שפּיצל וועגן די „עשר מכות," וועגן דער שאלה פון די אַרבעה בנים, און ער באַמערקט נישט, ווי דאָס חלבנע ליכטל שמעלצט און פאַרגיסט אים די פינגער מיט דעם ספר צוזאַמען. און וואָס זוכט ער? נישט אים פעלט דאָס פּשטל, נישט אים אַרט די קשיא: „מיט וואָס פרעגט דער רשע ערגער פאַרן חכם?"—פון זיינעטוועגן ווערן זיי אַלע פאַר אים אַ כפּרה! ער וואָלט בעסער שלאָפן, רוען, ער האָט זיך געווינט אָנגעלערנט און אָנגעהאָרעוועט אַזאַ לאַנגן ווינטער—טאָג און נאַכט: נאָר טאָמער וועט דאָס פּשטל געפעלן דעם באַלעבאָס, ביי וועלכן ער וועט דעם סדר אָפּריכטן און די באַלעבאָסטע וועט פון אים הנאה האָבן, כאָטש זי וועט נישט פאַרשטיין דעם שכל און חריפות, וואָס דערין שטעקט... אפשר וועט זיין תורה, רעכנט ער, ווערט זיין אין די אויגן פון דעם באַלעבאָס טאָכטער אַזויפיל, וויפל אַ נייער בגד, אַ היטל, אָדער אַ האַלדזטוך אַ נייעם לכבוד יום-טוב, וואָס אים פעלט, נעבעך?... זאָל זי זיך זיין אויסגעפּוצט אין אירע טייערע קליידער און צירונג, זי געפעלט אים אַזוי אויך... אים מוז קליידן, באין ברירה, די הייליקע תורה, דער שכל-דיקער שווינדל אין דעם פּשטל, מוז זיין צירונג און חן זיין, כאָטש דאָס איז אויך נישט זיינס, נאָר פרעמדס און געבאָרגטס.

און דאָרט, אין „חדר שני," זיצן עטלעכע צוזאַמען אין אַ רעדל, פאַריכטן מיט פאַרשידענע פעדים און נאָדלען זייערע אַלטמאָדנס גלייכע אָרעמע, צעריסענע קליידער און לעכער, און דערציילן זיך בעת-מעשה געשיכטן און מעשיות געהערטע, געזעענע און אָנגעלייענטע. מען האָט נחת און עס פעלט זיי, שיינט עס, גאָרנישט.

הערשעלע האָט עס איצט אַלץ אין איין בליק באַמערקט, און אים איז פלוצלונג אַ קעלט אַריבער איבערן לייב. ער איז ביי דער בימה געבליבן שטיין, דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן און אַ שווער געפיל האָט

אים דאָס האַרץ פאַרקוועטשט.

— ווי קום איך איצט אַהערצו? — האָט ער זיך געפרעגט.—ווי פּאַסט איך דאָ?... איז דאָ מיין היים? דאַרף איך דאָ אייביק זיין?—ניין, זי איז גערעכט! זי הייסט מיך פאָרן, ווייט, ווייט אַוועקפאָרן, שטודירן, לערנען... פאַרוואָס נישט?

—ווען איך וואָלט שוין קאָנען פאָרן, ווען עס זאָל נישט פאַר פסח זיין! וואָס פריער איך וועל אַוועקפאָרן, אַלץ פריער וועל איך קומען צו איר... אָ, ווי דערלעב איך שוין יענע צייט!״

און אים האָט צוריק אַ צי געטון אויפן גאַס אַרויס, ווי ער וואָלט געוואָלט שוין לויפן אַהין ווייט, ווו מען ווערט אַ גרויסער לייט. דער בית-המדרש איז פאַר זיין אָנגעפילט האַרץ צו ענג געוואָרן, ער האָט אַ ברייטערן רוים געזוכט. אויפן בית-המדרש-גאַניק איז ער שטיין געבליבן און געקוקט, ווי די לבנה שיינט אין ריינעם בלויען הימל. אים האַכט זיך, זי קוקט אויך אויף אים, און פריינטלעך און ליב איז איר בליק... ער דערמאָנט זיך, וואָס ער האָט נאָך אין חדר געלערנט, אַז זי איז אַמאָל אַזוי גרויס און ליכטיק געוועזן, ווי די זון... און אים פאַרדריסט איצט, וואָס זי איז אַזוי נאַריש געוועזן זיך אַריינצו-מישן אין מעשי-בראשית, און באַקומען פון דעם אויבערשטן אַ פּאַטש און איז אַזוי קליין געוואָרן... עפּעס דאַכט אים, אַז זי איז נאָך איצט טרויעריק פאַר יענער זינד, און ער בעט גאָט פאַר איר, ער זאָל ממלא זיין „את פגימת הלבנה״.

אַ שטיל פריש ווינטל בלאָזט אים איבערן געזיכט, צעוואַרפט זיינע האָר איבערן שטערן און איבערן פּנים, כאַפּט זיך אויך אין בוי-זעם אַריין, און ער טוט אַ ציטער פון קעלט. ער לויפט צוריק אין בית-המדרש אַריין, גייט צו צו זיין שטענדער, צינדט אָן אַ ליכט, וויל זיך זעצן לערנען, נאָר אנשטאָט אַביי ורבא, קומט אים דאָס תהלימל אַרויף אויפן זינען, און ער הייבט אָן זינגען: „מקימי מעפר דל, מאשפות ירים אביון...״ אָבער מיט אַזאַ פרישער העלער שטימע, ווי נאָך קיינ-מאָל נישט אין זיין לעבן...

די ישיבה-בחורים האָבן באַלד זייערע ספרים פאַרמאַכט, די נאָד-לען מיט די לאַטעס אַוועקגעלייגט און זענען צוגעלאָפן הערן דעם אומגעריכטן קאָנצערט.

אַ האַלבע שעה האָט ער געזונגען. די געפילן האָבן זיך אַ וועג געמאַכט דורך זיין גלאָט העלדזל און זיי האָבן זיך נאָכאַנאַנד אין

טרעלן זיסע און ליבע אויסגעגאָסן, ווי אַ קלאָר וואַסערל פון אַ טיפן קוואַל...

און אַ געבעט צו גאָט, דעם אַלוויסנדיקן און אַלמעכטיקן, אַ געבעט אַ ריירנדיקס, אָן רייד, אָן ווערטער האָט זיך פון בית-המדרש-רוים ביזן הימל אַוועקגעטראָגן.

מיט אָפענע מיילער פון חידושים און פאַרוווּנדערונג זענען זיינע חברים געשטאַנען, דעם הוסט און אָטעם איינגעהאַלטן, וואָס האָט מאַנכע פון זיי געשטיקט, אַבי נישט איבערצושלאָגן. אַזוי אים זינגען האָבן זיי נאָך קיינמאָל נישט געהערט. אַז ער האָט צו זינגען אויפגעהערט, האָט איינער פון זיינע חברים געזאָגט:

— אַ שאָד, הערשעלע, אויף נאמנות אַ שאָד צו פאַרקויפן אַזאַ מתנה טובה, וואָס גאָט האָט דיר געגעבן! און וועמען? ברוך דעם טבח פאַר זיין טאָכטער, וואָס וועט דיר נישט מרחיב דעתך זיין, ווי אַן אשה נאה, וואָס איז איינע פון די דריי זאַכן, וואָס זענען מרחיבין דעתו של אדם!...

—על האַי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא!—האָט זיך נאָך איינער מיט אַ זיפץ אָפגערופן.—אַזאַ כלי, אַזאַ כלי!... מיט צענטויזנט רובל, בין איך קיין ייד, אויב מען קאָן אַזאַ מתנת אלקים קויפן.

— אָט מעגסטו, הערשעלע, אויף מיר אין כעס ווערן, איך זאָג דיר נאָכאַמאָל,—האָט אַ דריטער זיין מיינונג געזאָגט,—ווען ברײינדעלען, דיין מיטוואָך, זאָל גאָט אַזאַ דעה צושיקן, דיך צונעמען פאַר איר בת-יחידה, וואָלט איך דיר גראָד ראַטן, דו זאָלסט עס טון. זעסטו, אַזאַ קאָן שוין מרחיב דעתו של אדם זיין!

—ברײינדעלע, ווי ברײינדעלע,—האָט אַ פערטער זיך אַרויסגעכאַפּט,— זי איז אַ יידענע. פאַרשטייט דען אַ יידענע, וואָס אַזאַ כלי איז? נאָר מירעלע, איך קען זי דאָך, זי האָט דאָך יאָ געפיל און איז באמת די ערשטע געבילדעטע אין שטאָט... מיר איז אַ חידוש, וואָס זי איז נאָך נישט פאַרליבט אין דיר!... פאַרוואָס זינגסטו פאַר איר נישט? ווען זי זאָל דיך אַזאַ „מקימי מעפר" הערן אויסזינגענדיק, זאָג איך דיר, אם אבן היא ונמחה!...

—אם לדידי צייתא, אַז דו זאָלסט מיך פאָלגן,—האָט געזאָגט דער בחור, וואָס איז נישט לאַנג ביים ספרים-אַלטער געשטאַנען, אינם הגדה-פשטל פאַרטיפט.

דאָס איז געוועזן אַ ווילנער בחור, וואָס האָט געהאַט אַ ידיעה אין

צלע שבע חכמות, און האָט אויך אַ שטיקל שטימע געהאַט צום זינגען. אין „מכירת יוסף" האָט ער „יהודה" געשפּילט. ער האָט אין דער ישיבה אַ נאָמען געהאַט פאַר אַ חקרן. ער פלעגט אָפט די ישיבה-בחורים דערציילן, אַז דער רמב"ם ז"ל האָט אַ טעות געהאַט און האָט צום סוף מודה געווען צו די חכמי אמות העולם, אַז די ערד, דאָס הייסט, פלעגט ער זאָגן, דער כדור הארץ,—וואָרים די ערד איז קיילעכדיק, — דרייט זיך פון מערב צו מזרח, כאָטש עס שטייט אין פּסוק : „והארץ לעולם עומדת... און די זון מיט דעם גאַנצן גלגל חמה — שטייען, כאָטש עס שטייט: הולך אל דרום וסובב אל צפון. אַ, איז דאָך אַ קשיא, ווי אַזוי האָט עס שלמה המלך נישט געוווסט? איז דער תירוץ: ער האָט דעם פּסוק נאָר על דרך המליצה געזאָגט, אָבער נישט על פי החקירה. מען האָט אויך געוווסט, אַז ער לערנט תנ"ך מיטן „באור" און איז מחויב צו זיין אַ גרויסער קענער, דעריבער האָבן אַלע איצט אָנגעשטעלט נאָז און אויערן, אויסצוהערן זיין חות דעת.

—וואָס ,אַדרבה, זאָגסטו, ווילנער? — האָט איינער זיך נישט געקאָנט דערוואַרטן ביז דער ווילנער וועט אַליין זאָגן.

—שבעה דברים בגולם! — האָט זיך דער ווילנער אָפּגערופן אין כעס, וואָס מען האָט אים איבערגעשלאָגן זיינע געדאַנקען, איידער ער האָט נאָך צייט געהאַט זיך מסדר צו זיין, ווי זיין דעה אַוועקצולייגן.

—אם לדידי צייתא,- האָט ער נאָכאַמאָל אָנגעהייבן, — הער זיי, הערשעלע, אַלעמען ווי אין טראָקע! קליב צוזאַמען עטלעכע רובל אויף דער הוצאה, פאָר אַוועק קיין אויסלאַנד צו „אַלטוניען," אָדער צו זולצערן-דער, וואָס האָט דעם קאָר-סידור געמאַכט,—באַווייז זיי דיין כלי, זינג זיי פאָר אַזאַ „מקימי," זאָלן זיי זען דיין האַלדז, הערן דיין שטימע, וועלן זיי דיך צוכאַפּן מיט ביידע הענט. איך זאָג דיר נאָכאַמאָל, דיין שטימע איז אַ טענאָרשטימע און זייער אַ זעלטענע שטימע... דערצו האָסטו גרויס געפיל און אַן אויער אַ גוטן, און עס קאָן פון דיר אַרויסוואַקסן איינער אין דער וועלט, אויף די גרעסטע קאָנצערטן פאַר מלכים און שרים, פאַרשטייסטו?

—ותורתו מה תהא עליה? — האָט אַ סלוצקער בחור אַ פרעג געטון.—און די גמרא זאָל ער גאָר אַוועקוואַרפן, אויפהערן לערנען פשוט און ווערן אַ מופקר?

— חמור איינער !—האָט דער ווילנער שטאַרק געענטפערט.—ווער-

הייסט אים אָוועקוואַרפֿן די תורה אײַנגאַנצן? איך מיין אים נאָר צו זאָגן אַז ער קאָן צו אַ העכערע מדרגה קומען דורך זיין קול נגינה, אַלץ דורך זיין תורה! זיי וויסן, הערשעלע, אַז מען דאַרף אין דער וועלט אי תורה, אי חכמה, אי נגינה אויך! אי אפשר לעולם בלא בושם ובלא בורסקי, אשרי מי שאומנותו בושם ואוי לו למי שאומנותו בורסקי! און אַז בצלאל בן אורי און אהליהב בן אַחיסמך וואָלטן אַזויפֿיל די תורה געלערנט, ווי משה און יהושע, וואָלט נישט געווען, ווער עס זאָל בויען דעם משכּן, מאַכן דעם אָרון מיט די כּלים... נאָר אַ שוטה, וואָס האָט קיין פּרקי אבות אַפילו נישט געלערנט, גלויבט, אַז אַלע יידן, פֿון גרויס ביז קליין, פֿון אָרעם ביז רייך, מוזן זיך עוסק זיין יומם ולילה אין תורה! די תורה קאָן נאָר אַ קיום האָבן, אַז זי איז אָנגעלענט אויף אַ מלאכה, וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה!

— אָבער זינגען איז נישט קיין מלאכה! — האָט דער סלוצקער איינגעוויזן.

—זינגען איז אָבער אַ חכמה, מען דאַרף אין דער וועלט רבנים, מלמדים, בעלי־מלאכה און חכמים אויך. זאָל איטלעכער לערנען און אויסלערנען דאָס, וואָס ער פֿילט זיך, אַז ער האָט דערצו מער כּשרון.

—פֿאַרוואָס לערנסטו נישט זינגען?—האָט הערשעלע געפֿרעגט דעם ווילנער.

— הע, ברודער, ווען איך וואָלט דיין כּלי געהאַט, וואָלט איך שוין דאָס געווען, וואָס פֿון דיר קאָן ערשט ווערן! —האָט דער ווילנער געענטפֿערט.—וואָס איז די פּעולה? זינגען איז אַ געבוירענע זאַך, אַ מתנת אלקים, און דו ביזט עתיד ליתן את הדין, אויב פֿון דיר וועט נישט אַרויס אַזאַ כּלי נפֿלא, ווי דאָס ווילנער באַלעבעסל, וואָס האָט מרעיש עולם געווען בשעתו מיט זיין האַלדז, מיט זיין שטימע און מיט זיין פֿידעלע!

עס האָט זיך אָנגעהייבן אַ געשפּרעך וועגן ווילנער באַלעבעסל. יעדער האָט דערציילט זיין לעגענדע, וואָס ער האָט געהערט דערציילנ־דיק אין זיין שטעטל. איינער האָט דערציילט, אַז דאָס באַלעבעסל האָט געדאַוונט אַמאָל אין זייער אַ גרויסער שטאָט, פּאַריז, סטאַמבול, אָדער אלכּסנדריא של מצרים, און אַ גרויסער שר, אַ מאָדנער מיליאָנער, איז פֿון מרחקים אים געקומען הערן און האָט אָפּגעקויפֿט ביים באַלעבעסל

זיין ג גל—איף נאָך זיין טויט, פאַרשטייט זיך — פאַר מאה אלפים דינרי זהב.

—וואָס האָט אים געטויגט דער גאָרגל נאָכן באַלעבאָס טויט? — האָט איינער אַ פרעג געטון. —אַ טויטער גאָרגל זינגט דען?

—סתם מקשן עם הארץ! — האָט דער דערציילער דעם פרעגער אָפּגעשלאָגן די פליגלען. —ער דאַרף אַלץ קשיות פרעגן. מען דערציילט דיר אַ מעשה שהיה, פרעגסטו: וואָס טויג אים דער גאָרגל? מסתמא טויג אים דאָך!

— דו ביזט קיינמאָל נאָך קיין גרויסער שר נישט געווען, — האָט נאָך איינער דערקלערט. —אַ גאָרגל פון אַ באַרימטן זינגער איז גלייך, ווי אַ בריליאַנט. פאַרוואָס, מיינסטו, באַצאָלט מען אַזוי טייער פאַר אַ בריליאַנט? דאָס איז דאָך אייגנטלעך נישט מער ווי אַ שטיינדל, טאַקע אַ שיין שטיינדל, אָבער וואָס האָט מען דערפון, אַז מען האָט שוין אַזאַ שטיינדל? נישט מער, פשוט, ווייל דאָס איז אַ יקר המציאות. אַ טויטער גאָרגל פון אַ גרויסן זינגער, פאַרשטייט איר, איז אויך אַ יקר המציאות. אָט זענען גרויסע שרים בעלנים דערויף, און ביי זיי איז רעכט מיליאָנען אָפּצוצאָלן דערפאַר, כאָטש ביי אונדז, וואָס מיר האָבן דערין קיין השגה נישט, איז דאָס אַ קאָפּיקע נישט ווערט.

נאָך איינער האָט דערציילט זיין לעגענדע, אַז בעת דאָס באַלע-בעסל איז נאָך אַ קינד געווען, נאָך אין וויגעלע געלעגן, האָט שוין געקלונגען די וועלט פון זיין זיס קולכל. חזנים זענען זיך צוזאַמענגע-פאָרן קיין ווילנא מארבע כנפות הארץ, צו הערן אַזאַ זיס קול פון אַ קינד אין וויג.

בעת די מוטער זיינע פלעגט אים אָנזויגן און פון וויג אַ ווייַ-לע אָפּטרעטן, פלעגן די חזנים אים שטעכן מיט שפּילקעס, כדי ער זאָל אָנהייבן וויינען און זיי זאָלן דערווייל הערן די זיסע שטימע זיינע.

נאָך אַנדערע האָבן נאָך אַזעלכע לעגענדעס דערציילט, און צו די שאלות און תשובות, קשיות און תרוצים, וואָס זענען דאָ פאָרגעקומען, וואָלט קיין סוף נישט געווען, ווען דער ווילנער בחור, וואָס האָט זיך די גאַנצע צייט צוגעהערט און צוגעשמייכלט, וואָלט נישט אַ קלאַפּ גע-טון אין שטענדער אַריין און אויסגעשריען:

—את מי תגיד מלין? וועמען דערציילט איר מעשות פונם ווילנער באַלעבעסל, בהמות! איך בין דאָך אַ געבוירענער אַ ווילנער, ביי

מיר פרעגט, וועל איך אייך דערציילן!

—איך בין זייער אבעלן צו הערן, האָט הערשעלע געזאָגט, — דערצייל!

—אָבער בתנאי קודם למעשה,—האָט דער ווילנער געענטפערט,— מען זאָל הערן, זיך נישט אַריינמישן אין מיינע רייד!

—גוט!—האָבן אַלע מסכים געווען.

— נאָר איידער איך הייב אייך אָן דערציילן פון באַלעבעסל, מוז איך אייך אַ קליינע הקדמה זאָגן פון דער עצם שטאָט ווילנע. וואָס ווייסט איר, וואָס מיין געבוירנשטאָט ווילנע האָט שוין פאַר אַ גרויסע לייט פון זיך אַרויסגעגעבן!—האָט דער ווילנער, זייער שטאָלץ און באַגייסטערט פון זיין געבוירנשטאָט, אָנגעהייבן צו דערציילן.—ווו נעמט מען נאָך אַזאַ גאון עולם, ווי אונדזער ווילנער גאון ז״ל! ווו געפינט מען נאָך אַזאַ שול, אַזעלכע בתי-מדרשים, ווי ביי אונדז אין ווילנע! אין וועלכער שטאָט האָט זיך געפונען אַזאַ מין צדקה-קלויבער, ווי ר׳ שמעון קאַפּטאָן ז״ל מיט זיין גרויסער צדקה-פּושקע! און ווו איז דאָ אַזויפיל תורה ועבודה, צדקה און מעשים-טובים, ווי ביי אונדז אין ווילנע?

—היינט אונדזערע חברות, „חברה קדישא", „ביקור חולים", „גמ״ח", „צדקה גדולה," „שומרים לבוקר," „מעמדות," „הכנסת כלה," „הכנסת אורחים," תלמוד תורה," „חברה ש״ס," „משניות," „תהלים," „חיי אדם"... איר מיינט, אַז איך קאָן אייך אויסרעכנען אַלע? קיין שטאָט אין דער וועלט האָט עס נישט, וואָס מיין ווילנע! נישט אומזיסט רופט מען זי „ירושלים דליטא." ווי ירושלים איז געווען אַן עיר הצדק, אַ קריה נאמנה, צדק ילין בה, אַזוי איז איצט אונדזער ווילנע אַן עיר ואם בישראל! אפילו אין חכמים און הויות העולם איז ווילנע די ערשטע שטאָט, וואָס האָט אַרויסגעגעבן אַזעלכע חכמים, סופרים און משוררים, ווי ר׳ מרדכי אהרן גינצבורג, ווי אד״ם הכהן לעבענזאָן, זיין זון מיכה יוסף, ר׳ יודל שערעשעווסקי, ר׳ מתתיהו שטראַשון, ר׳ מרדכי פלונגיאַן, ר׳ שמואל יוסף פין און ר׳ קלמן שולמאַן. איר ווייסט אפשר נישט, ווער זיי זענען געווען, ווייל איר לייענט נישט און ווייסט נישט, וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט! זייט-זשע וויסן, אַז די אַלע חכמים האָבן מחזיר עטרה ליושנה געווען: זיי האָבן צוריק געמאַכט אונדזער פאַרלאָזן, פאַרגעסן לשון-הקודש—פאַר אַ לשון, פאַר אַ „שפה יפה," און אַז מען לייענט זייערע ספרים, מוז מען די פינגער לעקן פון מתיקות!

אַ, הערשעלע, וואָלסטו אַמאָל לייענען זייערע לשון-הקודש-ספרימלעך, די אויגן וואָלטן זיך דיר עפענען!

—ווערסטו ווערן אַ שיינער לייט!—האָט זיך דער וצקער אַרויס-געכאַפּט. — אָט הייסט ער דיר פאָרן קיין אויסלאַנד ווערן אַ קאָר-חזן, און אָט הייסט ער דיר שוין לערנען ספרים חצונים! הער אים נישט, אַפּיקורסים האָט ווילנע אַרויסגעגעבן און ער שניידט זיך אויך אַזאַ אַפּיקורוס צו ווערן, אַ ירבעם בן נבט, אַ חוטא און מחטיא!

—מתוך שבחה אתה בא לידי גנותה!—האָט זיך הערשעלע אָפּגע-רופן.

—סלוצקער גראָבער יונג!—האָט דער ווילנער אַ געשריי געטון.— אפשר דיין סלוצק איז אַ שטאָט? אַ דאָרף פול מיט פויערים, און דער גרעסטער פון זיי ביזטו טאַקע! איך בייט נישט אַפילו איין שאַיקע פיי-פער אונדזערן אויף אַלע דיינע גדולי סלוצק!

אָבער דער סלוצקער האָט אויך נישט געשוויגן, און עס האָט זיך אָנגעהייבן אַ גרויסע מחלוקת איבער סלוצק און ווילנע, ביז הערשעלע האָט אויסגעזונגען מיט אַ גמרא-ניגון:

—פּתח בכּבֿד וסיים בחביות! דו האָסט אָנגעהייבן דערציילן פונם באַלעבעסל, ביזטו אַרויפגעקראָכן אויף דיינע גדולי ווילנע... ווער ווייסט נישט, אַז ווילנע האָט געהאַט גדולים, און וואָס ביזטו דאָ מחדש? דערצייל בעסער כסדר, ווער איז געווען דאָס באַלעבעסל? ווען איז ער געווען? וואָס איז מיט אים געוואָרן, און נישט מיש אַריין זייטיקע זאַכן.

—הן מקום על יושביו!—האָט דער ווילנער געענטפערט.—די טבע פון אַ מענטשן איז שוין אַזוי צו דערציילן נאָר מעלות פון זיין געבוירנ-שטאָט, בעת עס קומט צו רייד וועגן איינער פון אירע מעלות. ווידער, האָב איך דאָך לכתחילה געזאָגט, אַז איך זאָג נאָר אַ קליינע הקדמה מכּח ווילנע.

—דיין הקדמה אָבער איז גרעסער פאַרן גוף הספר!—האָט הער-שעלע געזאָגט.—דערצייל שוין אַמאָל, מיר ווילט זיך זייער הערן די געשיכטע פונם באַלעבעסל.

— גוט! ווי איך האָב אין מיין ווילנע געהערט דערציילנדיק,— האָט דער ווילנער ווידער אָנגעהייבן, — איז דאָס באַלבעסל באמת מפורסם געוואָרן, בעת ער איז נאָך אַ קינד געווען. מען האָט געזען, אַז דאָס וואַקסט אַ טייערע כלי!... פון זיין זינגען, איז נישטאָ וואָס

צו רעדן, דאָס איז דאָך אַ דבר ידוע, אַז שלא הניח אחריו כמותו
בישראל, אַפילו אין פידל שפּילן איז לת מאַן דפליג... אַז פון דוד
המלכס צייטן אָן האָט מען אַזאַ מין פידל שפּילן נישט געהערט! און
מען האָט טאַקע געזאָגט אויף אים, אַז ער האָט דעם „כנור דוד..."
מיר האָבן אלטע לייט, וואָס געדענקען אים נאָך, געשוואוירן, אַז זיי
האָבן ממש ווערטער געהערט, וואָס דאָס פידעלע זיינס האָט אַרויסגע-
רעדט, בעת ער האָט געשפּילט. נאָך עד־היום זאָגט מען, אַז דעם באַ-
לעבעסלס פידעלע האָט נישט געשפּילט, נאָר גערעדט... צום האַרצן
גערעדט און צו טרערן געבראַכט, ווער עס האָט אים נאָר שפּילנדיק
געהערט... אַזאַ געפיל האָט ער געקאָנט אַריינברענגען אין די סטרונעס.
חוצדעם, איז ער געוועזן אַ יפת־תואר איינער אין דער וועלט, גע-
קאָנט גוט לערנען און איז פרום געוועזן, ווי אין יענע יאָרן. היינט
וואָלט ער געוועזן אפשר דער גרעסטער משכיל. עס פאַרשטייט זיך,
אַז עס האָבן זיך געפונען אויף אים בעלנים, און ער איז אַ חתן גע-
וואָרן פאַר אַ גרויסן גבירס אַ בת־יחידה, בעת ער איז נאָך אַ קינד גע-
וועזן. צו בר־מצוה איז שוין זיין חתונה געוועזן, און תיכף נאָך דער
חתונה האָט מען אים אויפגענומען פאַר אַ שטאָט־חזן אין דער ווילנער
גרויסער שול. איר דאַרפט וויסן, וואָס פאַר אַ כבוד דאָס איז: אין דער
ווילנער גרויסער שול איז אַלעמאָל מסתמא געוועזן אַ חזן, אַ זקן ורגיל,
און פונדעסטוועגן האָט מען אים בוחר געוועזן. דאָס אַליין באַווייזט שוין
ווי גרויס ער איז געוועזן אין זינגען. מען האָט אים גערופן „באַלע-
בעסל," כדי מען זאָל נישט זאָגן, אַז אַ ווילנער שטאָט־חזן איז אַ
יינגל, אַ בחורל — „באַלעבעסל" הייסט ביי אונדז אַ באַווייבטער. אין
יאָרן און אין גדול איז ער אָבער נאָך אַ קינד געוועזן, און פלעגט
פאַרן עמוד מוזן שטיין אויף אַ בענקל. ווער עס האָט אים נאָר איינ-
מאָל געהערט דאַוונענדיק, האָט אים שוין נישט געקאָנט פאַרגעסן. זיי-
נע יידישע ניגונים, זיין יידישער קרעכץ—עס האָט ממש אַ שטיי-
נערן האַרץ ווייך געמאַכט און אין טרערן צוגאָסן. די וועלט האָט גע-
קלונגען און מען איז געקומען אים הערן מארבע כנפות הארץ. פון די
גרעסטע יידישע קהילות האָט מען נאָך אים שלוחים געשיקט, ער זאָל
ביי זיי אַמאָל כאָטש פאַרן עמוד דאַוונען. נאָר ווילנע האָט נישט גע-
לאָזן אים פאָרן: מען האָט פשוט נישט געקאָנט לעבן אָן אים. ביז ויהי
היום,—ווו ויהי, איז אַ צרה — און די שדים האָבן באַדאַרפט אָנטראָגן
אַ גרויסן גביר, אַ נגיד פון דער גרויסער שטאָט וואַרשע, און ער

האָט ביים ווילנער קהל געפועלט. מען האָט דאָס באַלעבעסל געלאָזט פאָרן קיין וואַרשע, דאָרט אַ דאַוון טון און קומען באַלד צוריק... נו, נו, האָט ער אין וואַרשע אַ דאַוון געטון !... עס האָט וואַרשע געשטורעמט. שרים, גראַפן און גראַפיניעס זענען אים געקומען הערן. דאָס אָבער איז זיין אומגליק געווען! פון גרויס כבוד, וואָס זיי האָבן אים אָפגעגעבן, האָט ער פאַרגעסן, ווער און וואָס ער איז, און ער האָט זיך נישט דער־מאַנט, אַז אים קאָן זיך אַ גרויסער נסיון מאַכן... ער האָט זיך געלאָזט איבערעדן אָפצוגעבן קאָנצערט אין גרויסן וואַרשעווער טעאַטער... מען האָט מסתמא אַזאַ קאָנצערט נישט געהערט.

איינע, אַ פריילנטע, אַ גרויסן גראַפס אַ טאָכטער, וואָס האָט אַליין אויך געקאָנט זינגען און איז אַ גרויסע יפת־תואר געווען, האָט זיך אין אים בעתן קאָנצערט אַזוי פאַרליבט, אַז אַלע דאָקטוירים האָבן איר אָפ־געזאָגט דאָס לעבן, אויב זי וועט נישט חתונה האָבן מיט אים... נו, פאַרשטייט זיך, אַז מען האָט זיך געלאָזט קאָסטן געגוג געלט און כוחות, ביז מען האָט געפועלט ביים באַלעבעסל, ער זאָל ווערן אַן איינגייער צו איר... ער האָט פון קיין מעשה נישט געוווסט, און קיין בייז, חלילה, נישט געקלערט... ער האָט גלאַט געמיינט: זי וויל נאָר זיין זינגען און שפּילן הערן, פאַרוואָס נישט?... בפרט אַ מבינטע אַ גרויסע איז זי דאָך, און אַליין זינגט זי דאָך אויך, האָט ער טאַקע געמיינט צו הערן איר געזאַנג אויך.

„קול באשה ערוה!” — זאָגט אָבער די גמרא, און דאָס איז שוין דער ערשטער מכשול זיינער געווען... איינמאָל, אַז ער האָט אָפגעזונ־גען אַ טייערן קאָנצערט ביי איר, און איז זייער פאַרשוויצט און מיד געווען פון גרויס געפיל, איז ער אַריינגעגאַנגען אין אַ חדר זיך אָפ־רוען. דאָס פריילן האָט אָבער טאַקע אויף דער רגע געוואַרט און איז אים נאָכגעגאַנגען, אַרויסגענומען אַ זיידענע טוך, אַ טייערע, וואָס איז בכישופט געווען, —זאָגט מען, -- און האָט אים אָפגעווישט דעם שוויס פונם פנים... דערנאָך האָט זי אים געקילט מיט איר טייערן פעכער, וואָס איז אויך געווען מיט כישוף, און האָט אַרויפגעבלאָזן אויף אים אַלץ מער, ביז ער האָט די וועלט און זיך פאַרגעסן... זיין האַרץ האָט אָנגעהייבן ברענען פון אַ שרעקלעכער ליבע צו דעם פריילן... ער האָט געפילט, אַז ער שטאַרבט נאָך איר... פון יענעם טאָג, —דערציילט מען, — איז ער אַריינגעפאַלן אין אַ טיפער מרה־שחורה... האָט אויפגעהערט צו זינגען, האָט אויפגעהערט צו עסן און צו רעדן אַפילו... קיינער ד־האָט

נישט געוווסט, וואָס אים איז. ער האָט זיין האַרץ נישט געהאַט פאַר וועמען אויסצורעדן און נישט געקאָנט גאָר דערציילן, ווי ער בענקט, ווי עס ברענט אין אים די אהבה צו איר!... נישט נאָכגעבן דעם יצר-הרע האָט ער נאָך כוח געהאַט, אָבער אַוועקפאָרן פון וואַרשע דהאָט אים דער כישוף נישט געלאָזן, און ער האָט אַלץ דוחה געווען זיין נסיעה אַהיים אויף נאָך אַ וואָך, אויף נאָך אַ טאָג, ביז זיין ווייב און ווילנער קהל האָבן זיך שוין נישט געקאָנט דערוואַרטן אויף אים און זענען געקומען צולויפן קיין וואַרשע.

ווי גרויס איז זייער שרעק און צער געווען, אַז זיי האָבן זייער טייערן אבן-טוב אַזוי טרויעריק, אַזוי פינסטער געפונען, קאָן מען זיך פאָרשטעלן.

—וואָס איז דיר, מיין קרוין, מיין לעבן? — איז אים דאָס ווייב זיינס געפאַלן אויפן האַלדז מיט אַ ביטער געוויין. וואָרים מען קאָן פאַרשטיין, ווי זי האָט אים ליב געהאַט.

—וואָס פעלט אייך, אונדזער טייערער חזן?—האָבן ווילנער גרויסע לייט געפרעגט, געבראָכן די הענט, און טרערן האָבן זיך געגאָסן, קוקנדיק אויף זיין בלאַס פנים...

נאָר גאָרנישט, נישטאָ קיין דבורים! ער קוקט אויף זיין ווייב מיט רחמנות, דאָס האַרץ צוגייט אים פון איר וויינען און קלאָגן. ער ווייס, אַז זי איז אים טריי, אַז זי וואָלט איר לעבן אַוועקגעגעבן פאַר אים, אָבער וואָס קאָן ער איר העלפן, אַז זיין האַרץ האָט זיך פלוצלונג אָפּגעבונדן פון איר און איז דורך אַ שווערן כישוף צוגעבונדן געוואָרן צו יענעם פריילן, נאָך וועלכן ער בענקט און שטאַרבט פון ליבע!...

ער קוקט אויף די טרערן פון ווילנער גרויסע לייט, וואָס האָבן אים שטענדיק אויף די הענט געטראָגן, כבוד אָפּגעגעבן, און אים האָט ביי זיי פון כל-טוב נישט געפעלט, אָבער ער קאָן זיי זיין ווונד אין האַרצן נישט ווייזן, און זייַנע שמערצן ווערן גרעסער, גרעסער!... ער ער בעט ביי גאָט אַ טויט אַ גיכן, די וועלט איז אים מיאוס. זיין לעבן איז נאָר דאָס פריילן, און זי צו האָבן אַמאָל—קאָן ער גאָרנישט האָפן...

מען האָט די גרעסטע דאָקטוירים און פראָפעסאָרן צו אים געבראַכט. זיי האָבן זיין קראַנקהייט נישט געקאָנט דערגיין, זיי האָבן נאָר

זאָגט, אַז ער האָט צופֿיל געפֿיל, און דאָס האַרץ זיינס פּלאַצט פֿון געפֿיל.

קיינער, נאָר ער אַליין האָט געוווּסט, וואָס אים איז... ער האָט זיין רפֿואה אַזוי נאָענט געזען פֿאַר זיך, אָבער אויסשטרעקן אַ האַנט זי צו נעמען, האָט ער נישט געקאָנט... „זאָל ער זיין ווייב גטן? פֿאַרוואָס?.. וואָס האָט ער צו איר? ווי וועט זי דאָס איבערלעבן? ווי קאָן ער זיך אַזאַ אַכזריות האַרץ מאַכן?.. און זאָל ער שוין אַזאַ האַרץ האָבן דאָס צו טון, וואָס איז די פּעולה? דאָס פֿריילן איז דאָך נישט קיין יידישע... זאָל ער זיין אמונה בייטן? גאָר אַ קלייניקייט דאָס אַרויסצורעדן, אָדער גאָר במחשבה צו האָבן... עפּעס האָט ער דאָך געהאַט אַ יידיש האַרץ, אַן אמת יידיש האַרץ... דאָס האָט דאָך יעדער אין אים בחוש געזען, ווען מען האָט נאָר זיין יידישן קרעכץ געהערט אין זיינע זיסע טרויעריקע ניגונים... ניין, אים איז קיין ברירה נישט געבליבן, נאָר צו טראָגן זיין ווייטיק אין האַרצן... שטיל ליידן און בענקען, ביז ער וועט ביסלעכווייז, ווי אַ ליכט, אויסגיין, און דערוואַרטן דעם טויט, וואָס זאָל אים פֿון אַזאַ פּייגלעכן לעבן אויסלייזן... און אַזוי איז טאַקע געווען: מען האָט אים צוריק קיין ווילנע געבראַכט. פֿאַרן עמוד האָט ער שוין נישט געוואָלט און נישט געקאָנט דאַוונען!.. ער האָט מיט קיינעם נישט גערעדט... זיין פֿידעלע האָט ער אויפֿגעהאַנגען אויפֿן וואַנט, ווי אַמאָל די לוויים — אויף די ערבֿים פֿון די נהרות בבל... „איך נשיר את שיר ה׳...” ווי זאָל ער נאָך יידיש געזאַנג זינגען, אַז זיין האַרץ איז צוגעבונדן צו אַ פֿריילן, אַ גראַפֿיניע, וואָס האָט אים אַ כּישוף געטון!.. נאָר ווען נישט ווען פֿלעגט נאָך אַרויף אויף אים דער רוח השיר, און אומגייענדיק אינדערהיים, אָדער אין בית-המדרש, אַ פּראָסטן מאָנטיק, צום לאַנגן „והוא רחום”, מיטן טלית אַראָפּגעלאָזט, פֿאַרטראַכט, און דאָס פּנים בלאַס, ווי קאַלך, פֿלעגט ער זיך פּלוצלונג שטיל אַ זאָג טון אַ „שטייגערל”, אַז אַ שטיין האָט געקאָנט צוגיין... אין דעם „שטייגערל” האָט מען קלאָר געהערט, ווי זיין ריינע נשמה בעט זיך, נעבעך, ביי גאָט, ער זאָל זי שוין אויסלייזן פֿונם ליידנדיקן באַכּישופֿטן גוף... אַך, וואָס האָט ער געקאָנט דאַן קלערן... און ווי גרויס האָבן געמוזט זיינע עינויי-הנפֿש זיין...

מען האָט אים וואַנעס געמאַכט פֿון טייערע ווייַנען און פֿון קאַלט וואַסער, טאָמער וועט דאָס העלפֿן... נאָר אַלץ אומזיסט! זיצנדיק איינמאָל אין אַן אייז-קאַלטער וואַנע, האָט ער פּלוצלונג אָנגעהייבן צו זינ-

נען די סליחה פון תחלואי ילדים: „עודדנו בצדק משוי ממים"... אלע, וואָס זענען דערבײַ געשטאַנען, זענען צעגאַנגען געוואָרן פון געוויין: מען האָט בחוש געזען, ווי דאָס גאַנצע האַרץ זײַנס צעגיסט זיך אין דעם ניגון... זײַנע אויגן זענען פּלוצלונג ליכטיק געוואָרן, דאָס פּנים האָט צוריק אָנגעהייבן שײַנען, ווי אַמאָל, דער כּישוף האָט אָפּגעטרעטן... אָבער דער גוף האָט שוין קיין כּוח נישט געהאַט צו לעבן... און תּיכּף ווי מען האָט אים פון וואַנע אַרויסגענומען, האָט ער ווידוי געזאָגט, גע־זעגנט זיך מיט אַלע באַקאַנטע און גוטע פרײַנט, מחילה געבעטן זײַן ווײַב און איז שטיל, ווי אַ קדוש, געשטאָרבן... יונג, נעבעך, איז ער געשטאָרבן... נאָך לאַנגע שווערע פּײַן און צער, וואָס קיין מענטש האָט פון זיי קיין באַגריף אפילו נישט געהאַט...

הערשעלען האָט דאָס האַרץ אָנגעהייבן קלעמען פון רחמנות. ווײַ־נען האָט זיך אים געוואָלט, און אין זײַנע אויגן האָבן זיך טרערן באַ־וויזן.

—איך בין אין כּעס אויף דײַן ווילנער קהל!—האָט ער געזאָגט.—וואָס האָבן זיי אים געלאָזט פאָרן קיין וואַרשע? ער וואָלט נאָך אפשר ביז הײַנט געלעבט און וואָלט אַזויפיל פּײַן און צער נישט געליטן!..

—חבל על דאבדין ולא משתכחין!.. אַזאַ אבדה איז באמת אַן אבדה שאינה חוזרת!..—האָט דער ווילנער אויסגערעדט.—הלוואי וואָלט מען צו יענער צײַט געוווסט, ווער און וואָס דאָס באַלעבעסל איז... נאָר עס איז ממש אַ מעשה־שטן געוועזן, מען האָט אים געלאָזט פאָרן... דאָס טײַערע זינג־פֿייגעלע האָט זיך פונם גאָלדענעם שטײַגעלע אַרויס־געריסן... אַ קאַץ האָט עס געכאַפּט, פאַרצוקט און צעריסן... און מיר וועלן שוין אַזאַ חזן אפשר אייביק נישט האָבן!... סײַדן דו, הערשע־לע, וועסט זיך אַ נעם טון אַזאַ צו ווערן... אַ שטימע האָסטו, אַ האַלדז און געפיל אויך, וואָס פעלט דיר?.. נאָר מזל. אָבער אין מזל לישראל... אַ יידיש יינגל דאַרף אַליין געפינען דעם וועג, וואָס פירט פון ק׳יין ביז גרויס... נאָר היט זיך, הערשע׳ע, פון אהבה!.. געדענק אַלעמאָל, אַז דו ביזט אַ ייד און קוק נישט אויף די גראַפיניעס און פריילנטעס, וואָס וועלן קומען דיך הערן!.. איך האָב זייער מורא פאַר דיר...מען קאָן זיך אין דיר פאַרליבן, ווען דו זינגסט נישט... אפילו איצט, ווען דו ביזט אָרעם, אַ פּשיטה שוין, ווען דו וועסט קאָנצערטן אָפּגעבן און זײַן רײַך...

אַ גאַנצע נאַכט, נאָך דעם געשפּרעך, האָט הערשעלע נישט געקאָנט אַנטשלאָפן ווערן. די געשיכטע פונם באַלעבעסל איז אים פון זינען

נישט אַרויס... אים האָט געדאַכט, ער זעט אים... זיין געזיכט איז ווייס, ווי קאַלך... ער איז טיף פאַרטראַכט, דער קאָפּ אַראָפּגעלאָזן, דער טלית פאַלט פון די אַקסלען און שלעפּט זיך אויף דער ערד... שטיל און טרויעריק גיסט זיך אַ זיסער, טיפער און רירנדיקער ניגון... דאָס בעט זיך די עלנטע נשמה זיינע, שוין אויסגעלייזט צו ווערן פון דעם געפּייניקטן גוף... אים ווילט זיך דעם באַלעבעסל אויפן האַלדז פאַלן, טרייסטן אים... זאָגן, אַז ער ווייס זיין ווונד, ער פילט זיין שמערץ... העלפן וויל ער אים מיטן גאַנצן לעבן, אָדער כאָטש טרייסט פון אים בעטן און ווייגען מיט אים צוזאַמען אויף זיינע פיין, אויף זיינע אינערלעכע ליידן...

„און ווער נאָך, ווי איך,“—קלערט ער,—„קאָן אַזוי וויסן, ווי גרויס זענען די שמערצן געווען, וואָס ער האָט געליטן... האָב איך נישט געבעטן דעם טויט, בעת איך האָב נישט געהאָפּט, אַז מירעלע וועט וועלן מיין פריינטשאַפט?.. און מירעלע האָט מיך נישט באַכישופט... אין נחש ביעקב!.. ווי קומט זי דערצו? נאָר גלאַט אַזוי איז מיין האַרץ צוגעצויגן געוואָרן צו איר, ווי צו אַ מאַגנעט... און עס קאָן זיין, אַז דאָרט, ביים באַלעבעסל, איז אויך קיין כישוף נישט געווען, נאָר גלאַט אַזאַ געפיל, וואָס ציט... אים האָט אָבער צו נישט אַ יידיש קינד געצויגן... אין, צווייטנס, האָט ער שוין אַ ווייב געהאַט. אָבער וואָס האָב איך מורא צו האָבן?.. וויל דען מירעלע מיט מיר זיך אַמאָל צעשיידן... אָדער וויל איך דען זי אויסבייטן אפילו אויף די שענסטע און רייכסטע גראַפיניע אין דער וועלט?.. קיינמאָל, קיינמאָל קאָן מיר אַזאַ נסיון נישט טרעפן, איך זאָל עס וועלן, אָדער קאָנען!.. איך מעג און מוז אַזאַ לייט ווערן, ווי דאָס באַלעבעסל איז געווען... צי אין זינגען, צי אין חכמות, אַ לייט מוז איך ווערן צוליב איר, צוליב מירעלען!..“

און ער דערמאָנט זיך, אַז זיין ווילנער חבר האָט עפּעס דערמאָנט נעמען פון ווילנער גרויסע לייט און חכמים, וואָס זייערע ספרים וואָלטן אים זיינע אויגן עפענען... און ער טראַכט, וואָס קאָן דאָרט זיין אין די ספרים? ווו באַקומט מען זיי צו זען, צו לייענען, אָדער צו לערנען כאָטש? ער באַשליסט ביי זיך: מאָרגן מיטן ווילנער אַדורכרעדן אויף קלאָר. זאָל ער אים זאָגן, ווי ווערט מען אַ קענער און אַ חקרן? ער מוז עס ווערן!.. זאָל מירעלע וויסן, אַז ער איז נישט גלאַט אַ ישיבה-בחור, וואָס קאָן נאָר לערנען און זינגען אַליין.

און פלענער און האָפענונגען בויען זיך און וועבן זיך ביי אים.

אין קאָפּ, און טראָגן אים אַוועק אין דער צוקונפט... ער זעט זיך אויף קאָנצערטן... מירעלע איז לעבן אים... ער קוקט אויף קיינעם נישט, זי איז די שענסטע, די קליגסטע און רייכסטע פון אַלע... ער איז רייך און טוט טובות אַלע זיינע חברים... דעם ווילנער מאַכט ער רייך.. דעם סלוצקער אפילו לאָזט ער אויך אַריין אָן אַ בילעט אויף זיינס אַ קאָנ־צערט אין וואַרשעווער גרויסן טעאַטער... דעם ראש־ישיבה שענקט ער אַ סך געלט, בויט אים אויס אַ הויז, קויפט אים אַ סך טייערע ספרים, און פאַר זיין רבקהן זוכט ער אָפּ אַ התן אַ לייט... ער גיט איר נדן, און מירעלע אפילו האָט זי אויך ליב, ווי אַ שוועסטער... אפילו אָן ברוכן פאַרגעסט ער נישט און מאַכט ברוכן אויך רייך, ווי קרח... נאָר מיט שרה־פייגען וויל ער זיך נישט זען... עפעס דאַכט זיך אים, אַז מי־רעלע האָט זי פיינט און וויל זי פאַר אירע אויגן נישט האָבן... און ער דערמאָנט זיך אויך אָן זיין אָרעמער מוטער, וועלכע ליגט אַזוי יונג אין קבר אויף יענעם קליינשטעטלדיקן בית־עולם... אים ווילט זיך איר אַ גרויסע מצבה שטעלן מיט גאָלדענע אותיות... זיין פאָטער האָט ער נישט געקענט און ער געדענקט אפילו נישט וווּ, אין וועלכן שטעטל איז ער מקבר געוואָרן. נאָר ער זוכט אויף זיינע צוויי אָרעמע שוועסטער און זיי זאָגן אים, ווו דער פאָטער איז געשטאָרבן... דאָס האַרץ קלעמט אים, אַז ער דערמאָנט זיך, ווי אָרעם זיינע צוויי שוועסטער זענען... און אים ווילט זיך איצט נאָכמער רייך און גרויס ווערן... זיי וועלן אים נישט דערקענען, שטעלט ער זיך פאָר, ער וועט זיי זאָגן, אַז ער האָט אַ גערוס צו זיי פון זייער ברודער הערשעלען, וועלכער איז אַ יתום אַ קינד אַוועק... זיי וועלן זיך דערפרייען, מסתמא, מיט די מתנות, וואָס ער האָט זיי כלומרשט געשיקט און וועלן פרעגן: „וואָס איז מיט אים, וווּ איז ער?..” פלוצלונג וועט ער זיי זאָגן, ווי יוסף צו די ברידער: „אני יוסף! איך בין אייער ברודער הערשעלע!” זיי וועלן אים אויפן האַלדז פאַלן און אויסוויינען זייער פרייד... „נישט מיר דאַנקט, נישט מיך קושט...” — וועט ער ענטפערן, — „מירעלען דאַנקט און קושט! זי האָט מיך פאַר אַ לייט געמאַכט, זי האָט מיר דעם רצון און כוח געגעבן, צו וועלן און צו קענען ווערן אַ גרויסער לייט... ווען נישט, וואָלט איך אייביק אַזאַ אָרעמער פאַרחושכטער ישיבה־בחור געבליבן ערגעץ אין אַ בית־המדרש, און וואָלט אַזוי אָרעם געוועזן, ווי איר! — היינט בין איך רייך, און וויל אייך אויך רייך מאַכן!.. זיי פאַלן מירעלען אויפן

האַלדז, דאַנקען און קושן זי, און זי שעמט זיך נישט מיט זייער אָרעמ־קייט. „שיינע זענען זיי, זינגען קענען זיי אויך, און פון דער מינוט אָן וועלן זיי שוין אויך רייך זיין. פאַרוואָס זאָל זי זיך מיט זיי שע־מען!..

מיט אַזעלכע זיסע געדאַנקען איז ער ערשט מיטן באַגינען אנט־שלאָפן געוואָרן.

יא.

מירעלע האָט זיך געאײלט איר פּלאַן אויסצופירן, ווי הערשעלען פון אירע אייגענע מיטלען אויסצוקליידן, די מוטער זאָל נישט באַמערקן. און תּיכּף ווי זי איז פון פענסטער אַוועק, חו זי האָט אים מיט אירע אויגן אַזוי ליב און גליקלעך באַגלייט, האָט זי זיך גענומען אויפשרייבן אַ בריוול, כּלומרשט פון הערשעלעס אַ פעטער אַ רייכן, וואָס שיקט אים געלט אויף קליידער.

שרייבנדיק דאָס בריוול, האָט זי אָבער זיך אַרומגעקוקט, אַז איר פעלן די געברויכלעכע לשון־הקודש־ווערטער, ווי אַ־באַלעבאָס, אַ מאַנס־ביל ברויך צו שרייבן, און אַז איר טאָן אין שרייבן איז גלאַט צו ווייך פאַר אַ מאַנסביל. דעריבער האָט זי דאָס בריוועלע אינמיטן שרייבן צעריסן און האָט זיך גענומען שרייבן כּלומרשט פאַר דהער־שעלעס אַ מומען... דאָסמאָל איז שוין דאָס בריוועלע אַרויס נאָך בע־סער, ווי געוווּנטשן. זי איז פון פרייד גליקלעך און שטאָלץ געווען אויף אירע געדאַנקען, און האָט די מוטער דערוואַרט מיט אומגעדולט, איר דאָס אויפגעשריבענע שוין פאָרצולייענען.

אַ הונגעריקע איז ברײַנדעלע פון גאַס געקומען, און איידער זי האָט נאָך צייט געהאַט איר וואַרעמען מאַנטל פון זיך אַראָפּצוּוואַרפן, האָט זי צו דבורקהן, דעם דינסטמיידל, אַ געשריי געטון:

—גרייט מיר צום טיש, דאָס האַרץ איז מיר אַוועק. איך חלש עסן!

— גוט, מאַמעשי, וואָס דו ביזט ענדלעך געקומען! — האָט מירעלע אַ פריילעכע געזאָגט, און געהאָלפן דער מוטער זיך פאַנאַנדערבינדן און אַראָפּצ ען דעם דיקן פעלץ-מאַנטל. — איך האָב אויך כמעט אַ גאַנצן טאָג אין מיין מויל נישט געהאַט. גיכער, דבורקע, גיב שוין עסן!

— מען טאָר פון שטוב נישט אוועקגיין,—האָט ברײַנדעלע מיט אַ פאַרוואָרפעדיקן טאָן געזאָגט.—ווי אַ קליין קינד איז זי. טראָגט איר די מאַמע צום מויל נישט צו און שטייט נישט איבער איר, זי זאָל עסן, פאַרגעסט זי גאָר, אַז אַ מענטש מוז עסן... ווײ איז מיר... דיר האָט אַוודאי דאָס האַרץ איבערגעחלשט!

מירעלע איז אמת הונגעריק געוועזן און האָט מיט אַ געזונטן אַפּעטיט געגעסן. די מוטער האָט נחת געקליבן. אַזאַ אַפּעטיט האָט זי אין איר איידל נאָכגעגעבן קינד קיינמאָל נישט געזען. עפּעס האָט זיך איר געדאַכט, אַז מירעלע איז גאָר איצט גרעסער, שענער און צייטיקער געוואָרן, וואָס זי האָט עס פריער גאָרנישט באַמערקט... די באַקן האָבן פון אַ געזונטן פאַרב געשײַנט, די אויגן פולער און גלענצנדער אין דאָס פייערל, וואָס ברענט אין זיי, לייכט העלער און ליכטיקער... אַפילו די שיינע זיסע ליפּעלעך זענען היינט רויטער... און אַז מירעלע האָט זיך פון איר שטול אויפגעהייבן, האָט זיך ברײַנדעלען געדאַכט, אַז זי איז אויך העכער און דיקער געוואָרן. אַ נישט באַקאַנט זיס געפיל האָט די מוטער באַהערשט, קוקנדיק אויף איר ליב קינד. זי האָט זיך נישט געקענט צוריקהאַלטן און איז צו מירעלען צו, זי צוגעדריקט צו איר האַרץ, געקושט און שטילערהייט אויך אַן עין הרע אָפּגעשפּראָכן.

מירעלע האָט זיך צערטלעך צו דער מוטער צוגעטוליעט און מיט הייסע קושן געענטפערט:

— הערסטו, מאַמעשי,—האָט מירעלע מיט אַלוסטיקן טאָן צו דער מוטער זיך געווענדט, —הערשעלע איז דאָ געוועזן. ער האָט געוואַרט אויף דיר עפּעס איז אים אַ בריוועלע אָנגעקומען פון אַ פעטער און פון אַ מומען, וואָס שיקן אים געלט. זיך אויסצוקליידן. ער האָט דיך געוואָלט בעטן, דו זאָלסט די מצווה פאַרדינען, גיין אין קראָם, נעמען פאַר אים עפּעס אַ שיינע סחורה אויף בגדים. האָב איך נישט גלייך געטון, מאַמעשי, וואָס איך האָב ביי אים דאָס געלט מיטן בריוועלע

צוגענומען? אין בית-המדרש קאָן מען עס נאָך ביי אים אוועקגנבענען.

—וויפל געלט?—האָט ברײנדעלע געפרעגט.

—איך ווייס אַליין נישט וויפל... דאַכט זיך, דרייסיק אָדער צווייאונדרייסיק רובל. אָט האָב איך עס אין בריוועלע! איך האָב עס צוגענומען און נישט איבערגעציילט אפילו. ער האָט מיך געבעטן איבערלייענען, איך האָב אָבער קיין צייט נישט געהאַט, האָב איך אים צוגעזאָגט צו לייענען עס פאַר דיר.

— געלט מוז מען ציילן, מיין טאָכטער! — האָט ברײנדעלע איר קינד געלערנט. — הערשעלע וועט טאַקע דיר קיין בלבול נישט מאַכן, נאָר וואָס טויג עס דיר נישט צו וויסן גאָר וויפל ער האָט דיר געגעבן? ווייז דאָס בריוועלע!

מירעלע האָט אַרויסגענומען אַ קאָנווערט, אַ ביסל אָן איינגעשמוצטן, און האָט דער מוטער דערלאַנגט.

ברײנדעלע האָט תיכף דאָס געלט אַרויסגענומען און איבערגעציילט.

— פינפאונדרייסיק רובל... ער איז דאָך גאָר באַגליקט געוואָרן!—האָט זי זיך נישט געקענט אָנחוונדערן.—ער מוז דאָך גאָר פון הויט אַרויסקריכן פון שמחה... איצט וועט ער שוין ברוכן אוודאי נישט וועלן הערן און זען!..

— ניין מאַמע, דו האָסט אַ טעות, ער איז דער אייגענער, ווי געחעזן... איך מיין: אַזוי ווי ער איז שטענדיק געוועזן און דאָס געלט האָט אים גאָרנישט איבעראַשט... ער זאָגט, אַז ער האָט געוווּסט, אַז דער פעטער און זיינע רייכע קרובים וועלן אים נישט פאַרלאָזן... און אַז ער זאָל נאָר וועלן, זיי זאָלן אים שיקן, וואָלטן זיי אים שטענדיק נאָכמער געשיקט.

—אַזוי,—האָט זיך ברײנדעלע געוווּנדערט, —מען קען אַ מענטשן הונדערט יאָר קענען און נישט וויסן, ווער ער איז און ווי אים איז! איך האָב קיינמאָל נישט געוווּסט, אַז ער האָט רייכע פעטערס מיט מומעס, און קיינמאָל נישט געקלערט, אַז אים איז קיין נויט נישט... נאָר גלאַט אַזוי איז ער מיר געפעלן געוואָרן פאַר אַ זיידן איידל קינד... און מען זעט טאַקע אָן אים, אַז ער מוז שטאַמען פון אַ שיינער גזע.

לייען, מיין טאָכטער, מיר דאָס בריוועלע פאָר!

„צו מיין ליבן טייערן פלימעניק, מו״ה הערשעלע-לעבן!״—האָט

מירעלע אָנגעהייבן לייענען דאָס בריוועלע, כלומרשט שטערלעך א ביסל, ווי א נישט-באַקאַנטע שווערע האַנטשריפט.

„ערשטנס מעלד איך דיר, מיין ליבער טייערער פלימעניק, אַז איך און דיין פעטער און אונדזערע ליבע קינדער זענען אַלע, השם יתברך, געזונט... גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן און אינגיכן אין נחת דיך צו זען ביי אונדז אינדערהיים, אָמן!

„צווייטנס, מעלד איך דיר, אַז תיכף ווי מיין מאַן, דיין ליבער פעטער, האָט דערהאַלטן דיין בריוועלע, אַז דו ביזט דאָרט, ווו דו לערנסט, נעבעך, עלנט, און דיר פעלט א רובל אין קעשענע אויף דער הוצאה און אויף אַ שוך, א קלייד — האָט ער, דער פעטער דיינער, געוואָלט אריבערפאָרן דיך שוין גאָר צונעמען צו אונדז אַהיים... געגנוג שוין דיר זיך וואַלגערן אינדערפרעמד, האָבן מיר אַלע געזאָגט, זאָל ער קומען, ער קען שוין, ברוך השם, גענוג לערנען... וויפל איז א שיעור דאָס לעבן אַוועקצולייגן!

„עס איז אונדז אומעטיק אָן דיר! אַז דו ביזט ביי אונדז געווען, איז אונדזער שטוב פול געווען מיט געזאַנג און פרייד... או-זינט דו ביזט אוועקגעפאָרן, ווייסן מיר נאָר, אַז מיר בענקען נאָך דיר, און מיר פרעגן אַלץ: „וואָס טוט איצט אונדזער ליבער, גוטער הערשעלע? זינגט ער נאָך אַזוי זיס און ליב? ווער הערט אים איצט? גאָט ווייס, צי פאַרשטייען זיינע צוהערער די טייערע מתנה, וואָס דער רבונו של עולם האָט אים געגעבן אין זיין זיסער שטימע!.. נישטאָ דער טאָג און די שעה, וואָס איינער פון אונדז זאָל דיך נישט דערמאָנען מיט טרייקייט און ליבשאַפט!.. דעריבער האָט דער פעטער דיינער תיכף געוואָלט פאָרן צו דיר און נעמען דיך אַהיים. עס איז שוין אָבער נאָענט צו פסח, און דו ווייסט דאָך, וואָס פאַר א פאַרנומענער מענטש מיין מאַן איז. על כן שיקט ער דיר דערווייל פינפ-אונדרייסיק רובל, צו מאַכן זיך עטלעכע קליידער. אָבער, למען השם, זאָלסט זען, עס זאָל ווערן אָרנטלעך אויפגעבנייט! נישט צו לאַנג, נישט ווי א ישיבה-בחור, כדי זאָלסט קאָנען זיי טראָגן געזונטערהייט אפילו, אַז דו וועסט, אם ירצה השם, אינגיכן צו אונדז אַהיימקומען... ווייטער, וואָס נאָך זאָל איך דיר שרייבן? ביי אונדז איז, ברוך השם, אַלץ, ווי געווען. א דאַנק דעם, וואָס לעבט אייביק, פאַר געזונט

און פרנסה! דער פעטער וועט מסתמא דיר באַזונדער שרייבן: ער איז איצט אין גאַס, אין געשעפט. איך אייל אָבער דאָס בריוועלע אַוועקצושיקן, דו זאָלסט נאָך צייט האָבן אין קראָם צו גיין, אַ רעכטן שניידער אַוועקצוגעבן און געזונטערהייט אויף פסח אים אָנטון! הערסטו, למען השם, נאָר גוט און מאָדיש געניייט... דו ביזט אין ישיבה־בחורשע קליידער, חלילה, נישט געבוירן... און ברויכסט לאַנג קיין ישיבה־בחור מער צו זיין...

„גריס גאָר פריינטלעך פון דעם פעטערס נאָמען און פון מיין נאָמען די גוטע טייערע באַלעבאָטים דיינע, וועלכע טוען מיט דיר חסד, און דו עסט זייער ברויט!.. באַזונדערס בעטן מיר גאָט, ברוך־הוא, פאַר דער אַלמנה הגבירה מרת ברײַנדעלע, זאָל לעבן און געזונט זיין. זינט דו האָסט אונדז געשריבן, אַז דו האָסט חן געפונען אין אירע אויגן און זי איז דיך מקרב, קאָנען מיר קיינער איר ליבן טייערן נאָמען נישט פאַרגעסן! מיר בעטן גאָט, ברוך הוא, פאַר איר און פאַר איר טייער הויזגעזינד, ער זאָל זיי אַלעמען באַגליקן, מיט וואָס זיי ווינטשן זיך אַליין... און זייער חסד און מצווה זאָל זיי פאַרעכנט זיין אין הימל, אין גאָטס בוך, ווו אַלע גוטע מעשים ווערן פאַרשריבן!.. ווייז איר, מיין זון, דאָס בריוועלע, זאָל זי זען, אַז איר חסד איז אָנגעלייגט, און אַז דו ביזט, חלילה, נישט פון אַ שטיין געבוירן... גאָט צו דאַנקען, דו דאַרפסט מיט דיין יחוס נישט זיין אַראָבגעפאַלן, און דו האָסט מיט דיינע פעטערס און מומעס זיך נישט צו שעמען!.. זאָל דיר גאָרנישט אַרן, וואָס דו ביזט אויף אַ צייט אינדערפרעמד אַ ישיבה־בחור געוועזן, דערפאַר האָסטו דיר די הייליקע תורה געקויפט... און זי וועט דעם חסרון פון „פרעמדע טישן" פאַרדעקן... נישקשה, זאָרג נאָר נישט, מיר וועלן נאָך גרויס נחת האָבן פון דיר און דו וועסט אָט די טעג אין אַ סך לאַנגע נחתדיקע יאָרן דערמאָנען!..

„עס גריסן דיך הערצלעך אַלע קינדער... די יינגלעך זענען איצט אין חדר, און די מיידלעך קלויבן זיך צו גיין טאַנצן ביי דיין געוועזענעם רבינס טאָכטער אויף איר חתונה מיט מזל. איך וויל נאָך אויף דער חתונה זיין, נאָר עס איז ערב יום־טוב, און איך וויל נאָר צו באַדעקנס אַריינגיין...

דרשה־געשאַנק האָב איך גאָר אַ פיינס געקויפט, און וועל לאָזן אויסרופן: „דאָס שענקט אַ תלמיד פון דער כלהס פאָטער, החתן המופלג

מ״ה הערשעלע! אַז גאָט וואָלט מיך שוין מזכה זיין צו טאַנצן אין אַ מזלדיקער שעה אויף דיין חתונה, מיין ליבער פלימעניק, נישט אַזאַ דרשה-געשאַנק וואָלט איך דיר געגעבן! ווי וויל איך ווערט זיין צו זען שוין אַמאָל די ליבע שיינע כלה, וואָס דיר איז פון גאָט דעם לעבעדיקן באַשערט! נור דער, וואָס לאָזט אונדז לעבן, וועט אונדז מסתמא די גליקלעכע כלה אויך ווייזן... זאָל זי זיך האָדעווען אין נחת און אין גליק... קיין זאַך קומט נישט פאַר דער צייט...

„זיי מיר געזונט, טו אַלץ, ווי איך שרייב דיר, און האָב אַ פריילעכן גליקלעכן יום-טוב, ווי דיר ווינטשט פון גאַנצן האַרצן דיין טרייע מומע.

גיטע-רייזל גאָלדשטיין.״

—אַ לייטישע יידענע... אַ מחיה צו הערן אַזעלכע רייד! — האָט ברײַנדעלע געזאָגט, ווען מירעלע האָט געענדיקט לייענען. — אַן אמת ווילגעלערנטע, ווי איך בין אַ יידישע טאָכטער! האָסטו געזען אַ ביסל אַ מגילה אָנגעשריבן, און פונקט ווי מען רעדט! בעת דו האָסט געלייענט, האָב איך געמיינט, אַז זי, די מומע הערשעלעס, שטייט דאָ אָדער איך זיץ דאָרט ביי איר אין שטוב, און הער מיך צו, ווי זי רעדט צו אים. אָט דאָס הייסט אַ קלוגע אשה.

—זעסטו, דו זאָגסט דאָך, אַז עס איז גענוג נאָר אַ ביסל קענען שרייבן!—האָט מירעלע דער מוטער כלומרשט פאָרוואורף געמאַכט. — זעסטו שוין, ווי גוט און ווי שיין עס איז, אַז מען קען טאַקע אַזאַ בריוועלע אויפשרייבן!

—זעסטו דאָך, מיין טאָכטער, אַז דו לערנסט און אַזאַ בריוועלע וועסטו נאָך אַלץ נישט אויפשרייבן! מען מוז מיט אַזאַ קאָפּ און שכל געבוירן ווערן...

—געפעלט דיר נישט, מאַמע, מיין קאָפּ און שכל?—האָט מירעלע מיט אַ ברוגזן טאָן געפרעגט.—פאַרוואָס האָסטו מיך נישט געהאַט מיט אַ בעסערן קאָפּ און שכל?

—מיר געפעלסטו, מיין קינד, געוויס! איך רעד גלאַט אין דער וועלט אַריין, ווי שיין עס איז פאַר לייטן, און וואָס פאַר אַ נחת עס מוז זיין פאַר זיך אַליין אפילו, אַז מען קען אַזאַ שיין בריוועלע אויפשרייבן! עס איז דאָך צו קושן איטלעכס וואָרט!

—מאַמעשי, אַז איך זאָל האָבן אַזאַ ליבן פלימעניק, ווי הערשעלע, וואָלט איך אים אפשר נאָך אַ שענערן בריוו שרייבן!..—האָט זיך

מירעלע אַרויסגעכאַפּט, און איז באַלד אַליין פאַרווירט און פאַרשעמט געוואָרן פון אירע אייגענע ווערטער, וואָס זי האָט ערשט אַרויסגערעדט.— איך מיין,—האָט זי באַלד אַ דריי געטון צוריק.— אַז ווען איך וועל אַמאָל זיין ווייט פון דיר, ליבע מאַמישי, וועל איך דיר קענען נאָך שענערע און גרעסערע בריוולעך שרייבן! פון אַלץ דיר אויסשרייבן... אַיאָ, מאַמעשי, דו וועסט זיך פרייען, אַז דיר וועט פון מיר אַזאַ בריוול אָנקומען?

—ניין, מיין קינד, איך וועל מיך מיט דיר קיינמאָל נישט צעשיידן!—האָט ברײַנדעלע מיט אַ שווערן זיפץ געענטפערט. — טונען גאָלד מען זאָל מיר אָנשיטן, איך זאָל דיך אויסגעבן אינדערפרעמד, וועל איך נישט וועלן! אימשטיינס-געזאָגט, וואָס איז מיין לעבן, מיין וועלט, אַז נישט דו?.. ווי לאַנג איך וועל לעבן, וויל איך דיך ביי זיך, אין מיין שטוב, אין מיין היים, זען און האָבן!.. וועט דיר גאָט, ברוך הוא, צושיקן דעם אמתן באַשערטן, וואָס וועט זיין חן געפינען אין מיינע אויגן, וועט ער אויך מיין קינד זיין, און אין מיין שטוב וועט צוויי מאָל אַזוי ליכטיק זיין, ווי איצט... דיין מזל, מיין קינד, זאָל נאָר וואַך זיין און לייכטן דיר, ווי איך וויל דיר אַלץ אַוועקגעבן. זאָל נאָר דער אמתער באַשערטער דיינער קומען...

—באַלד הייבט זי אָן צו רעדן פון באַשערטע!— האָט מירעלע קאַפּריזנע כלומרשט געזאָגט.—זאָג מיר בעסער צו, אַז דו וועסט מאָרגן גיין אין די קראָמען קויפן סחורה פאַר הערשעלען, אָדער הייסן ברענגען בעסער אַהערצו, און איך וועל אויסקלויבן. איך האָב אַ בעסערן געשמאַק פאַר דיר.

—וואָס מיינסטו דען, מיין קינד,—האָט ברײַנדעלע דאָס איריקע ווייטער גערעדט,—עס וועט נאָך קומען אַמאָל אַ צייט, וואָס דיין ליבער באַשערטער וועט קומען! נאָך א יאָר, שפּעטסטנס—נאָך צוויי... ווי דערלעב איך שוין יענעם גליקלעכן טאָג!

—גיב מיר דאָס געלט צוריק!—האָט מירעלע שוין אין כעס געענטפערט.—איך וועל אַליין גיין צווישן די קראָמען... נישקשה, די קרעמער וועלן נישט האָבן מיט וואָס זיך צו פרייען... איך ווייס אַ מקח אויף גוטע סחורה!

—אָבער עס פּאַסט נישט פאַר דיר, מיין קינד!—האָט ברײַנדעלע געזאָגט. — לאָז מיר, איך וועל גיין. וואָס פאַרגינסטו מיר די מצווה נישט?

—איך האָב מורא, דו וועסט גיין צו חיים שפרהס און דו וועסט וועלן, ער זאָל דיר סחורה געבן אויפן חוב, וואָס קומט פון אים און ער וועט דערוויילן רעכענען טייערער!

— קינד איינע, איך האָב גאָר קיין שכל נישט? איך וועל אים זאָגן: איך קויף פאַר מזומן אויף נאמנות פאַרדינסט... חיים שפרהס וועט נישט פאַרקויפן זיינע נאמנות פאַר אַ רובל, אפילו נישט פאַר צען. דערנאָך וועל איך אים זאָגן: זאָל עס זיין פון חוב אָפּגערעכנט... וואָס פאַרגינסטו נישט דיין מאַמען אָפּצונעמען אַן אַלטן חוב?

— און אַז ער וועט נישט וועלן?

— וועל איך דאָך אַ ברירה האָבן!

מירעלע האָט מסכים געווען, וואָרים דערמיט איז זי שוין זיכער געווען, אַז די מוטער וועט נישט איבערקלערן און וועט נאָך צעפרידן זיין, וואָס הערשעלע האָט כלומרשט דאָס געלט צו איר געבראַכט און זי האָט דורך אים אַן אַלטן חוב אויפגעמאָנט.

דעם גאַנצן אָוונט איז מירעלע צערטלעך צוגעטון געווען צו דער מוטער, ווי נאָך קיינמאָל נישט. אַז בריינדעלע האָט זיך אַ מידע אין בעט אַריינגעוואָרפן אויסרוען, כדי מאָרגן גאַנץ פרי אויפצושטיין, דעם געהאָפּטן אַלטן חוב אָפּצונעמען פון חיים שפרהס, האָט זיך מירעלע לעבן איר אויפן בעט אַוועקגעזעצט און דערציילט דער מוטער אַ ליבע שיינע מעשה פון אַ פרינץ, וואָס האָט זיך פאַרגענומען חתונה צו האָבן נאָר מיט דער, וואָס וועט וועלן אים נעמען, נישט פאַר זיין רייכקייט, נאָר פאַר זיינע גוטע מדות... ער האָט זיך פאַרשטעלט פאַר אַן אָרעמאַן און איז אומגעגאַנגען, ווי אַן אָרעמער בעטלער... ער איז אָבער שיין געווען, און אַז ער פלעגט אָנהייבן זינגען, פלעגן אפילו די ביימער אין וואַלד אויפהערן צו רוישן און פלעגן אַראָפּבויגן די צווייגן צוצוהערן זיין זיס געזאַנג... איינמאָל איז ער אַריינגעקומען אין אַ שטאָט, וואָס דאָרט האָט געוווינט אַ גרויסער מיליאָנער, און ער האָט געהאַט אַ בת־יחידה, זייער אַ געראָטענע. אַלע חתנים, וואָס דער פאָטער האָט איר פאָרגעשטעלט, זענען איר אַלץ צום האַרצן נישט געווען... ביז עס א־ז געקומען אָט דער אָרעמאַן און האָט זיך געשטעלט אונטער איר פענסטער אויסזינגען אַ שיין לידל און כלומרשט בעטן אַ נדבה... די בת־יחידה האָט עפּעס דערהערט אַ זיס געזאַנג, וואָס צוגייט זיך אין אַלע גלידער, איז זי צוגעלאָפן צום פענסטער אַ קוק טון, ווער זינגט עס אַזוי זיס... פאַרשטייט זיך, מאַמעשי, אַז זי האָט

זיך שוין נישט געקאָנט אָפּרייסן צוריק... און פון יענעם טאָג האָט זי אָנגעהייבן בענקען און אויסגיין פון ליבע צו דעם אָרעמאַן... אַ לאַנגע צייט האָט זי מיט זיך צו טון געהאַט... זי האָט אים געוואָלט פאַרגעסן, איר איז פאַר אַלע אירע רייכע חברטאָרינס נישט אָנגעשטאַנען, זיך צו פאַרליבן אין אַן אָרעמען בעטלער... אָבער אַלע נאַכט פלעגט ער קומען און זינגען אונטערן פענסטער, און זי האָט שוין קיין כּוח נישט געהאַט מער, ביז זי איז אים אַמאָל אויפן האַלדז געפאַלן און געזאָגט, אַז זי האָט אים ליב... „איך בין דאָך אָרעם!“ — האָט ער געענטפערט. — „דיינע רייכע עלטערן וועלן אונדז דאָך פון זייער הויז אַרויסטרייבן, אַז דו וועסט מיט מיר חתונה האָבן!..“ נאָר זי האָט אַנדערש שוין נישט געקענט לעבן און איז צופרידן געוואָרן מיט אים חתונה צו האָבן, כאָטש דערנאָך מיט אים צוזאַמען אין די הייזער אומצוגיין... זי האָט טאַקע באַלד מיט אים חתונה געהאַט... און אַז דער פאָטער און פאַמיליע האָבן זיך דערוווּסט, האָט מען זיי ביידע אָנגעהייבן פייניקן, זיי זאָלן זיך צעשיידן... נאָר זי האָט געשריען: מען זאָל זי בעסער טויטן, איידער מיט אים צוצושיידן, ביז דער פאָטער האָט געזען. אַז זי זאָגט אמת, און דאָקטוירים האָבן אויך געזאָגט, אַז אָן אים וועט זי טאַקע באַלד שטאַרבן, האָט ער קיין ברירה נישט געהאַט און אים פאַר אַ קינד צוגענומען. היינט שטעל דיר פאָר דעם פאָטערס גליק און פרייד, אַז דער אָרעמער בעטלער האָט פלוצלונג אַוועקגעוואָרפן זיינע צעריסענע קליידער און איז געבליבן שטיין, ווי אַן אויסגעפּוצטער פּרינץ! נו, מאַמעשי, ווי מיינסטו, איז ער עפּעס צופרידן געווען, וואָס זיין טייערע בת־יחידה האָט זיך פאַרליבט אין דעם בעטלער?

— אוודאי, מיין קינד, איז ער גליקלעך און צופרידן געווען,— האָט ברײַנדעלע געענטפערט, — וואָס איז, ער ווייס דען נישט, אַז זיין טאָכטער האָט אַ גליק געטראָפן?

— אָבער ווייסטו, מאַמעשי, פאַרוואָס האָט איר דאָס גליק געטראָפן? ווייל זי האָט זיין זינגען פאַרשטאַנען און נישט געקוקט אויף רייכקייט, אויף קליידער און צירונג, און האָט בעסער געוואָלט זיין אָרעם נאָר אָט דעם ליבן זינגער צו האָבן...

— זאָג מיר, מיין טאָכטער, דער פּרינץ איז אַ ייד געווען? — האָט ברײַנדעלע געפרעגט.

— יידישע פּרינצן, מאַמעשי, זענען נישטאָ,—האָט מירעלע געענטפערט, — אָבער עס זענען דאָ יידישע ק י נ ד ע ר, וואָס קענען פון

אָרעם—רייך חבֿרן. פֿון קליין און נידעריק—גרויס און באַרימט!.. אַמאָל, מאַמעשי, דאַכט זיך אונדז, אַז יענער איז אָרעם, מיר שעמען זיך מיט אים, פֿלוצלונג דערהערן מיר. וואָס פֿאַר אַ גרויסע ראָלע יענער שפּילט און ער שעמט זיך שוין מיט אונדז!..

— קענן וואָס מיין קינד, דערציילסטו עס מירז—האָט ברײַנדעלע מיט אַ געגעניק געפֿרעגט. — איך ווייס דען נישט, אַז אָרעם און רייך זענען ביי גאָט אין האַנט?

— אָט, איך דערצייל עס גלאַט אַזוי!—האָט מירעלע געענטפֿערט, און אַז זי האָט באַמערקט, ווי דער מוטער קלעבן זיך צו די אויגן פֿון שלאָף, איז זי שטיל פֿון בעט אַוועק און זיך אַליין אויך שלאָפֿן געלייגט.

הערשעלע האָט אויף מאָרגן פֿרי, תּיכּף נאָכן דאַווענען, אַ רעד געמאַכט מיטן ווילנער וועגן יענע נעמען פֿון די חכמים און גרויסע לייט, וואָס ער האָט נעכטן דערמאָנט. אין געשפּרעך האָט אים הער־שעלע מודה געווען, אַז ער וויל זיך נעמען צו ווערן אַ קענער, און אַז אַ לשון־הקודש־ספֿרל האָט ער שוין אַמאָל געלייענט. ער האָט אים דערציילט די געשיכטע פֿון אַמנון מיט תּמרן!

דער ווילנער איז דערפֿרייט געוואָרן, וואָס ער האָט געפֿונען כאָטש איינעם פֿון זיינע חברים, מיט וועמען ער קאָן זיך אויסרעדן וועגן „אהבת־ציון“, וואָס האָט אויך אין זיין האַרצן אַ טיפֿן איינדרוק געלאָזן, און האָט הערשעלען אָנגערופֿן די איבריקע ספֿרים פֿונם איי־גענעם מחבר, וועלכע ער ראָט אים דורכלעזן וואָס צום גיכסטן.

— מיר דאַכט,—האָט ער געזאָגט,—אַז ביי דיין מיטוואָך מוזן זיך די ספֿרים געפֿינען. איך האָב געהערט, אַז ברײַנדעלעס מאַן איז בחייו געווען אַן אויפֿגעקלערטער און האָט אַ סך ספֿרים געלאָזן. פּרווו, אדרבה, אַמאָל אַ בעט טון, מען זאָ. דיך צולאָזן צום ספֿרים־אַלמער. איך בין דיר ערוב, דו וועסט דאָרט אַלץ געפֿינען!

— איז נאָר עפּעס דאָ, וועט מיר ברײַנדעלע נישט אָפּ־זאָגן!

— הער־זשע,—האָט דער ווילנער ווייטער געראָטן,—זיי ווייסן, אַז די ספֿרימלעך זענען נאָר גוט אויפֿצוּוועקן אַ שלאָפֿעדיקן, אָבער זיי האָבן נאָך נישט אין זיך די סגולה, דעם אויפֿגעוואַכטן כּוח צו געבן, אַליין אויף די פֿיס זיך צו שטעלן! על כּן, דאַרפֿסטו, ראשית, לייענען

די ספרים, וואָס איך זאָג דיר, דו זאָלסט פון דיין אָרעם־גחורשן שלאָף ויך אויפכאַפּן, זיך אַרומקוקן, אַז אַזוי אייביק צו בלייבן איז קיין תכלית נישט... דערנאָך אָבער זאָלסטו זען אַנדערע ספרים צו באַקומען, ווע כע שטעלן אַ מענטשן אויף די פיס... איך בין שוין פאַרפאַלן!.. פון מ י ר וועט שוין קיין לייט נישט ווערן!.. דו אָבער קאָנסט נאָך צו אַלץ זיך דערשלאָגן, בפרט, אַז גאָט האָט דיר געגעבן אַזאַ כלי, אַזאַ שטימע... ווו דו וועסט קומען, וועט מען דיך צוכאַפּן!..

— פאַרוואָס, זאָגסטו, אַז דו ביזט שוין פאַרפאַלן?—האָט הערשעלע מיט רחמנות געפרעגט.—דו קענסט דאָך ש ו י ן בעסער פאַר מיר! איידער איך וועל נאָך אין אַלץ אַזאַ ידיעה האָבן, ווי דו, וועל איך נאָך מוזן אַ סך לערנען.

— פאַרפאַלן, ברודער!—האָט דער ווילנער מיט אַ זיפץ געענטפערט.—איך האָב נישט איינע פון די מעלות טובות, וואָס דו האָסט... אַגב, בין איך מיט פינף, זעקס יאָר עלטער אויך פאַר דיר. אמת, איך האָב אַ ידיעה אין אַלץ, אָבער קענען קען איך גאָרנישט... מיין גאַנץ לעבן איז אָן אַ סדר און מיין לערנען איז אויך אָן אַ סדר... איך קוק אָפּט אויף זיך, ווי אויף איינעם, וואָס איז אין אַ זומפּ פאַרקראָכן. ער שטייט און זינקט, וואָס אַ שעה אַלץ טיפער, און האָט אין זיך קיין מוט נישט זיינע כוחות צו פּרווון, זיך אַליין אַרויסצוראַטעווען... נישטאָ אין מיר די כוחות זיך אַרויסצורייסן פון בית־המדרש. פאַרפאַלן! איך וועל שוין בלייבן אַ מלמד, אַן אָרעמאַן, אַ קאַליקע... אָבער דו, עוד חילך לאורייתא! פאַר דיר איז די וועלט אָפן... און איך זאָג דיר נביאות, אַז דו וועסט פאָרן און קומען צו אַ גרויסן תכלית!..

— לאָמיר ביידע פאָרן! — האָט זיך הערשעלע געבעטן. — איך גיב דיר מיין תקיעת־כף — מיט דיר זיך אַלץ צו טיילן, ווי אַ ברודער!

— איך דאַנק דיר, פאַר אַליין!—האָט דער ווילנער געענטפערט.— נאָר איין זאַך מוז איך מיט דיר אָפּמאַכן: איך ווייס, אַז פון מיר וועט שוין קיין לייט נישט זיין, און איך ווייס ווידער, אַז דו וועסט זייער אַ גרויסער לייט אַמאָל ווערן. הערשעלע, אַז מיין אָרעמקייט וועט מיך ברענגען דערצו, איך זאָל אַמאָל זיך קערן צו דיר מיט אַ בקשה, העלפן מיר אין אַ נויט, דערמאָן דענסטמאָל, ווי מיר זיצן איצט דאָ אין בית־המדרש און וואָס מיר רעדן איצט!.. פאַרגעס נישט, ברודער, בטוב לך, דיין חבר פון ווילנע, וואָס האָט דיר די עצה געגעבן פונם בית־

המדרש זיך אַרויסצורייסן !..

דעם ווילנערס ווערטער האָבן הערשעלעס האַרץ גערירט, און ער האָט אים געוואָלט דערציילן כאָטש, וואָס ער האָט ערשט נעכטן ביינאַכט געקלערט וועגן אים, נאָר אין דער מינוט איז צו אַ ישיבה-בחור און האָט געזאָגט:

— הערשעלע, מען איז געקומען דיך רופן צו דיין מיטאָג!

אין דער רגע איז צו זיי צוגעקומען ברײַנדעלעס דינסט און האָט געזאָגט:

— די באַלעבאָסטע האָט געבעטן, איר זאָלט שוין קומען. פאַר איך איז אָנגעקומען אַ בריוו מיט געלט פון אַ פעטער!

— דו האָסט אַ פעטער, הערשעלע? — האָט דער ווילנער געפרעגט.

הערשעלע האָט שוין פון נעכטן געוווּסט, ווער דער גוטער פעטער און ליבע מומע זענען און האָט געענטפערט:

— איך האָב אַ פעטער, זייער אַ ליבן און טרייען פעטער!

— אַז ער שיקט געלט, איז ער געוויס טריי און ליב! — האָט דער ווילנער באַמערקט. — וויפל געלט?

— וואָרט, איך ווייס נאָך אַליין נישט, וויפל! — האָט הערשעלע געענטפערט און איז אַוועק גלייך צו ברײַנדעלען.

— פאַרוואָס, נאַרעלע, האָסטו מיר קיינמאָל נישט געזאָגט, אַז דו האָסט אַזאַ גוטן פעטער און אַזאַ געטרייע קלוגע מומע? — האָט ברײַנדעלע געפרעגט תּיכף ווי הערשעלע האָט איר „גוט-מאָרגן"! געזאָגט.

ער איז פאַרשעמט און רויט געוואָרן, אים איז שווער געווען גלייכגילטיק אַ ליגן צו ענטפערן.

— וואָס שעמסטו זיך, קינד איינער? — האָט זי אים אויפגעמונטערט. — זאָלן אַלע אונדזערע גוטע פריינט זיך האָבן צו שעמען מיט אַזעלכע, ווי דו ביזט און ווי דיין מומע איז!.. איך דאַרף דאָך דיך נישט צו הנפּענען, נאָר גלויב מיר, איך האָב אַלעמאָל ביי מיר געטראַכט, אַז דו שטאַמסט פון אַ פיינער גזע... הערנדיק, ווי מיין מירעלע, זאָל געזונט זיין, האָט דיין מומעס בריוועלע מיר פאָרגעלייענט, האָט מיר אַ הנאה געטון, וואָס איך האָב קיין טעות נישט געהאַט!..

זי מוז גאָר אַ טייערע אשה זיין... ווי אַזוי איז זי דיר אַ מומע? דיין מאַמעס אַ שוועסטער?

— אַ שוועסטער! — האָט ער קוים אויסגערעדט, אַליין נישט באַרעכענענדיק זיך, וואָס ער זאָגט.

— דיין מאַמע איז שוין לאַנג טויט?

— שוין אכט יאָר!

— און דער פאָטער, איבער צו לענגערע יאָר, איז טאַקע רייך?

— אַמאָל איז ער גאַנץ רייך געווען, איצט ווייס איך נישט!

— זאָל אים גאָט העלפן. ער איז אוודאי אַ פיינער ייד! — האָט ברײַנדעלע צוגעווונטשן און נאָך געוואָלט אים ווייטער אויסקוועטשן וועגן זיין פאַמיליע... נאָר אין דער מינוט איז מירעלע אַריינגעלאָפן מיט אַ שטיק סחורה אין האַנט, און האָט אים פון דער מוטערס שווערן עקזאַמען אויסגעלייזט.

— געפעלט אייך דאָס אויף אַ ראָק? — האָט זי אויף גיך געזאָגט און אַ ווונק געגעבן, ער זאָל פאַרשטיין. — פון די פינפאונדרייסיק רובל, וואָס די מומע האָט אייך געשיקט, האָט די מאַמע אַכצן רובל מיט זעכציק קאָפּיקעס אויסגעגעבן. דערפאַר וועט איר שוין האָבן אַלץ: אַ קאָסטיום מיט אַ זומערמאַנטל, אַזוי ווי אייער מומע שרייבט אייך... גיט־רייזל, הייסט זי! זעט איר, אַז איך געדענק! דאַכט זיך מיר, אייער זעליקער מוטערס אַ שוועסטער?

— איר צו לענגערע יאָר, — האָט זיך ברײַנדעלע אַריינגעמישט, — אַ גוטע בעטערין זאָל שוין דיין מאַמע זיין פאַר דיר און פאַר איר גוטער שוועסטער, וואָס פאַרלאָזט דיך נישט!

הערשעלע האָט אין מירעלעס רייד אַלץ געהערט, וואָס ער דאַרף געדענקען. אים איז אָבער פאָרט שווער געווען זיין ראָלע גלייכגילטיק צו שפּילן... ער האָט זיך פאַר זיך און פאַר ברײַנדעלען געשעמט, און די אויגן נישט אויפגעהייבן.

— פאַרוואָס זאָגט איר מיר נישט אַ דאַנק פאַר מיין טרחה? — האָט מירעלע, אים אויפצומונטערן, געפרעגט מיט אַ היימישן שמייכל. הערשעלע האָט די אויגן אויפגעהייבן און אַ קוק געטון אויף איר.

— נאַרעלע, זי מיינט נישט דיין דאַנק! — האָט ברײַנדעלע געזאָגט.—וואָס איז, זי ווייס נישט, אַז דאָס איז אַ מצווה, און אַז פאַר אַ מצווה קומט נישט קיין דאַנק?

— ניין, איך מיין טאַקע דעם דאַנק! — האָט מירעלע מיט חן געענטפערט.

— איז דען מיין דאַנק אַזויפיל ווערט, וויפל אייער טרחה? — האָט הערשעלע ענדלעך געפונען אַ וואָרט כאָטש צו זאָגן.

— אָ, זייער, זייער ווערט! — האָט מירעלע קאָקעטיש געענטפערט.—מיינט נישט, אַז מיר ווייסן נישט ווער איר זענט! מיר ווייסן און מיר האָפן, אַז איר וועט נאָך אַמאָל רייך און גליקלעך זיין!.. איר וועט נאָך אפשר אַמאָל זיך שעמען מיט אונדזער פריינטשאַפט!..

— אויב איר קלערט, אַז איך וועט זיך אַמאָל שעמען מיט אייער פריינטשאַפט און איך וועל אייער חסד פאַרגעסן, איז מיין דאַנק גאָרנישט, גאָרנישט ווערט!..—האָט ער געענטפערט מיט אַ טאָן, וואָס האָט זיין אמת האַרץ אויסגעדריקט.

— וווּ תורה, איז חכמה. ער ווייס ווי צו ענטפערן!—האָט ברײַנדעלע צופרידן באַמערקט.

— אָבער דעם דאַנק זענט איר מיר נאָך פאָרט שולדיק!—האָט מירעלע פריילעך געטענהט.

— איך דאַנק אייך, טויזנט מאָל דאַנק איך אייך! און וועל אייך מיין דאַנק פאָרט אייביק שולדיק זיין!—האָט ער מירעלען געדאַנקט, און געוואָלט אויך ברײַנדעלען באַזונדער באַדאַנקען.

— איך, מיין זון, פאַרלאַנג געוויס נישט קיין דאַנק!—האָט ברײַנדעלע נישט געלאָזט באַדאַנקען זיך.—זאָלן מיינע אויגן אַזוי אויף מיין אייגן קינד זען אַלדאָס גוטס, ווי איך ווינטש דיר אַלדאָס גוטס!..

אַז מירעלע איז צוריק אַרויס, האָט ברײַנדעלע געזאָגט:

— וואָס זאָגסטו, איז מיין מירעלע נישט אַ ברילאַנט? וואָס ווייסטו, וויפל זי האָט מיט מיר צו טון געהאַט, ביז איך האָב איר נאָכגעגעבן דווקא וואָס זי וויל, וואָס איר געפעלט! דו מעגסט זיך אויף איר מבינות פאַרלאָזן: זי ווייס, וואָס גוט איז!..

אין דעם איז דער שניידער געקומען און האָט הערשעלען אַ מאָס אַראָפגענומען פון קאָפּ ביז די פיס.

—אַ ביסל לענגער, ברייטער אַ קאָפּ!—האָט ברײַנדעלע געהייסן.—

מען נייט נישט אַזעלכע טייערע בגדים אויף איין טאָג! טראָג און טראָג, אַבי געזונט!..

מירעלע אָבער האָט געהייסן דווקא מאָדיש נייען, און האָט דעם שניידער געגעבן צו פאַרשטיין, אַז ווען זי וואָלט געוואָלט נייען, ווי די מאַ ע וויל, וואָלט זי דאָך געקאָנט אוועקגעבן בערל לאַפּעטניק און נישט אים.

— ווי ווילט איר? — האָט דער שניידער הערשעלען אַליין געפרעגט.

— פאָלג איר נישט! — האָט ברײַנדעלע נישט געלאָזט אים ענטפערן. — זי מיינט, אַז דאָס נייט זי זיך אַ קלייד, ענג און שמאָל, וואָס איז גוט אויף אַ פּאָר מאָל אָנצוטון און דערנאָך פאַרקויפן עס אומזיסט!.. פון לענגער — קירצער קאָן מען מאַכן, אָבער פון קורץ — לאַנג, נישט!

— נאַט זעט, וואָס אייער מומע שרייבט! — האָט מירעלע געזאָגט און אים דערלאַנגט דאָס בריוועלע. — זעט איר, זי וויל דווקא מאָדיש, טאָמער פאָרט איר אַהיים איינגיכן, זאָל מען דאָרט נישט לאַכן פון אייך.

— איך וויל מיין מומען פאָלגן, — האָט הערשעלע באַשעמט זיין דעה געזאָגט. — איר געלט, פאַרוואָס זאָל איך איר נישט פאָלגן?

דער שניידער האָט צוגעזאָגט יוצא צו זיין אַלע צדדים: ער וועט טאַקע מאַכן, ווי מירעלע הייסט, נאָר ער וועט לאָזן אַ גרויסן זאַפּאַס. „נישקשה, איך ניי, ברוך השם, פאַר די שענסטע באַלעבאַטים, פאַר פּריצים אַפילו, איך וועל נישט צו שאַנד מאַכן אַזאַ טייערע סחורה.”

— זעט, איר זאָלט נאָר אַ גרויסן זאַפּאַס לאָזן! — האָט ברײַנדעלע נאָכאַמאָל אָנגעזאָגט. — און די שטיקער, וואָס וועלן בלייבן, זאָלט איר, למען-השם, אָפּברענגען, עס קומט צונויף!

— הערט איר, ברײַנדעלע, — האָט דער שניידער פאַרזיכערט, — האָב איך אַ הונדערט-חלק פון די סחורות, וואָס איז שוין פון מיין האַנט און שער צעשניטן געוואָרן! נישט געדערדט! איך וועל אויפנייען, אָפּברענגען און דערנאָך וועט איר רעדן!

— נישט פאַרגעסט, אַז דאָס איז אָרעם בלוטיק געלט! איר וועט אַ מצווה אויך פאַרדינען! — האָט ברײַנדעלע נאָכאַמאָל געבעטן. — ברענגט אָפּ, נאָר נישט האַרט אין ערב יום-טוב אַריין. אַ מענטש איז

דאָך קיין מלאך נישט, טאָמער ברויך מען אַ פּאַפּראַווקע, אַ קנעפּל איבערצוזעצן.

— אַ גוטן טאָג, ברײַנדעלע! — האָט דער שנײַדער געענטפערט, גענומען די סחורה אונטערן אָרעם און איז אַוועק.

בעת ברײַנדעלע האָט נאָך בײַ דער טיר מיטן שנײַדער גערעדט, האָט מירעלע דערווײַל צײַט געהאַט הערשעלען אָנצוזאָגן, ער זאָל נאָר מוט האָבן, וועט שוין אַלץ רעכט זײַן. ער האָט צוגעזאָגט און געבעטן: צי קאָן זי אים נישט לײַען ערגעץ אַ ספר פון זײַערע ספרים, וואָס ער וועט אַליין אויסקלײַבן.

מירעלע איז תיכף צוגעגאַנגען צו דער מוטער, גענומען בײַ איר די שליסעלעך.

— וואָס דאַרפסטו די שליסעלעך? — האָט ברײַנדעלע געפרעגט.

ער בעט לײַען אַ ספר!

— זעסטו, מײַן טאָכטער, די נפקא־מינה פון אים צו אַן אַנדערן? ער איז פון די נײַע בגדים גאָרנישט נתפּעל, אים ליגט זײַנס אין זינען... גיב אים, זאָל ער טאַקע מיר געפינען אין איין גאַנג מײַן מחזור מיט דער הגדה.

מירעלע האָט אים אין אַ זײַטיק צימער אַרײַנגעפירט, געעפנט אַ גרויסן אַלמער מיט ספרים און אים געהייסן געפינען, וואָס ער זוכט.

זײַנע אויגן זענען אומגעלאָפן איבער די פּאָליצעס. מירעלע האָט דערווײַל אויף די רוקנס איבערגעלײיענט מאַנכע נעמען פון ספרים און ער האָט די געלעגנהייט געהאַט צו פאַריכטן איר יעדן פעלער אין די לשון־הקודש־ווערטער, וואָס זי זאָגט, און אויך דערקלערן אַ ביסל דעם אינהאַלט פון יעדן ספר. דאָס זענען געווען אַלץ באַקאַנטע גוטע פּרײַנט: אַ ווילנער ש״ס מיט גרויסע גליונות, מפרשים אַ סך, שאלות־תשובות, משניותן און דרוש־ספרים... נישט איין ספר איז אים דאָ פרעמד געווען. מירעלע האָט זיך געוווּנדערט, ווי קאָן עס אַ מענטש אַזעלכע גרויסע און דיקע ספרים אַלץ אויסלערנען און געדענקען.

— וואָס איז ענדלעך דער תכלית, אַז מען קען שוין די אַלע ספרים? — האָט זי געפרעגט.

— קאָן מען ווערן אַ רב, אַ למדן אַ גרויסער! — האָט הערשעלע בתמימות געענטפערט.

— און מער נישט?

— מער נישט! — האָט ער מיט אַ זיפץ אויסגערעדט, ווי איםּ וואָלט אַ שווער געפיל געפייניקט, וואָס ער האָט אויף די אַלע ספרים אַזויפיל כוחות, געזונט און יאָרן פאַרבראַכט, און ער מוז איצט זוכן אַנדערע ספרים, וועלכע זאָלן אים ערשט די אויגן עפענען, אַ נייע וועלט פאַר זיך צו זען.

ענדלעך האָט ער אויפן אונטערשטן פאַך דערזען אָנגעשטעלט אַ סך קליינע און גרעסערע ספרים, וואָס זייערע נעמען זעט ער ערשט איצט צום ערשטן מאָל.

— אַך,—האָט ער מיט אַ זיפץ געזאָגט, — אָט די אַלע, וועלכע שטייען דאָ אויבן, האָב איך געלערנט, טאָג און נאַכט געלערנט, און זיי האָבן מיך נאָך צו קיין תכלית נישט געפירט... אָבער די אַלע, וואָס זענען דאָ אונטן, זע איך היינט צום ערשטן מאָל. אפשר וועל איך אין זיי געפינען, וואָס איך הייב אָן איצט צו זוכן!

— און דאָרטן שטייט נאָך אַן אַלמער פול מיט ביכער, אָבער נישט יידישע,—האָט מירעלע אים באַוויזן.—פון די ספרים ווערט מען טאַקע אַ למדן, ווי דו זאָגסט. אָבער פון יענע ווערט מען אַ געביל-דעטער, אַ געלערנטער... איך גיב זיי דיר אַלע, און איך האָף, אַז דעם, וואָס האָט געקאָנט אָט די גרויסע דיקע ספרים אויסלערנען, וועלן אויך יענע נישט צו שווער זיין! ווי̇ל נאָר, דו וועסט זיי קענען!

— איך מוז זיי קענען, איך וועל זיי קענען, מירעלע!

די מוטער איז אַריין און גערופן מירעלען עסן.

— מאַמע, פארוואָס האָסטו אים נישט געבעטן? — האָט מירעלע געפרעגט, איידער זי האָט דעם ערשטן ביסן אין מויל גענומען.—בעט אים אויך מיט אונדז עסן, און בעט אים צו אונדז אויף פסח.

—איך זשאַלעווע אים נישט, וואָס ער וועט שוין ביי מיר אויפ-עסן!—האָט די מוטער געענטפערט.—אָבער צו די סדרים פאַסט עפּעס בעסער, אַז אַן עלטערער ייד זאָל ביים טיש זיין, ווי זאָגסטו?

ער קען מער לערנען פאַר דיינע עלטערע יידן!—האָט זיך מי-רעלע מיט אַ קאַפּריז אָפּגערופן.—זאָל ער ביי אונדז זיין אַ גאַנץ פסח! זאָל ער וויסן, אַז דו ביזט אים אין אמת גוט און געטריי... דו וועסט זען, אַז דאָס וועט זיין אָנגעלייגט ביי אים און דו וועסט נאָך נחת האָבן פאַר דיין חסד!

—הלוואי! זאָל ער עסן געזונטערהייט! זאָל ער ביי אונדז פסח זיין!—האָט די מוטער געענטפערט און אים געגאַנגען בעטן צום טיש.

עהרשעלע האָט זיך געלאָזט בעטן. אים איז ברײַנדעלעס גוטסקייט שווער געווען מיט איינמאָל אָנצונעמען, נאָר אַז מירעלע האָט זיך נישט געקאָנט דערוואַרטן אויף אים, איז זי אַליין אויך אַרײַן אים בעטן און ער האָט איר געפאָלגט.

ביים טיש האָט ברײַנדעלע אים געבעטן צו זיך אויף אַ גאַנץ פסח. מירעלע האָט געזאָגט: זי וועט פרעגן ביי אים די פיר קשיות, ער זאָל גאָר אָנגרייטן אַ גוטן תּירוץ איר צו ענטפערן... ברײַנדעלע האָט נחת געקליבן פון איר ליב קינדס גוטסקייט און פון רעם היימישן טאָן, ווי זי רעדט מיט אים. זי האָט שטענדיק געמיינט, און לייט האָבן איר אויך געזאָגט, אַז איר מירעלע איז טאַקע אַ ווויל קינד, אַ קלוגע און אַ געלערנטע, אָבער זי איז אַ ביסל צופיל נאָכגעגעבן און האַלט זיך גרויס... איצט זעט זי, אַז עס איז נישט אַזוי. אַדרבה, זי רעדט מיטן ישיבה-בחור, ווי מיט אַ היימישן, איז אים מקרב, ווי אַ שוועסטער, און איר האָט הנאה געטון.

—פאַרגעסט נישט צו קומען וועטשערע עסן!—האָט אים מירעלע אָנגעזאָגט כאַ״ זיין אַוועקגיין.—די מאַמע וועט אייך שוין ביז איבער פסח נישט לאָזן נאָך עסן אינדערפרעמד... בעט אים, מאַמעשי, אַליין,—האָט זי זיך צו דער מוטער געווענדט, — מיר גלויבט ער דאָך נישט!..

ברײַנדעלע האָט קיין ברירה נישט געהאַט און האָט אים אָנגעזאָגט, אַז ער זאָל קומען צו וועטשערע און מאָרגן אויך, ביז איבער פסח.

— געדענקט עס!—האָט מירעלע פון איר זייט נאָכאַמאָל אָנגעזאָגט.—אַז נישט, וועט די מאַמעשי פאַריבל האָבן אויף אייך, און איך וועל אויך זיין אויף אייך ברוגז...

יב.

ברוכס ווייב האָט געוואַרט ביז צוועלף אַ זייגער אינדערהיים, כאָטש עס איז דאָנערשטיק געווען און זי האָט נייטיק באַדאַרפט גיין אין יאַטקע אַריין. זי האָט גערעכנט, צו געבן הערשעלען עסן און אים אָנזאָגן, אַז פון היינס אָן זאָל ער שוין נישט גיין אויף זיינע טעג... ער וועט שוין דאָ עסן. „פריער, אָדער שפעטער, ער איז דאָך שוין אַן אייגענער, געגוג אים וואַלגערן זיך, געגוג אים שוואַרצן דאָס פּנים אויף פרעמדע טישן!"

דער זייגער האָט אָבער צוועלף געשלאָגן, עס איז שוין האַלב איינס, און הערשעלע איז נאָך נישטאָ.

שרה-פייגע האָט אויך אירע אויגן אויסגעקוקט דורכן פענסטער און האָט אומרויק געהאָפט אים צו דערזען גייענדיק, אָבער ער זעט זיך נישט. זי איז אומעטיק געוואָרן.

די מוטער האָט עס באַמערקט און האָט איר געטרייסט:

— ער שעמט זיך אַוודאי! — האָט זי דערקלערט. — ער איז קיין נאַר נישט, און עס פּאַסט טאַקע נישט צו קומען נאָך איצט אַהערצו, אַזוי ווי אַ ישיבה-בחור אויף זיין טאָג! מען דאַרף אים דעם מיטאָג אַוועקשיקן אין בית-המדרש אַריין, זאָל ער עסן געזונטערהייט! ביינאַכט, ווען דער טאַטע וועט צייט האָבן, וועל איך אים שיקן צו אים, זאָל ער אים זאָגן, אַז מיר בעטן אים אויף פּסח, און ווילן נישט, ער זאָל נאָך טעג עסן.

שרה־פֿייגע איז רויקער געוואָרן, און האָס באַלד צוגעגרייט אַ שיינעם מיטאָג אים צו שיקן.

די ישיבה־בחורים זענען אומגעלאָפֿן הערשעלען זוכן: אים אָנזאָגן, אַז מען האָט אים פֿון זיין מחותן עסן געבראַכט. אָבער אומזיסט. ער איז אין ערגעץ נישט געווען, ווו זיי האָבן גערעכנט אים צו געפֿינען אַזוי ווי עטלעכע פֿון זיי זענען הונגעריק געווען, און דער גוטער ריח פֿונם מיטאָג מיטן פֿעטן צימעס האָט זייער אַפּעטיט נאָכמער אויפֿגערייצט, איז ביי זיי אַ פּלאַן געבליבן: אָנצופּייפֿן ברוכן מיט הערשעלען צוזאַמען. „זאָל ער קיין נאַר נישט זיין זיך צו פֿאַרקויפֿן פֿאַר אַ פֿעטן צימעס!..”—האָבן זיי פֿון נקמה געזאָגט.

—הערשעלע איז אויבן אין ווייבער־שול! — האָט איינער אַ זאָג געטון דעם דינסטמיידל.—ער שעמט זיך אַראָפּצוגיין... ער בעט, איך זאָל אים דעם מיטאָג אַרויפֿטראָגן און איר זאָלט דאָ וואַרטן אַ וויילע אויף די כּלים...

דאָס מיידל האָט דעם מיטאָג אָפּגעגעבן. אין צען מינוט האָבן די חברה די אויסגעליידיקטע כּלים צוריק אַראָפּגעטראָגן, און געהייסן באַדאַנקען, אין הערשעלעס נאָמען, ברוכס ווייב פֿאַר אַזאַ טייערן מיטאָג, פֿון וועלכן ער האָט גרויס הנאה געהאַט.

ברוכס ווייב האָט דעם דאַנק מיט פֿאַרגעניגן צוגענומען, און האָט שרה־פֿייגען באַוויזן די ליידיקע כּלים.

—זעסטו, מיין טאָכטער,—האָט זי געזאָגט,—אין בית־המדרש, ווו ער שעמט זיך נישט פֿאַר אונדז, עסט ער, אָן אַן עין־הרע, גאָר אַנדערש... זאָל אים ווויל באַקומען... איך פֿאַרגין אים פֿון גאַנצן האַרצן!

—אַוודאי האָט ער עס אַליין אויפֿגעגעסן!—האָט שרה־פֿייגע איר פֿאַרענטפֿערט. איר איז נישט אָנגעשטאַנען, די מוטער זאָל מיינען, אַז הערשעלע איז אַזאַ פֿרעסער.—זיינע חברים האָבן אים מסתּמא צוגעהאָלפֿן.

דאָס דינסטמיידל, וואָס האָט געוואָלט מער אויסנעמען ביי איר באַלעבאָסטע, האָט אַ ליגן געזאָגט, אַז זי האָט אים אַליין געזען עסנדיק. „והראיה, ער האָט איר אַליין געהייסן באַדאַנקען אייך!”

— דו זאָגסט אַ ליגן!—האָט שרה־פֿייגע אויף איר אַ געשריי געטון.—איך ווייס דען נישט, אַז ער קאָן נישט אַזויפֿיל עסן?

—אָבער וואָס אַרט דיך?—האָט די מוטער געפֿרעגט.—האָט ער געגעסן, זאָל אים ווויל באַקומען. האָבן זיינע חברים אים געהאָלפֿן, זאָל

זיי אויך ווייל באַקומען... וועסט זען, איך וועל דערפאַר אים נאָכאַמאָל שיקן צוויי מאָל אַזויפיל.

—שבת וועט ער שוין ביי אונדז זיין!—האָט שרה-פייגע געזאָגט, ווי בעטנדיק זיך.

—ביי אונדז, מיין טאָכטער!—האָט די מוטער מיט נחת געענטפערט און איז אין יאַטקע אַוועק.

אין אַ שעה אַרום איז הערשעלע צוריק פון בריינדעלען אין בית-המדרש געקומען, און תיכף זיך גענומען לייענען מיטן ווילנער צוזאַמען די נייע ספריכלעך, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט. וואָס דאָ איז היינט פאָרגעקומען ביים מיטאָג, האָט ער נישט געוווסט. ביינאַכט איז ער ווידער צו בריינדעלען אַוועק עסן וועטשערע, כאָטש ער איז נישט הונגעריק געוועזן, און די ישיבה-בחורים האָבן ווידער די געלעגנהייט געפונען אָן ברוכס וועטשערע זיך נוקם צו זיין, ווי אָן דעם מיטאָג.

דער כלוצקער האָט געזאָגט:

—אַ מצווה אויף אים! זאָל ער נישט גיין אין ווילנערס דרכים... דער סוף וועט זיין, אַז ער וועט ווערן אַזאַ חקרן, ווי דער ווילנער. ברוך וועט זיך נאָך אַרומקוקן, אַז ער האָט אַ טעות און ער וועט זאָגן: „אוי לי שנתתי מפיתי לאפיקורוס!”

איינער, וואָס האָט פון ברוכס וועטשערע נישט געגעסן, ד״האָט הערשעלען אין זעלבן אָוונט דערציילט, וואָס חברה האָט אים אָנגעטון. הערשעלע איז אָבער אין אַזאַ גוטן הומאָר געוועזן, אַז אַנשטאָט אין כעס צו ווערן, האָט ער מיט אַלע מיטגעלאַכט, און האָט זיינע חברים מודה געוועזן, אַז ברוך האָט אינגאַנצן אַ טעות, וואָרים אים איז נאָך אפילו אַ רגע אויף דער דעה נישט אַרויפגעקומען, צו וועלן ווערן ברוכס איידעם.

—איך וואָלט נישט זשאַלעווען דריי טעג נאָכאַנאַנד צו פאַסטן, אַבי ברוך זאָל זיך פון מיר אָפּטשעפּן!—האָט ער געזאָגט.

—דו ביזט אַ שוטה!—האָט אַ ישיבה-בחור אַ זאָג געטון.—איבער-געוואַלד וועט ער דיך צו דער חופה נישט פירן. וואָס האָסטו מורא? היום כאן ומחר ויברח?

—דאָס זאָגט אַ גנב, וואָס דאַרף אַנטלויפען פון זיינע מעשים!—האָט הערשעלע געענטפערט.—איך וויל נישט לויפן... איך בין ברוכן זייער מכיר טובה! ער האָט מיך געוווּג מקרב געוועזן די גאַנצע צייט. און וואָלט איך רייך געוואָרן פלוצלונג, באמנות, אַז איך וואָלט אים אַ

העלפט ון מיין רייכקייט אָוועקגעגעבן, נאָר ער זאָ, מיר מוחל זיין און בלייבן מיר אַ גוטער פריינט, ווי געווען!

— אָבער וואָס ביזטו שולדיק? — האָט דער ווילנער אים גע-טרייסט. — שולדיק איז דער שדכן, ימח שמו! מאַלע, וואָס איינער רעדט זיך איין! דערווייל האָסטו אַוודאי היינט שוין געפּאַסט אויף דעם חשבון, ברוך זאָל דיר מוחל זיין!

אויסזאָגן, אַז ער האָט היינט געגעסן ביי ברײנדעלען, האָט ער מורא געהאַט, טאָמער ווערט דורך דעם נתגלה זיין סוד, און ער האָט צוגעשוויגן.

— קינדער! — האָט איינער אויסגערופן. — לאָמיר גיין בודק חמץ זיין אין אַנדערע קעסטלעך. טאָמער האָט ווער לחם, אַהער!

חברה האָט זיך אַ לאָז געטון צו די קעסטלעך, און אין איין מינוט האָט מען אָנגעבראַכט שטיקער פאַרטריקנט ברויט, בויגל און זעמעל... ביי אַ פּאָר האָט זיך אויך צו שטיקלעך הערינג און זויערע אוגערקעס געפונען. מען האָט פאַרשפּרייט אַ פּרוכת איבער אַ טיש, און אַלע האָבן הערשעלען געצוווּנגען, ער זאָל זיך גיין וואַשן און אַלע זאָלן מיטעסן... ער האָט נאָך עטלעכע קאָפּיקעס געגעבן, אויף נאָך אַ הערינג און אויף אַ פּאָר קווערטלעך ברויט-קוואַס, און די וויעטשערע איז געווען כּסעודת שלמה בשעתו! חברה האָבן אָנגעהויבן זינגען: מזמור לדוד ה׳ רועי לא אחסר. דער ווילנער האָט אַ שטייגערל גע-זאָגט אויף דעם פּסוק: תּערוך לפני שלחן נגד צוררי.—„אַך טוב וחסד ירדפוני כּל ימי חיי!” — האָט הערשעלע אויסגעזונגען. דער עולם איז פריילעך און לוסטיק געוואָרן, און אַפילו דער סלוצקער האָט זיך היינט איבערגעבעטן מיטן ווילנער. עס ביי אַלע בהסכּם געבליבן: צו זאָגן דעם שדכן, ער זאָל מהפך הסדר זיין: רעדן דעם סלוצקער מיט ברוכן, און אים, דעם שדכן, צוזאָגן כּל טוב, ער זאָל זיך מיען אויס-צופירן, אַז הערשעלע זאָל ווערן ברײנדעלעס חתן.

פון דעם פּלאַן האָט נישט הערשעלע און נישט דער ווילנער געוווּסט. דער סלוצקער האָט מיט אַ האַלב מויל זיין הסכּמה גע-געבן.

הערשעלע האָט קיין צייט און קיין לוסט נישט געהאַט צוצו-הערן די סודות, וואָס זיינע חברים רעדן צווישן זיך. ער איז אַ גאַנצן טאָג פרייטיק געזעסן אין ווייבערשול און געלייענט מיט התמדה די

בייע ספרימלעך, און האָט אַפילו פאַרגעסן צו טראַכטן, וואָס פאַר אַ תירוץ צו ענטפערן ברוכן, טאָמער בעט ער אים אויף פסח.

ברוך האָט קוים דעם פרייטיק־צונאַכט דערוואַרט, — איצט וועט ער אים שוין נעמען אַהיים, ווי זיין ווייב האָט אים נאָך נעכטן אָנגעזאָגט. אָבער קוים האָט אים הערשעלע דערזען, איז ער אינמיטן שמונה עשרה אַנטלאָפן. געוואַרט ערגעץ אין אַ ווינקל אויפן בית־המדרש־הויף ביז דער עולם האָט אָנגעהייבן אַרויסצוגיין, און איז אַוועק גלייך צו ברייגדעלען. זיין „שבת" האָט ער נאָך בייטאָג אַ ידיעה געגעבן, אַז ער וועט נישט קומען עסן.

ברוך האָט אים געזוכט, געפרעגט, און אַלע האָבן אים געענטפערט: זיי האָבן אים ערשט געזען. ער איז מסתמא אויף זיין „שבת" אַוועקגעגאַנגען. ברוך איז פאַרדריסלעך אַוועק אַהיים אָן דעם צוקונפטיקן חתן.

— איך האָב דיר געזאָגט, וואַרט נישט אויף דער לעצטער רגע! — האָט דאָס ווייב זיינס געשריען. — ער איז גאַנץ גערעכט, וואָס ער איז אויף זיין שבת געגאַנגען עסן. אַז מען בעט אַ חתן צו זיך, דאַרף מען אים נישט רופן, ווי ערגעץ אַ פלעט צום טיש.

— דו ווייסט דאָך, וואָס פאַר אַ טאָג איך האָב געהאַט! — האָט ברוך געטענהט. — קיין גוטס זאָל דער שוחט נישט וויסן, נעמט ער און מאַכט אַ שאלה. דער רב איז געוועזן אויף אַ ברית און דאָ איז ערב שבת, ווייבער וואַרטן אין יאַטקע און קיין פלייש איז נישטאָ — און וואָלט כאָטש געוועזן אַ שאלה... אַ געלעכטער, ווי דו זעסט מיך אַ יידן! נאָר דער רב דאַרף דאָך ווייזן, אַז ער האָרעוועט, האָט ער געקוקט, געהייסן בריאָזן, געריבט זיך אין סדרים, געקנייטשט דעם שטערן, ווי אויף עפעס עכטס, און קוים כוח געהאַט אַרויסצורעדן: „כשר!" — אין גלות איז מע ביי זיי! נהמה, וואָס האָסטו פאַריבעל? האָב איך געזאָלט אין מיחץ נישט גיין לכבוד שבת? האָב קיין דאגה נישט, וועט משיח געבוירן ווערן מיט אַ טאָג שפעטער... עס גייט דאָך עפּעס אַ פסח, ווו דען וועט ער זיין?

דאָס ווייב איז באַלד געטרייסט געוואָרן, נאָר שרה־פייגע איז ביים טיש אומעטיק געזעסן... דאָס הארץ האָט איר געזאָגט, אַז עס איז עפעס נישט גאָר גוט... אַז די מוטער האָט זי נאָך וויעטשערע גענומען טרייסטן, האָט זי געזאָגט:

— איך מיין, ער שעמט זיך צו קומען אַזוי אָרעם אָנגעטון...

דו וועסט זען, ער וועט פסח אויך נישט וועלן גיין צו אונדז.

די מוטער האָט זי געטרייסט און צוגעזאָגט, אַז דער טאַטע וועט אים תיכף נאָך שבת נעמען אויף בגדים פון די שענסטע און בעסטע. און זי האָט טאַקע תיכף מיט איר מאַן אַ רעד געטון מכוח דעם.

אויף מאָרגן האָבן זיך די ישיבה־בחורים געזען מיטן שדכן, און אים זייער פלאַן פאָרגעשלאָגן, אים כל טוב צוגעזאָגט משני הצדדים— דהיינו: פון סלוצקערס און פון הערשעלעס צד, אַז ער זאָל מהפך הסדר זיין, ווי זיי ווילן.

— דברים בטלים! — האָט דער שדכן געענטפערט. — ברוך וויל רחלען און נישט לאהן, פאַרשטייט איר מיך! ברײנדעלע קאָן געבן פינפטויזנט רובל נדן, און פאַרוואָס נישט צענטויזנט? זי קוקט אַרויס אויף אַ בן הגביר... איר פרינצעסין וועט אפילו נישט וועלן אַ קוק טון אויף אים—עפּעס בין איך דאָך אַ שדכן, וואָס קלערט איר, צי ווייס איך, וואָס יעדער רעכנט?!

— במה דברים אמורים,—האָט איינער איינגעוויזן,—ווען רחל וויל גענומען ווערן צו יעקבן. ווי איז אָבער דער דין, אַז רחל זאָגט: לא חפצתי, איך וויל אים נישט?

— וואָס הייסט? הערשעלע וויל נישט? פאַרוואָס זאָל ער עפּעס נישט וועלן?

— ווייל ער וויל נישט! פשוט, ער וויל נישט, און טוט אים עפּעס.

— כופין אותו עד שיאמר רוצה אני! גויט מען אזא שייגעץ, ער זאָל זאָגן, אַז ער וויל! — האָט דער שדכן געזאָגט און פאַרטייטשט.

— אָבער גאָר לאו!—האָבן זיך אַלע ישיבה־בחורים מיטאַמאָל אָפּגערופן.

— אָבער וואָס איז דאָס אייער דאגה, לײדיקגייער!—האָט דער שדכן זיך אָנגעבייזערט.

— אָבער ווער האָט אייך געמאַכט פאַר זיין אפּוטרופּוס, איר זאָלט אים שידוכים רעדן מיט וועמען ער וויל פאָרט נישט?—האָבן זיי צוריקגעפרעגט.

אַ האַלבע שעה נאָכאַנאַנד האָבן זיך ביידע צדדים מתווכח געווען. דער שדכן האָט זיי אַלעמען געמאַכט צו קליינגעלט, זיי אָנגערופן: בטלנים, שלעפּער און געווונטשן זייגע שונאים, וואָס ווינטשן

אים בייז, זאָלן איידעמס נעמען פון דער ישיבה אַרויס. אָבער זיי האָבן אויך נישט געשוויגן און געשוווירן: „די וועלט מעג זיך איבערקערן, הערשעלע וועט ברוכס איידעם נישט זיין!" עס איז ביי זיי אין אַ נצחון אַריין, נישט אַזוי פון הערשעלעס טובה וועגן, ווי זיך נוקם צו זיין אָן דעם שדכן, וואָס האָט זיי היינט אַזוי מבטל געווען. דעריבער האָבן זיי געהיט, אַז ברוך זאָל זיך נישט צוזאַמענטרעפן מיט הערשעלען, טאָמער שעמט ער זיך ברוכן מעיז צו זיין און זאָגט: „רוצה אַני!"

פאַר־אַכט האָט אים אָבער ברוך געכאַפּט.

— זאָג מיר, הערשעלע,—האָט ער אָנגעהייבן,—וואָס האָסטו מיך אַזוי מבייש געווען און נישט געקומען צו מיר אויף שבת?

— פאַרוואָס האָב איך עפּעס געזאָלט יאָ קומען?—האָט הערשעלע געפרעגט און איז פאַרשעמט געוואָרן.

ברוך האָט פון זיין פאַרשעמט ווערן געלערנט דעם פּשט, אַז הערשעלע מיינט אים אויסצודריקן אַ פאַריבל, פאַרוואָס מען האָט אים מיט אַ טאָג פריער נישט געבעטן.

— דו ביזט גערעכט! — האָט ער פריינטלעך געענטפערט. — דער קאָפּ זאָל דעם שוחט אַזוי פאַרדרייט ווערן, ווי ער האָט מיר ערב שבת דעם קאָפּ פאַרדרייט, און איך האָב קיין צייט נישט געהאַט צו קומען דיך בעטן, ווי עס דאַרף צו זיין! דערפאַר זאָג איך דיר טאַקע איצט אָן: זאָלסט מאָרגן, אם ירצה השם, אָפּדאַווענען בהסכמה און קומען צו מיר, וועל איך מיט דיר גיין אין קראָם אַריין נעמען דיר אויף בגדים. דערווייל כאָטש אויף יום-טוב... נאָך יום-טוב, וועלן מיר אַלץ זען, וואָס נייטיק איז!

— איך דאַנק אייך, ר' ברוך, פאַר אייער גוטן רצון! — האָט הערשעלע מיט ערנסט אים באַדאַנקט.—גלויבט מיר, איך האָב אמתע עגמת-נפש, וואָס איר האָט אַזאַ טעות אין מיר... איך בין, חלילה, נישט אַזוי אָרעם און עלנט... נאָך דאָנערשטיק האָב איך אַוועקגעגעבן נייען אַ קאָסטיום!

ברוך האָט אים תמעוואַטע אָנגעקוקט און געפרעגט: „ווי הייסט?"

הערשעלע האָט קיין העזה נישט געהאַט אים אין פּנים צו זאָגן זיין טעות מכּוח דעם שידוך, און ער האָט נישט געענטפערט.

ברוך האָט געזען, אַז ער וואַרט אומזיסט אויף אַ תשובה, האָט ער אַ זאָג געטון:

— וועל איך דערפאַר דיר אַ שיינעם זייגער מיט אַ קייט קויפן!... מיין ווייב, זאָל לעבן, איז טאַקע אַ חכמה. זי האָט געזאָגט, אַז דו מוזט פאַריבל האָבן, וואָס איך דהאָב דיך באַצייטנס אויף שבת נישט געבעטן! דערפאַר, הערשעלע, בעט איך דיך טאַקע איצט באַצייטנס אויף אַ גאַנץ פסח צו מיר... הערסטו, אויף אַ גאַנץ פסח! זאָג אָפּ דיינע טעג... עס פּאַסט מיר נישט, דו זאָלסט ביז דער לעצטער מינוט נאָך טעג עסן... ווילסטו, מעגסטו קומען ביז פסח אויך אַלע טאָג צו מיר עסן. שעמסטו דיך, ווייל עס פירט זיך אפשר נישט אַזוי ביי לייטן, וועט מען דיר ברענגען דיין פרישטיק מיטן מיטאָג אין בית-המדרש.

— איך דאַנק אייך, ר׳ ברוך, — האָט הערשעלע מיט אַן אנגסט צעבראָכן האַרץ געענטפערט,—איך קאָן אפילו פסח נישט זיין ביי אייך... ברײַנדעלע האָט מיך שוין פון מיטוואָך אָן געבעטן, און איך האָב איר שוין צוגעזאָגט... איך עס שוין ביי איר, אויף דעם סמך, פון מיטוואָך אָן...

—סטייטש, מיין ווייב זאָגט דאָך, אַז דו האָסט זיך דאַנערשטיק געשעמט צו קומען, האָט זי דיר אין בית-המדרש עסן געשיקט! - האָט ברוך, ווי מיט שרעק, אַ קשיא געפרעגט.

—אמת, אייער ווייב האָט טאַקע געשיקט, איך ווייס אָבער נישט ווער עס האָט דעם מיטאָג אויפגעגעסן... איך געווים נישט, ווארים איך האָב ביי ברײַנדעלען געגעסן...

— מיר גייט נישט אין דעם מיטאָג, נאַרעלע, — האָט ברוך געענטפערט,—אַ זאַטער האָט אים נישט געגעסן, און אַ הונגעריקן זאָל ער וויל באַקומען! מיר גייט, דו זאָלסט פּסח ביי מיר זיין, פאַרשטייסטו?

— איך קאָן נישט, ר׳ ברוך!—האָט הערשעלע מיט אנגסט געענטפערט. — איך האָב ביי ברײַנדעלען אַזוי לאַנג אַ טאָג געגעסן. ווי ביי אייך, זי האָט מיך שטענדיק מקרב געווען, און איז אַליין פאַר מיר אין קראָם געגאַנגען סחורה נעמען, מיטן שניידער זיך געדונגען, איך אָנגעזאָגט ווי צו נייען. ווי זאָל איך איר אַזוי אומדאַנקבאַר זיין?

— האָב איר אַ שוואַרץ יאָר, דער ארורה!—האָט ברוך אין כּעס אַ געשריי געטון.—דו מוזט ביי מיר זיין פסח!

— איך מוז ביי איר זיין און וועל ביי איר זיין! — האָט הערשעלע אַנטשידן געענטפערט.

— דו ביזט אַ קינד אַן עקשן... איך בעט דיך... אָדער אפשר האָסטו גאָר חרטה?

— איך האָב נישט אויף וואָס חרטה צו האָבן!

— און איך אויך נישט! — האָט ברוך ווייכער אַ ביסל געזאָגט, נישט פאַרשטייענדיק אויף וואָס הערשעלע האָט נישט חרטה צו האָבן.

— טאָ לאָמיר בעסער בלייבן גוטע פריינט,—האָט הערשעלע, ווי דערפרייט, געבעטן, — איר ווייסט דאָך, ר׳ ברוך, אַז אַ מענטש ווערט נישט פון אַ שטיין געבוירן. עפעס האָב איך דאָך קרובים און זיי האָבן אויך אַ דעה... בפרט, אַז זיי פאַרלאָזן מיך נישט...

— סטייטש? עפעס נייע דבורים דהער איך! — האָט ברוך אי-בעראַשט אויסגעשריען. — מיטן שדכן האָסטו, דאַכט זיך, גאָר אַנדערש גערעדט...

— פאַרוואָס גלויבט איר דעם שדכן? — האָט הערשעלע מיט אַ שמערצלעכן געפיל געפרעגט. — ער האָט אייך דעם אמת נישט געזאָגט.

— אויף וואָס איז דאָס אַ סימן, הערשעלע?

— אַ סימן, אַז אַ שדכן איז אַ ליגנער!

— אָט אַזוי באַדאַנקסטו מיר?

— ווער איז דען שולדיק?.. אַז איך וואָלט קאָנען, וואָלט איך אייך מיט מיין לעבן דאַנקען... עס קאָסט מיר שוין אַזוי אויך גענוג געזונט!

דער ווייכער ערנסטער טאָן הערשעלעס האָט ברוכס כעס און איבעראַשונג אַ ביסל אָפּגעקילט.

— מען האָט דיר געמוזט עפעס אָנרעדן, — האָט ער מיט אַ געמאַכטער זיכערקייט געזאָגט. — דו ביזט גאָר אַזאַ העזהניק נישט, ווי דו מאַכסט זיך... פסח וועסטו ביי מיר זיין, עס מעג זיך די וועלט איבערקערן! און דענסטמאָל וועלן מיר שוין זען... דהאָב דיר אַ גוטן שבת, הערשעלע... איך בין נישט אין כעס... אַדרבה, עס טוט מיר הנאה, וואָס דו ביזט נישט קיין לעמעשקע!

— אַ גוטן שבת! —האָט הערשעלע געענטפערט און זיך געפילט עפעס פרייער, אַזוי ווי ער וואָלט אַ שווערע משא פון זיינע פלייצעס אַראָפּגעפּטרט.

פונדעסטוועגן האָט ברוך זיין עגמת-נפש ווייב און קינד נאָך

נישט דערציילט. נאָר, אַז ער האָט אויף מאָרגן דעם שדכן באַגעגנט, האָט ער כּל חמתו צו אים אויסגעלאָזן.

— ר' ברוך, לאָזט זיך דינען! — האָט דער שדכן געבעטן. — איר בין דאָך, חלילה, נישט אַזאַ פּושע ישראל... גלאַט אין דער וועלט אַריינ־צוקומען אָנרעדן אַ ליגן, וואָס הייבט זיך גאָרנישט אָן! איך לויף שוין צו הערשעלען געוואָר ווערן, וואָס אים איז געשען... וואָס אַרט אייך, איר דאַרפט נאָך קלערן, צי ער וויל? זאָל איך אַזוי וועלן גוטס טון!

מיט די ווערטער איז ער גלייך אין בית־המדרש אַוועק.

— וואָס איז דאָס מיט דיר די מעשה, שיינער מענטש? — האָט ער הערשעלען געפרעגט, באַלד ווי ער האָט אים אין בית־המדרש דערזען.

— וואָס פאַר אַ מעשה? — האָט זיך הערשעלע אָפּגערופן.

— אַזוי רעדט מען עס עפּעס מיט אַ מחותן, וואָס וויל דיך גליקלעך מאַכן?

— וואָס האָט איר אייך צוגעטשעפּעט צו מיר מיט אייערע מחותנים? — האָט הערשעלע מוטיק געפרעגט. — רעדט אייך שידוכים ווע־מען אירווילט — איך וויל אייך נישט צוהערן אפילו.

— זע נאָר זיין גאווה! — האָט זיך דער שדכן אָנגעבייזערט. — דו מיינסט אין אמת, אַז דיינע חברים, די בטלנים זאָגן, דיר פּאַסט צו זיין ברײַנדעלעס איידעם, נעמט שוין ברײַנדעלע און כאַפּט דיך צו? אַזוי לאַנג טוט מיר דער קאָפּ נישט וויי, ווי לאַנג ברײַנדעלע וועט עס נישט וועלן הערן אפילו! בהמה, וואָס ביזטו? ווער ביזטו? און אַז דו קענסט שוין אַ ביסל לערנען און זינגען, וואָס איז אין דיר דער יחוס? איך האָב בחורווייז מער פאַר דיר געקאָנט... און וואָס פאַר אַ שידוך האָב איך געטון? אַ כלה, אַ מלמדס אַ טאָכטער, הונדערט רובע־ליעס נדן, אַ יאָר קעסט, און שוין! און טאָמער מיינסטו, אַז מען האָט מיך גענאַרט? פאַרקערט, זיי האָבן זיך מיט מיר מער גענאַרט... פינף יאָר בין איך געלעגן דעם שווער אויפן קאַרק, אַליין קיינמאָל קיין גראָשן נישט פאַרדינט, און וואָס בין איך היינט? אַ קבצן ממצרים ועד הנה! מיינע שונאים זאָלן נעמען איידעמס פון דער ישיבה אַרויס!.. דו פאַרגעסט גאָר, אַז מען האָט אַ ווייב, ברויך מען איר געבן פּרנסה... נו, מיט וואָס וועסטו אָנהייבן? אַ מלמד ווערן? אַז אָך און וויי צו דעם מיידל, וואָס איר איז באַשערט אַ מלמדס אַ ווייב צו זיין!.. ווי

דו זעסט מיך אַ יידן, ווען צו מיר קומט היינט אַ שדכן און זאָגט: ר' שלמה, איך האָב פאַר אייער טאָכטער צוויי חתנים: איינער איז הערשעלע, דער ישיבה-בחור, און דער אַנדערער איז אַ פּשוטער שניידער, וואָלט איך בעסער מיך אָנכאַפּן אָן דעם שניידער... פּשוט, ביי שניידער וועט מיין קינד באַזאָרגט זיין מיט ברויט, לכל הפחות, און ביי דיר קען ברויט אויך, חלילה, פעלן!.. איך ווינטש דיר, חלילה, נישט, נאָר מען שמועסט דאָך, ווי די מעשה איז... און איך אַליין, מיינסטו, בין איך דען נישט מקנא דעם קלענסטן בעל-מלאכה אפילו? וואָס האָב איך, אַז מען רופט מיך שוין „ר' שלמה?" וואָס גיט מיר די גמרא, וואָס איך האָב אַזויפיל יאָרן אַוועקגעלייגט אויף איר? מער נישט, ווי אַ קנעלונג אויף זעכציק, זיבעציק רובל אַ זמן... פאַר וויילטאָג, מיינסטו, לויף איך אין אַ שדכנות און שווער זיך אָן, ביז מיר ווערט טרוקען אין האַלדז? קינד איינער, די נויט טרייבט, דאָס ווייבשעלט און די קינדער שרייען: עסן! און וואָס טענה איך מיט דיר איצט? די עטלעכע פונט פלייש אויף יום-טוב אין טאָפּ אַריין, וואָס ברוך וועט מיר נישט אָפּזאָגן, אַז דו וועסט זיך נישט איינקשנען! זעסטו, ווען דאָס וואָלט געווען אַ קרומע זאַך פאַר דיר, האָסטו אַ טענה: ביזט נישט מחויב פון מיין פרנסה וועגן צו טון, וואָס דיר טויג נישט, אָבער איך ווייס דאָך, אַז נישט ברוך, נאָר דו, הערשעלע, כאַפּסט די מציאה—מילא, אים האָט גאָט געהאָלפן, ער וויל תורה מיט השלמה, מהיכי תיתי, איז דאָס דיין גליק, דיין מזל! טאָ זיי זשע קיין קינד נישט, כאַפּ צו מיט ביידע הענט און זאָג דעם אַנדערן נישט אויס! היינט אַזאַ כלה!.. אַ שטיק געזונט איז זי פאַר איר מאַן!.. זי וועט שוין נישט וואַרטן, ביז דו וועסט איר אַריינברענגען פון דיינע פרנסות, זי וועט גיכער פאַר דיר האָרעווען, איידער דו פאַר איר — ועל כלם אַזאַ קעסט! שיק מיר צו, רבונו של עולם, כאָטש אום יום-טוב די וואָג פלייש מיט מיינע קינדער אויפצועסן, וואָס ווערט ביי ברוכן אין אַ פּראָסטן וואָכעדיקן טאָג אויפגעגעסן!

— ר' שלמה, גלויבט מיר, אַז איך פאַרשטיי, וואָס איר רעדט,— האָט אים הערשעלע געענטפערט.—איר זענט טאַקע אין אַלץ גערעכט! אָבער איך בין נישט מחויב אייך דין-וחשבון אָפּצוגעבן אויף אַלץ, וואָס איך טראַכט... זאָגט ברוכן, אַז איך וועל אים אייביק מכיר טובה זיין, אָבער זיין איידעם צו זיין קענט איר מיך נישט נייטן!

— איך נויט דיך נישט,—האָט זיך דער שדכן אָפּגערופן,—זאָג

װיל נאָר זאָלסט מיר צוזאָגן, אַז דו װעסט כאָטש זײַן בײַ ברוכן פּסח! װאָס ?רט דיך, אַז דו װעסט האָבן אַ פּסח פֿון כּל טוב! בהמה, האַי עלמא כּבֿי הלולא דמיא, חטוף ואכול חטוף ושרי עס און טרינק, װוּ עס מאַכט זיך... װײַטער װעסטו דאָך אַ ברירה האָבן נישט צו װעלן נאָך פּסח, װער קען דיך באמת נייטן?

— איך האָב אײַך אײנמאָל געזאָגט, — האָט הערשעלע געענטפֿערט, — עס איז אומזיסט אַלע אײַערע רייד. איך װעל בײַ ברוכן פּסח נישט זײַן!

— גזלן! דו קײלעסט מיך אָן אַ מעסער!—האָט דער שדכן, װי אַ פֿאַרצװײפֿלטער אױסגעשריען. — איך האָב נאָך קײן אָנהײב נישט אויף פּסח: קײן מצה, קײן פֿלײש און קײן קאַרטאָפֿל! מײַן גאַנצע האָפֿענונג איז אויף ברוכן, נעמסטו און מאַכסט מיר אַלץ קאַליע! װאָס איז, איך בין קײן ייד נישט? מײַן װײַב און קינד דאַרפֿן נישט עסן אַ גאַנץ פּסח? װי האָסטו דאָס נישט קײן רחמנות, גזלן אײנער!

— בין איך דען שולדיק?—האָט הערשעלע געפֿרעגט.

— װער דען? איך װיל נישט? אויף מיר געזאָגט אַזאַ פּסח, װי דו װעסט בײַ אים האָבן!

— לאָזט מיך צורו! — האָט הערשעלע געענטפֿערט, זיך אַ הײב געטון פֿון באַנק און זיך אַ לאָז געטון צו דער טיר.

דער שדכן איז אים נאָכגעלאָפֿן.

— װײסטו, װאָס איך װעל דיר זאָגן? איך בין מסכּים —האָט דער שדכן מיט תּחנונים װידער אָנגעהײבן.—איך אַלײן װעל ברוכן אָפּרעדן הפּה שאָסר הוא הפּה שהתּיר: דאָס אײגענע מױל, װאָס האָט געזאָגט אַז הערשעלע איז גוט, קען זאָגן, אַז ער טויג אויף כּפּרות... נאָר דערװײל, ביז איבער יום טובֿ, זײַ בײַ אים! אָט װאָס אַרט דיך, לאָז ער מײנען... דערװײל װעל איך האָבן עטלעכע פֿונט פֿלײש, און אפֿשר אַ פּאָר רובל אויף װײַן און קאַרטאָפֿל... װי דו זעסט מיך אַ יידן, איך װעל דיר אָפּדינען, הערשעלע!.. איך קען מיר מיט ברײנדעלע אויך... מײנס אַ װאָרט האָט בײַ איר אַן אָרט!..

— איך קען אײַך גאָרנישט העלפֿן,—האָט הערשעלע קאַטעגאָריש געענטפֿערט און זיך זײַן װעגס געגאַנגען.

— געדענק, הערשעלע, דו װעסט חרטה האָבן! — האָט אים דער שדכן נאָכגעשריגן.

כאָטש הערשעלע האָט זיך נישט אומגעקוקט, גלײַך װי נישט צו

אים וואָלט מען עס גערעדט, אָבער דאָס האַרץ איז אים זייער באַקלעמט און צעבראָכן געוואָרן. „וואָס וויל מען פון מיר, רבונו של עולם?״—האָט ער געפרעגט.—„בין איך דען מחויב מיך צו פאַרקויפן אָדער אָפּצונאַרן ברוכן, כדי דעם שדכן זאָל אויף פסח נישט פעלן? פאַרוואָס שיקסטו אים נישט צו, רבונו של עולם, אַן אַנדער פרנסה? מוז ער דען פסח דווקא פון שדכנות מאַכן?..״

און נאָך שווערע געדאַנקען זענען אים דורכן קאָפּ דורכגעלאָפן. ער האָט דערמאַנט דעם שדכנס רייד, אַז ער איז אויך אַמאָל אַ ישיבה-בחור און ווילערנער געווען. און וואָס איז זיין סוף? איצט, נעבעך, אַזאַ קבצן, אַז אים איז רעכט אַזויפיל רייד און שווינדל, שבועות און ליגן צו געברויכן, טאָמער וועט ער קאָנען דורך דעם פסח אויספירן. „און וואָס וואָלט פון מיר געוואָרן?״—פרעגט ער זיך.—„אפשר נאָך אַ גרעסערער קבצן, ווי ער... ווען נישט זי, מירעלע, וואָס וויל מיך גליקלעך מאַכן, און הייסט מיך פאָרן אַ לייט ווערן!.. און ער פילט נייע כוחות אין זיך, וואָס רייסן זיך צו האָרעווען און ווילן אים טראָגן אַהין ווייט, ווייט, ווו מען ווערט אַ לייט אַ גרויסער... און אַזוי גייט ער, ביז ער קומט אַריין צו בריינדעלען.

מירעלע באַגעגנט אים מיט אַ ליבן קוק, בריינדעלע איז אים מקרב, ווי אַ טרייע מומע, ער פילט זיך גליקלעך און ער פאַרגעסט ברוכן מיטן שדכן. איין געדאַנק און ווונש בלייבט אים נאָר: וואָס גיכער אַוועקפאָרן, אַ לייט ווערן און וואָס פריער צו קומען! מיט דעם געדאַנק גייט ער צוריק אין בית-המדרש און דאָ לערנט ער מיט התמדה די נייע ספרימלעך, ווי אַמאָל די אַלטע גמרא. — ווי פריער, אַזוי איצט, איז מירעלע די סיבה צו דער התמדה געווען, נאָר ווי אַנדערש פילט זיין האַרץ איצט! ווי שטאַרקער איז איצט זיין לוסט צו לערנען!

אזוי איז אַ וואָך אַריבער און עס איז געקומען דער ערב-פסח. דער שניידער האָט די בגדים דווקא נאָכן חמץ-פאַרברענען געבראַכט, און דאָס דינסטמיידל איז געקומען אים רופן זיי אָנמעסטן. דער שניידער האָט אים צוגעהאָלפן די אַלטע קליידער אויסטון און אים כמעט אַליין אָנגעטון די נייע. הערשעלען איז דאָס זייער שווער געווען איבערצודולדן. אין זיין לעבן האָט אים קיינער נישט צוגעהאָלפן אַ בגד אָנטון, איצט העלפט אים אי דער שניידער, אי זיין פועל אַרויסציִען, צוקנעפלען זיך, גלייך ווי ער אַליין וואָלט גאָר קיין הענט נישט גע-

האַט. נאָר אים האָבן די בגדים אויסגעוויזן אַזוי רייך און טייער, אַז מען מוז זיך היטן, ווי זיי אָנצוטון. אים האָט זיך אַלץ געדאַכט, אַז אַז דאָס איז פרעמדס, נישט זיינס, און ער טאָר דעם שניידער קיין דעה נישט זאָגן.. אַז דער שניידער האָט זיך איבערצייגט, אַז זיין אַרבעט איז געראָטן, האָט ער אים פאַרן האַנט אין זאַל אַריינגעפירט, ווו ברײנדעלע מיט מירעלען האָבן געוואַרט. נאָך אַ צי געטון אַמאָל די רעכטע, אַמאָל די לינקע פּאָלע, אַ הייב געטון דעם קאָלנער, העכער צום נאַקן צו, אים אויסגעגלייכט די הענט און אים אַ שטעל געטון אויף זייערע מבינות. אין הערשעלעס פנים האָט זיך דאָס בלוט פאַנאַנדערגעשפּילט.

— וואָס זאָגט איר? — האָט דער שניידער אַ צעפרידענער געפרעגט.

— גוט!—האָט זיך מירעלע אָפּגערופן און געקוקט, ווי הערשעלע שיינט.

— ווי הייסט גוט? גוט, וואָס גוט הייסט! בעסער קען גאָרנישט זיין!—האָט דער שניידער באַמערקט.

— און איך האָב עגמת־נפש,—האָט ברײנדעלע אַן אומצופרידענע אויסגערעדט.—עפּעס דאַכט מיר, עס איז גאָר קינדיש געניייט: שמאָל און קורץ, אַ ווייטיק איז מיר נישט... פון אַזויפיל סחורה האָט איר נישט געקאָנט לענגער און ברייטער מאַכן?!

— וואָס אַרט אייך, ברײנדעלע, — האָט דער שניידער אויטאָריטעטיש אַ זאָג געטון, — עס איז שוין רעכט... בין איך קיין ייד נישט, אויב אין פּאַריז זעט מען שענערס!

— אָבער זעט נאָר, ווי עס ציט אים אין די אַרבל! — האָט ברײנדעלע באַוויזן.—ווי איז מיר, ער קען, דאַכט זיך, גאָר אַ האַנט נישט אויפהייבן.

דער שניידער האָט הערשעלען אָנגעכאַפּט פאַר ביידע הענט, אַ הייב געטון אַמאָל די רעכטע, אַמאָל די לינקע, אים אַ בויג געטון אין העלפט, ווי אַ קונצנמאַכער, אַרונטערגעשטעקט זיינע ברייטע הענט פון אונטער די פּאָלעס ביזן בוזעם און מיט נצחון געשריגן:

— נו, וואָס זאָגט איר איצט? נאָך אַלץ ענג און שמאָל? אויף מיר אַזאַ יאָר, חוץ שוואַרצקייט, וואָס פאַר אַן אַרבעט דאָס איז!..קוקט אייך נאָר צו צום זאַפּאַס, וואָס איך האָב געלאָזן!

און אָנעמענדיק ברײנדעלעס האַנט, האָט ער מיט איר אָנגע-

טאַפּט דעם זאַפּאַס אין אַלע נעט און געטענהט: „וואָס אַרט אײַך, גישט אומזיסט האָט אײַער מירעלע מיך געשיקט רופן! איר מעגט אײַך שוין אויף איר פאַרלאָזן, זי ווייס זיך אין מאָדע מער פאַר אײַך!"

הערשעלע האָט זיך אין דער גאַנצער צייט אומבאַהאָלפן און באַשעמט געפילט. עפּעס מעג דער שנײַדער קאָמאַנדעווען מיט אים: „שטיי גלײַך!" „הייב אויף די רעכטע האַנט!" „די לינקע!" „בויג זיך אײַן!" און ער קערט אים און דרייט אים פון אַלע זײַטן, גלײַך ווי ער וואָלט געווען זײַן אַפּיצער און ער — הערשעלע, זײַן סאָלדאַט.

— נו, גענוג שוין אַמאָל מיך מושטירן! — האָט ער מיט פאַרדרוס אויסגערעדט.—עס איז גוט... איך פיל, אַז גוט, לאָזט מיך שוין אָפּ!

— ניין, זאָלן זיי זען, עס איז אַ קאַרטינע אָנצוקוקן ווי עס ליגט אויף דיר!—האָט דער שנײַדער זײַנס געטענהט און אים נישט אָפּגעלאָזן.—קום צו צום שפּיגל, קוק זיך אָן, זע כאָטש, אַז דו ביזט גאָרנישט דער, וואָס פריער!..

הערשעלען האָבן די ווערטער שרעקלעך באַליידיקט, און ער האָט אין דער מינוט זײַן גאַנצן עלנט געפילט.

ביים שפּיגל האָט דער שנײַדער אים אַראָפּגעכאַפּט דאָס היטל פון קאָפּ, וואָס האָט נישט האַרמאָנירט מיט די נײַע בגדים.

— געזונטערהייט צו צערייסן!—האָט ברײַנדעלע געווונטשן.

— טראָגט געזונט!—האָט אויך מירעלע געזאָגט מיט אַ ליבן חן.

— איך דאַנק אײַך, — האָט הערשעלע מיט חן געענטפערט, — כאָטש איך ווייס, אַז איר מיינט נישט מײַן דאַנק.

אַז הערשעלע איז צוריק אין צימער אַרײַן זיך איבערטון, האָט דער שנײַדער אַ קנאַק געטון מיט דער צונג און געזאָגט: „נישט אַ ווארער מאָנאַרך? אַ בן מלך, חי איר זעט מיך אַ יידן!

— קליידער מאַכן לייט!—האָט ברײַנדעלע באַמערקט און זיך אָנגעהייבן דינגען וועגן מלאכה־געלט.

דערווײַל האָט הערשעלע זיך איבערגעטון און געוואָלט נעמען די נײַע זאַכן און אַוועקגיין צוריק אין בית־המדרש.

— איצט לאָזן מיר אײַך שוין נישט אָפּ! — האָט מירעלע גע-

זאָגט. — ערב־יום־טוב איז אויך יום־טוב... איר מוזט שוין ביי אונדז זיין!

— טאַקע, וואָס וועסטו שוין גיין צוריק אין בית־המדרש?—האָט ברײַנדעלע פֿון איר זייט צוגעגעבן.—זיי שוין דאָ, ווערסטו אונדז טאַקע צוהעלפֿן דעם סדר צוגרייטן, נייע כּלים טובֿל זיין... וואָס האָסטו נאָך היינט אין בית־המדרש צו טון?

—עס זענען ביי אונדז דאָ חדרים גענוג,—האָט זיך מירעלע אַרויסגעכאַפּט. — קומט, זעט, אַז איך האָב פֿאַר אייך אַ חדר צוגעגרייט ביז איבער פּסח! דאָרט האָט איר ספֿרים, לייענט, לערנט, וויפֿל דאָס האַרץ גלוסט... און אונדז וועט אויך פֿרייִלעכער זיין! נישט אמת, מאַמעשי?

— טאַקע אַזוי... גענוג דיר אַ גאַנץ יאָר דער בית־המדרש, — האָט ברײַנדעלע מסכּים געווען.—די רשעים אין גיהנום רוען דאָך אויך אַ גאַנץ חודש ניסן, פֿאַרוואָס, מיין זון, זאָלסטו נישט אויסרוען דיינע גלידער כאָטש אַ גאַנץ פּסח אויף אַ בעט מיט בעטגעוואַנט? ביזט מיר אַ גאַנץ ליבער גאַסט!

ברײַנדעלע האָט זיך קיין רעכענונג נישט אָפּגעגעבן, וואָס אין איר האַרצן טוט זיך, אָבער פֿון יענעם אָוונט, וואָס זי האָט כּלומרשט זיין מומעס ברייוועלע געהערט פֿאָרלעזנדיק, איז ער איר עפּעס איינגעבאַקן געוואָרן, ווי אַן אייגן קינד.

אין אַ שעה אַרום האָט ער מיט זיי אַן ערב־פּסחדיקן מיטאָג געגעסן. ברײַנדעלע האָט אים געהייסן נישט שעמען זיך: „דער טאָג איז שוין, ברוך השם, גענוג גרויס, און ביזן סדר קען מען זיך נאָך גענוג אויסהונגערן!”

נאָכמיטאָג איז מירעלע אין גאַס אַוועק, נאָך איינקויפֿן פֿאַר זיך און פֿאַר דער מוטער עפּעס נייס לכּבֿוד יום־טובֿ, און אין איין גאַנג טאַקע קויפֿן פֿאַר הערשעלען, וואָס אים פֿעלט נאָך צו זיינע נייע בגדים. הערשעלע האָט דערווייל ביים ספֿרים־אַלמער פֿאַרבראַכט. פֿאַרטיפֿט ערגעץ אין אַ ניי ספֿרל, האָט ער אַליין נישט באַמערקט ווי ברײַנדעלע איז אַריינגעקומען מיט אַ פֿולן פֿאַרטוך ניס, עפּל און צימרינג, און מיט אַ מעשענעם שטייסל אין האַנט.

— אַלץ לערנען!—האָט זי געזאָגט.—ווייניק, מיין זון, האָסטו זיך אָנגעלערנט אַ גאַנץ יאָר? נאַ, טוט עפּעס אויך! אָט האָב איך דיר געבראַכט ניס, עפּל און צימרינג. צעקנאַק זיי, שייל אָפּ די עפּל, צעשטויס דעם צימרינג, און דערנאָך צעשטויס זיי אַלע אינאיינעם, וועלן מיר

האָבן חרוסת צו די סדרים, און עס וועט נאָך גענוג זיין שכנים אייג־צוטיילן—דאָס איז שוין מיין מצווה—חרוסת נישט צו זשאַלעווען זינט איך בין אַ מענטש געוואָרן.

הערשעלע איז מיט דער אנגענומער אַרבעט צופרידן געוועזן. אין עטלעכע מינוט האָט ער בריינדעלען די פאַרטיקע חרוסת אָפּגע־געבן. זי האָט אים געלויבט אין די אויגן, אַז די חרוסת איז גאָר אַן אַנטיק, „מען מעג אַזאַ אין ארץ־ישראל עסן."

ער האָט פאַרלאַנגט נאָך אַרבעט, און בריינדעלע האָט אים מכבד געווען אָנשטעקן ליכט אין די לייכטער צו בענטשן, געגעבן טובל זיין נייע כלים, געוויזן אים, ווי דעם סדר־טיש אין אָרדענונג צו ברענגען, און נאָך פון דעם מין אַרבעט, וואָס איז אים נישט שווער און נישט מיאוס געווען צו טון. ער האָט אַלץ אָפּגעטון גיך און גוט, און צו בריינדעלעס צופרידנהייט, וואָס זי האָט אים באַוויזן, איז גאָר קיין גבול נישט געווען.

— אַ מאַנסביל אין שטוב,—האָט זי געזאָגט,—איז טאַקע אַ ליכט אין שטוב! ביי אַלע מיינע גוטע פריינט זאָלן זיין מאַנסלייט אינדער־היים, און ווער עס ווינטשט מיר בייז, זאָל זיין אַליין, ווי אַ שטיין. און נישט האָבן דעם נחת פון יום-טוב, וואָס מען האָט, ווען אַ מאַנס־ביל איז דאָ צוצוהעלפן און צוצוגרייטן אַלץ, וואָס מען דאַרף!

הערשעלע האָט זיך שוין אַזוי היימיש דאָ געפילט, אַז אַפילו, ווען מירעלע איז געקומען, האָט ער זיך נישט מער געשעמט אין דער מוטערס קעגנוואַרט מיט איר צו רעדן.

— דאָס האָט איר דאָ אַלץ אַזוי שיין פאַריכט? — האָט מירעלע אים געפרעגט אין דער מוטערס קעגנוואַרט.

—איך !—האָט ער מיט אַ היימישן טאָן געענטפערט.

—קענט איר טאַקע נישט ! קומט אהער, וועל איך אייך ווייזן, ווי מען דאַרף דאָס אַלץ צושטעלן.

און תיכף האָט זי טאַקע איבערגעשטעלט אַלץ, וואָס איז אויפן טיש געשטאַנען.

—נו, איז נישט אַזוי בעסער און שענער?—האָט זי קאָקעטיש גע־פרעגט.

—פאַל ביי זיך נישט אַראָפּ, הערשעלע,—האָט אים בריינדעלע געטרייסט,—דערפאַר קענסטו טויזנט מאָל מער לערנען פאַר איר!

—מאַמעשי, דו וואָלסט וועלן, הערשלע זאָל מיט מיר כאַפּט חומש

לערנען!—האָט מירעלע געפרעגט.

— ווען, מיין טאָכטער, האָט ער צייט דערצו?

— פסח, מאַמעשי! וועסט זען, איך וועל לערנען... איך וועל לערנען חומש! איר וועט לערנען מיט מיר, הערשעלע?—האָט זי זיך צו אים געווענדט.

— מיט פאַרגעניגן!

— נו, גוט, אָפּגעמאַכט. מאָרגן הייבן מיר אָן!—האָט זי פריילעך געזאָגט.—איך בין ווערט, איר זאָלט מיט מיר לערנען... איך האָב פאַר אייך איינגעקויפט אַלץ, וואָס איר דאַרפט... נאָר אַ היטל וועט איר מוזן אַליין קויפן!

מיט די ווערטער האָט זי פאַנאַנדערגעבונדן דאָס פּעקל, וואָס זי האָט געבראַכט, געוויזן דער מוטער די בלומען, וואָס זי האָט פאַר איר געקויפט צום נייעם צעפּציק, אַ נייע קרוזשעווע אויפן האַלדז און נאָך אַזעלכע קליינינקייטן, און אַלץ פאַר „שפּאָט-ביליק".

— צו וואָס דאַרף איך דאָס? אַבי געלט אויסגעבן!—האָט ברײנדעלע געטענהט. — זי מיינט באמת, אַז די מאַמע אירע איז נאָך אַ יונג ווייבל!

— ביי מיר, מאַמעשי, ביזטו נאָך יונג און שיין!—האָט איר מירעלע געענטפערט.—לעב מיר נאָך הונדערט און צוואַנציק יאָר... פאַר וואָס זאָל איך פאַר דיר זשאַלעווען, אַז דו זשאַלעוועסט פאַר מיר נישט!

— אַ דאַנק דיר, מיין טאָכטער, וואָס דו פאַרשטייסט כאָטש, ווי דיין כּבוד מען צו שעצן!—האָט די מוטער צופרידן איר קינד געדאַנקט, און האָט זיך שוין נישט צוגעקוקט מער צו די איבעריקע קליינינקייטן, וואָס זי האָט דאָ נאָך אָנגעקויפט.

י״ג.

אין בית-המדרש צו מעריב האָבן הערשעלעס חברים אים אין די נייע קליידער כמעט נישט דערקענט. ער אַליין האָט זיך אויך גאָר אַנדערש איצט געפילט. זיין האַרץ איז עפּעס ווי זיכערער געוואָרן אין יין גליק. די נייע קליידער האָבן אים ווי צוגעשריען: „מיר זענען עדות, אַז דו ביזט נישט געבוירן אין דעמזעלבן מזל פון דיינע אָרעמע חברים! דו ביזט נישט גלייך צו זיי!..״ דערנאָך האָט אים באַנגעטון, קוקנדיק אויף זייערע אָרעמע קליידער. ער האָט זיך אַליין גליקלעך געפילט און האָט זיי אויך געוואָלט גליקלעך זען.

זיי האָבן זיך אַרומגעקליבן, מיט קנאה געקוקט אויף אים, באַטראַכט און געשאַצט די נייע בגדים פון אויבערשלאַק ביזן אונטערשלאַק, און האָבן אים „תתחדש״ געזאָגט. אַפילו דער סלוצקער האָט אים צוגעווונטשן: „געזונטערהייט צוצורייסן!״ און האָט אים דערציילט, אַז ער וועט עסן ביי ברוכן די ערשטע טעג יום-טוב.

— צדיק מצרה נחלץ ויבא אחר תחתיו!—האָט דער ווילנער דערויף באַמערקט מיט דער נוסח פון גמרא.—איצט, הערשעלע, דאַרפסטו פאַר ברוכן זיך שוין נישט היטן, דו ביזט שוין ביי אים, ווי מיר דאַכט, לאחור יאוש!

— ברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו ישלים אתו! ווייל גאָט באַגליקן אַ מענטשן, מאַכט ער פון זיינע פיינט אויך פריינט! — האָט נאָך איינער באַמערקט.—דו וועסט זען, הערשעלע, ברוך וועט דיר נאָך

אויך אַ גוטער פריינט בלייבן!.. הערשעלע האָט זיך נאָכגעפרעגט, ווי אַזוי איז דאָס געשען, וואָס ברוך האָט עפּעס פלוצלונג צוגענומען דעם סלוצקער אויף יום-טוב.

— פשוט, אַוודאי צען מאָל איז ברוך היינט געווען פרעגן דיך, האָט אים איינער פון זיי דערציילט, איך האָב אים געזאָגט: הערשעלען בעטן אַלע, בעת דער סלוצקער בעט קיינער נישט! עס וואָלט אַ יושר זיין, ר׳ ברוך,—האָב איך כמשיח לפי תומי אַ זאָג געטון.— איר זאָלט דעם סלוצקער צונעמען כאָטש אויף די ערשטע טעג. און קוים האָב איך עס אויסגערעדט, האָבן אַלע מחזק געווען מיין בקשה... ברוך האָט קיין ברירה נישט געהאַט און האָט צוגערופן דעם סלוצקער און אים געבעטן צו זיך צו די סדרים! וואָס דאַגהסטו? זאָל דער סלוצקער נאָר האָבן אַ דריסת הרגל ביי אים, נישקשה, עס וועט שוין רעכט ווערן!..

הערשעלען האָט אפילו די געשיכטע הנאה געטון, אָבער דאָס האַרץ האָט געפּילט ברוכס כעס און דעם עגמת-נפש פון זיין געזינד, אַז זיי ווען, אַנשטאָט אים, דערזען גאָר דעם סלוצקער אַריינקומענדיק.

באמת האָט זיך ברוך נאָך נישט מייאש געווען. ער האָט צוגענומען דעם סלוצקער, ווייל הערשעלעס חברים האָבן פאַר אים געבעטן. „און נאָך דריי און נאָך פיר ישיבה-בחורים וועל איך צונעמען צו מיר אויף פסח, הערשעלע אָבער מוז ביי מיר זיין!”—האָט ער ביי זיך אָפּגעפּסקנט.—„אַזוי לאַנג קרענקט ברײַנדעלע, ווי לאַנג זי וועט פון איר היילן פאַרגעניגן וועגן מיר מיין יום-טוב נישט פאַרשטערן... אַ נייע גוואלטע האָט זי זיך געפונען אויף אים! מיר וועלן זען!”

און ווי ער האָט נאָר צו מעריב הערשעלען דערזען, איז ער ווידער צוגעשטאַנען צו אים, ער זאָל מיט אים גיין אַהיים.

— וואָט האָסטו צו מיר, הערשעלע?—האָט ברוך געטענהט.—האָב איך דיר ווען שלעכטס געטון? האָט מיין ווייב אָדער ווער פון מיין געזינד דיר, חלילה, ווען פוגע בכבוד געווען? פאַרוואָס זאָלסטו מיר דעט עגמת-נפש אָנטון און נישט גיין צו מיר, ווען איך בעט דיך אַזוי?

—איך האָב צו אייך און צו אייער געזינד גאָרנישט, ר׳ ברוך,—האָט הערשעלע זייער גערירט געענטפערט. — אדרבה, איך וועל אייער

חסד און פריינטשאפט קיינמאָל נישט פאַרגעסן.. אָבער ברײנדעלע האָט מיר אויך קיינמאָל פוגע בכבוד נישט געווען, זי האָט מיר טובות געטון און איז מיך מקרב... זי האָט דאָך מיך פאָרט פריער געבעטן.. ווי זאָל איך איר אַזוי פוגע בכבוד זיין און נישט גיין צו איר, נאָכדעם, ווי איך האָב איר צוגעזאָגט!..

— זי איז אָבער נישט גלייך צו מיר,—האָט זיך ברוך אָפּגע-רופן.—זי מיינט פשוט: אַ באַקאַנטן מענטשן צו די סדרים צו האָבן.. איך מיין דאָך אָבער עפּעס אַנוערש!.. דו ביזט דאָך קיין קינד נישט... מען דאַרף דיר נישט לייגן אַ פינגער אין מויל... זאָג אַליין, האָט עס אַ פּנים, אַז דו זאָלסט ביי מיר יום-טוב נישט זיין? נו, קום שוין!

און נישט וואַרטנדיק מער אויף זיין תשובה, האָט ער אים אַ ציִ געטון צו דער טיר, כאָטש מען האָט נאָך דעם לעצטן קדיש נישט אָפּגעזאָגט.

—ר׳ ברוך, איבער געוואַלד וועל איך מיט אייך נישט גיין!—האָט הערשעלע אַ זאָג געטון, ווי אין כעס, און זיך אַרויסרייסנדיק פון ברוכס שטאַרקער האַנט, איז ער אַנטקעגנגעגאַנגען דעם ראש-ישיבה, וואָס איז אין דער מינוט צוגעקומען צו זיי.

ברוך איז עפּעס אָפּהענטיק געוואָרן, אַז ער האָט דעם ראש-ישיבה דערזען.

— גוט יום-טוב, רבי!—האָט הערשעלע באַגריסט זיין טרייען רבין.

— גוט יום-טוב, גוט יאָר!—האָט דער ראש-ישיבה געענטפערט זייער פריינטלעך, באַטראַכט אַ ביסל די נייע בגדים און אים „תתחדש" געזאָגט.—עפּעס טייטשיש אַ ביסל,—האָט ער באַמערקט,—נאָר עס שאַדט נישט, אַל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו.

— דער שניידער האָט אַזוי געניייט, איך האָב אים קיין דעה נישט געזאָגט,—האָט זיך הערשעלע פאַרענטפערט.

— עס שאַדט נישט, מען וועט נאָך קענען אפשר פאַריכטן..צו-פיל טייטש!

— מיך אַרט עס גראָד נישט,—האָט ברוך באַמערקט.—ער איז אַ יונגערמאַן, מסתמא איז היינט די מאָדע אַזוי! וואָס זאָגט איר, רבי, ער עקשנט זיך דאָך און וויל צו מיר אויף יום-טוב נישט גיין... איז דאָס רעכט אַזוי?

דער ראש-ישיבה האָט שוין פריער געוווּסט, אַז הערשעלע איז געבעטן צו ברײַנדעלען.

— ר׳ ברוך,—האָט ער בנעימות געענטפערט,—איר זאָגט: כּלו שלי. ער האָט בײַ אײַך אַ גאַנץ יאָר אַ טאָג אײַן וואָך געגעסן, איז ער מחויב אײַך כּבוד אָפּצוגעבן און זײַן בײַ אײַך פּסח, און ברײַנדעלע די אַלמנה זאָגט: כּלו שלי! הערשעלע האָט בײַ איר אויך אַ גאַנץ יאָר אַ טאָג געגעסן, איז ער מחויב איר כּבוד אָפּצוגעבן און זײַן בײַ איר פּסח—נו, איז אַזוי: ווען הערשעלע וואָלט געווען אַ חפץ, אַ טלית, למשל, ווי די שאלה קומט פֿאָר אין דער גמרא—וואָלט איך פּסקענען יחלוקו. טיילט זיך: נעמט איר איין העלפֿט, און איין העלפֿט זאָל ברײַנדעלע נעמען. ווי איז אָבער דער דין, אַז הערשעלע איז נישט אַ טלית, נישט אַ חפץ, וואָס מען קען צעטיילן, ווי דען? ער איז אַ מענטש, מיט איין גוף, מיט איין נשמה און ער קען נישט זײַן בײַ אײַך און בײַ איר אין איין שעה און אין איין צײַט, מוז מען טאַקע פּסקענען: כּל הקודם בו זכה בו! דאָס הייסט: ווער עס האָט אים פריער געבעטן, האָט דעם זכות, ער זאָל צו אים גיין. איר, דאַכט זיך מיר, זענט דאָך אַליין מודה, אַז ברײַנדעלע האָט אים טאַקע פריער געבעטן.

— דאָס איז גמרא... איך האָב קיין גמרא נישט געלערנט,—האָט זיך ברוך אָפּגערופֿן.—איך ווייס פּשוט, אַז ברײַנדעלע מיינט עפּעס אַנדערש און איך מיין עפּעס ווידער אַנדערש... איר ווייסט דאָך... מיר האָבן דאָך גערעדט!

— ווער הייסט אײַך מיינען?—האָט דער רבי געפרעגט.—מיינט נישט... מאַלע, וואָס אַ מענטש מיינט—איך מיין אויך און הערשעלע גופא מיינט אויך... היינטיקע וועלט, ווער קען ווען אַ דעה זאָגן? איך האָב אים אויך געבעטן צו זיך אויף יום-טוב, און, דאַכט זיך, אַז אַ רבי האָט מער זכות... פונדעסטוועגן, אַז ער האָט מיר געזאָגט, אַז ברײַנדעלע האָט אים פריער געבעטן, האָב איך פֿאַרשטאַנען, אַז אים איז בײַ איר מער ניחא צו זײַן, פֿאַרגין איך אים... אַ מענטש ברויך צו טון אַלץ, וואָס ער טוט, ברצון און נישט באונס!.. נייטן דיך, הערשעלע, קען קיינער נישט!.. גיי געזונטערהייט צו ברײַנדעלען, ווו דיר איז ניחא, און קום גלאַט אַרײַן צו מיר יום-טוב בײַטאָג, וועסטו מײַן גאַסט זײַן!

— רבי!—האָט הערשעלע, גערירט פֿון רבינס רייד, אויסגעשריִען

און נישט געקענט ווייטער אַ וואָרט אויסרעדן.

— לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך, פי כבר רצה האלקים את מעשיך! — האָט דער ראש-ישיבה געענטפערט מיט אַ פסוק און אים זיין האַנט געגעבן.

וואָלט זיך הערשעלע נישט געשעמט, וואָלט ער די סרייע האַנט צו זיינע ליפּן צוגעטראָגן און מיט טויזנט קושן באַדעקט... ער האָט אין זיין רבינס רייד דעם פאָרוווּרף גופא פאַרשטאַנען, אָבער אויך זיין מחילה און אמתע טרייהייט פאַרשטאַנען.

— נו, און צו מיר וועסטו גאָר אַ גאַנץ יום-טוב אפילו אויף ברכה נישט אַריינקומען? — האָט ברוך געפרעגט.

— פאַרוואָס נישט, ר׳ ברוך? אַז איר בעט מיך, איז דאָס ביי מיר אַ גרויסער כבוד!

— בעט איך דיך טאַקע, קום אַריין מאָרגן אויף ברכה. אַז דו וועסט זיין ביי אונדז, וועלן מיר שוין זען!

— אַ גוטן יום-טוב!

— אַ גוט יאָר! — האָט ברוך געענטפערט, צוגערופן דעם סלוצקער און אַוועק אַהיים. „עס איז נאָך נישט פאַרלוירן,“ — האָט ער ביי זיך געטראַכט. — „איך בין אַליין שולדיק. איך האָב אים פאַראַכטאָגן, פאַר צוויי וואָכן שוין באַדאַרפט בעטן... ברייגדעלע האָט אים באמת פריער געבעטן... אַ רעכט, אַ מצווה אויף מיר!“

ברײַנדעלע האָט שוין געוואַרט אויף איר סדר-אָפּריכטער, און אַז ער איז ענדלעך אַריינגעקומען, אויסגעפּוצט און אויפגערעגט פון דעם לעצטן געשפּרעך מיט ברוכן און מיט דעם ראש-ישיבה, האָט ער אַזוי שיין געשיינט, אַז זי האָט אים כמעט נישט דערקענט.

— דו מוזט שוין רייך ווערן, הערשעלע! — האָט זי געזאָגט. — דו שיינסט.. איך האָב דיך נישט דערקענט, ווי דו זעסט מיך אַ יידישע טאָכטער...

— ער איז שוין רייך געוואָרן! — האָט מירעלע מיט חן באַמערקט. — קומט שוין צום סדר! — האָט זי זיך צו אים געווענדט.

כדי די מוטער זאָל נישט באַמערקן, ווי זי איז רויט געוואָרן פון פרייד און ליבע, אַז זי האָט אים איצט אַזוי שיין דערזען, איז זי מיט אים אין זאַל אַריין. דאָ האָבן אַלע לאָמפּן געברענט, און אַ מענגע שטראַלן פון די געבענטשטע ליכט, אין גרויסע זילבערנע לייכטער, האָבן אָפּגעשיינט אויף די טייערע קריסטאָלענע גלעזער, פלעשער און

זילבער-באַגולטע כּלים, וואָס זענען אויפן טיש אויסגעשטעלט געוואָרן צוליב דערדאָזיקער נאַכט פון פּסח.

ברײַנדעלע האָט אים די הסבה-בעט אויבענאָן אָנגעוויזן, און האָט זיך אַליין געזעצט אויף אַ ווייכער שטול פון זיין רעכטער זייט. מירעלע האָט זיך קעגן דער מוטער געזעצט, ביי אַ ברעג טיש. אַנטקעגן הערשעלען איז געזעסן דאָס דינסטמיידל און אָנגעקוואָלן, קוקנדיק אויף איר גוטער פריילן, וואָס שיינט איצט פון גליק.

מירעלע האָט די כּוסות אָנגעגאָסן און הערשעלע האָט אָנגעהייבן דעם קידוש מיטן געוויינלעכן ליבן סקאַרבאָוון ניגון. ברײַנדעלען האָט זיך געדאַכט, אַז די שטימע האָט זי שוין אַמאָל געהערט, דאָס שטייגערל איז איר באַקאַנט .. זי האָט אין דער מינוט יענע צייט דערמאַנט, ווען זי איז אַ כּלה געוואָרן און האָט צום ערשטן מאָל פּונקט אַזאַ קידוש געהערט פון איר דעמאָלט געליבטן חתן... פּונקט אַזוי, דאַכט איר, האָט ער געשיינט... פּונקט אַזוי האָט זיין שטימע געקלונגען... „אַך, ווי גליקלעך איז זי דאַמאָלט געווען... און איצט-איצט שוין אַן אַלמנה... ער איז שוין לאַנג אין דער ערד... ווי גיך עס דרייט זיך אַ וועלט אייבער.״ זי האָט אויף איר מירעלען אַ קוק געטון. זי האָט געמיינט: מירעלע פילט עס געוויס אויך אַזוי, ווי זי. נאָר מירעלע האָט גאָר פאַרגעסן צו טראַכטן איצט פון דעם, וואָס איז אַמאָל געווען... זי האָט נאָר שטילערהייט מיטגעזאָגט און געזונגען די ווערטער פון קידוש גלייך מיט הערשעלען. ברײַנדעלע האָט אויך אויף הערשעלען אַ קוק געטון און עפּעס אַ געדאַנק איז איר דורכן קאָפּ אַדורכגעפלויגן. נאָר זי האָט זיך כּמעט פאַר זיך אַליין פאַרשעמט, וואָס איר קאָן איינפאַלן!.. כּדי דעם געדאַנק פון זיך צו פאַרטרייבן, איידער מירעלע וועט אויף איר באַמערקן, האָט זי דעם כּוס צוגעטראָגן צום מויל, אויסגעטרונקען און געזאָגט:

—זייער גוטער ווײַן! עס טוט מיר אַ הנאה... מיטן ווײַן האָב איך היי-יאָר געטראָפן.

דערנאָך איז הערשעלע ווידער טייער געוואָרן ביי איר איבער זיין הגדה זאָגן. ברײַנדעלע האָט זיך אין דער עברי געשלעפּט, צופּוס געגאַנגען און פאַרשפּעטיקט זיך שטענדיק, בעת איר מאַן, עליו השלום, און אירע אַלע סדר-אָפּריכטער ביז איצט האָבן חי אויף עקסטרע-פאָסט אין דער הגדה זיך געיאָגט... זי פלעגט תּמיד פון הינטן בלייבן... נישט אויפצוהאַלטן די מאַנסלייט, און נאָכמ:ר, זיי זאָלן אירע גרייזן

נישט דערהערן, האָט זי שטענדיק געמוזט איבעריהיפּן גאַנצע שטיקער, און אפילו דאָס ביסל, וואָס זי האָט יאָ געזאָגט, איז אויך געווען אײן אײלעניש. זי האָט דעם רעכטן טעם פון דער הגדה קײנמאָל נישט געפילט... דעם רבונו של עולם נישט שולדיק צו בלײבן, פלעגט זי אויף מאָרגן בײטאָג, נאָכן שלאָף, זיך נעמען פונדאָסנײ, און אָפּזאָגן די גאַנצע הגדה פון „עבדים היינו" ביז „חד גדיא"—הײנט זאָגט הערשעלע מיט אַזאַ זיסן ניגון. איר דאַכט זיך, אַז דער ניגון פאַרטײַטשט די ווערטער... זי הערט און זי פאַרשטײט יעדעס וואָרט. ער יאָגט זיך נישט. דאָס העלדזל איז גרינג. ווי אַ פײגעלע... רײן, ווי פּערל, קומען די ווערטער אַרויס. זי ווײסט, ווו ער האַלט, און זי האָט נאָך צײַט צו דער סטאַציע אָנצוקומען, אײדער די הגדה-פּאָסט גײט ווײַטער אַוועק.

מירעלע האָט מיט אים וואָרט אין וואָרט געזאָגט, געצויגן דעם ניגון אין זײן טאָן, נאָר צו דער סטאַציע איז זי פריער אָנגעקומען, און איז גליקלעך געווען, אַז הערשעלע האָט דעם פּינאַל אויסגעלאָזן אין דעמזעלבן טאָן, וואָס זי האָט אים פאַרגעזונגען.

אויך דאָס דינסטמײדל האָט הנאה און זאָגט נאָך אויסנווײניק די אומפאַרשטענדלעכע הגדה-ווערטער, קוקט באַלד אויף מירעלען, באַלד אויף הערשעלען און ווינטש זײ אין האַרצן: „איבעראַיאָר אויך אַזוי זיצן, ווי התן-כלה... מירעלע דאַרף גאָר קײן שענערן חתן נישט!.."

— אַ דאַנק דיר, הערשעלע. וואָס דו האָסט זיך נישט געאײַלט אַזוי!—האָט ברײנדעלע נאָך דעם צווײטן כוס אים באַדאַנקט.—ווײסטו, מיר וואָלט נישט מיאוס געוואָרן נאָך צווײ שעה זיצן און זאָגן... איך האָב אמת הנאה געהאַט.

—זעסטו, מאַמעשי, אַז דו פאָלגסט מיך, האָסטו קײנמאָל קײן חרטה נישט!—האָט זיך מירעלע אָפּגערופן.—דו האָסט דאָך אַן אַלטן יידן געוואָלט בעטן צו די סדרים!

און מיט די ווערטער האָט זי, ווי אַ לוסטיק קינד, אָנגעהײבן נאָכמאַכן, ווי דער אַלטער ייד האָט פאַראַיאָרן די הגדה געזאָגט, אָבער אַזוי גוט קאָפּירט, אַז ברײנדעלע אַלײן האָט זיך פאַרקײכט פון לאַכן.

— מען טאָר נישט, מײן טאָכטער, פון אַן אַלטן מאָן לאַכן!—האָט ברײנדעלע געזאָגט.—דו וועסט אויך אַמאָל אַלט ווערן... דײן מאַמע איז שוין אויך אַן אַלטע יידענע.

— נײן, מאַמעשי, דו ביזט יונג, דו ביזט שײן!—האָט זיך מי-

רעלע אַ וואָרף געטון אויף דער מוטערס האַלדז מיט קושן און מיט אומגעוויינלעכער צערטלעכקייט.

צום עסן האָט ברײַנדעלע איר צעפרידנקייט אים נאָכמער אַרויסגעוויזן. דעם בעסטן חלק פיש און פלייש האָט זי אים דערלאַנגט, און איז צוגעשטאַנען, ער זאָל נאָך און נאָך עסן. מיט אַ צערטלעכקייט פון אַ מוטער האָט זי אים דאָס פלייש און עוף צעשניטן, און פשוט נחת געקליבן, וואָס ער עסט. זי איז ווי פאַרליבט געוואָרן אין אים און האָט גישט באַמערקט, מיט וועלכע ליבע בליקן איר מירעלע קוקט אויף אים, מיט וועלכע שעמעוודיקע שמייכעלעך ער ענטפערט אויף איר קוק, און מיט וואָס פאַר אַ גנבישן באַוווסטזיין זעט עס דאָס דינסטמיידל צו, און קוועלט פון נחת.

צו דער אַנדערער העלפט סדר איז שוין ברײַנדעלע שלעפעריק געווען. דער ווײַן פון די כוסות, דאָס עסן און דערצו די זיסע שטימע פון די יונגע קינדער, וואָס איז נאָך איצט פרישער און קלערער געוואָרן, האָבן אַ שלאָף אויף איר אַרויפגעוואָרפן און זי האָט אײַנגעדרעמלט אויפן ווייכן שטול זיצנדיק. מירעלע האָט אַ ווונק געגעבן דעם דינסטמיידל, זי זאָל באַלד אויסבעטן די בעטן, און האָט גענומען די מוטער אַרײַנפירן אין שלאָפצימער. ברײַנדעלע האָט זיך אויפגעכאַפּט, נאָך געמאַכט אַ פאַרשלאָפענע ברכה אויפן לעצטן כוס, אַ זופּ געטון, געזאָגט: „לשנה הבאה בירושלים!” אָנגעווונטשן איר גוט קינד: „איבעראַיאָר לעבן דעם אמתן באַשערטן אַזוי דעם סדר אָפּריכטן און אירע אויגן זאָלן עס נאָך זען!” און איז אין איר שלאָפצימער אַרײַן.

איצט האָט זיך ערשט דער רעכטער קאָנצערט אָנגעהייבן. מירעלע האָט „אַדיר במלוכה בחור כהלכה” געזונגען מיט דעם ניגון, וואָס זי פלעגט אַמאָל, זיצנדיק אויפן פאָטערס שויס, מיט אים זינגען. הערשעלע האָט אויך נישט געשוויגן און האָט שטייגערלער, פאַנטאַזיעלעך און אַזוי האַלדז-אַרבעט אויסגעזונגען, נישט געפילט מער זײַן פרעמדקייט, זײַן עלנט... ער זינגט פאַר מירעלען, וועלכע פאַרשטייט אים און טרעפט אים אין טאָן אַרײַן. און עס איז ווירקלעך אַ ווונדערלעכער קאָנצערט געווען, לײַדער נאָר פאַר אײַנאונאײַנציקן צוהערער, פאַרן דינסטמיידל, וואָס האָט אפילו די העזה נישט געהאַט בראַוואָ צו פּאַטשן.

ענדלעך איז שוין „הקדוש ברוך הוא געקומען און האָט געקוילעט דעם מלאך-המות, וואָס ער האָט געקוילעט דעם שוחט...” און צו

זאָגן איז שוין נישט געווען וואָס.

— מיר ווילט זיך גאָר פו טיש נישט אַוועקגיין, חערשעלע! — האָט מירעלע געזאָגט. — איך וואָלט היינט אַ גאַנצע נאַכט יאָג און זינגען, ווי קאָן מען איצט שלאָפן גיין!

— לאָמיר זאָגן שיר השירים! — האָט הערשעלע אַן עצה געגעבן, און האָט באַלד אַריינגעטראָגן אַ חומש מיט תרגום אשכנז, אויפגעעפישט שיר השירים, און האָט אָנגעהייבן זאָגן מיטן ניגון פון די טראָפ.

כאָטש ער האָט געוווּסט, אַז אַלע שירים זענען קודש און שיר השירים איז קודש קדשים, און כאָטש ער האָט גאָר קיינמאָל אַנדערש נישט געקלערט, אַז שולמית מיינט מען די כנסת ישראל, פונדעסטוועגן האָט ער געפילט, אַז היינט זענען די ווערטער אָנגעמאָסטן צו זיין שולמית, צו מירעלען, וועלכע זיצט ביי זיין זייט און זאָגט גלייך מיט אים... מירעלע האָט זיך אַלץ נענטער צוגערוקט צו אים, אירע ברענענדיקע באַקן צוגעדריקט צו זיינע... ער פילט איר הויך, איר קלאַפט דאָס האַרץ, אים קלאַפט אויך דאָס האַרץ... ווער איז אַזוי שיין, אַזוי ליב, ווי זי!.. די הייליקע ווערטער פון שיר השירים מונטערן אים באָכמער אויף, און צו איר זאָגט ער: הנך יפה רעיתי, הנך יפה, עיניך יונים מבעד לצמתך... זי עפענט אירע שיינע אויגן, קוקט אויף אים מיט ליבע, ער קוקט אויך אויף איר און זאָגט: „כחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה!" ער זאָגט ווייטער און פילט צום ערשטן מאָל אַ באַשטעטונג פון די ווערטער, וואָס ער זאָגט. ער גייט זיי שטיל פאַרביי און זאָגט ווייטער מיט אַ באַגייסטערונג: — „אתי מלבנון כלה, אתי מלבנון תבואי!" — ער פאַרגעסט זיך ווער און ווו ער איז. אים דאַכט, ער איז מיט איר אין ירושלים, ער נעמט זי פאַר דער האַנט אָן און פירט זי, דאַכט אים, אויפן לבנון. תשורי מראש אמנה, קוק מירעלע, אַראָפּ פון הויכן באַרג אמנה, מראש שניר וחרמון, פון די שפּיציקע בערג שניר און חרמון, ממעונות אַריות, פון דאָרט ווו לייבן וווינען, מהררי נמרים, פון די בערג ווו די טיגערס זענען!.. און מירעלע לייגט איר קאָפּ אַוועק אויף זיין אַקסל, קוקט אים אין די אויגן אַזוי ליב און רירנדיק... דאָס האַרץ הייבט אים אָן צו קלאַפּן, שוואַכער ווערט די שטימע זיינע און מיט ווייטוט זאָגט ער: — „לבבתיני אַחותי כלה!" — דו האָסט מיין האַרץ גענומען, שוועסטער-כלה!... לבבתיני באחת מעיניך, מיט איין ליבן קוק דיינעם נעמסטו דאָס האַרץ מיינס...

באחד ענק מצ־וניך, מיין לעבן גיב איך אַוועק פאַר איין שניר׳ל פנינ[illegible] וואָס איז אויף דיין שיינעם האַלדז!..״

—„מי יתנך כאח לי!״—זינגט מירעלע.—„זיי מיר, הערשעלע, אַ ברודער... אַ ברודער פון איין מוטער זיי מיר!—דאַכט זיך אים, זאָגט זי.—„אמצאָך בחוץ״, אינמיטן גאַס איך זאָל ד ך טרעפן, אשקך גם לא־יבוזו לי... זאָל איך מעגן דיר אויפן האַלדז פאַלן, קושן דיך, הערשעלע, און קיינער זאָל ־יך נישט באַרעדן...

—„השבעתי אתכם בנות ירושלים!״ איך באַשווער דיך, מירע־לע, דו שיינע טאָכטער פון ירושלים, „ומה תעוררו את האהבה,״ וועק נישט מער די ליבע... זי ברענט שוין אַזוי אויך אין מיר... וואַסערן קאָנען זי נישט לעשן און טייכן זענען פאַר איר נישט גענוג!...

אין דעם קומט אַריין דאָס דינסטמיידל, זאָגט זיי אָן: עס האָט שוין איינס אַ זייגער געשלאָגן. זי האָט קוים אַ קריסטין געקריגן די לאָמפּן אויסצולעשן.

—אַ גוטע נאַכט, הערשעלע!—זאָגט מירעלע און דריקט אים די האַנט.

—אַ גוטע נאַכט, מירעלע!—ענטפערט ער, קוים דאָס וואָרט אַרויס־רעדנדיק.

און אַז דאָס דינסטמיידל איז אַרויס, בלייבט נאָך מירעלע שטיין ביי דער טיר פון של פצ מ.ר. ז.ג. אי— נאָכאַמאָל: „אַ גוטע נאַכט!“ און ווערט פאַרשוונדן.

יד.

אויף מאָרגן האָט הערשעלע הלל געזאָגט פאַרן עמוד. מאַנסליית האָבן התפעלות געהאַט, און די ווייבער האָבן די אויגן ארויסגעקוקט דורך די פאַרהאָנגענע פענסטערלעך פון ווייבערשול, און אַלץ געפרעגט: „ווער איז דאָס? ווער דאַוונט עס?"

— דאָס איז דאָך מיין הערשעלע! —האָט זיך ברײינדעלע אָפּגע-רופן.

— וואָס הייסט אייער הערשעלע? —האָט אַ יידענע אַ פרעג גע-טון.

—מיין ישיבה-בחור, וואָס עסט ביי מיר, מיין סדר-אָפּריכטער! —האָט ברייידעלע דערקלערט. —איר האָט אים באַדאַרפט הערן נעכטן דעם סדר אָפּריכטן.

—עס האָט זיך אַ ברילױאַנט געוואַלגערט ביי אונדז אין שטעטל, —האָט איין יידענע אַ זאָג געטון, — זענען אַלע אים פאַרבייגע-גאַנגען. נאָר ברוך דעם קצב האָט גאָט די אויגן געעפנט, און ער האָט דעם ברילױאַנט אויפגעהייבן פאַר זיין קינד! דאַרף מען ביי דעם אויבערשטן קשיות פרעגן, פאַרוואָס קומט אים אַזאַ גדולה?

—ווייס איך, וואָס איר רעדט! —האָט זיך ברײינדעלע אָפּגערופן. — אַ נעכטיקער טאָג... ער איז אַ באַלעבאַטיש קינד פון דערהיים, האָט פעטערס און מומעס רייכע. באַלד לאָזן זיי אים, ווען ער זאָל אפילו וועלן, בפרט, אַז ער וויל גאָרנישט הערן און געדענקען פון ברוכן.

ברוכס ווייב איז אויך געווען אין שול און האָט זיך אויך באַרימט, אַז דאָס איז איר הערשעלע. זי האָט זיך נאָר באַקלאָגט אויף די שלעכטע צינגער, וואָס האָבן נישט וואָס צו טון, מער נישט, ווי אין פרעמדע עסקים זיך אַריינצומישן, און פאַרגעניגן איר שרדפייגען דאָס גליק נישט, וואָס דער אויבערשטער אַליין האָט איר צוגעשיקט.

און ברוך אַליין האָט אויך הערשעלעס הלל געהערט און דעם רושם געזען, וואָס דער הלל האָט אויף דעם גאַנצן עולם געמאַכט. נאָר אים האָט עס נישט געפרייט, פאַרקערט, אים האָט דאָס האַרץ וויי געטון, וואָס מען לויבט הערשעלען אַזוי, גלייך ווי מען וואָלט מיט דעם געוואָלט זיך רייצן מיט אים, אים שיטן זאַלץ אויף זיינע ווונדן. דאָס האַרץ האָט אים געזאָגט, אַז הערשעלע איז נישט פאַר זיין קינד. וואָס אַ טאָג, דאַכט זיך אים, שטייגט ער אין מקח, וואָס אַ טאָג ווערט ער גרעסער, און וואָס מער עס הייבט אָן הערשעלעס מזל צו שיינען, אַלץ מער, דאַכט זיך אים, פאַלט דאָס מזל פון זיין קינד, און ער ציטערט פאַר דעם געדאַנק: „טאָמער איז הערשעלע באמת נישט דער באַשערטער. טאָמער האָט בריינדעלע אַ מחשבה אים צו פאַרהאַלטן פאַר איר געראָטענער בת-יחידה?.. פאַרוואָס נישט? עפּעס וואַלגערט זיך אַזאַ הלל?.. מיט בריינדעלען שטיין אויפן טאָרג קען איך נישט!..״—האָט ער ביי זיך געקלערט און איז היינט ווידער אַוועק אַהיים אַליין אָן הערשעלען.

—צו וואָס טויגסטו, שטיק צרה מיינער!—האָט ברוכס ווייב געשריען, אַז זי האָט איר מאַן ווידער דערזען אַריינקומענדיק אַליין.—גיי, זע, דיין טאָכטערל האָט שוין קיין אויגן נישט, וויינענדיק... תשעה באב איז ביי איר, נישט פסח... און דעם טאַטן זאָל עס גאָר אַרן!..

—וואָס זאָל איך טון, אַז איר מזל איז אַזוי שווער?-האָט ברוך מיט פאַרדרוס און אין כעס געענטפערט.—זעסט דאָך, גראָד איצט דאַרף זיך אָפּזוכן אַ פעטער אַ רייכער, וואָס שיקט אים געלט אויסצוקליידן זיך, ווי אַ מאַנאַרך... דאַרף גאָט געבן בריינדעלען אַזאַ דעה, אַז זי זאָל גאָר זיין גוואַלטע ווערן... מסתמא איז נישט באַשערט פון גאָט!

די ווערטער ברוכס האָבן זיין ווייב, ווי אַ דונער געטראָפן, דאָס

וואָרט: „נישט באַשערט", איז איר נאָך קיינמאָל גאָר אויפן זינען נישט אַרויפגעקומען.

— האַ, וואָס זאָגסטו? לאָם איך הערן און וויסן אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין!

ברוך האָט איר דערציילט זיין שווער הארץ פון אָנהייב ביזן סוף. זי האָט עס אָבער גאָרנישט געקאָנט באַגרייפן. „סטייטש, ער וויל נישט? סטייטש, ברײַנדעלע האַלט אים צו?" איר איז די גאַנצע געשיכטע פאָרגעקומען, ווי גזלנים זענען אָנגעפאַלן אויף איר און רויבן צו איר ליב קינד אינמיטן טאָג!.. זי קען עס נישט צולאָזן!.. און זי האָט זיך מיטן מאַן אָנגעהייבן קריגן, וואָס ער איז אַזאַ קאַלטער לונג און לעבער, און ביי אים איז דאָס אַלץ רעכט...

ברוך האָט די אומפאַרדינטע זלזולים פון זיין ווייב און די טרערן פון זיין טאָכטער נישט געקאָנט מער אַריבערטראָגן, און האָט פון כעס אַ וואָרף געטון אַ טעלער און צעבראָכן אויף שטיקלעך. עס האָט זיך אָנגעהייבן אַ טומעל. דאָס ווייב האָט געשריען: „ער איז שיכּור!" שרה-פייגע האָט זיך אויך אַריינגעמישט, און האָט געלייזט אַ פּאָר פּעטש פון ברוכס פולער האַנט... אין שטוב איז חושך געוואָרן. קיינער איז מער צום טיש נישט געגאַנגען. דער סלוצקער האָט אין שרעק און איילעניש אָפּגעגעסן, ווי עס איז אַליין, אַוועק צוריק אין בית-המדרש און דערציילט די סומאַטאָכע און דעם נחתדיקן יום-טוב, וואָס ער האָט היינט ביי ברוכן געהאַט.

הערשעלע האָט גאָר קיין צייט נישט געהאַט צו קלערן וועגן דעם, וואָס עס טוט זיך ביי ברוכן. דער ערשטער טאָג יום-טוב איז אים אַוועק אין פאַרגעניגן. ער האָט מיט מירעלען חומש געלערנט, און אים אַליין האָט זיך געדאַכט, אַז ער פאַרשטייט איצט דעם חומש גאָר בעסער, קליגער און אויפגעקלערטער ווי ביזאַהער. ברײַנדעלע איז אויך ביי דער לעקציע געווען, און איר האָט הנאה געטון הערנדיק זיינע דערקלערונגען און זיין באַגייסטערונג, בעת ער רעדט פון דער הייליקער תורה, און וואָס אַ מינוט איז ער איר אַלץ ליבער און טייערער געוואָרן.

— לערן מיט איר, מיין זון, — האָט זי געבעטן, — דערצייל איר די חכמות פון אונדזער הייליקער תורה... זאָל זי וויסן, ווי אַ יידישע טאָכטער צו זיין, אַ פרומע, אַ געלערנטע יידישע טאָכטער, ווי איר גוטער טאַטע, עליו השלום, דיר צו לענגערע יאָר, האָט זיך אין זיי

גאַנץ לעבן געווונטשן! דערפאַר וועט ער פאַר דיר, מיין זון, גאָט בעטן און מיינע אויגן זאָלן נאָך דיין גדולה זען!

נאָר נישט מיט לערנען אַליין זענען זיי אָפּגעקומען. זיי האָבן אויך געזונגען צוזאַמען, און פאַרנאַכט מיט דער מוטער שפּאַצירן געגאַנגען. לייט האָבן געקוקט, זיך געוווּנדערט, גערעדט און אָנגעהייבן דערציילן בסוד סודות מעשיות נישט געזעענע, נישט געהערטע, נאָר גלאַט אַזוי, ווייל די סברה איז מחייב...

ברײַנדעלע האָט אין איר מירעלעס פריינטשאַפט צו אים מער ווי גוטסקייט נישט געזען, און פון לייטישע צינגער נישט געוווּסט.

איז אַמאָל צו רייד געקומען וועגן הערשעלען צווישן אירע געסט, וואָס האָבן איר וויזיטן געמאַכט יום-טוב, האָט זי אים אַליין נישט געקאָנט גענוג אָנלויבן, און האָט אַלץ בתמימות דערציילט: „מיין מירעלע וואָלט פאַר אים אַ זאַק ציבעלע נישט גענומען... זי חלשט נאָך זיינע טריט און פרעגט מיך אַלץ: „פאַרוואָס, מאַמעשי, האָט מיר גאָט אַזאַ ליבן ברודער נישט געגעבן?“—„מיין עלנט קינד!“—פלעגט ברײַנדעלע מיט אַ זיפץ אויסלאָזן,—„אַלץ, נעבעך, אַליין, אַזאַ ברודער וועמען גאָט בענטשט, איז טאַקע אַ נחת און אַ ליכט אין די אויגן!“

נאָר די שוועגערין אירע האָט ברײַנדעלען אַמאָל אָפּגערופן אין אַ זייט און געזאָגט:

— הערסטו, ברײַנדעלע, דיין מירעלע ווייס גאָרנישט, ווי זיך צו באַנעמען מיט אים... איך וואָלט גאָר אויף איר קיינמאָל נישט געגלויבט, ווען מיינע אויגן וואָלטן עס נישט געזען!

— וואָס האָסטו געזען, רבקה?—האָט ברײַנדעלע דערשראָקן געפרעגט.

—שאַ, שרעק דיך נישט,—האָט די שוועגערין באַרויקט,—חלילה, קיין הולטייסטווע נישט געזען... נאָר זי איז דאָך פאָרט אַ מיידל...מיט וועלכע אויגן קוקט זי אויף אים!.. הערסטו, אַ האַרץ פון אַ מיידל איז אַ שוועבעלע, עס דאַרף נישט פיל, עס זאָל זיך, חלילה, אָנצינדן אין אַ העלישן פייער... ווייניק שיין איז ער? קאַרג מעלות האָט ער? וואָס איז, זי האָט קיין אויגן נישט?..

— ווייס איך וואָס דו רעדסט! — האָט זיך ברײַנדעלע אויסגעלאַכט.—ווי מיינסטו, איך קען גאָר מיין מירעלען נישט? צי איך האָב אין איר אַ טעות? וואָס ווייס ער? גאַנצע טעג לערנט ער דאָך, איך

זע דען נישט? ווי אויף אַ ברודער קוקט זי אויף אים... זי ווייס, נעבעך, מיין גאָלד, וואָס איר פעלט... און טענהט אַלץ מיט מיר: מאַמע׳שי, פאַרוואָס איז ער מיר נישט אַ ברודער?

— פונדעסטוועגן, שוועגערין, זאָג איך דיר, דו זאָלסט זיך צוקוקן... ער מעג טאַקע זיין אַ פרום קינד, אַ כשר קינד... צו וואָס אָבער דאַרפסטו, אַז דיין מירעלע זאָל, חלילה, איינמאָל דאַרפן אַ זיפץ טון נאָך אים? צו וואָס טויג דאָס דיר. מען זאָל זאָגן, דו ביזט שולדיק, וואָס ער וויל שוין ברוכס חתן נישט ווערן? הערסטו — לייטישע ציינגער, זאָלן זיי אָפּדאַרן—מען רעדט שוין, וואָס נישט געשטויגן, נישט געפלויגן...

און ווייניק, וואָס זי האָט מיט ברײַנדעלען גערעדט, האָט זי אויך מירעלען פאַרגעהאַלטן, וואָס זי פירט זיך ווי אַ קינד... איר דערציילט, וואָס מען רעדט אין שטאָט אויף איר, און איר דערמאַנט, אַז זי איז אַ מיידל—ביז הונדערט און צוואַנציק—שוין באַלד פולע אַכצן יאָר... „ער איז אַ בחור—טאַקע אַ שייגער מיט מעלות אַ סך, אָבער ווי קומט ער צו דיר?”—האָט זי געזאָגט.—„איז ער צופיל פאַר ברוכס יאַטקע־מויד, וועט זיך געפינען אַן אַנדערע, וואָס איז צו אים גלייך... אָבער צו דיר, מירעלע, ווי קומט ער? פֿע, אַ חרפה, כלעבן, צו רעדן גאָר אַזוינס!”

אין דעמזעלבן טאָג, צו מנחה־צייט, האָט אויך דער פעטער מירעלעס, וואָס איז גבאי און גביר געווען אין דעם בית־המדרש, ווו הערשעלע האָט געלערנט, הערשעלען צוגערופן צו זיך, און אים שטאַרק, שטאַרק אין די אויגן אַנגעקוקט. הערשעלע האָט דאָס פיינלעכע אָנקוקן נישט געקאָנט אריבערטראָגן און ער האָט געוואָלט אַוועקגיין.

— הערשעלע,—האָט דער גבאי געזאָגט,—דו מיינסט, אַז מען שוט אָן אַ נייעם בגד, מעג מען שוין פאַרגעסן, ווער מען איז?

—פונוואַנען ווייסט איר, אַז איך האָב פאַרגעסן, ווער איך בין?— האָט הערשעלע מוט געפונען צו פרעגן.

—פונוואַנען איך ווייס, פרעגסטו?—האָט זיך דער גבאי אָפּגערופן.— לייט זאָגן אַזוי... נאָר איך גלויב זיי נישט... געדענק־זשע, הערשעלע, ווער דו ביזט!.. איך בין מחויב דיר עס צו דערמאַנען... אין עונשין אלאָ מזהירין... פאַרשטייסטו?

און נישט רעדנדיק מער אַ וואָרט, האָט ער צוריק די אויגן אין גמרא אַראָפּגעלאָזן, גלייך ווי גאָרנישט געוועזן.

אין דעמזעלבן טאָג האָבן הערשעלען אויך זיינע חברים מזהיר געווען, ער זאָל זיך היטן פאַר ברוכן.

— ברוך קערט וועלטן! — האָט איינער דערציילט. — היינט נאָכן דאַווענען איז ער געקומען צום גבאי, מירעלעס פעטער, וואָס איך בין ביי אים פסח, און האָט זיך אַ ביסל צעדרשנט אויף טבח-לשון. „אַזאַ שייגעץ, אַזאַ שטיל לעמעלע, דאַכט זיך, — האָט ער געשריען, — האָט גענומען מיין ברילאַנטן קינד און דעם קאָפּ אַראָפּגענומען!.. ליובקעס מיט איר געשפּילט!.. וואָס ווייס זי, ער האָט איר צוגעזאָגט איר חתן צו ווערן, אַז איך וועל עס נאָר צולאָזן... היינט, אַז מיר געפעלט דאָס, און עס קאָסט מיר שוין די געשיכטע געזונט און בלוט, נעמט אַזאַ ביקל, וואַרפט מיר גאָר מיין גוטס אין פּנים... און יעצט פאַרדרייט ער שוין איער פּלימעניצע, ברײינדעלעס בת-יחידה, דעם קאָפּ!.. אַוודאי איז אייער ברײינדעלעס טאָכטער אַ קוראַנטערע סחורה... אָבער דאָס איז דאָך נאָר אויך אויף הולטייסטווע, נישט אויף אַן אמת... טוט מיר טאַקע דאָס האַרץ ווי, פאַרוואָס זאָל עס אים געשוויגן ווערן?!

— נו, און וואָס האָט אים דער גבאי געענטפערט? — האָט אַן אַנדער ישיבה-בחור אַ פרעג געטון, בשעת דהערשעלע איז אַ באַקלעמטער געזעסן און געשוויגן.

— דער גבאי האָט זיך אויסגעלאַכט און האָט געזאָגט: ברוך, דו ביזט שיכור! גיי אַהיים, שלאָף זיך אויס, שטיי אויף און פאַטש דיין מויד אויס אירע ביידע באַקן — זאָל זי ווייטער קיין נאַר נישט זיין!.. און וועסטו פרווון אַ וואָרט אויסרעדן אויף מיין שוועסטערס מירעלען, זאָג איך דיר, וועט דאָס דיר באַקאָם אַרויס... און גיי דיר, פונוואַנען דו ביזט געקומען!

— אָבער ברוך איז נאָכמער אין כעס געוואָרן, און האָט געשווירן, אַז פריער פאַר אַלץ וועט ער דיר דעם קאָפּ אַראָפּדרייען. שלאָגן, הערסטו, הערשעלע, דערהרגענען מוז ער דיך! האָט ער געשריען. היט זיך פאַר אים, אַ קשיא אויף אַ טבח!

הערשעלען איז איצט רעכט געוואָרן דעם גבאיס ווערטער, וואָס ער האָט אים פריער געזאָגט, און צו די שטיינער, וואָס האָבן שוין זיין האַרץ געדריקט, איז נאָך אַ שווע־ער שטיין צוגעקומען.

- קומענדיק צו ברײינדעלען אין דעמזעלבן אָוונט, האָט ער אויך מירעלען געפונען אומעטיק און בלאַס, און כאָטש ער האָט קיין טרערן אויף איר געזיכט נישט געזען, האָט זיין האַרץ פאָרט געפילט, אַז זי

האָט היינט געוויינט... ער האָט געוואָלט פרעגן, רעדן, דערציילן, אָבער ברײנדעלע איז אַלץ דערביי געווען און מירעלע האָט צו רעדן נישט אָנגעהייבן.

כאָטש ברײנדעלע האָט אַלע בייזע חלומות אויסגעבעטן צו דער שוועגערינס קאָפּ, „צו איר צונג, צו איר לייב און לעבן!" פאַר די כלומרשט געטרייע רייד, וואָס זי האָט מיט איר אינדערפרי גערעדט, און האָט אַלץ איבערגערעדט: „ביי מיר איז, ברוך השם, קיין שענק נישטאָ... יונקערס גייען נישט צו מיין מירעלען און ברענגען איר קיין מתנות נישט—זי מיינט, איך האָב עס גאָר פאַרגעסן..." פונדעסטוועגן זעגען דער שוועגערינס ווערטער איר פאַרט אין קאָפּ אריין. „זאָל איך אַזוי דאַרפן מורא האָבן פאַר מיינע זינד צייט מיין לעבן,"—האָט זי גערעדט,—„ווי איך ברויך מורא צו האָבן פאַר מיין מירעלען!.. וואָס מיינט דען מיין מירעלע מיט איר צוגעלאָזטקייט צו אים? זיין זינגען האָט זי ליב! איך וועל שווערן, אַז מער קומט איר גאָר אין קאָפּ נישט אריין — טאָ וואָס איז די עוולה? איך אַליין וואָלט אים אויך פאַרן זינגען אַ שטיק נשמה אוועקגעגעבן. פאַר אים, ווידער. וועל איך אוודאי שווערן, אַז ער מיינט גאָרנישט... מען זעט דאָך אין וואָס אַ מענטש ליגט: נאָך אַ ספר און נאָך אַ ספר. ער האָט מיר פאַר אַ גאַנץ פסח דעם גאַנצן ס ים-אַלמער איבערגעקערט. וואָלט מען אים נישט דערמאָנען צו עסן און טרינקען, וואָלט ביי אים רעכט זיין אייביק פון אַלמער נישט אוועקצוגיין! גאָר גלייך צו די אַנדערע בחורים, וואָס טרייבן זיך אום אַ גאַנצן יום-טוב שלינג און שלאַנג!.. צוליב אים איז זי דאָך אַפילו כמעט אַ גאַנצן יום-טוב פון שטוב נישט אַרויס... לערנט און זינגט, און וויל פון די הולטייסקע שפּאַצירענישן גאָרנישט וויסן — ווייס איך, אַבי גערעדט!.. מילא, זי זאָגט: אַ מיידל... אַ בחור... אַ פרעמדער בחור... לייט רעדן—זאָלן זיי שטום ווערן—וואָס אַרט מיך, אַז איך וועל צאַלטונג געבן—אָט לאָם איך יוצא זיין פאַר זיך אַליין!" און זי האָט אַכטונג געגעבן, איין מינוט זיי מער אַליין נישט געלאָזן און די מעגלעכקייט זיי נישט געגעבן זיך אויסצורעדן, וואָס זיי איז איצט נייטיקער געווען, ווי אַלעמאָל.

הערשעלע האָט געפילט, אַז דער קלאָרער הימל איבער זיין קאָפּ איז שוין מיט אַ וואָלקן פאַרצויגן און עס בלאָזן קאַלטע ווינטן און טראָגן נאָך נייע כמאַרעס אָן פון אַלע זייטן צו פאַרשטעלן פון אים

די ליבע זון, וואָס האָט קוים אַ שיין געטון און די שיינע וועלט אים ליכטיק געמאַכט...

מירעלע, פון איר זייט, האָט אָנפאַנגס זיך צום האַרצן גענומען, וואָס די מומע האָט זי אַזוי באַליידיקט מיט אירע ווערטער, און האָט זיך אויסגעוויינט. באַלד אָבער האָט זי באַרעכנט, אַז דערווייל איז גלייכער, זי זאָל זיך מאַכן נישט ווייסנדיק, אַז די מוטער היט זיי... נישט פאַר דער מוטער האָט זי מורא—„ביי איר וועל איך אַלץ פועלן, אָבער מורא האָב איך פאַר מיין פעטער, פאַר מיין מומען!.. נישט מיר וועלן זיי וואָס טון, נאָר אים! ער איז עלנט... ווער וועט זיי אַ וואָרט זאָגן, אַז זיי וועלן זייער כעס צו אים אויסלאָזן!.. אַך, ווען עס זאָל נאָר איצט נישט זיין יום-טוב, וואָלט איך אים שוין אין אַ בריוועלע אַלץ דערקלערן, אים פאַרזיכערן, מיין גאַנצע לעבנסצייט אויף אים טריי צו וואַרטן... זאָל ער נאָר אַוועקפאָרן—פאַר שפּעטער דאגה איך נישט... גאָט וועט שוין אונדז אַ וועג ווייזן!..”

מיט דעם באַשלוס האָט זי אים נאָר אָפּט ליבע טרייסטנדיקע קוקן צוגעשיקט, ער זאָל נישט מיינען, אַז זי איז אויף אים אין כעס. איינמאָל האָט זי אויך די מעגלעכקייט געהאַט אויף גיך אים אַ פּאָר ווערטער צו זאָגן:

—פאַרליר נישט, הערשעלע, מוט און האָפענונג! גאָט איז דער עדות, אַז וואָס מער מען וויל מיך פון דיר אָפּרייסן, אַלץ שטאַרקער ווער איך צוגעוואַקסן צו דיר... זאָרג נישט, מיר וועלן נאָך אונדזערע ליידן דערציילן אין פריידן! מאָרגן וועל איך דיר אין אַ בריוועלע אַלץ דערקלערן... געדענקט, גאָט איז אונדזער עדות!.

נאָר איידער זי האָט נאָך די ווערטער אַרויסגערעדט, איז די מוטער צוריק אַריינגעקומען. און מירעלען האָט געדאַכט, אַז די מוטער איז זיי שוין עפּעס חושד, כאָטש ביינדעלע האָט עס גאָרנישט געקלערט אפילו. אַרויסצונעמען דעם חשד ביי דער מוטער, האָט מירעלע איר באַלד פאָרגעלייגט צו גיין מיט איר צום פעטער, וואָס ביז איצט האָט זי אַלץ אָפּגעלייגט אויף אַן אַנדערש מאָל, און אַזוי—ביז אחרון של פסח.

הערשעלע האָט זיך אויך דערמאָנט, אַז ער איז פאַר אַ גאַנץ יום-טוב איינמאָל ביי זיין גוטן רבין נישט געוועזן, כאָטש יענער האָט אים אַזוי פריינטלעך געבעטן. און האָט אים פון גאַנצן האַרצן צוגעזאָגט ביי אים צו זיין.

— אך וועל אויך איצט אַוועקגיין. איך בין אַ גאַנץ יום-טוב בײם ראָש-ישיבה נישט געווען! — האָט ער געזאָגט און געוואָלט אַוועק-גיין.

נאָך אין די ערשטע טעג יום-טוב האָט ער מירעלען דערציילט וועגן דעם רבינס טרייקייט צו אים. און כאָטש ער האָט פון דעם עיקר רייד פאַרשוויגן, פונדעסטוועגן האָט מירעלע געפילט, וואָס אַן ערך דער ראָש-ישיבה מיינט. דעריבער האָט זי זיך איצט באַלד אַ כאַפּ געטון און געזאָגט:

— ניין, איר מוזט דאָ בלייבן, ביז מיר וועלן צוריק קומען!

— בלייב טאַקע דאָ! — האָט אויך ברײנדעלע צוגעגעבן. — דיר איז דאָך נישט אומעטיק, אַז דו האָסט דאָ דערווייל אַ ספר צו לערנען! וועסט טאַקע, אַגב, אַכטונג געבן אויף דער שטוב — איינגעזונקען זאָל זי ווערן, די דינסט, ווי זי קומט גאָרנישט צוריק! גוט כאָטש, וואָס איך האָב אויף ווער מען די שטוב צו לאָזן... בלייב שוין דאָ, איך בעט דיך!

ער איז געבליבן. אַליין געבליבן איבער אַלע שיין באַפּוצטע צי-מערן. אָך, ווי ליב און טייער איז אים געוואָרן אַלץ, וואָס זיין אויג זעט דאָ!.. אָט דאָרט, בײם טיש, האָט ער מירעלען צום ערשטן מאָל געזען... דאָ האָט זי מיט אים צום ערשטן מאָל אַ פריינטלעך וואָרט אַרויסגערעדט. און דאָרט בײם שפּיגל, — דערמאָנט ער, — איז ער מיט איר, האַנט אין האַנט געשטאַנען... „מירעלע!" האָט ער דעמאָלט אויס-געשריען און האָט באַלד אין שפּיגל דערזען, ווי זיין בלאַס פּנים איז רויט געוואָרן... און ער פילט איצט ווידער יענס אַנגענעם ציטערן אין זיין גאַנצן קערפּער, וואָס ער האָט דעמאָלט געפילט... ער גייט צו צום שפּיגל, קוקט זיך איצט ווידער איין און דערזעט זיך אַזוי בלאַס, ווי ער איז דעמאָלט געווען, און נאָך אפשר בלאַסער — נאָר אַליין, אליין איז ער... זי איז דאָרט בײם פעטער, און ווייס גאָט, וואָס ער רעדט איצט מיט איר... ער קערט זיך אָפּ. זיינע אויגן לויפן איבערן צימער אַרום, ווי ער וואָלט אַן עצה זוכן פון דעם פעטערס רייד זי צו פאַר-היטן.

ער גייט צו צום פענסטער און זעט: בײם ברעג הימל לאָזט זיך די זון אַראָפּ אונטער אַ באַרג שוואַרצע וואָלקנס... אים דאַכט זיך, די זון בויגט זיך און נייגט זיך צו אים, גלייך ווי זי ווינקט אים צו אַ געזעגן-גרוס פון וויטן... עס ווערט אים אומעטיק און שווער אויפן

האַ־ץ... ער גייט און איבערן חדר הין און צוריק—„איך ווייס נישט, צי איז אין דער גאַנצער וועלט אַפילו אַזאַ פּלאַץ דאָ. וואָס זאָל מיר אַזוי ליב און טייער זיין אַמאָל, ווי דאָס הויז, ווי דאָס צימער!"—רעדט ער צו זיך. —„און גאָרנישט... די זון טוט זיך דאָס איריקע. זי פאַרגייט און עס איז נישט איר דאגה, וואָס מיט איר פאַרגייט אויך אין מיר אַ זון... אַ ליכטיקע זון, אַ ליבע זון!.. און פון דאָרט, ווו די זון האָט איני דערפרי אַזוי ליכטיק אויפגעשיינט, רוקט זיך איצט די פינסטערע נאַכט ארויס און דעקט צו דאָס גאַנצע שטעטל אַזוי טרויעריק, אַזוי קאַלט!.. אַך, דו פינסטערע קאַלטע וואָכעדיקע נאַכט! וועמען נאָך שרעקט זי איצט אַזוי ווי מיך!.. „שובו רשעים לשאולה!"—שרייט אפשר איצט דער מלאך דומה צו די זינדיקע נשמות. איך האָב נישט געזינדיקט, פאַר־וואָס הער איך די שטימע, וואָס שרייט: „צוריק, צוריק!?.. אויס יום־טוב, אויס גן־עדן, צוריק!"—וואוהין זאָל איך צוריקגיין? פון דעם ליכ־טיקן ליבן הויז אין יענעם אָרעמען בית־המדרש..."

„ניין, איך קאָן מער אַהין נישט גיין!.. וועמען שאַדט עס דען, אַז איך בין דאָ? וואָס ווילט איר, פעטערס, מומעס? לאָזט אונדז, שטערט אונדז נישט... זייט נישט די שלאַנג אין אונדזער גן־עדן! אַך, שלעכט זענען די מענטשן!.. און גאָט?—מיר איז קיינמאָל זיינע וועגן אַזוי שווער גישט געווען צו פאַרשטיין, ווי איצט!.. ווילסטו נישט, רבונו של עולם, מיר געבן אי גן־עדן אי די אשה, וואָס האָט מיר פון עץ־הדעת דערלאַנגט? גוט. איך גיי אַרויס... איך גיי אַוועק פונדאַנען, נאָר גיב מיר מירעלען! גיב מיר דעת, וויסנשאַפט, חכמה, איך זאָל אַליין פאַר מיר און פאַר איר אַ גן־עדן געפינען! כוחות גיב מיר... מיין בענקען און צער צו קאָנען אַריבערטראָגן. מער בעט איך נישט, מער וויל איך נישט!.."

און ווען ער האָט דאָ זיין שווער האַרץ פאַר די פיר ווענט אויסגערעדט, האָט דאָרט, ביים פעטער, די מומע איר פלימעניצע גע־פאָרשט... און אַ סך משלים דערציילט, וואָס פון אַ צו פריינטלעכן וואָרט, פון אַן איבעריקן קוק קאָן, חלילה, ווערן... מירעלע האָט אַלץ געהערט און געשוויגן, כאָטש זי האָט געפילט, אַז איר בלוט גיסט זיך פון אַלע אָדערן... דער פעטער האָט היינט, קעגן זיין געוויינהייט, זיך אַריינגעמישט אינם ווייבערשן געשפּרעך, און האָט הערשעלען געזידלט, וויפל ער האָט געקאָנט—„אַ שלעפּער, אַ גאָרנישט!"—האָט ער געזאָגט.—

„ברוך דער קצב איז אים נאָך צו וויניק... אַ לייט אַ גרויסער, אַ

שפּ[illegible]ג, ברוך וועט אים שוין ווייזן ווער עלטער איז, זאָל ער זיך טאַקע מיט אים אָפּרעכענען, אַ מצווה אויף אַזאַ שייגעץ!

מירעלע האָט שוין דעם גאַנצן כּוח פאַרלאָרן צו שווייגן, און האָט נאָר געלאָזן אויסגערעדט:

—אָבער איך, פּעטער, האָט ער גאָרנישט געטון, וואָס זייט איר אין כּעס?

דער פּעטער האָט נישט געענטפערט, נאָר אַ שפּיץ באָרד אין מויל אַריינגענומען, געביסן די האַרטע האָר אָן רחמנות, און אויף מירעלען אַ קוק געטון, גלייך ווי ער האָט געוואָלט דערמיט זאָגן: דיין גליק, וואָס דו ביזט ביי מיר אַ גאַסט, אַז נישט וואָלט איך דיר אויך ביידע באַקן אויספּאַטשן, זאָלסט קיין הולטייקע נישט זיין.

מירעלע האָט דעם קוק געפילט און זיך פאָרט געשטאַרקט נישט אַרויסצוווייזן איר כּעס, נאָר דאָס האַרץ איז אין איר מיט יעדער מינוט אַלץ שווערער און פאַרקלעמטער געוואָרן.

—הערסטו, — האָט ער צו ברײַנדעלען געזאָגט, ווען מירעלע איז מיטן פּעטערס קינדער אין אַן אַנדער צימער אַריין, — דו ביזט ווערט אַ פּסק, נישט זי! זי איז אַ קינד מיט קינדערשן שכל, אָבער דו האָסט באַדאַרפט קליגער זיין!... דאָס שווייגן אירס זאָגט מער, ווי דאָס רעדן... איך האָב מורא, זי איז מיט אים צו ווייט פאַרפאָרן!...

ברײַנדעלע האָט געפּרוּווט זיך שווערן, פאַרענטפערן זיך און איר קינד, אויך הערשעלען, אָבער דער פּעטער האָט זי גאָרנישט געלאָזט רעדן. „איך וועל אים די באַקן צופּאַטשן!" — האָט ער געשריען. — „ס'ידן איך וועל אים נישט געפינען! איך גיי באַלד צו דיר הבדלה מאַכן, און ער וועט שוין וויסן דעם הבדל צווישן מיר און ברוכן!..."

ברײַנדעלען האָבן הענט און פיס געציטערט דאָס הערנדיק. זי האָט איר ברודערס כּעס געקענט. — „אַ קשיא אויף אים, ער קאָן אים דערהרגענען! — און אַזאַ שקר בלבול... זי ווייסט דאָך יאָ, אַז ער איז אַ האָר נישט שולדיק. מאַלע, וואָס ברוך פּיאַניצע רעדט אָן! און וואָס וויל מען, נעבעך, פון מירעלען? — ניין, איך טאָר נישט דערלאָזן, עס זאָל אפילו אים אַ האָר געקרימט ווערן! טאַקע ווילדע חיות זענען די מאַנסלייט, אַז דער טירוף כאַפּט זיי אָן!"

צו קיין סקאַנדאַל נישט צו דערלאָזן, האָט זיך ברײַנדעלע שטיל פון שטוב אַרויסגעכאַפּט און איז אַהיימגעלאָפן.

—גיי, מיין זון, גיכער אַרויס פונדאַנען!—האָט זי, ווי אַן איבערגעשראָקענע, הערשעלען געבעטן תיכף, ווי זי איז אין שטוב אַריין.—פאַרוואָס קומט עס מיר, רבונו של עולם? פאַר מיין גוטס אַזויפיל צער! האָב איך געזינדיקט, וואָס איך האָב דיך מקרב געוועזן, ווי לאַנג איך קען דיך? און וואָס איז, נעבעך, מיין גוט קינד שולדיק, אַז יעדער מעג אין איר בלוט זיך באָדן!?

הערשעלע האָט זי דערשראָקן אָנגעקוקט.

— וווּנדער זיך נישט. ברוך האָט מיין ברודער אויף דיר אויפגעבראַכט מיט ליגן, מיט רכילות מסתמא—גיי בעסער אַוועק פונדאַנען ער קען אָנקומען און זיך וואַרפן שלאָגן. אַ מאַנסביל איז דאָך אַ חיה אַ ווילדע.

—שלאָגן!—האָט הערשעלע אויסגעשריען, און אַ שטראָם בלוט האָט זיך אים אַ גאָס געטון אין זיין בלאַס פנים אַריין.

— זאָל מיר דאָס שלעכטס באַגעגענען, וואָס ער וועט דיר טון, מיין זון!—האָט ברײַנדעלע אים געטרייסט.—אָט, בעת ער איז אין כעס, זיי נאָר איבער אין די אויגן נישט... ער וועט זיך אָפּקילן, זיך לאָזן רעדן, וועסטו זען, אַז דו וועסט באַלד ביי אים נאָכמער תקיף ווערן, ווי ביז איצט! אַזעלכע מליצים טובים זאָל איך האָבן אויף יענער וועלט, וואָס פאַר גוטע מליצים דו האָסט דאָ, אין מיר און אין מיין גוטער מירעלען! וואָס איז, מיר קענען דיך אַוודאי נישט? מיר גלויבן אפשר אויך ברוך דעם שיכור, וואָס ער רעדט?

—איך דאַנק אייך, ברײַנדעלע, פאַר אייער חסד! — האָט הערשעלע מיט אַ צעבראָכענער שטימע ענדלעך אַרויסגערעדט.—איך גלויב אייך און גיי אַוועק, כאָטש איך פיל גוט דעם בזיון אַזוי אייעקצוגיין... איך בעט אייך, האָט נישט קיין שלעכטע מחשבה אויף מיר, איך האָף נאָך, אַז אייער ברודער וועט מיך נאָך אַמאָל ליב האָבן!

— אַזאַ שלעכטע מחשבה זאָל גאָט פון מיר האָבן, וואָס פאַר אַ שלעכטע מחשבה איך האָב פון דיר!—האָט ברײַנדעלע געזאָגט.—מאָרגן, מיין זון, וועל איך שיקן נאָך דיר, פאַל ביי זיך נישט אַראָפּ, ביז חלילה, קיין עלנטער נישט, און וואָס איך ווינטש דיר, מעג אונדז ביידען אָנקומען!... גיי-זשע גיכער, איך ציטער, ער זאָל נישט אָנקומען.

הערשעלע האָט נאָך, ווי צום לעצטן מאָל, אויפן שטוב אַ קוק געטון, גלייך ווי ער וואָלט זיך געוואָלט געזעגענען מיט אַלץ, וואָס איז

אים דאָ אַזוי ליב און טייער געוואָרן.

— גריסט אייער גוטער מירעלען! — האָט ער אויסגערעדט מיט אַ ציטערנדיקער שטימע. — זאָגט איר, אַז נישט איך און נישט זי זענען שלעכט און זינדיק, נאָר די מענטשן זענען עס, וואָס קאָנען דעם אַנדערן זיין גליק נישט פאַרגינען!...

ברײנדעלע האָט נאָך אין זיינע אויגן טרערן דערזען. נאָר ער האָט מיט כוח די טיר געעפנט, זיך ווי מיט געוואַלד אַ ריס געטון און איז אויפן גאַס אַרויס.

אין אַ פערטל שעה אַרום איז מירעלע און די מומע מיט אירע קינדער געקומען.

—ווו איז דער פעטער? — האָט ברײנדעלע געפרעגט אומרויק, טאָמער האָט ער זיך מיט הערשעלען באַגעגנט.

— מיין אַלטער האָט זיך באַגעגנט מיט דעם נייעם איספּראַוואָניק, האָט ער זיך מיט אים אָפּגעשטעלט רעדן, — האָט די מומע געענטפערט.

—ער וועט אים אַוודאי אַריינבעטן אַהערצו, — האָט ברײנדעלע געזאָגט. — קלויב צו, מיין טאָכטער, — האָט זי מירעלען געבעטן, — אַ חרפּה פאַר אַן אָדון: ביי מיר איז אַפילו אַ ביסל שפּירט נישטאָ מיט וואָס אים מכבד צו זיין. ער האָט מיר נאָך לאַנג אָנגעשלאָגן, אַז ער וויל קומען ביי מיר פיש עסן, איך ברויך אים אַפילו נישט, נאָר גלייכער, אַז מען איז מיט די לייט גוט.

אין אַ ווײלע אַרום איז דער פעטער אַריינגעקומען אַליין, אָן דעם איספּראַווניק. ער האָט באַלד מעריב אָפּגעדאַוונט, הבדלה געמאַכט, און איז נאָך הבדלה אַזוי גוט, אַזוי צערטלעך געוועזן צו זיין שוועסטער און צו אַלע, און ער האָט אַפילו מירעלען מחילה געבעטן, און זיך פאַרענטפערט פאַר זיינע פריערדיקע רייד.

—וואָס אמת, איז אמת, מעלות האָט ער, קיין שייגאַץ אויך נישט... נאָר גלאַט איך בין אין כעס אויף היינטיקע קינדער, — האָט ער געזאָגט. — ווען איז אונדז אין יענע יאָרן געלעגן אין זינען זיך אויסצופּוצן, עסקים האָבן מיט מיידלעך? מיינסט, איך בין אים חושד, אַז ער האָט טאַקע ברוכס מיידל דעם קאָפּ פאַרדרייט, ווי ברוך שרייט? חלילה, אַזוי ווייט נישט, נאָר מחזקות האָט ער יאָ געהאַט, און דאָס טויג שוין נישט. איבעריקנס, איז דאָס גאָרנישט מיין דאגה. יאָ שידוך, נישט שידוך, אין

בין מחויב צו זאָגן מיין דעה. ווילסטו נישט—האָסטו אַ ברירה נישט צו וועלן!

מירעלען האָבן זיך פון פעטערס ווייכע טרייסטנדיקע רייד, נישט ווילנדיק, גרויסע טראָפּנס טרערן אָנגעהייבן צו קייקלען איבער אירע ברענענדיקע באַקן.

— וואָס איז דיר, מיין קינד, מיין טאָכטער? — האָט ברײַנדעלע צוזאַמען מיטן פעטער געפרעגט, און זיך באַמיט זי צו באַרויקן.

נאָר איר איז אַלץ ערגער געוואָרן. מען האָט זי געשפּריצט, געוואַשן מיטן שטאַרקן עסיק, זי האָט שטיל געוויינט, אַפילו ענטפערן נישט געקאָנט. שפּעט ביינאַכט ערשט איז זי איינגעשלאָפן און דער פעטער מיט דער מומען זענען אַוועק אַהיים.

הערשעלע איז אויפן גאַס אומגעגאַנגען, ווי אַ צעמישטער. — עס האָט אים פאַרדראָסן, וואָס ער איז אַרויסגעגאַנגען. „איך האָב באַדאַרפט בלייבן,” — האָט ער צו זיך גערעדט. — „און אפשר איז אַזוי גלייכער...” און געדאַנקען נייע זענען אים אויפן זינען אַרויף – „טאָמער וועט מירעלע די פיל בזיונות נישט אַריבערטראָגן און וועט אפשר נאָכגעבן!...”

„ניין, ניין! זי האָט געשוואָרן, גאָט איז דער עדות!...” און ער בעט גאָט, ער זאָל אים כּוח געבן אַלע נסיונות בייצושטיין, אַלע בזיונות — אַריבערצוטראָגן... ער באַרויקט זיך אַ ביסל און גייט אַלץ ווייטער, אָט איז ער ביים בריק... דאָס וואַסער איז נאָך גרויס און דער טייך שטראָמט און טראָגט מיט אַן אומגעהייערן כּוח... געמישטע געדאַנקען לויפן אים דורכן קאָפּ. – „וווּהין פליסט דאָס וואַסער? ווער טרייבט עס? וואָס איז דער צוועק פון דעם לויפן? וואָס קאָכט דאָ און טראָגט דאָ אַזוי?... וואָס איז דער מענטש? וואָס איז ער קעגן דעם כּוח, וואָס באַוועגט און טרייבט דאָס אַלץ אַזוי?”— און אים קומט אַ שרעקלעכער געדאַנק אַריין אין קאָפּ: זיך אין דעם אומגעהייערן כּוח אַריינצוּוואַרפן, אַוועקשווימען, אַוועקגעטראָגן ווערן אַהין ווייט, אויסגעמישט ווערן מיט דעם געוואַלטיקן עלעמענט, וואָס רוט נישט און גייט זיך זיין וועג גלייך און פרעגט ביי קיינעם נישט... „אַך, ווי גוט עס איז, ווען עס איז קיין ברירה נישט!...”—רעדט ער צו זיך—„איך בין אָבער אַ מענטש, אַ בעל-בחירה... איך מוז אַליין גיין, אַליין זיך טראָגן!.. אָבער ווו איז מיין ברירה, ווען אַנדערע שטייען מיר אין וועג?” און ער קוקט

ידער אויפן שטראָם, ביז עס הייבט אים אָן דער קאָפּ [illegible]
עס דאַכט אים אַלץ, ער הערט אַ שטימע פון טייך אַרויס, וואָס זאָגט:
„זעסט, ווי מיר איילן, ווי מיר ווערן געטריבן! אַהער, מיט אונדז, אַהין
היים, ווייט—שטיי נישט, אַ שפּרונג און שוין!..” און אַן אומבאַגרייפלעכע
קראַפט ציט אים צום וואַסער... „וואָס וועט זיין?”—פרעגט ער בײַ זיך.—
„איז נישט גלייכער גאָר אַ סוף צו מאַכן?” ער הייבט די אויגן אויף
און אים דאַכט זיך, ער זעט עפּעס אַ פיגור פון אַ פרויענצימער, מירעלע
דאַכט זיך, אין ווייסן אָנגעטון, טרויעריק דעם קאָפּ אַראָפּגעבויגן... דער
ווינט צעוואַרפט פון אַלע זייטן די שיינע לאָקן אירע, די הענט פאַר-
בראָכן גייט זי טרויעריק אין דער לענג טייך מיטן ברעג צוגלייך און
זוכט עפּעס. — וואָס זוכט זי, וועמען זוכט זי?... „זוך נישט, מירעלע,
איך בין דאָ, איך לעב!”—שרייט ער אויס. לויפט פון בריק אַראָפּ און
איבערצייגט זיך, אַז דאָס האָט זיך אים נאָר אויסגעדאַכט אַזוי... ער
גייט אַוועק פון דעם שרעקלעכן אָרט, גייט און ווייסט נישט וווהין,
ביז ער קומט צו, נישט ווילנדיק, צו ברײַנדעלעס שטוב. די לאָדן צו-
געמאַכט, קיין ליכט-שיין זעט זיך נישט, עס איז שטיל... און אים דאַכט
זיך פאַרט, ער הערט אַ געוויין. ער שטרעקט שוין אַ האַנט אויס, אין טיר
אָנצוקלאַפּן, —כאָטש ביים דינסטמיידל אַ פרעג טון: וואָס איז דאָ גע-
שען? וואָס טוט מירעלע? עס פעלט אים אָבער מוט און ער לאָזט די
אויסגעשטרעקטע האַנט צוריק אַראָפּ. —„נעכטן האָב איך נאָך אויך גע-
רוט אונטער דעם ליבן דאַך,”—רעדט דאָס האַרץ צו אים. און היינט,
היינט?.. טרערן הייבן אים אָן שטיקן, דאָס האַרץ קלעמט, און ער מוז
זיך אויפן גאַניק אַראָפּלאָזן, אין חלשות נישט צו פאַלן. עס הייבט אַ
רעגן אָן צו קאַפּען. ער פילט די טראָפּנס, וואָס פאַלן אויף אים, נאָר עס
קימערט אים נישט און ער לאָזט רעגענען אויף זיך. פון מינוט צו מינוט
ווערט אָבער דער רעגן שטאַרקער, און נישט ווילנדיק הייבט ער זיך
אויף און גייט גלייך צום בית-המדרש. די טיר איז אָפן, ווי אַלעמאָל.
ער קומט אַריין אויסגעווייקט פון רעגן, קיינער זעט אים נישט. עס
שלאָפן שוין לאַנג אַלע. ער פילט זיך מיד און שוואַך, עס ציטערן
אים הענט אין פיס. פרוווט ער זיך צוזעצן אָפּרוען אָבער דער קאָפּ רוט
נישט, און דאָס האַרץ הערט נישט אויף צו קלעמען... עס קומען אים
טויזנטער געדאַנקען אַרויף אויפן זינען... ער דערמאָנט זיך די טרויע-
ריקע געשיכטע פונם ווילנער „באַלעבעסל...” אים דאַכט זיך, ער זעט אים
איצט אין בית-המדרש אומגייענדיק, דעם קאָפּ אַראָפּגעזונקען, פאַרטראַכט

און טרויעריק איז זיין שיין פנים—„ווייסט ווער, וואָס ביי מיר אין האַרצן טוט זיך? פילט ווער, וויפל איך לייד?...—דאַכט זיך אים,—ער הערט דעם באַלעבעסלס רייד: „איך ווייס, איך פיל!..." „מיר איז אפשר נאָך ערגער!"—שטאַמלען הערשעלעס ליפּן ציטערנדיק אַרויס, און ער הייבט אָן פלוצלונג שטיל צו זינגען דעם באַלעבעסלס ניגון פון דער סליחה „עודדנו בצדק משוי ממים!" וואָס אַ מינוט ווערט זיין שטימע אַלץ טיפער, שטאַרקער און ריירנדיקער, ביז עס האָבן זיך אַלע ישיבה־בחורים פון שלאָף אויפגעכאַפּט, און באָרוועסע און נאַקעטע צוגעלאָפן צו אים; און אים ווילד אָנגעקוקט.

—וואָס איז דיר, הערשעלע?—פרעגט דער ווילנער דערשראָקן,—זע, ווי אויסגעווייקט באַס דו ביזט?

הערשעלע ענטפערט נישט און זינגט ווייטער. פלוצלונג רייסט זיך די שטימע אָפּ, ער פאַלט דעם ווילנער אויפן האַלדז, דריקט צו זיין געזיכט אויף זיין חברס אַקסל און צעוויינט זיך מיט אַ קראַמפּהאַפטן כליפּ. דער ווילנער ווערט צעמישט, וויל זיין ליבן חבר באַרויקן, גלעט אים, דריקט אים די קאַלטע ציטערנדיקע האַנט און שרייט צו די איבעריקע:

—וואַסער, אַ ביסל קאַלט וואַסער! חמורים, וואָס שטייט איר?

אַלע לויפן צום כיור: ער איז טרוקן. אין גאַנצן בית־המדרש אַ קאַפּ וואַסער נישטאָ. אַלע ווילן העלפן און ווייסן נישט, וואָס צו טון.

—ברוך טבח, ימח שמו! — זאָגט איינער שטילערהייט.—ער האָט אים אוודאי אָנגעכאַפּט און געשלאָגן... אַ דונער זאָל אים איינשלאָגן!

ענדלעך געלינגט דעם ווילנער זיך כאָטש צוצוזעצן מיט הערשעלען, און בעט אים גלעטנדיק: „רעד אויס דיין האַרץ פאַר מיר! דאגה בלב איש ישחנה!"—ברענגט ער אים אַ ראיה פון אַ פסוק. — „מיר מעגסטו זאָגן!"

—גאָרנישט, גאָרנישט!—ענטפערט הערשעלע כליפּענדיק.—אָ, ווי ווילט זיך מיר איצט שטאַרבן!

פלוצלונג דערהערט מען עפּעס שווערע טריט אין בית־המדרש, און איידער זיי קוקן זיך אַרום, שטייט שוין פאַר זיי אַן אָדון מיט אַ קוקאַרדע, מיט עטלעכע פּאָליציאַנטן.

— ווער זייט איר? וואָס טוט איר דאָ? — האָט ער געפרעגט אויף זיין לשון מיט אַ דיקער שטימע, ווי אין גרימצאָרן.

מאַנכע יינגלעך האָבן זיך אַרויסגערוקט. די איבעריקע האָבן אים מיט ציטער אָנגעקוקט: „ווי הייסט, ווער זענען מיר, וואָס טוען מיר דאָ?...“

— פּאַספּאָרטן האָט איר?

עס איז שטיל, מען הערט נאָר, ווי עס קלאַפּט ביי אַ עמעצן אַ צאָן אָן אַ צאָן.

— נעמט זיי! — האָט דער אָדון אַ קאָמאַנדעווע געגעבן צו די פּאָליציאַנטן.

אַ פּאָר בחורים זענען דורך די פענסטער אַרויס און אַנטרונען געוואָרן, דאָס רוב האָבן זיך געלאָזט טרייבן, ווי די געפאַנגענע.

— עמך אָנכי בצרה! — האָט דער ווילנער הערשעלען געזאָגט, זיין האַנט נישט אַרויסלאָזנדיק. — ברוך האָט עס אונדז צוליב דיר צוגעדינט.

הערשעלע האָט זיך צוגעדריקט צו זיין חבר נענטער, ווי ער וואָלט מורא געהאַט, מען זאָל אים מיט אים נישט צעשיידן. אין פּאָליציי אָבער האָט מען הערשעלען אַוועקגעפירט אין אַ באַזונדער צימער, און דעם ווילנער האָט מען אַריינגעזעצט אין אַרעסטאַנטסקע מיט אַלעמען צוזאַמען.

צום דאַוונען האָט דער בית־המדרש געקאָכט. מען האָט פון חזן אַ וואָרט נישט געקאָנט הערן. אומזיסט האָט דער גבאי, מירעלעס פעטער, צו חזרת הש"ץ, געקלאַפּט אויף זיין שטענדער. דער עולם האָט נישט אויפגעהערט צו רעדן, און אויסער דעם גבאי אַליין האָט קיינער אפילו קיין אָמן נישט געענטפערט.

— אַזאַ נבלה! אַזאַ אַקט! דאָס איז ברוכס אַרבעט, ימח שמו! אים אַרט עפּעס דער חלול השם?..

דער ראש־ישיבה האָט געבראָכן די הענט און טענות געהאַט צום גבאי: וואָס שווייגט מען? וואָס טוט מען נישט? פּדיון שבויים! — אַ חרפּה פאַר דער גאַנצער שטאָט... אויף דעם אופן קען, חלילה, פון דער גאַנצער ישיבה אַ תל ווערן!

— באמת, — האָבן זיך אַרויסגערופן אַ פּאָר עלטערע באַלעבאַטים, צוטרעטנדיק צום גבאי. — עפּעס זייט איר דאָך אונדזער גביר, אונדזער

מנהיג, ווי לאָזט איר אַזאַ נבלה געשען? און גאָרנישט!—

דער גבאי האָט זיך קאַלט און רויק „אשרי ובא לציון" געזאָגט וואָרט ביי וואָרט און נישט געענטפערט ביז נאָך „עלינו".

— שרייט נישט,—מאַכט ער צו זיי און לייגט זיך צונויף זיין טלית גאַנץ רויק. — מען עסט זיי נאָך דאָרטן נישט אויף... יש דין ומשפט בארץ, מען פאַרשיקט נישט גלאַט איבער אַ טרונק קאַלט וואַסער. איך גיי שוין געוואָר ווערן. דער אָדון אַליין וועט מיר זאָגן, וואָס ער וויל, ווער האָט עס געמסרט... וואָס קלערט איר, צי איך וועל זיי אַרויסנעמען!..

דער עולם האָט זיך באַרויקט. מען האָט געוווּסט, אַז ער איז אַ תקיף ביי דעם אָדון, און אַ האַלב שטעטל יידן האָבן דעם גבאי באַגלייט אין פּאָליציי אַריין. אַריינגעלאָזן האָט מען נאָר אים אַליין, און דער גאַנצער עולם איז געבליבן שטיין אויפן גאַס, דערוואַרטן די ישועה. מען האָט דערווייל השערות געזאָגט, געשאָלטן ברוכן און דערקלערט, אַז דאָס איז נאָר זיין נקמה אָן הערשעלען, פאַרוואָס ער האָט חרטה אויפן שידוך. אינמיטן רעדן איז ברוך אָנגעקומען, אַ צושראָקענער און אַן איבעראַשטער. ער האָט ערשט אין גאַס דערהערט די גאַנצע געשיכטע און לויפט ערשט ראַטעווען, ראשית כל דבר, הערשעלען.

אַן אַלטער ייד איז אָנגעפאַלן אויף אים מיט כעס: „דו פושע ישראל! דו גראָבער יונג! דו ביזט ווערט, מען זאָל דיך קורע כדג זיין ביום כפורים שחל להיות בשבת!"

ברוך האָט דעם פשט פון די ווערטער נישט פאַרשטאַנען און תמעוואַטע געפרעגט: „וואָס ווילט איר? וואָס בין איך שולדיק?"

— אַז עס וואָלט געווען יד ישראל תקיפה, ביזטו ווערט, דו חמור איינער, מען זאָל דיך קבורת חמור פאַרשרייבן פאַר אַזאַ מסירה!

אומזיסט האָט ברוך געשוווירן, אַז ער ווייס נישט פון וואָס צו זאָגן. אַדרבה, עס מעג אים מי יודע וויפל קאָסטן, וועט ער ווייניקסטן הערשעלען באַפרייען. מען האָט אים נישט געגלויבט און מיט ראיות אויפגעוויזן, אַז דאָס איז נאָר זיין אַרבעט. ברוך האָט פון כעס זיי צלעמען געזאָגט: „אין טאַטן אַריין!" און האָט זיך אָנגעהייבן דינגען מיטן פּאָליצייסקן פאַרן טיר, ער זאָל אים אײַ, פּאָליציי אַריינלאָזן. אַ פּאָר פּאָליצייסקע האָבן גענומען טרייבן דעם עולם, עס האָט אָבער

נישט געהאָלפן — זענען צוויי װאָך אין אַ זייט, זענען באַלד צען אַנדערע צוגעקומען פון אַן אַנדערער זייט, און דאָס רעדל איז אַלץ גרעסער געוואָרן. ענדלעך איז דער גבאי אַרויס און געזאָגט דעם עולם: „עס איז מיר אפילו שווער אָנגעקומען, אָבער איך האָב געפועלט, אינגאַנצן געפועלט!..״

אין אַ ווײַלע אַרום האָט מען טאַקע אַלע ישיבה-בחורים אַרויסגעלאָזן. מען איז זיי באַפאַלן מיט טויזנטער שאלות און קשיות. אַז הערשעלע איז דאָ נישטאָ צווישן זיי, האָט נאָר דער ראש-ישיבה אַליין באַמערקט.

— און וווּ איז הערשעלע?—האָט ער דעם גבאי געפרעגט מיט אַ שווער געמיט.

— השומר הערשעלע אָנכי?—האָט דער גבאי געענטפערט.

— סטייטש, איר זאָגט דאָך, מען האָט אַלעמען באַפרייט!

—דאגהט נישט פאַר אים,—האָט זיך דער גבאי אָפּגערופן,—ער איז קיין נעבעכל נישט. ער האָט באַלד שכל געהאַט „נותן ביד״ צו זיין... מען האָט אים לכתחילה אַרעסטירט נישט גלייך מיט אַלעמען, כדי אים צו קאָנען תיכף אַרויסלאָזן.

— און טאָמער נישט?

— אַז איך זאָג יאָ, איז יאָ!.. הערט איר, קינדער, — האָט זיך דער גבאי געווענדט צו די אַרויסגעלאָזענע שבויים, — זייט, ראשית, קיין שקצים נישט... פאַרשטייט איר, וואָס איך מיין?.. שנית, זאָלט איר זען ביז אַ חודש צייט פעסער צו באַקומען פון דערהיים! שלישית, ווער עס קאָן קיין פאַס נישט באַקומען, זאָל שוין אַוועקפאָרן. הײַנט גראָד האָב איך געפועלט, אָבער נאָכאַמאָל—זאָג איך אייך נישט צו— געזעגנקט! פטור בלי כלום אי אפשר...

וואָס ער האָט געמיינט מיט די לעצטע ווערטער, האָט דער עולם נישט איבערגעקלערט. איינער דעם אַנדערן האָט נאָר געפרעגט: „וואָס וואָלט געווען, ווען אונדזער גביר וואָלט געווען גלייך צו אַנדערע און וואָלט נישט געזאָרגט פאַרן כלל?..״

ברוך האָט זיך דערוויל אין פּאָליציי דערוווסט, אַז הערשעלע זיצט נאָך, אַז פאַר אים האָט דער גבאי נישט געבעטן און אַזוי ווי ער האָט קיין פאַס נישט, וועט מען אים מיטן עטאַפּ מסתמא אָפּשיקן אַהיים. ער האָט געפרווט בעטן און צוזאָגן וואָס מען וויל, אַבי מען זאָל אים אויך אַרויסלאָזן, עס האָט אָבער נישט געהאָלפן—דערוויל האָט

שוין דער זייגער דריי געשלאָגן און ברוך האָט זיך דערמאַנט, אַז דער תּפוס, נעבעך, האָט נאָך אַוודאי אין זיין מויל נישט געהאַט. ווי אַ פייל פון בויגן איז ער אַהיים אַוועק, געכאַפּט דאָרט באַ׳ד אַ טעפּל עסן און לויפנדיק צוריק, האָט ער אין גאַס געקויפט זעמל, טיי מיט צוקער, אַ פּאָר פּאָמעראַנצן פאַר אַ גילדן, און פאַר אַ זייטל קאַלבנפלייש, וואָס ער האָט צוגעזאָגט נאָך היינט צו ברענגען דעם סעקרעטאַר, האָט מען אים צום געפאַנגענעם צוגעלאָזן. טרערן האָבן זיך ברוכן אין די אויגן געשטעלט, אַז ער האָט אין דעם שמוציק פינסטערן קליינעם צימערל דעם טויט-בלאַסן הערשעלען דערזען.

— הערשעלע! — האָט ער אַ געשריי געטון, און דאָס טעפּל עסן איז אים שיער פון האַנט נישט אַרויסגעפאַלן. — זאָרג נישט, הערשעלע, עס מעג מיר אַ האַלב לעבן קאָסטן, איך מוז דיך באַלד באַפרייען פונדאַנען!

הערשעלע האָט אים שטאַר און טרויעריק אָנגעקוקט.

— איך האָב שוין אַזאַ פינסטער מזל, — האָט ברוך כמעט מיט אַ וויינענדיקער שטימע ווייטער גערעדט. — פאַר מיין גוטס ווער איך שטענדיק אַזוי אָפּגעדאַנקט!.. דו מיינסט אויך אַוודאי, אַז דאָס האָב איך דיר צוגעדינט... הערסטו, זאָל מיין געביין אין אָסטראָג צעפוילט ווערן, זאָל איך גאָרנישט דערלעבן מער אַרויסצוגיין פונדאַנען, אויב איך האָב ביז איצט געוווּסט אַפילו, וואָס דאָ איז געשען! — נאָר וואָס קלערסטו, דער אמת מוז, ווי בוימל אויפן וואַסער אַרויפשווימען! זאָל איך דיך נאָר אַרויסנעמען, וועסטו שוין אַליין זען... דערווייל ביזטו, נעבעך, פאַרשמאַכט און צעשראָקן... עס איז אַ פּחד אויף דיר אַ קוק צו טון. נעם עס עפּעס!

הערשעלע האָט זיך צום עסן נישט צוגערירט.

— נישט ברייִנדעלע, דיין גואלטע, האָט זיך דערמאַנט דיר עסן צו ברענגען, נאָר איך, ברוך, דיין שונא, ווי דו מיינסט, האָב דיר עסן געבראַכט! טו מיר צוליב, הערשעלע, עס עפּעס, דערקוויק זיך. באַלד וועט מען דיר אַריינטראָגן אַ טשייניק הייס וואַסער. טיי און צוקער האָב איך דיר דאָ געבראַכט.

הערשעלע האָט ווידער ברוכן אָנגעקוקט, נאָר אין זיינע אויגן האָבן זיך גרויסע טראָפּנס טרערן באַוויזן. עס שיינט, אַז ער האָט עפּעס געוואָלט זאָגן, אָבער די ליפּן האָבן זיך אים קראַמפּהאַפט פאַרצויגן און ער האָט דאָס פּנים אין ביידע הענט באַהאַלטן... ברוך האָט זיין געלט-

ביטל אַרויסגענומען, אַוועקגעלייגט לעבן הערשעלען אַ הויפֿן קליינ־געלט.

— נעם!—מאַכט ער.—ביז וואַנען, וואָס, ווען, זיי כאָטש נישט אָן אַ קאָפּיקע! איך בעט דיך, עס עפּעס! ווי דו זעסט מיך לעבן, איך האָב אַליין נאָך אין מויל קיין טראָפּן קאַלט וואַסער היינט נישט געהאַט, און איך גיי פֿונדעסטוועגן נישט אַהיים, איך מוז דיך פֿריער באַפֿרייען. דער־נאָך וועל איך עסן! זיי זשע אַ מענטש און רייב אַריין די סעודה! הער־סטו, עסן איז קודם כל, אַז מען עסט, האָט מען כּוח אַלע צרות אַריבער־צוטראָגן!.. עס אָפּ, קינד איינער, וואָס האָסטו מורא? נישט פֿאַר אַגניבה האָט מען דאָך דיך אַריינגעזעצט! זיי מיר געזונט, איך לויף צום אָדון אַהיים!

מיט די רייד איז ברוך אַרויס פֿון צימערל און איז געלאָפֿן צום אָדון אַהיים, טאָמער וועט ער דאָ זיך לאָזן בעסער רעדן.

דער ראש־ישיבה האָט ערנסט געגלויבט דעם גבאי, אַז הערשעלע איז נאָך פֿריער פֿאַר אַלעמען באַפֿרייט געוואָרן, נאָר ער איז אומרויק געווען, טאָמער ליגט ער ערגעץ אַ פֿאַרשמאַכטער באַהאַלטן און האָט מורא אַרויסצוגיין. דעריבער האָט ער צוזאַמען מיט דעם ווילנער אים געזוכט אין אַלע בתי־מדרשים, אויפֿן שול־ביידעם, אומעטום, ווו אַ ישיבה־בחור קען נאָר איינפֿאַלן זיך צו באַהאַלטן. ער האָט אים אָבער אין ערגעץ נישט געפֿונען.

— הערט איר, רבי,—האָט דער ווילנער אַ זאָג געטון,—מיר זאָגט אַ האַרץ, אַז הערשעלע זיצט נאָך! אַי, וועט איר פֿרעגן: ווער האָט עם גבאי געניט צו זאָגן אַ ליגן? איז דאָס אויך קיין קשיא נישט... טעמו ונמוקו עמו... ער האָט אַ טעם הערשעלען אָנצולערנען... און איך האָב מורא צו זאָגן, אַז די גאַנצע געשיכטע שטאַמט טאַקע פֿון אונדזער בודה ומציל אַליין!..

— וואָס רעדסטו?—האָט זיך דער רבי אַ כאַפּ געטון, ווי אַ שלאַנג וואָלט אים אַ ביס געטון.—אַ ייִד אַ מופלג, אַזאַ איש נכבד... חס ושלום, החושד בכשרים לוקה בגופו — איך גלויב עס אַפֿילו אויף ברוכן נישט!

— איר וועט האָבן אַ סימן, רבי, אַז מיין השערה האָט אַ יסוד!—האָט דער ווילנער זיינס באַשטאַנען.—לאָמיר פּרוּוון אַריינגיין צו בריינ־

דעלען, כלומרשט אַ פרעג טון, צי ער איז ביי איר דאָרט, וועט איר עפּעס הערן!...

דעם ראש-ישיבה האָט זיך נישט געגלויבט... און ער איז פאָרט געגאַנגען.

ברײַנדעלע איז נאָך אויפן גאַס היינט נישט אַרויס, און האָט נאָך פון גאָרנישט געוווּסט.

—גוואַלד! וואָס איז דאָס פאַר אַ גזירה!—האָט זי אַ געשריי געטון, נישט אויסהערנדיק דעם סוף, וואָס דער ראש-ישיבה האָט איר דערציילט.— דאָס מוז זיין ברוכס אַרבעט! וואָס זאָגט דער גבאי, מיין ברודער, וואָס זאָגט דערצו?

—פריער גאָט ברוך הוא, דערנאָך—אונדזער גבאי! — האָט דער ראש-ישיבה געענטפערט.—ער האָט צוֹלעמען שוין באַפרייט!

— געלויבט איז ער!—ווייסט איר, אַ שטיק נשמה האָט איר ביי מיר צוגענומען!—האָט ברײַנדעלע אויסגערעדט און דעם אָטעם פרייער אָפּגעצויגן.—צום שלים-מזל קאָן איך היינט פון שטוב נישט אַרויסגיין: מיין מירעלע, זאָל מיר געזונט זיין, ברענט פון האַלבער נאַכט אָן ווי אַ פייער, צי אַן עין-הרע, צי, חלילה, אַ פאַרקילונג... זי איז מיר גאָר אַ חרובה, נעבעך. אַ ווייטיק איז מיר נישט, עס האָט איר מער נישט געפעלט, זי זאָל זיך דערוויסן, אַז מען האָט הערשעלען אַריינגעזעצט! וואָס ווייסט איר, רבי, דעם חן, וואָס ער האָט ביי אונדז!—קעגן וואָס זאָג איך דאָס? יאָ, איך וואָלט אַליין געלאָפן אין פּאָליציי אַריין אים אַרויסנעמען, אַז איך וואָלט געקאָנט פון מיין קראַנק קינד אַוועקגיין— נאָר אַ דאַנק גאָט, וואָס ער איז לייז! ווו-זשע איז ער אַצינד?

—ער ליגט אַוודאי באַהאַלטן ערגעץ, אַ נישט-געגעסענער מסתמא... מיר זוכן אים שוין פון צוועלף אַ זייגער אָן, —האָט דער רבי געענטפערט.

—נאַרעלע, וואָס האָט ער מורא?—האָט ברײַנדעלע געלאַכט.—טאָמער זעט איר אים, בעט איך אייך, רבי, שיקט אים אַהערצו— זאָל ער נאָר קיין מורא נישט האָבן. מיר האָט זיך נעכטן נאָר אויסגעדאַכט, אַז דער ברודער מיינער איז אין כעס אויף אים. שפּעטער האָט ער, דער ברודער מיינער, אַדרבה, כל טוב גערעדט אויף אים. נאָר איך, נאַרישע יידענע, האָב געמיינט, אַז אָט לויפט ער און שלאָגט אים שוין... זאָגט אים, רבי, זאָל ער קומען... קראַנקערהייט האָט, נעבעך, מיין מירעלע שוין עטלעכע מאָל געפרעגט, צי איז ער געקומען עסן היינט? זאָל

אזוי איר רפואה אָנגעגרייט זיין, ווי עס שטייט אין קיך זיין עסן אָנ־געגרייט פון אינדערפרי אָן! איך זשאַלעווע אים נישט... ער איז מיר ליב, ווי מיין אייגן קינד, געוואָרן.

— נישט צו פאַרשטיין!..—האָט דער ראש־ישיבה דעם ווילנער געזאָגט, אַרויסגייענדיק פון ברײנדעלען.—ווי זאָלן מיר דאָ לערנען דעם פּשט, ממה נפשך: זאָל איך זאָגן, אַז דאָ איז עפּעס געוועזן אַ מין מעשה, וואָס דער גבאי דאַרף אויף אים אין כעס זיין, איז דאָך אַ קשיא: וואָס דערציילט עפּעס ברײנדעלע אַזוי בתמימות פון דעם חן, וואָס ער האָט ביי איר. ווי דען זאָל איך זאָגן, אַז וואָס? נאָכאַמאָל, אַז וואָס? אַז עס איז קיין מעשה נישט געוועזן — איז דאָך ווידער אַ קשיא: טאָ וואָס זענען דאָס פאַר דבורים:—„זי האָט געמיינט איד ברוי־דער איז אין כעס,” „אָט שלאָגט ער אים שוין?” הא, איז דאָך די משמעות, אַז ער האָט, אפנים, געהאַט פאַרוואָס אין כעס צו זיין!.. דהערסטו, דאָ איז אַ גרויסער, אַ צריך עיון... און ווייסטו, וואָס איך וועל דיר זאָגן, לאָמיר אַ גיי טון אין פּאָליציע אַריין, טאָמער זיצט ער טאַקע.

דער ראש־ישיבה האָט אפילו נישט פאַרגעסן, אַז ער קאָן אַ וואָרט רוסיש נישט, נאָר—„ווי שייך, וועט זיך דאָרט נישט געפינען אַ ייד, וואָס זאָל פאַרטייטשן די אדונים, וואָס איך וויל?”—האָט ער באַ־רעכנט, און אויסטועענדיק די כובע אין קאָרידאָר, איז ער אויף קידוש־השם אין פּאָליציי אַריינגעגאַנגען. דער ווילנער האָט מורא געהאַט אין אַ מקום סכנה זיך צו שטעלן, האָט ער בעסער אָפּגעוואַרט ערגעץ אין אַ טויער...

דער ראש־ישיבה האָט טאַקע ברוכן געטראָפן.

—וואָס הערט זיך?—האָט ער ברוכן געפרעגט.

—וואָס זאָל זיך הערן? כאָטש רעדט צו דער וואַנט, זיי ווילן נישט הערן און נישט וויסן פון אַרויסלאָזן!—האָט ברוך געענטפערט און פון עגמת־נפש האָבן אים די ליפּן געציטערט.

—פון אַרויסלאָזן?—האָט דער ראש־ישיבה איבערגעפרעגט.—איז דאָך די משמעות, אַז ער זיצט טאַקע!

— וואָס דען האָט איר געמיינט? מען האָט אים גוט באַגראָבן... אַ ברייטע טיר אַריין, אַ שמאָלע אַרויס!—האָט ברוך אויסגעזיפצט.

—היינו דאמרי אנשי,—האָט דער ראש־ישיבה געזאָגט.—„אַז איי

נאַר וואַרפט אַריין אַ שטיין אין וואַסער, קענען צען קלוגע נישט אַרויס־נעמען !..."

—רבי, איר מיינט אפשר, אַז איך בין דער נאַר? — האָט זיך ברוך אַ כאַפּ־געטון. — קומט אַהער, הערט, אדרבה, וואָס דער קליינער אָדון דערציילט, וועט איר וויסן, ווער עס האָט די קאַשע פאַר־קאָכט !...

—וואָס וועל איך הערן, עס איז אַ חלול השם, גענוג חרפה און בזיון!.. — האָט דער ראש־ישיבה אויסגעקרעכצט. — פירט מיך בעסער אַריין צו אים, זאָל ער כאָטש זען, אַז מען גיט זיך מי, אים צו באַפרייען.

—איך וואַרט דאָ אויפן אָדון־הגדול אַליין,—האָט ברוך געענט־פערט,—גייט צו צו יענער טיר, זייט „נותן־ביד" הי' קטנים, וועט אייך דער „אנשי־חיל" צולאָזן.

דער ראש־ישיבה האָט אָבער מורא געהאַט אַליין צוצוגיין צום „אנשי־חיל," און ברוך האָט געמוזט אים צופירן און איז באַלד צוריק אין פּאָליציי געלאָפן. ער האָט מורא געהאַט דעם אָדון־הגדול נישט צו פאַרשפּעטיקן.

דער זעלנער, וואָס שטייט ביי דער טיר, האָט דעם ראש־ישיבה נאָר צו דער מיט קראַטעס באַשלאָגענער לאָך פון טיר צוגעפירט, אָבער אין צימער נישט אַריינגעלאָזן.

—הערשעלע ! — האָט דער גוטער רבי אַ געשריי געטון, אַז ער האָט דורך די קראַטעס זיין געפאַנגענעם, ליבן תלמיד דערזען.

—רבי ! — האָט הערשעלע געענטפערט.—אַז ער האָט זיין רבינס שטימע דערהערט און איז צום פענסטערל צוגעלאָפן.

טרערן האָבן זיך איןביידנס אויגן באַוויזן, און פון איבעראַשונג האָבן זיי ביידע אַ וואָרט נישט געקאָנט אויסרעדן.

—אוי לי שראיתיך בכך!—האָט דער רבי אויסגעזיפצט.

הערשעלע האָט אין אָנהייב געשוויגן, נאָר פלוצלונג האָבן זיינע אויגן אַ בליק געטון מיט יענעם פייערל, וואָס דער רבי פלעגט אין זיי זען ביי יעדער האַרבע קשיא צום שעור אין דער גמרא.

—אשרי שראיתני בכך!—האָט הערשעלע אַ זאָג געטון, און האָט זיין קערפּער אויסגעגלייכט.

דעם ראש־ישיבה האָט זיך געדאַכט, אַז זיין תלמיד איז אין דער מינוט מיט צוויי קעפּ העכער געוואָרן.

—וואָס מיינסטו דערמיט? — האָט דער רבי פֿאַרוואונדערט געפֿרעגט. — ביזטו דען רבי עקיבא, וואָס איז אויף קידוש השם געזעסן?

—בין איך נישט רבי עקיבא, בין איך יוסף!...—האָט הערשעלע מיט מוט געענטפֿערט.—געדענקט איר, רבי, יענעם „מכירת יוסף”, וואָס איך האָב צום סיום געשפּילט? פֿון דעמאָלט אָן, רבי, שפּילט מיין מזל מיט מיר דאָס אייגענע שפּיל אויף אַן אמת!. ווי יוסף, האָב איך חן געפֿונען אין פֿאַרשידענע אויגן, אָן מיין אייגענער שולד, און ווי יוסף, זיץ איך איצט, ווי אַ געפֿאַנגענער, אפשר גאָר פֿאַר אַ שקר-בלבול... איר וועט זען, רבי, איך וועל נאָך, ווי יוסף אַמאָל אַ גרויסער לייט ווערן און מיט גוטס באַצאָלן פֿאַר אַלע רעות, וואָס מען טוט מיר איצט!..

—הלוואי, איך ווינטש דיר בוודאי!—האָט דער רבי, דערמונטערט פֿון הערשעלעס פֿעסטן מוט, געענטפֿערט. — טאַקע אַזוי, דו דאַרפֿסט נאָר אויסגעלייזט ווערן פֿונדאַנען, וועט דיר דאָס זיין רבי-געלט... וועסטו טאַקע אַוועקפֿאָרן קיין וואָלאָזשין, אָדער דאָ גופא זיך פֿעסט אַ נעם טון צום לערנען בהתמדה, וועט באמת פֿון דיר אַ לייט אַרויסוואַקסן!...

—האָט נישט קיין טעות, רבי, און זאָגט ברוכן אויך, ער זאָל קיין טעות נישט האָבן,—האָט הערשעלע ווייטער צו רעדן אָנגעהייבן.—נישט אין וואָלאָזשין וועל איך פֿאָרן, נאָר אין אויסלאַנד, רבי! שטודירן וועל איך פֿאָרן... חכמה און דעת וועל איך לערנען, נישט נאָר גמרא אַליין, וואָס מאַכט אַ מענטשן נאָר שטענדיק צו זיין אַ תּלוי בדעת אחרים!... בין איך דען ביז איצט אַליין אַ מענטש געוועזן? האָב איך דען אויף מיין „איך” אַ דעה געהאַט? יענער האָט מיר עסן געגעבן, יענער האָט אויף מיר אַ דעה געהאַט!.. האָט יענער געוואָלט, האָט ער מיך, ווי אַ גנב, אין דעם פֿינסטערן חדר אַריינגעזעצט! וווּ איז די בחירה מיינע, וואָס די חקירה-ספרים זאָגן, אַז יעדער מענטש איז זי מחויב צו האָבן? וואָס פֿאַר אַ מענטש בין איך, אַז אַפילו דאָס, וואָס איז מיר ליבער, ווי מיין לעבן, קאָן איך נישט באַשיצן, נישט נעמען און נישט טון?...—ניין. אויס פֿון היינטיקן טאָג אַזאַ אומגליקלעכע באַשעפֿעניש צו זיין. אַ מענטש מוז איך ווערן!.. — נאָר חכמה און דעת מאַכן דעם מענטשן פֿאַר אַ מענטש. חכמה און דעת מוז איך זוכן!... איצט, רבי, פֿאַרשעלט מיך, זייט מצדיק אויף מיר את הדין—ה׳ לי ולא אירא!

עס האָט געדויערט עטלעכע מינוטן, איידער דער ראש־ישיבה איז צו זיך געקומען פון אַזעלכע אומפאַרהאָפטע דבורים. ער האָט אין אָנהייב געמיינט, אַז דער מוח איז הערשעלען גערירט געוואָרן און ער ווייס אַליין נישט, וואָס ער רעדט, נאָר ביסלעכווייז האָט ער דערקענט, אַז ער רעדט עס ע נסט, און ער האָט זיך געווונטשן: הלוואי הערט ער עס בעסער פון אַ משוגענעם!..

— אוי לאָזנים שכך שומעות! — האָט ער אויסגעזיפצט.—הבטלה מביאה לידי שעמום?.. אַ חידוש, אַז דיר האָט זיך דער מוח נישט גערירט: אַ גאַנץ יום־טוב, זאָגט מען, האָסטו אַ ספר אין האַנט נישט אַריינגענומען... און דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַ די טייטשישע בגדים, וואָס דו האָסט אָנגעטון, וועלן דיך צו קיין גוטס נישט פירן... אַ יצר הרע איז אויף דיר אָנגעשטאַנען, און זע ווי שוואַך דו ביזט, אַז אַט דעם קליינעם נסיון קענסטו שוין נישט ביישטיין, און ווילסט, חלילה, ווערן אַ כופר באלקי ישראל!.. חזור בך תלמידי! לאָז זיך פון יצר הרע נישט פאַרפירן!—האָט ער געטענהט און געוואָלט אים מיט חקירה און מיט ראיות אויפווייזן, אַז זיינע רייד האָבן קיין טעם און קיין ריח נישט.

אָבער אין דער רגע איז דער זעלנער צוגעגאַנגען און האָט דעם אַלטן יידן פון טירלאָך אַוועקגעטריבן.—„גענוג זיך אָנגעבלאַקעט פאַר פינף קאָפּיקעס!”—האָט ער געזאָגט.—„פּאַשאָל וואָן!”

צי איז דער זעלנער גופא אַ שליח געווען, צי טאַקע דער יצר הרע בכבודו ובעצמו אַליין, וויל דער ראש־ישיבה נישט שווערן. נאָר אַז דאָס איז אַ מעשה שטן געווען, הערשעלע זאָל זיין תוכחה נישט אויסהערן און נישט טון קיין תשובה, איז אים ברור כשמש... אַרויסגייענדיק, האָט ער ברוכן געזאָגט:

—ווער דאָס האָט געטון, ווייס איך נישט. נאָר אַז דער, וואָס האָט אים אַריינגעזעצט, האָט מקריב געווען אַ נפש אַ טייערן אויפן מזבח פון דער טומאה, פון דער קליפה, רחמנא לצלן—וועל איך שווערן!..

ברוך האָט עס נישט פאַרשטאַנען און האָט אָנגעזאָגט דעם ראש־ישיבה, אַז ער האָט, לכל הפחות, געפועלט, מען זאָל אים דאָ נאָך האַלטן עטלעכע טעג. אפשר וועט מען קענען באַקומען פאַר אים אַ פּאַס. ביידע זענען אַהיים געגאַנגען, איינער געטרייסט אַ ביסל, דער אַנדערער—אָן טרייסט, אָן האָפענונג, גלייך ווי מען גייט פון אַ לוויה צוריק.

***

עטלעכע מיידלעך, קרעמערקעס, וועלכע געדענקען נאָך יענעם פּיום-טעאַטער, ווו די ווילדע מדינים האָבן אוועקגעשלעפּט דעם שיינעם געבונדענעם יוספן אין מצרים פאַר אַ קנעכט צו פאַרקויפן—האָבן אויף מאָרגן גאַנץ פרי, בעת זיי זענען געגאַנגען זייערע קראָמען עפענען—געזען, ווי מען האָט פון פּאָליציי עטלעכע צוזאַמענגעשמידטע אַרעסטאַנטן אַרויסגעפירט. זיי פאַרביי די קראָמען פאַרבייגעטריבן, און איינער פון זיי, אַ יונגער, אין נייע שיינע קליידער אָנגעטון, איז אַזוי ענלעך געווען צו יענעם יוספן, אַז מאַנכע, וואָס זענען נאָכגעלאָפן אַ קוק טון, האָבן דערנאָך מיט טרערן אין די אויגן געשוווירן, אַז דאָס איז טאַקע ער אַליין...

—בלאַס און טויט איז זיין געזיכט געווען,—האָבן זיי דערציילט,— דעם קאָפּ האָט ער אַלץ געקערט אַהינצו, ווו ברײַנדעלעס הויז איז.

צי האָט ער געהאָפט, אַז ברײַנדעלע וועט אים קומען ראַטעווען, צי האָט ער זיך געזעגנט מיט דער, וואָס איז אים אין דעם הויז ליב געווען — ווייסן זיי נישט — נאָר קוקנדיק אויף די גרויסע טראָפּנס טרערן אין זיינע שיינע אויגן, האָט דאָס האַרץ געקאָנט צוגיין פון רחמנות... און איין גאָט האָט געמעגט זיין עלנט צוזען!"

יעקב דינעזאָן

צוויי מאַמעס

ראָמאַן

פארלאג „אחיספר"
ביי געז. „צענטראל",
ווארשע, נאוואליפקי 7.

Printed in Poland

ZAKŁAD GRAFICZNY „STEREOTYP"
:: :: WARSZAWA, NOWOLIPKI 7. :: ::

I

ער הייסט מאירל, און מען רופט אים מייטשיק.

זי הייסט רבקה, און אַלע רופן זי בעקע.

איר טאַטע, וועלכער איז אַ האַלבער דייטש, האָט איבערגעלייגט איר יידישן נאָמען רבקה פֿלומרשט אויפֿן דייטשן נאָמען „רעבעקע". מייטשיק אָבער, וואָס האָט אין אָנהייב נישט געקענט שאַרף אויסרעדן אַ רי"ש, פֿלעגט זי רופן בעקע.

צוליב מייטשיקן האָבן אויך אַלע אַנדערע אין שטוב זי אַזוי אָנגעהייבן צו רופן, ביז מען האָט זיך צוגעוויינט צום נאָמען „בעקע" און מען ווייסט שוין גאָרנישט אַנדערש.

בלויז די באָבע, איר טאַטנס מוטער, וועלכע וווינט אין דער לעצטער צייט ביי איר זון, רופט זי רבקה אָדער רבקהלע.

— נעמען אַ נאָמען פֿון די הייליקע אמהות און איבערמאַכן אויף „בעקע", — זאָגט זי, — איז אַ זינד אַ גרויסע.

שרהלע ר' זיסלס, מייטשיקס מאַמע, מיט בעקעס טאַטן זענען לייבלעכע שוועסטערקינדער. אַמאָל, באַלד נאָך זיין חתונה, איז ער געווען אַ סוחר און מען האָט אויף אים נביאות געזאָגט, אַז ער וואַקסט אַ נגיד. איצט איז ער נאָר אַ בוכהאַלטער ביי ר' זיסלען, מייטשיקס טאַטן.

ווען שרהלע איז אויפֿגעשטאַנען פֿון קינפּעט מיט מייטשיקן, האָט זיך מינעלע — אַזוי האָט מען בעקעס מאַמען גערופֿן — אין קינפּעט געלייגט מיט בעקען. און נישט באַשערט געווען דער יונגער מוטער, איר ערשט-געבוירן עופֿהלע כאָטש איינמאָל מיט איר אייגענער ברוסט אָנצוזויגן: אויף מאָרגן נאָכן „האָבן" איז זי שוין געלעגן נישט אין בעט, נאָר אויף דער ערד, אויף דריי שטרוי

אונטערגעבעט, מיט אַ שוואַרצן געוואַנט אַריבערגעדעקט, און אין אירע בענטש לייכטער האָבן איר דריי ליכט געברענט צוקאָפּנס.

ווייבער, וואָס זענען בײַ דער טהרה געווען, האָבן געשווירן, אַז דאָס האָט איר עין הרע פאַרשאַדט: „מען האָט זי מיט די אויגן אויפגעגעסן".

— און באמת, — האָבן אַלע צוגעגעבן, — ווער האָט זיך געקענט אין איר ליכטיק פּנים אָנקוקן און זיך נישט וווּנדערן אויף אַזאַ שיינער רויז, וואָס האָט ביז איר לעצטער רגע נישט אויפגעהערט צו בליען?

צוראָפּגייענדיק פון „גוטן אָרט" צוריק פון דער לוויה, האָט די אַלטע רביצין אַ זאָג געטאָן:

— אדרבה, זאָלן אַלע היינטוועלטיקע ווייבלעך וויסן, וואָס פאַר אַ סוף די אשה האָט, אַז זי היט נישט אָפּ גאָטס געבאָט און מאַכט זיך אַ התּיר אומצוגיין מיט די אייגענע האָר, ווי אַ שיקסע, נישט צוגעקומען זאָל עס ווערן!

דאָס פּיצל קינד אָבער, וואָס איז נאָך אוודאי נישט זינדיק געווען, האָט די אַלטע רביצין אַליין אַריינגעטראָגן צו דער פרומער שׂרהלען עס אָנזויגן און האָט איר אַ זאָג געטאָן:

— אין וואָלט דיר ראטן, שׂרהלע, דו זאָלסט דאָס קינד איבגאנצן צונעמען צו זיך. דער גאָט, וואָס גיט דאָס מילך אין דיין ברוסט פאַר דיין אייגן קינד, וועט דער ברוסט נאָך אַ ביסל מילך צושיקן פאַרי דער עלנטער יתומהלע. אויפן ערגסטן אופן וועסטו נישט בדלות ווערן, אַז דו וועסט צונעמען אַן אַם, זיי ביידע צוצוזויגן... בזכות זה, געדענק מיינע רייד, וועסטו זוכה זיין צו זיין אַ מוטער דיין אייגן קינד ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר!

מיט די רייד איז די אַלטע רביצין אַוועקגעגאַנגען אַהיים צו זיך, און דאָס פּיצל קינד איז געבליבן ביי שׂרהלעס ברוסט.

ר' זיסלען איז עס אפילו אַ ביסל פריקרע געווען, און ער האָט עס גאָרנישט געוואָלט ליידן.

נאָר שׂרהלע האָט אים אַמאָל אַ זאָג געטאָן:

— הער נאָר, מיין מאַן, וואָס איך וועל דיר זאָגן, זיי נישט קיין שלעכטער... דו מוזט באַרעכענען, צוליב וואָס טו איך עס. ערשטנס, קענסטו אַליין פאַרשטיין, אַז נאָך אַזאַ בראָך, ווי מיין קרוב מיכלען האָט געטראָפן, ווייסט ער, נעבעך, נישט אויף וועלכער וועלט ער איז.

וואָס זאָל ער מיטן קינד טאָן? אַריינגעמען אַן אַם פאַרן קינד צו זיך אין שטוב אַריין? שיקט זיך דאָס: אַ יונגערמאַן אַליין אין אַ שטיבל מיט אַן אַם? וועט עס נישט זיין אַ זינד פאַר גאָט און אַ חרפּה פאַר לייטן? אַרויסגעבן דאָס קינד פון שטוב צו עפּעס אַ צווויגערין, ווי אַנדערע טוען אין אזא פאַל, — זאָל אַזוינס שוין נישט טרעפן, ווי עס טרעפט אין דער וועלט. — וועט מען ביי אים נישט פועלן בשום אופן. איך האָב שוין גערעדט מיט אים און איך וויים, וואָס ער טראַכט. אַי, וועסטו זאָגן: וואָס איז דאָס מיין דאגה? זאָג איך דיר: דיין דאגה אפשר נישט, אָבער מיין דאגה איז דאָס אוודאי! בלוט, מיין מאַן, איז קיין וואַסער נישט, און אין וועמען האָט דאָס עלנטע עופהלע אַ נענטערן קרוב און גואל, ווי אין מיר.

— דאָס איז ערשטנס, — האָט זיך אָפּגערופן ר׳ זיסל שוין אַ ביסל ווייכער, — און וואָס איז צווייטנס?

— צווייטנס, — האָט שרהלע געענטפערט, — צווייטנס איז, איך וועל זאָגן ווי די רביצין, זאָל געזונט זיין, זאָגט: „דער גאָט, וואָס גיט דאָס מילך מיין ברוסט פאַר מיין קינד, וועט נאָך אַ ביסל צוגעבן פאר דער עלנטער יתומהלע אויך!" מיין מאַן, מען טוט נישט בלויז גוטס דעם אַנדערן, מען טוט זיך אפשר נאָכמער... בזכות זה וועט אונדז גאָט, ברוך הוא, מזכה זיין, אונדזער אייגן קינד מגדל צו זיין צו תורה און חופּה און מעשים טובים!

ר׳ זיסל איז בטבע נישט געווען קיין שלעכטער, נאָר אַ בייזער, אַ שטרענגער, ווי עס פּאַסט פאַר אַ גביר בן גביר, וואָס האָט די ברייטע דעה אומעטום און אין אַלץ און וואָס פילט דעם כוח פון זיין גבירהשאַפט.

אויסהערנדיק זיין ווייבס קלוגע און פרומע רייד, האָט ער איר מסכים געווען, און די יתומהלע איז געבליבן ביי אים אין שטוב: געשלאָפן אין איין וויגעלע מיט זיין מייטשיקן און געזויגן פון דערזעלבער ברוסט גלייך מיט אים, אַמאָל ביי שרהלען און אַמאָל ביי דער אם, וואָס שרהלע האָט צוליב דעם צוגענומען.

צי האָט ר׳ זיסל בעקען ליב געהאַט, צי נישט, — איז שווער צו וויסן. ער האָט קיין איבעריקע ליבשאַפט נישט אַרויסגעוויזן אַפילו צו זיין אייגן קינד. שטענדיק פאַרטראָגן אין זיינע עסקים מיט וואַלד-

סוחרים און מיט „וואַלד-מענטשן”, ווי ער רופט אָן זיינע משרתים אין זיינע וועלדער, שטענדיק מיט שטאָטישע ענינים.

עס איז דאָך, ברוך השם, דאָ אַ קהילה מיט צוויי רבנים, מיט אַ חזן און דריי שוחטים, אַ תלמוד-תורה מיט באָרוועסע קינדער, אַ הקדש מיט קראַנקע און אָרעמעלייט, צו אַלדע שוואַרץ יאָר, היינט איז נצחון אויך אַן ענין גדול פאַר אַ יידן אַ גביר, וואָס דאַרף דעם עולם לערנען דרך ארץ...

ווען האָט ער געקענט צייט האָבן צו פאַרברענגען אַ שעה מיט די קינדער, וואָס דרייען זיך אין שטוב אַרום ווי די קליינע קעצלעך אונטער די פיס? און פּאַסט עס גאָר פאַר אַ יידן אַ גביר, מיט אַזאַ ברייטער באָרד און דיקן בויך, מיט קליינע קינדער זיך נאַריש צו מאַכן?

נישט אַזוי איז אָבער די גבירה, שרהלע. איר דאַכט זיך, אַז זי ווייסט קיינמאָל נישט ווער פון די ביידע קינדער איז שענער, קליגער און וועמען פון זיי האָט זי מער ליב.

ווי אַ ברודערל מיט אַ שוועסטערל האָט זיי שרהלע מיט איר ברוסט דערנערט, אין איין וויגעלע האָט זי ביידן געלייגט שלאָפן, ביידע צוגלייך האָבן זיי אָנגעהייבן זי צו רופן „מאַמע” און ביידע צוגלייך זענען זיי אין האַרצן איינגעבאַקן געוואָרן, ביז זי פלעגט צייטנווייז גאָר פאַרגעסן, אַז מייטשיקן האָט זי אַליין אונטער איר האַרצן געטראָגן און מיט ווייען געהאַט, און בעקען האָט צו איר די אַלטע רביצין אויף די הענט אַריינגעטראָגן, אָן ווייען און אָן שמערצן זי ביי איר איבערגעלאָזן, און איז זיך אַהיים אַוועק.

עס טרעפט אָבער אויך אַזאַ רגע, ווען שרהלע טוט אַ קוק אויף בעקען, דאַכט זיך איר, אַז זי זעט נישט דאָס קליינע מיידעלע פאַר זיך, נאָר דער שיינער מאַמען דעם קינדס, דער שיינער מינעלען, ווי מען האָט זי מיידלווייז גערופן. מינעלען, וועלכע איז, נעבעך, פון דער וועלט אַוועק צוליב איר קינד, וואָס זי האָט אַפילו קיין איין מאָל נישט אָנגעזויגן פאַר איר טויט.

אין אַזאַ רגע פאַרייניקט זיך, מיט איר ליבשאַפט צו בעקען, אויך אַ רחמנות און עלנט-געפיל, און דעמאָלט מיינט שרהלע, אַז בעקע איז איר נאָך ליבער, נאָך טייערער, ווי מייטשיק.

און שיינע קינדער זענען זיי ביידע. מייטשיק האָט שוואַרצע הערלעך מיט אַ פּאָר שוואַרצע ברענענדיקע אויגן — געראָטן, זאָגט

מען, אין זיין טאַטן; און בעקע האָט בלאָנדע האָר, א צאַרט, ווייס געזיכט מיט אַ פּאָר טונקל-בלויע אויגן, וואָס, דאַכט זיך, דער קלאָ-לער, בלויער הימל שפּיגלט זיך אָפּ אין זיי.

שרהלע האָט אַן עלטער קינד פון מייטשיקן, בלומעלע, אַ מיידל פון ניין יאָר, און זי געדענקט איר מי און אַנגסט אַרום דעם קינד, פון זיין געבוירן טאָג ביז איצט נאָך כמעט.

ווען בלומעלע איז געוועזן אַ פּיצל, איז זי שטענדיק קראַנק געווען, נאָר אויף דער האַנט האָט מען זי געמוזט אַרומטראָגן, און נאָך איצט האָט שרהלע צרות פון איר איבער אירע קאַפּריזן, נישט וועלן פאָלגן, וויינען און „אָיקען" גאַנצע שעות נאָכאַנאַנד.

פון מייטשיקן מיט בעקען אָבער האָט שרהלע קיינמאָל אַזוי פיל אַנגסטן און מי נישט געהאַט:ביידע געזונטע קינדער. אָנגעזויגן זיי, זיך אָנגעשפּילט אַ ביסל, האָט זי, אָדער די אַם, זיי אין וויגל אַוועקגעלייגט, און זיי האָבן זיך געשלאָפן ווי די פייגעלעך אין זייער נעסט.

איצט, אַז זי האָט זיי שוין אויף זייערע פיסלעך אַוועקגעשטעלט און זיי זענען שוין היבשע קינדער, פיר=פינף יאָר אַלט, דאַכט זיך שרהלען, אַז זיי קענען שוין זייער קינדיש וועלטל באַשטיין אָן איר, און איר בלייבט נאָר דאָס נחת צוצוקוקן זיך, ווי זיי פאַרברענגען זייער צייט פאר זיך, אין זייערע קינדישע אינטערעסן, און שטערן קיינעם נישט.

מאַכט זיך אַמאָל, זיי צעשלאָגן זיך, ווי עס טרעפט ביי קליינע קינדער, ווערן זיי באַלד צוריק „גוט=פריינט", קיין סכנה דערביי טרעפט קיינמאָל נישט. גלייך ווי גאָט אליין וואָלט זיך אַלעמאָל אריינ-מישן צווישן זיי און אויסגלייכן זייערע סכסוכים.

עס טרעפט, אַז שרהלע מוז אויסהערן אַלערליי ווייבערשע מיינונגען וועגן די קינדער. איינע פון די ווייבער, וואָס קומען אָפּט אריין צו שרהלען, טוט זיך אמאָל אַ זאָג:

— א געבענטשט פּאָרל פון גאָט אַליין. עס איז זיך נישט זאַט אָנצוקוקן אין זייער ליכטיק פּנים, לעבן זאָלן זיי!

— גיט נאָר קיין עין הרע נישט! — באַמערקט שרהלע.

— זאָלן יענעם די אויגן אַרויסקריכן, ווער עס וויל זיי אַן עין הרע געבן! — ענטפערט יענע.

אַן אַנדערע פאַרגינט זיך אָפן צו זאָגן:

— אַ חתן-כלה... בעקען איז מסתמא באַשערט אייער שנור-אַמאָל צו ווערן, האָט גאָט, ברוך הוא, צוגענומען איר מאַמען, זי זאָל קיין מניעה נישט זיין צו דעם, און האָט אייך צוגעשיקט פאַר דער יתומהלע אַ מאַמע צו ווערן, כדי שפּעטער איר א טאָפּעלע מאַמע צו זיין ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר.

ביי אַזאַ באַמערקונג און דאָסגלייכן ענטפערט שרהלע תמיד:

— גאָטס דרכים ווייסן מיר נישט, דערווייל זענען זיי נישט מער ווי אַ ברודערל מיט אַ שוועסטערל. גענוג טעג מיט יאָרן וועלן נאָך אַריבערגיין, גענוג וואַסערן וועלן נאָך אַריבערשווימען, איידער די צייט וועט קומען אַ טראַכט צו טאָן וועגן התן-כלה.

אין שטאָט אָבער קלערט מען גאָרנישט אַנדערש, און זעט מען מייטשיקן מיט בעקען גיין האַנט אין האַנט אַמאָל אין גאַס, שרייען ווייבער אַרויס פון די קראָמען:

— אַ מזלדיקער טאָג וועט היינט זיין, חתן-כלה גייען!

II

ביז פינף יאָר האָט נאָך קיינער בעקען נישט אויסגעזאָגט דעם ביטערן סוד, אַז חוץ שרהלען, וועלכע זי רופט „מאמע" צוגלייך מיט מייטשיקן, האָט זי אַמאָל, כאָטש נישט מער ווי קוים אויף איין טאָג, נאָך א מאַמען געהאַט, — אַ שיינע מאַמע, אין וועלכער זי, בעקע, איז — ווי מען זאָגט שטענדיק — זייער געראָטן.

אַפילו דער טאַטע אירער, וואָס האָט זי אַלס עופהלע אויף זיינע הענט אַרומגעטראָגן און האָט קיינמאָל נישט געלייקנט פון איר, אַז ער איז איר טאַטע, האָט נישט געוואָלט זיין ליב קינד דעם צער אָנטאָן, עס זאָל עוין וויסן, אַז די מאַמע שרהלע אירע איז איר נישט אזאַ אמתע מאַמע, ווי מייטשיקן.

— זי וועט נאָך צייט האָבן געוויר צו ווערן, ווי עלנט זי איז, נעבעך, מיין טייער קינד! — פלעגט ער זיך טרייסטן, בעת דאָס האַרץ פלעגט אים ווי טאָן, וואָס זי רופט מיט דעם ליבן נאָמען „מאַמע" אַ פרעמדע, און נישט די, וואָס האָט זי אויף דער וועלט געבראַכט און וואָס איז צוליב איר פון דער וועלט אַוועק אָן אַ צייט.

ווי זאָגט מען אָבער: ביי יידן קענען קיין סודות נישט זיין, און דער סוד האָט זיך אויך ביסלעכווייז געמוזט אויפדעקן.

איינמאָל, ווען די אַלטע רביצין איז אַריין צו שרהלען וועגן אַ נדבה פאַר ערגעץ אַן אָרעמער קינפעטאָרין און האָט בעת מעשה גראָד אָנגעטראָפן, ווי שרהלע האַלט בעקען אויף איר שויס, קושט זי און האַלדזט זי, האָט די רביצין אַ זאָג געטאָן:

— איך וויס גאָרנישט וועמענס זכות איז אַזוי גרויס געווען דעמאָלט, ווען די מאַמע אירע איז געשטאָרבן, איר צו לענגערע יאָר, און מיר איז דעמאָלט איינגעפאַלן צו נעמען די יתומהלע און אריינ-

טראָגן צו דיר אָנזויגן?.,. אליין, דאַכט מיר, בין איך אוי'ך גאָרנישט אַזאַ צדקת, מיר זאָל באַשערט זיין דיך מזכה צו זיין מיט אַזאַ גרויסער מצווה, אויסצוהאָדעווען אַזאַ ליכטיקע יתומהלע, לעבן זאָל זי, — סאַקע פאַררעכנט זאָל עס אונדז ביידע זיין!

שרהלע ווינקט דער רביצין, זי זאָל אויפהערן צו רעדן וועגן דעם אין קעגנוואַרט פונם קינד, וואָס ווייסט נאָך נישט פון קיין שלעכטס. נאָר די רביצין, פאַרשטייט נישט, וואָס שרהלע מיינט מיט דעם ווונק און ווענדט זיך צום קינד:

— קום צו מיר אַ ביסל, יתומהלע, איך וועל מיינע אַלטע הענט אויף דיין יונג קעפעלע אַרויפלייגן און בענטשן דיך מיט געזונט און לעבן, מיט אַ סך נחת און גליק אין רעכטער יידישקייט, דו זאָלסט קענען אָפּדאַנקען דער גוטער שרהלען, וואָס האָדעוועט דיך, אַזוי ווי אַן אייגענע מאַמע, וואָס גאָט, ברוך הוא, האָט פון דיר צוגענומען, באַלד ווי דו ביזט אויף דיין וועלט אַרויס.

שרהלע איז אַ פאַרציטערטע געוואָרן און זיך אַ וואָרף געטאָן צו דער רביצין, איר איינגערוימט אַ סוד אין אויער, אַז דאָס קינד ווייסט נאָך גאָרנישט און מען טאָר איר אַזאַ צער נישט אָנטאָן פאַר דער צייט. די רביצין אָבער וויל דערפון גאָרנישט וויסן און ענטפערט:

— פּע, שרהלע, איך וואָלט עס אויף דיר זיך גאָרנישט געריכט! ווי הייסט, זי ווייסט נישט ווער איר מאַמע איז געווען? פריער, זעסטו, איז דאָס נאָך אַ קנאַפּע עוולה געווען. די מאַמע אירע, עליה השלום, איז דאָרט געניג פאַרנומען געווען מיט זיך אַליין ביי דעם דין וחשבון פאַרן בית דין של מעלה. ווען האָט זי געקענט צייט האָבן צו טראַכטן וועגן איר יתומהלע דאָ אין דער נאַרישער וועלט? איצט אָבער איז זי שוין אויסגעלייטערט, און זיצט שוין דאָרט געוויס מיט די אמהות אין גן-עדן; איצט טראַכט זי און דערמאָנט שוין געוויס איר קינד און איר איז דאָרט אוודאי אַ חרפּה אַ גרויסע, אַז זי דערהערט, ווי איר קינד רופט דיך „מאַמע", און נישט זי — נישט זי, וואָס האָט זי מיט פּיין געבוירן און וואָס איז געבליבן נאָך איר אַ דור.

— זי וועט עס מיר מוחל זיין, רביצין, — בעט זיך שרהלע, — זי ווייסט, אַז נישט זיך, נאָר איר קינדס טובה בין איך אויסן, וואָס איך זאָג איר דעם אמת נישט.

— דיר, שרהלע, וועט זי טאַקע מוחל זיין, דו טוסט גענוג חסד מיט דער יתומהלע, אָבער מיר וועט זי עס נישט מוחל זיין... איך האָב דיר באַצייטנס באַוואָרנט אָנזאָגן, דו זאָלסט די יתומהלע לערנען אָנרופן דיך „מומע", נישט „מאַמע"... ווי איז מיר נישט, איך וועל דאָך באַלד זיין דאָרט, וווּ דער יתומהלעס מאַמע איז איצט! וואָס וועל איך איר ענטפערן, אַז זי וועט מיך פרעגן: רביצין, וואָס פאַר שלעכטס האָב איך אייך געטאָן אויף יענער נאַרישער וועלט, אַז איר האָט מיר נישט פאַרגינט, מיין קינד זאָל כאָטש וויסן ווער זיין מאַמע איז? ניין, שרהלע, איך ציטער ווי אַ פיש אין וואַסער פאַרן גרויסן יום־הדין... דאָרט וועט שוין צו שפּעט זיין. דאָ, נאָר דאָ מוז איך עס פאַרריכטן און זאָגן דער יתומהלע, אַז זי איז אַ יתומהלע און אַז איר מאַמע איז אַן „עליה־השלומדיקע"... און טאַקע באַלד, טאַקע שוין מוז עס געשען. איך ווייס נישט וועמענס מאָרגן ס'איז.

— אָבער ווי קענט איר אַזאַ האַרץ האָבן? האָט רחמנות, רביצין!

— רחמנות ביי אַזאַ זאַך איז אַן אכזריות! — רעדט איר אַרויס די רביצין קאַלט, אַזוי ווי אַ דאָקטאָר ביי אַ נייטיקער אָפּעראַציע און האָט שוין דעם אומשולדיקן קינד געוואָלט דערקלערן זיין ערשטן ביטערן טעות אין לעבן.

כאָטש דאָס אומשולדיקע קינד האָט איין וואָרט נישט פאַרשטאַנען פון דעם גאַנצן געשפּרעך, האָט אָבער דאָס הערצל זיינס דערפילט, אַז די אַלטע שרעקלעכע יידענע מיטן צעקנייטשטן שטערן און מיטן צעפאַלבטן פנים גרייט זיך עס צו, דאָס יונגע הערצל צעברעכן, צערייסן אינצווייען, עס זאָל שוין קיינמאָל נישט גאַנץ ווערן, אַן אַנגסט־שרעק האָט בעקען פאַרכאַפּט און זי איז שרהלען אויפן האַלדז געפאַלן, זיך אַרומגעקלאַמערט מיט ביידע הענטלעך און מיט אַ ציטער אָנגעהייבן צו כליפּען.

— איך וועל איר אַליין זאָגן, אַ ל יי ן זאָגן, רביצין! — האָט שרהלע ווי אַ פאַרצווייפלטע אַ געשריי געטאָן און איז ווי פון פייער מיטן קינד אויפן האַלדז פון חדר אַרויסגעלאָפן.

שרהלע האָט דאָס קינד באַרויקט, אַליין אָבער האָט זי זיך נישט געקענט באַרויקן. ביינאַכט האָט זי בעקעס מאַמען אין חלום געזען. זי האָט איר געזאָגט, אַז זי איז איר מוחל, בעט גאָט פאַר

איר, פאַר איר מאַן און קינד, פאַר דעם חסד, וואָס זי טוט מיט דער יתומהלע; אָבער זי פאַרלאַנגט, אַז בעקע זאָל וויסן, אַז זי האָט אַמאָל געהאַט אַ מאַמען, וואָס איז געשטאָרבן.

און שרהלע האָט געמאַכט פּלענער, ווי אַזוי דעם קינד דאָס אויסצוזאָגן אויף אַזאַ אופן, אַז עס זאָל זיך צום האַרצן נישט נעמען און, חלילה, נישט קראַנק ווערן פון צער. און איינמאָל, ווען בעקע איז איר אויפן שויס געזעסן און מייטשיק איז דערביי נישט געווען, האָט שרהלע איר געזאָגט:

— דו ווייסט, מיין קינד, אַז אַמאָל, ווען דו ביזט נאָך געווען גאָר אַ קליינינטשקע, אַ פּיצעלע, אַ ברעקעלע גאָר, האָסטו געהאַט אויף אַ ווײַלע, אויף איין טאָג, נישט מער, נאָך אַ מאַמע, אַ שיינע מאַמע, אונדז ביידע צו לענגערע טעג און יאָר!

בעקע איז פון דעם נייַ ווייניק נתפעל געוואָרן: אַ סך מער האָט איר אינטערעסירט, וואָס די מאַמע זאָגט, אַז אַמאָל איז זי, בעקע, געווען גאָר אַ קליינינטשקע, אַ פּיצעלע, אַ ברעקעלע גאָר. דאָס איז איר פאָרגעקומען עפּעס אַזוי אינטערעסאַנט, אַז איר האָט זיך שוין געוואָלט וויסן אַקוראַט, ווי קליין זי איז דעמאָלט געווען.

— מאַמע, אַזאַ קליינינטשקע, אַזאַ ברעקעלע? — מעסט זי צאָפּ אויף אַ שפּיץ פינגער, ווי קליין זי האָט אַמאָל געקענט זיין.

— יאָ, אַזאַ פּיצעלע ביזטו געווען, ווען דו האָסט נאָך יענער מאַמען געהאַט, — ענטפערט שרהלע.

— פאַרוואָס געדענק איך נישט?

שרהלע מיינט, דאָס קינד פרעגט: פאַרוואָס געדענקט עס נישט יענער מאמען, און ענטפערט:

— דו קענסט, מיין קינד, יענער מאַמען נישט געדענקען. זי האָט אפילו קיין צייט נישט געהאַט דיך אָנצוזויגן.

— ניין, נישט דער מאַמען. פאַרוואָס געדענק איך נישט, ווען איך בין געווען אַזאַ ברעקעלע? — דערקלערט בעקע איר פראַגע.

— ביזט נאָך גאָר אַ נאַרעלע, — זאָגט שרהלע. — דו פאַרשטייסט גאָרנישט, וואָס איך דערצייל דיר. זאָל זיין אויף אַן אנדערש מאָל, אַז דו וועסט עלטער ווערן און וועסט מער שכל האָבן צו פאַרשטיין, צו נישט אַ מעשהלע אויף צו לאַכן און צו שפּילן זיך דערצייל איך דיר איצט.

— דערציילֿ, דערציילֿ, מאַמע! — בעט דאָס קינד. — איך וועלֿ נישט לאַכן, נישט שפּילן, נאָר צוהערן זיך.

און שרהלע דערציילט איר, ווי שיין יענע מאמע, עליה השלום, איז געווען, ווי ליב זי וואָלט זי געהאַט, ווען איר, יענער מאַמען, וואָלט נאָך באַשערט געווען צו לעבן און נחת צו דערלעבן פון איר, פון בעקען.

— און וווּ איז יענע מאַמע איצט? — פרעגט בעקע, אַ ביסל טרויעריק, צָבער נישט צוליב יענער מאמען, נאָר צוליב דעם טרויעריקן טאָן, ווי שרהלע רעדט צו איר.

— איצט איז זי בײַ גאָט... גאָט האָט זי צוגענומען, נאָך איידער דו האָסט זי געקענט דערקענען, אַז זי איז דיין מאַמע.

— אָבער דיך, מאַמע, וועט שוין גאָט נישט צונעמען פון מיר, — קיינמאָל, קיינמאָל נישט צונעמען! איך וויל נישט. איך וועל נישט לאָזן! — רעדט דאָס קינד מיט אַנגסט, טוליעט זיך צו צו איר ברוסט און נעמט זי אַרום מיט ביידע הענטלעך, גלייך ווי איר וואָלט זיך דאַכטן, אַז אָט וויל שוין גאָט דער מאַמען אויך צונעמען פון איר.

— בעט אים, מיין קינד, אין דעם זכות פון דיין אמתער אויס־געלייטערטער מאַמען, עליה השלום, זאָל איך נישט אָפּגענומען ווערן פאַר מיין צייט נישט פון מיין מאַן, נישט פון מיינע קינדער און נישט פון דיר, מיין האַרציקע בעקע! — האָט שרהלע געענטפערט און פרום אירע אויגן צו גאָט אין דער הויך אויפגעהייבן.

— די מאַמע זאָגט, — האָט בעקע אין דעמועלבן טאָג מייטשיקן דערציילט, — אַז ווען איך בין געווען אַזאַ ברעקעלע, — דערבײַ האָט זי אים אויף אירע פינגער אָפּמעסטנדיק געוויזן, — האָב איך געהאַט נאָך אַ מאַמע, אַ שיינע מאַמע, וואָס גאָט האָט זי צוגענומען...

— ווי האָט מען זי גערופן? — האָט מייטשיק באַלד געפרעגט.

די עצם מעשה מיט נאָך אַ מאַמען איז לויט זיין קינדערישן באַגריף אים נישט קשה געווען. דער עיקר האָט אים געאַרט: ווי מען האָט זי גערופן.

— אלעשאָלע (עליה השלום) האָט מען זי גערופן! — האָט בעקע געענטפערט, געדענקענדיק ווי שרהלע האָט אַלץ געזאָגט: יענע מאַמע, עליה השלום.

אין אַ ווײַלע אַרום האָט מייטשיק דער מאַמען געפרעגט׳

— מאַמע, אַז איך בין געווען אַזאַ פּיצעלע, האָב איך אויך געהאַט נאָך אַ מאַמען אַלעשאַלע, וואָס גאָט האָט זי צוגענומען?

— וואָס באַלבעסטו? נאַריש קינד! — האָט זיך שרהלע אויף אים אָנגעבייזערט.

— פאַרוואָס זאָגט בעקע, אַז דו זאָגסט, זי האָט געהאַט נאָך אַ מאַמען, ווען זי איז אַזאַ פּיצעלע געווען? — פרעגט ער.

— אַז בעקא איז אַ פּיצעלע געווען, האָט גאָט צוגענומען איר ערשטע מאַמע און האָט איר געגעבן מיך פאַר אַ צווייטער מאַמען. דיין מאַמען האָט גאָט געלאָזט לעבן. ער זאָל ווייטער חסד טאָן, מיך לאָזן לעבן, דיר דיין איינציקע מאַמע צו זיין ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר, מיין קינד!

מייטשיק האָט דער מאמעס תירוץ נישט געקענט פארשטיין און ער איז געווען גרייט זיך פאַנאַנדערצווויינען פון פאַרדרוס, וואָס ער האָט נאָך קיינמאָל אַזאַ מאמען נישט געהאַט, אַזוי ווי בעקע. נאָר די מוטער האָט אים פאַרדרייט מיט עפּעס אַנדערש און ער האָט זיין צער באַלד פאַרגעסן.

בעקע האָט עס אָבער נישט פאַרגעסן און פלעגט אַמאָל זיך באַרימען פאַר מייטשיקן מיט יענער מאַמען, וואָס מען האָט זי גערופן „אַלעשאַלע" און וואָס גאָט האָט זי צוגענומען.

איר האָט זיך גאָרנישט געקענט פאָרשטעלן, אַז שרהלע, מייטשיקס מאמע, וועלכע זי רופט אויך „מאַמע", איז נישט אַזוי גוט איר מאַמע, ווי מייטשיקס מאַמע. די פראגע: ווי קען מען האָבן צוויי מאַמעס — האָט נאָך איר קינדישן שכל נישט געאַרט. אַז די מאַמע זאָגט אַזוי, מסתמא איז דאָך אַזוי.

פונדעסטוועגן האָט זי אַלעמאָל געוווסט, אַז מייטשיקס טאַטע איז נישט איר טאַטע. מייטשיקס טאַטן האָט מען זי געלערנט רופן „פעטער", באַלד ווי זי האָט נאָר אָנגעהייבן צו רעדן. „טאַטע" האָט זי גערופן דעם בוכהאַלטער מיכלען, וואָס האָט זי אַלעמאָל, ווי אַ געטרייער טאַטע אויף זיינע הענט געהאַלטן און צוגעווייגט זי, ווי אַ קינד צו אַ פאָטער.

מייטשיק האָט איר אַמאָל א זאָג געטאָן: דו ווייסט, פאַרוואָס איז נישט דיין טאַטע מיר אַ טאַטע?

— פאַרוואָס?

— דו ביזט אַ מיידל, האָסט אַ מיידלשן טאַטן, איך בין אַ ייִנגל, האָב איך אַ ייִנגלשן טאַטן, נישט אמת?

— אמת, — האָט בעקע מסכּים געווען, — און די פראַגע וועגן די צוויי־ערליי טאַטעס איז זיי פאַרענטפערט געוואָרן.

שפּעטער, ווען מייטשיק האָט טענות געהאַט צו בעקען, פאַרוואָס האָט זי אַמאָל געהאַט נאָך אַ מאַמען און ער האָט נאָך קיינמאָל נישט געהאַט נאָך אַ מאַמען, האָט זי אים צוריק פאַרענטפערט:

— נאַרעלע, אַ ייִנגל האָט נאָר איין מאַמען, דו ביזט דאָך אַ ייִנגל, נישט אמת?

— אמת, — האָט ער מסכּים געווען, און די פראַגע וועגן נאָך אַ מאַמען איז ווידער אַזוי פאַרענטפערט געוואָרן.

אַז בעקעס טאַטע פלעגט זיי אַמאָל בעמען צו זיך אין שטיבעלע ביי דער באָבען, פלעגט ער זאָגן: „קומט קינדער, צו מיר אַהיים!” און זיי האָבן געמיינט, אַז מיט דעם נאָמען „היים” רופט מען אָן נאָר דער באָבעס שטיבל. האָט מען זיי געפרעגט: וווּ זענט איר געווען, קינדער? האָבן זיי באַלד אָפּגעענטפערט: אינדערהיים! און האָבן דערמיט געמיינט ביי דער באָבען. מייטשיק האָט בעקעס באָבע אויך גערופן „באָבע”.

און גליקלעך און שטאָלץ איז בעקע ביי זיך געווען, וואָס איר טאַטע איז מיכל דער בוכהאַלטער, און נישט ר׳ זיסל, מייטשיקס טאַטע. מייטשיקס טאַטע האָט זיך אויף אַלעמען געבייזערט כּסדר, איטלעכער האָט פאַר אים מורא געהאַט, און אַז ער פלעגט אַ קוק טאָן אויף איר און אויף מייטשיקן, פלעגן זיי ביידע פאַרציטערט ווערן פון זיין קוק.

גאָר אַנדערש אָבער איז איר טאַטע, ר׳ מיכל. ייִר בייזערט זיך נישט אויף קיינעם, ער טוט נישט אַ בייזן קוק, ער איז אַזאַ גוטער, האָט אַזעלכע געטרייע אויגן. אַז ער טוט מיט זיי אַ קוק, דאַכט זיך בעקען, אַז עס ווילט זיך איר אים אויפן האַלדז אַרויפפאַלן, גלעטן און קושן איר נאָכאַנאַנד.

הייַנט האָט איר טאַטע אַ זיס קול, און אַז ער זעצט זי מיט מייטשיקן אַרויף אויף זיינע קני און זינגט זיי אויסנווייניק זיינע לידעלעך, האָבן זיי אים ביידע אַזוי ליב!

זי ווייסט, אַז אַפילו מייטשיק האָט אויך איר טאַטן מער ליב ווי ז׳ין טאַטן. אַמאָל האָט ער עס איר אַליין געזאָגט, נאָר די־

דינעזון

מאַמע האָט דאָס דערהערט, האָט זי אים אָנגעזאָגט, ער זאָל נאָכ־אַמאָל אַזוינס נישט זאָגן.

— איטלעכס קינד, — האָט די מאַמע געזאָגט, — מוז זיין טאַטן ליב האָבן מער ווי אַלע אַנדערע טאַטעס, אַז נישט איז מען נישט קיין גוט קינד, און נישט קיין גוט קינד האָט די מאַמע אויך נישט ליב. געדענק! — האָט זי אים אָנגעזאָגט, מייטשיק וויל, די מאַמע זאָל אים ליב האָבן און געדענקט, וואָס זי האָט אים אָנגעזאָגט, און ער זאָגט שוין מער נישט, אַז ער האָט בעקעס טאַטן מער ליב, ווי זיין אייגענעם טאַטן.

בעקע אָבער ווייסט פונדעסטוועגן, אַז אין האַרצן ביי זיך האָט מייטשיק נאָך איצט איר טאַטן אַזוי ליב, ווי פריער, כאָטש מיטן מויל האָט ער מורא עס אַרויסצורעדן.

III

צוליב די צווייערליי טאַטעס פלעגן די ביידע קינדער זיך אָפּט צעקריגן, און אַמאָל — זיך אויך צעשלאָגן.

עס פלעגט טרעפן, ווען מייטשיק האָט זיך געשפּילט מיט בעקען, זיך אַרומיאָגנדיק, ווי, אַ שטייגער, קינדער אַרום עסטיש, איז אַריינגעקומען ר׳ זיסל עפּעס אין כּעס אויף עמעצן און האָט אָנגעשריגן אויף זיי, אָדער זיי אַרויסגעטריבן פון שטוב. דעמאָלט פלעגט בעקע אויסלאָזן איר כּעס צו מייטשיקן און זאָגן:

— מ יי ן טאַטע איז אַ בעסערער פאַר דיין טאַטן!

מייטשיק האָט עס אַפילו אַליין געוווּסט, אָבער ווען זי האָט עס אים געזאָגט מיט כּעס, האָט ער עס נישט געקענט פאַרשווייגן און האָט באַלד צוריק אַ פרעג געטאָן:

— אָבער ווער האָט מער כּוח?

— יאָ, אוודאי! מיט איין האַנט קאָן מיין טאַטע אַנידערלייגן דיין טאַטן! — באַרימט זיך מייטשיק.

זי שטעלט אויס אַ צונג. ער בלייבט איר אויך נישט שולדיק און ווייזט איר צוריק אַ פייג. ווערט זי ברוגז אויף אַ רגע, ער בעט זי באַלד איבער, און מען ווערט ווידער שלום.

דאָס רוב איז ער דער „איבערבעטער”. זי געדענקט אַ באַליידיקונג לענגער און קען ברוגז זיין אַ גאַנצן טאָג אויך.

דאָס לעצטע מאָל האָבן זיי זיך אַזוי צעקריגט איבער די צווייערליי טאַטעס, ווען ר׳ זיסל איז ביים טיש געזעסן, געציילט געלט, און זיי האָבן זיך דערביי געשפּילט. ער איז עפּעס אין כּעס געוואָרן אויף זיי און האָט זיי מיט אַ בייזן געשריי אַרויסגעיאָגט פון זיין קאַבינעט.

— מיין טאַטע טרייבט אונדז קיינמאָל נישט אַרויס, — האָט זי צו מייטשיקן אַ זאָג געטאָן, אויסרעדנדיק איר באַליידיקט הערצל פאַר דעם געשריי, וואָס זיין טאַטע האָט אויף איר געטאָן.

— דאָס איז דאָך נישט דיין טאַטנס שטוב! — ענטפערט מייטשיק.

— אָבער מיין טאַטע האָט אויך אַ שטוב, — רופט זי זיך אָפּ.

— אויך מיר אַ שטוב, אַ שטיבעלע האָט דיין טאַטע!

— אָבער ווער קאָן בעסער זינגען? פרעגט זי, נישט האָבנדיק וואָס אים אָפּצוענטפערן וועגן איר טאַטנס קליין שטיבעלע.

— אָבער ווער האָט מער געלט? — פרעגט מייטשיק צוריק.

בעקע האָט נישט וואָס נאָך צו ענטפערן. זי פילט זיך באַזיגט, קערט אָפּ פון מייטשיקן איר קעפּל — אַ ברוגזע.

— אַהאַ, האָסט מיר נישט וואָס צו ענטפערן! — שרייט מייטשיק מיט נצחון. — מיין טאַטע האָט אַ סך, אַ סך געלט, טויזנט מיליאָן, און דיין טאַטע האָט גאָרנישט, גאָרנישט!

קיינמאָל האָט נאָך בעקען נישט געקימערט, וואָס זי זעט נישט ביי איר טאַטן אַזאַ גרויס הויז מיט חדרים און מעבל אַ סך, און זעט אויך קיינמאָל נישט קיין געלט ציילן, ווי זי זעט שטענדיק ביי איר מאַמע שרהלען און ביי מייטשיקס טאַטן. איצט, אַז מייטשיק האָט זיך פאַר איר באַרימט מיט זיין טאַטנס הויז און געלט, האָט זי דערפילט עפּעס אַ מין ווייטיק, פון וואָס זי האָט נאָך ביז דעם מאָל קיינמאָל דעם טעם נישט געוווסט.

דאָס הערצל האָט איר אָנגעהייבן צו קלעמען, אירע גרויסע אויגן האָבן זיך אָנגעפילט מיט טרערן, און נישט צו ווייזן מייטשיקן אירע טרערן, איז זי אַרויסגעלאָפן פון שטוב און וויינענדיק אַריין צו איר טאַטן אין שטיבל.

מייטשיק, וואָס האָט באַלד חרטה געהאַט, ווי זיין טבע איז געווען, איז איר נאָכגעלאָפן, זי איבערצובעטן.

דער טאַטע איז אינדערהיים נישט געווען. די באָבע איז צו איר צוגעלאָפן און געפרעגט: וואָס וויינסטו רבקהלע?

זי קוקט זיך אום אויף מייטשיקן, און וויל נישט זאָגן, וואָס זי וויינט. איר געבוירענער שטאָלץ דערלאָזט נישט מודה זיין, אַז זי וויינט איבער אים. זיווישט אָפּ אירע טרערן, דאָס הערצל אָבער קלעמט נאָך.

אין אַ ווײַלע אַרום, אַז זי דערזעט ווי מייטשיק איז אַריינגע-

טאָן אין די פּאָטרעטשיקעס, וואָס ער באַקומט אין דעם אילוסטרירט' זשורנאַל, וואָס ליגט ביי איר אויפן טישל, זאָגט זי:

— באָבע, פאַרוואָס האָט מייטשיקס טאַטע אַ סך, אַ סך געלט, און מיין טאַטע האָט גאָרנישט?

— פונוואַנען ווייסטו עס? — פרעגט די באָבע פאַרוואונדערט אויף אַזאַ מאָדנער פראַגע פון איר אייניקל פלוצלונג, און נאָכמער — פון דעם באַקלעמטן קולעכל, מיט וועלכן זי פרעגט עס.

— מייטשיק זאָגט:

— מייטשיק האָט נישט געציילט — נישט זיין טאַטנס, נישט דיין טאַטנס געלט. מייטשיק ווייסט נישט וואָס ער רעדט.

— אָבער איך אַליין ווייס, — טענהט בעקע טרויעריק. — ביי מייטשיקס טאַטן איז דאָ אַזאַ פיינער קאַבינעט, מיט אַ טייערן שרייבטיש, מיט צוויי גאָלדענע טינטערס, מיט אַ סאַמעטענער ווייסער קאַנאַפּע, מיט בילדער אויף די ווענט, מיט אַ גרויסן דיוואַן אויף דער פּאָדלאָגע, און אַלעמאָל ציילט ער גאָלדן געלט און וויקלט איין אין ווייסינקע פּאַפּירלעך. ביי מיין מאַמען איז קיין קאַבינעט נישטאָ, קיין וויכע קאַנאַפּע נישט, קיין דיוואַן אויף דער פּאָדלאָגע, קיין שרייבטיש נישט, און קיין גאָלדן געלט וויקלט ער אויך נישט איין אין ווייסינקע פּאַפּירלעך.

— אפשר געפעלט דיר נישט דיין טאַטע מחמת דעם? — טוט די באָבע אַ פרעג האַלב ברוגז.

— ניין, באָבע! מיין טאַטע געפעלט מיר! — שרייט בעקע, און דאָס הערצל כליפּעט פון באַקלעמונג. — מיין טאַטע איז דאָך אַזאַ גוטער, אַזאַ טייערער טאַטע, איך האָב אים דאָך אַזוי ליב, אַזוי ליב, באָבעניו!

— נאַרעלע, וואָס זשע ווייניסטו? איטלעכער איז זיך רייך מיט דער גאָב, וואָס גאָט, ברוך הוא, גיט אים, — טרייסט זי די באָבע. — מייטשיקס טאַטן האָט גאָט געגעבן אַ סך געלט, איז ער רייך מיט זיין געלט. דיין טאַטן האָט גאָט געגעבן דיך, מיין קינד, פאַר אַ טייער טעכטערל, איז ער רייך מיט דיר, און האָט צו גאָט, ברוך הוא, קיין טענות נישט.

● בעקע פאַרשטייט נישט דער באָבעס רייד, כאָטש זי הערט זיך גוט צו צו איטלעכעס וואָרט, וואָס יענע רעדט אַרויס, און זי טענהט ווידער:

— אָבער זאָג, באָבע, פארוואָס האָט מיין גוטער טאַטע גאָרנישט, גאָרנישט...

— נאַרעלע, פאַרוואָס עפּעס גאָרנישט? ער האָט דאָך דיך, מיין טייער קינד, און דו ביזט אים טייערער, ווי גאָלד און זילבער.

— איך האָב דאָך אויך גאָרנישט, באָבעניו, גאָרנישט האָב איך צו געבן מיין טייערן טאַטן! — כליפּעט בעקע פון רחמנות אויף איר גוטן טאַטן. — איך האָב קיין גרויסע שטוב נישט, קיין טייערן דיוואַן אויף דער פּאָדלאָגע נישט, קיין רויטן שרייבטיש נישט אין קאַבינעט און קיין געלט, באָבעניו, האָב איך אויך נישט אים צו געבן, — רעכנט בעקע ווידער אויס, וואָס זי וואָלט איצט געגעבן איר טאַטן, ווען זי וואָלט עס נאָר אַליין האָבן.

— איך זאָג דיר דאָך, מיין קינד, — ענטפערט די באָבע, — איך גיב דיר דאָך צו פאַרשטיין, אז דיין טאַטע האָט דיך אַליין, איז ער שוין רייכער פאַר מייטשיקס טאַטן. פאַרשטייסטו שוין, מיין קינד?

בעקע אָבער קאָן עס נישט פאַרשטיין. זי ווייסט, אַז זי איז נאָר א קליין מיידל, נישט קיין גאָלד, נישט קיין טייערער דיוואַן אויף דער פּאָדלאָגע, קיין רויטער שרייבטיש איז זי נישט, און קיין געלט האָט זי אויך נישט. מיט וואָס קאָן איר טאַטע, כאָטש ער האָט זי שוין, נאָך רייכער זיין פאַר מייטשיקס טאַטן, ווי די באָבע זאָגט?

— איך פאַרשטיי נישט, באָבעניו, וואָס דו זאָגסט, — ווענדט זיך בעקע ווידער צו דער אַלטער, נאָכדעם, ווי זי האָט אַ מינוט זיך געמאַטערט איבערצוטראַכטן דער באָבעס רייד.

— וואָס פאַרשטייסטו דאָס נישט, מיין קינד? עס איז דאָך אַזוי קלאָר! — ענטפערט די אַלטע און ווייסט נישט, אַז דאָס, וואָס איר דאַכט זיך אין די אַלטע יאָרן, אַז עס איז קלאָר, איז נאָך ווייט נישט קלאָר אין די ערשטע יאָרן פאַר אַ קליין קינד.

— שטעל דיר פאָר, — וויל די באָבע איר אייניקל דערקלערן מיט-אַמאָל וואָס זי זאָגט, — שטעל דיר פאָר, ווען גאָט זאָגט צו דיר: וואָס ווילסטו בעסער, רבקהלע, צי האָבן אַ סך געלט און זיין אַזוי רייך ווי ר' זיסל, מייטשיקס טאַטע, און נישט האָבן, חלילה, דיין טאַטן, אָדער צו האָבן דיין טאַטן ביז הונדערט מיט צוואַנציק יאָר, און דער טאַטע דיינער זאָל נישט האָבן קיין געלט מיט אַ גרויסער שטוב — וואָס, מיין קינד, וואָלסטו אָפּענטפערן גאָט אויף אַזאַ פראגע?

בעקע טראַכט אַ רגע און טוט אַ זאָג אויפגעמונטערט:

— איך וואָלט זאָגן, אַז איך וויל האָבן מיין טייערן טאַטן, און ער זאָל האָבן אַ סך געלט און זיין אַזוי רייך. ווי מייטשיקס טאַטע...

— אָבער גאָט, ברוך הוא, גיט נישט ביידע זאַכן מיטאַמאָל. ער גיט נאָר איינס פון די ביידע: גיט ער אַ גוטן טאַטן, גיט ער נישט קיין געלט און קיין רייכקייט... גיט ער געלט און רייכקייט, גיט ער נישט קיין גוטן טאַטן, חלילה, — דערקלערט די אַלטע ווי אַ געוויסע אָפּגעפּסקנטע זאַך.

— פאַרוואָס, באָבעניו? דו זאָגסט דאָך אַלעמאָל, אַז גאָט איז אַ גוטער? — פרעגט בעקע, נאָך אַלץ נישט באַפרידיקט, כאָטש זי פאַרשטייט שוין גוט דער באָבעס רייד.

— אוודאי איז גאָט, ברוך הוא, אַ גוטער, מיין קינד! — ענטפערט די אַלטע, אָבער ער וויל אויספּרוּוון דעם מענטשן, צי איז ער צופרידן מיט וואָס ער גיט אים, צי נישט? אָט פּרוּווט ער דיך אויך, מיין קינד: ער האָט דיר געגעבן אַ גוטן טייערן טאַטן, ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר, וועסטו צופרידן זיין מיט אים און נישט מקנא זיין מייטשיקן, וואָס זיין טאַטע איז רייכער, וועט ער מיט דער צייט אויך דיין טאַטן געבן געלט אַ סך, רייכקייט און אויך יאָרן אַ סך...

— איך וועל נישט מקנא זיין, באָבעניו, זאָג, גאָט, אַז איך בין צופרידן... זאָל ער געבן מיין גוטן טאַטן אויך געלט אַ סך, אַ גרויסע שיינע שטוב מיט חדרים א סך, מיט טייערע דיוואַנעס אויף דער פּאָדלאָגע, מיט אַ בופעט, מיט שיינע זילבערנע כּלים, מיט אויסגעגילטע בעכערלעך, און אַלץ, וואָס מייטשיקס טאַטע האָט... זאָל גאָט געבן אויך מיין טאַטן, באָבעניו!

— גוט, מיין קינד, — איז די באָבע מסכּים, — אָבער אַז דו ביזט צופרידן, ווי דו זאָגסט, טאָ וואָס זשע ווילסטו נאָך?

— זאָל מייטשיק זיך נישט רייצן מיט מיר, און זאָל ער נישט זאָגן, אַז זיין טאַטע האָט אַ סך, און מיין טאַטע האָט גאָרנישט... — בעט דאָס באַליידיקטע קינד.

— קום נאָר אַהער צו מיר, מיין זון! — ווענדט זיך די באָבע צו מייטשיקן, וועלכער איז נאָך אַלץ געשטאַנעןביים טיש און געבלעטערט דעם אילוסטרירטן זשורנאַל.

דינעזאָן

מייטשיק איז צוגעגאַנגען צו דער באָבען פאַרשעמט, ווי אַ שולדיקער, און געוואַרט וואָס די באָבע וועט אים זאָגן.

— דיר, מיין זון, זאָג איך, — רעדט די אלטע אַרויס האַלב געטריי, האַלב שטרענג, — דיר זאָג איך, אַז ווען גאָט גיט אַ יינגלס טאַטן געלט אַ סך מיט אַ שטוב פון האָב און גוטס, טאָר אַ יינגעלע זיך בישט רייצן און זאָגן: מיין טאַטע האָט אַלץ, און דיין טאַטע האָט גאָרנישט! און ווייסטו, וואָס גאָט טוט מיט אַזאַ יינגעלע, וואָס באַרימט זיך און רייצט זיך מיט זיין טאַטנס האָב און גוטס? ער נעמט, חלילה, צו ביים יינגלס טאַטן, וואָס האָט אַלץ, און גיט אַוועק יענעם קינדס טאַטן, וואָס האָט גאָרנישט.

— ניין, באָבע! — שרייט אויס בעקע־ווי מיט אנגסט. — איך וויל נישט, גאָט זאָל צונעמען ביי מייטשיקס טאַטן אַלץ, וואָס ער האָט! מייטשיקס טאַטן האָב איך אויך ליב, ער איז דאָך מיין מאַמעס שרהלעס מאַן. איך וויל בעסער, גאָט זאָל מיין טאַטן זיין אייגן געלט געבן, נישט אָפּנעמען עס ביי קיינעם... גאָט האָט דאָך אַ סך, אַ סך... טויזנט מיליאָן מאָל...

— זעסטו, מייטשיק, — זאָגט די באָבע צו אים, — רבקהלע, לעבן זאָל זי, איז בעסער, ווי דו ביזט. זי פאַרגינט דיין טאַטן אויך אַלדאָס גוטס, און דו רייצסט זיך נאָך מיט איר.

— איך וועל זיך שוין קיינמאָל נישט רייצן מיט איר! קיינ-מאָל, קיינמאָל נישט! — גיט ער צו, זיין אמתע חרטה אויסצודריקן. — זאָל זי מיר שוין מוחל זיין און נישט זיין ברוגז מיט מיר! — בעט ער און זיינע אויגן פילן זיך אָן מיט טרערן.

— זיי אים מוחל, מיין קינד, — זאָגט די אלטע צו בעקען. — זאָל זיין טאַטע רייך זיין און גליקלעך זיין, און זאָל אויך דיין טאַטע רייך און גליקלעך זיין, און זאָלן אייערעביידע טאַטעס און די איינציקע גוטע פרומע מאַמע שרהלע, זאָל געזונט זיין, א סך, אַ סך נחת און טרייסט דערלעבן אָן אייך ביידן, מיינע טייערע גאָלדענע קינדער, אמן!

— אָמן! — האָבן ביידע מיטאַמאָל אַרויסגערעדט, מחמת מען האָט זיי געלערנט אָמן צו זאָגן אלעמאָל, ווען די גרויסע זאָגן אמן.

און קיינמאָל, דאַכט זיך בעקען, איז איר מייטשיק נישט געווען אַזוי ליב און טייער, ווי אין דער רגע, ווען זי זעט אים פאַרשעמט

פאַר איר מיט טרערן אין זיינע אויגן, וואָס קוקן אויף איר מיט אַזויפיל ליבשאַפט און חרטה.

און קיינמאָל, דאַכט זיך מייטשיקן, האָט ער ביז אַהער בעקען נישט געזען אַזוי שיין און ליב, ווי איצט, ווען אירע צאַרטע ווייסע בעקעלעך שיינען אַזוי ווי צוויי ראָזע בלימעלעך, און אירע אויגן, די בלויע גרויסע רויקע אויגן, קוקן אויף אים אַזוי אומעטיק, אַזוי ליב.

בעקע האָט מ׳ט איר גאַנצער קינדישער תמימות געגלויבט דער באָבען, אַז גאָט איז אַ גוטער און וועט איר טאָטן אויך געבן אַלדאָס גוטס, וואָס זי זעט ביי מייטשיקס טאָטן. דעריבער האָט זי אַרויסגייענדיק פון דער באָבען, פאַרגעסן די באַליידיקונג פון מייטשיקן און האָט זיך געשפּילט מיט אים, געשפּילט און געלאַכט, כאָטש מינוטנווייז פלעגט זיך נאָך אַלץ אַרויסרייסן אַ שווערער זיפץ פון איר באַליידיקטן און ווידער געטרייסטן הערצל.

מייטשיק אָבער, כאָטש ער האָט מיט בעקען מיטגעשטיפט און מיטגעלאַכט, איז אָבער אין זיך עפּעס אומעטיק געוואָרן.

מיט אַ פּאָר וואָכן פריער האָט ער זיך מיט בעקען געהאַט צעקריגט און פון כעס האָט ער איר דאָס פּנים צעדראַפּעט.

די מאַמע האָט אים דעמאָלט אָנגעשלאָגן, ער האָט בעקען מחילה געבעטן און זיי זענען ביידע צוריק „גוט=פריינט" געוואָרן. פונדעסטוועגן, אַז ער האָט עטלעכע טעג כסדר געזען בעקעס צעדראַפּעט פּנימל, פלעגט אים אין הערצל עפּעס אַ שטאָך טאָן.

ער פלעגט פאַר זיך אַליין פאַרשעמט ווערן און פילן אַ חרטה=ווייטיק, וואָס ווען ער וואָלט זיך נאָר נישט געשעמט, וואָלט ער געוויס יעדעס מאָל אָנגעהייבן צו וויינען.

ווען בעקעס צעדראַפּעט פּנימל האָט זיך שוין פאַרהיילט, איז ער פרייליכער געוואָרן און שפּעטער האָט ער יענס פיינלעך חרטה=געפיל אינגאַנצן פאַרגעסן.

אַרויסגייענדיק איצט פון דער באָבען און דערהערנדיק בעקעס זיפץ אַפילו בעת זי איז פריילעך, לאַכט און שפּילט מיט אים, האָט זיך יענס חרטה-געפיל צוריק איינגעכאַפּט אין אים.

עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער האָט בעקען ווידער צעדראַפּעט, איר אָנגעטאָן יסורים, כאָטש ער וועט נישט די דראַפּעס און הייסט נישט זוי טוט איר ווי.

— די נשמה אירע טוט איר וויי, די נשמה אירע האָב איך צעדראַפּעט! — טראַכט ער און קען זיך נישט טרייסטן.

די נשמה, שטעלט זיך אים פאָר, איז אַ קליין מיידעלע, אַ קליין בעקעלע. אַזוי קליין ווי דאָס מענטשעלע, וואָס ער זעט אין אירע בלויע אויגן. און דאָס קליינע מענטשעלע וויינט איצט אין איר פון ווייטיק. דערפאַר רייסט זיך אַרויס אַלע ווײַלע אַזאַ טרויעריקער זיפץ ביי איר, ווען זי וויל אַ לאַך טאָן.

דער באָבען האָט מייטשיק אַפילו געגלויבט, אָבער אַז גאָט איז אַ גוטער און וועט בעקעס טאַטן אויך אַזוי רייך מאַכן, ווי זיין טאַטן, — האָט ער בשום אופן נישט געקאָנט גלויבן.

גאָט, האָט זיך אין זיין יונג מוחל פאָרגעשטעלט, איז עפּעס אַ גרויסער הויכער ייד, מיט אַ נאָך גרעסערער באָרד און מיט נאָך אַ סך בייזערע אויגן, ווי ביי זיין טאַטן. אַז גאָט בייזערט זיך, ציטערט דער הימל און עס דונערט. הײַנט שטראָפט ער פאַר איטלעכע זאַך, וואָס מען טאָר נישט: רירט מען אָן אַ לײַכטער אום שבת, שמייסט ער מיט אייזערנע אָנגעברענטע ריטער; ווייזט מען מיטן פינגער אויף אַ שטערן אין הימל, שיקט ער אַן אייזערנע קאַץ, זי זאָל דעם פינגער אָפּבייסן, און פאַר נאָך און נאָך אַזעלכע מאָדנע עבירות, וואָס בעת מען טוט זיי, וויל מען אים גאָרנישט דערצאַרענען און מען פאַרגעסט גאָר, אַז דאָס איז אַן עבירה, שטראָפט ער מיט אַזעלכע מאָדנע שטראָפן, וואָס אַ גוטער וואָלט עס גאָרנישט קענען.

„אַ שיינער גוטער איז ער, אַז נאָר ער שטראָפט, אַז נאָר ער איז אין כעס!" פלעגט ער זיך אַלעמאָל טראַכטן.

און איצט, בעת די באָבע האָט געזאָגט בעקען, אַז גאָט איז אַ גוטער און וועט איר טאַטן אויך געבן אַ סך געלט מיט אַלץ, וואָס עס איז דאָ ביי זיין טאַטן, האָט מייטשיק געמיינט, אַז די באָבע אַליין ווייסט אויך, אַז גאָט איז נישט קיין גוטער, נאָר זי האָט עס געזאָגט, אַז ער איז אַ גוטער און וועט אַלץ געבן, כדי אָפּצונאַרן בעקען, עס זאָל זי נישט פאַרדריסן און זי זאָל אויפהערן צו וויינען.

און עס טוט איצט מייטשיקן נאָכמער וויי דאָס הערצל, וואָס בעקע איז אַזאַ נאַרעלע און גלויבט דער באָבען, איז אים, מייטשיקן,

דינעזאָן

מוחל, שפילט זיך מיט אים, איז פריילעך, כאָטש ער האָט ערשט איר נשמה צעדראָפּעט און עס טוט נאָך וויי דער נשמה, און זי וויינט נאָך דאָרט ביי איר אין האַרצן ערגעץ.

און וואָס פריילעכער בעקע ווערט, אַלץ מער צעגיסט זיך זיין הערצל אין רחמנות אויף איר. ווען ער וואָלט נאָר קענען, טראַכט ער, וואָלט ער איר איצט אָוועקגעגעבן נישט נאָר דעם טאַטנס געלט, נאָר אפילו זיין אייגענע נשמה אויך.

בעקע באַמערקט, ווי מייטשיק איז אומעטיק און עפּעס פאַרטראַכט.

— וואָס טראַכסטו, מייטשיק? — גיט זי אים א פרעג?

— איך טראַכט: ווען איך זאָל איצט זיין מיין טאַטע, וואָלט איך אָוועקגעגעבן דיין טאַטן אַלץ, וואָס איך וואָלט געהאַט.

בעקע טוט אַ קוק אויף אים, לאַכט זיך פונאַנדער און זאָגט:

— מייטשיק אַ טאַטע... אַ קליין יינגל אָן אַ באָרד אפילו אַ טאַטע...

— נאַרעלע, — מאַכט מייטשיק, — אַז איך וואָלט זיין מיין טאַטע, וואָלט איך דאָך זיין אַזאַ גרויסער מיט אַזאַ באָרד, ווי ביי מיין טאַטן!

— ווי וואָלט מען דיך רופן? ווילט זיך איר וויסן, גלייך ווי דאָס, וואָס ער זאָגט, וואָלט קענען מעגלעך זיין.

— מען וואָלט מיך רופן ר׳ זיסל, אַזוי ווי מען רופט איצט מיין טאַטן! — גיט ער איר צו פאַרשטיין.

— און ווער וואָלט זיין מייטשיק? — פרעגט זי. אָן אַ מייטשיקן קען זיך די וועלט גאָרנישט באַגיין, דאַכט זיך איר.

— מייטשיק וועט זיין דער טאַטע מיינער! — פירט ער איר אויס זיין פּלאַן אינגאַנצן.

— וויל איך נישט, וויל איך נישט! — שרייט זי אויס, אָנכאַפּנדיק מייטשיקן מיט אירע ביידע הענטלעך. ווי איר וואָלט זיך שוין גע־דאַכט, אַז אָט־אָט ווערט שוין מייטשיק פאַרוואַנדלט אין זיין טאַטן, און זיין טאַטע — אין מייטשיקן.

— זאָל דיין טאַטע בעסער זיין דיין טאַטע, און דו זיי מייטשיק! — בעט זי זיך ביי אים.

— אָבער אַז איך וועל זיין מייטשיק, ווער וועט דיין טאַטן געבן אַ סך געלט מיט אַ שיין הויז? — פרעגט מייטשיק און קוקט זי אָן מיט רחמנות.

— גאָט וועט אים געבן! — ענטפערט — זי. — גאָט איז דאָך אַ גוטער

דינעוואָן

אזא גוטער, אזא טייערער! ער וועט מיין גוטן טאַטן אַלץ, אַלץ געבן! זאָגט די באָבע, אפשר נישט?

מייטשיקן ווילט זיך אפילו אַרויסזאָגן זיין ספק אין גאָטס גוטס־קייט; ער האָט אָבער רחמנות און מורא, זי זאָל ווידער נישט אָנהייבן צו וויינען אַזוי כליפּענדיק, ווי פריער. ער ענטפערט מיט אַ האַלבן מויל: יאָ, יאָ, ער איז אַ גוטער, זאָל ער געבן דיין טאַטן אַלץ, וואָס איך וואָלט אים אַוועקגעגעבן, ווען איך זאָל זיין מיין טאַטע...

ביינאַכט, ווען די מאַמע האָט מיט מייטשיקן געזאָגט „המפּיל חבלי״ און ווען בעקע האָט שוין געשלאָפן, טוט מייטשיק אַ פרעג:

— מאַמע, עס איז טאַקע אמת, אַז גאָט איז אַ גוטער?

—נאָך ווייסטו אליין ניט, אַז גאָט איז אַ דערבאַרעמדיקער און אַ גוטער? — פרעגט שרהלע איר קינד צוריק.

— איך ווייס ניט, — ענטפערט מייטשיק אָפנהאַרציק. — גאָט גיט דאָך גאָרנישט!

— נאַרעלע, ווער דען גיט אונדז געזונט און לעבן, אויב נישט גאָט? — דערמאָנט די מאַמע.

מייטשיק האָט שוין אַפילו געהערט עטלעכע מאָל רעדנדיק, אַז גאָט גיט געזונט און לעבן, אָבער גאָטס גוטסקייט אין דעם פאַרשטייט ער נישט.

— אַז גאָט איז אַ גוטער, פאַרוואָס שמייסט ער מיט אייזערנע ריטער, אַז מען רירט זיך צו צו אַ לייכטער אום שבת? — פרעגט מייטשיק. -- פאַרוואָס שטראָפט ער, אַז מען טוט אַ זופּ מילך, ווען מען האָט געגעסן אַ פליישיק וואַרמעס?

— גאָט האָט נישט געהייסן אָנרירן אַ לייכטער אום שבת און נישט טרינקען מילך נאָך פליישיקס. אַז מען פאָלגט אים נישט, שמייסט ער, — דערקלערט שרהלע.

— אָבער אַ גוטער שמייסט זיך נישט! — האַלט זיך מייטשיק ביי זיין טענה.

— איך בין אַ גוטע? — פרעגט די מאַמע.

— דו ביזט אַ גוטע, אַ טייערע מאַמע, — ענטפערט מייטשיק און כאַפּט דער מאַמעס האַנט קושן.

-- און פונדעסטוועגן שלאָג איך דיך אָן, אַז דו פאָלגסט מיך נישט! זעסטו, מיין זון, אַז מען קאָן זיין אַ גוטע, כאָטש מען שלאָגט אָן, אַז מען פאָלגט נישט.

— יאָ, דו שלאָגסט דאָך אָן מיט דער האַנט, און עס טוט גאָרנישט ווי, אָבער גאָט שמייסט מיט אייזערנע אָנגעבּרענטע ריטער און עס טוט אַזוי ווי און מען שרייט אַזוי פון ווייטיק!! — טענהט מייטשיק, ווערדליק ווי אים שטעלן זיך פאַר די יסורים און קולות בעת גאָט שמייסט.

— אמת, מיין קינד, — דערקלערט שרהלע, — אַז גאָט שמייסט, טוט אוודאי ווי און די קולות פון די רשעים אין גיהנום גייען טאַקע פון איין עק וועלט ביז דעם אַנדערן עק וועלט. אָבער גאָט וויל נישט דעם זינדיקן מענטשן שטראָפן. ביז זיין טויט בעט זיך גאָט ביי אים: „האָב חרטה, זינדיקער מענטש, אויף דיינע זינד, וועל איך דיך נישט שטראָפן!” האָט דער מענטש חרטה און זינדיקט מער נישט, איז אים גאָט מוחל; האָט ער נישט קיין חרטה און זינדיקט ווייטער און ווייטער, פאַלט אַריין נאָך זיין טויט די נשמה זיינע אין גיהנום און דאָרט שמייסט מען מיט אייזערנע ריטער.

— אָבער וואָס טו איך אים, גאָט, אַז איך ריר אָן דעם לייכטער אום שבת? — פרעגט מייטשיק, וואָס קאָן פאָרט נישט פאַרשטיין, פאַרוואָס קומט פאַר אַזוינס שמייכן.

— טאָן טוט אים קיינער נישט. ווער קאָן גאָר עפּעס שלעכטס טאָן? — זאָגט שרהלע. — אָבער ווייל גאָט איז אַ גוטער און האָט ליב זיין פאָלק ישראל, האָט ער יידן געגעבן זיין הייליקע תורה מיט אַ סך מצוות, כדי איטלעכער ייד, וואָס לערנט די תורה און היט אָפּ די מצוות, וואָס גאָט האָט געבאָטן, זאָל זוכה זיין צו עולם הבא אין גן־עדן.

— וואָס עולם הבא איז, ווייסט נאָך מייטשיק נישט, אָבער וועגן גן־עדן האָט ער שוין עפּעס געהערט.

— מאַמע, ווו איז דער גן־עדן? — גיט מייטשיק פלוצלונג אַ פרעג.

— אויף יענער וועלט! — ענטפערט די מאַמע.

— און ווו איז „יענע וועלט”?

— אויפן הימל, דאָרט ביי גאָט!

— און איך וועל אויך זיין אין גן־עדן? — פרעגט ער.

— אַז דו וועסט אויסלערנען די הייליקע תורה און זיין אַ פרומער ייד, וועסטו, נאָך הונדערט און צוואַנציק יאָר, זיצן אויף אַ גאָלדענעם שטול אין גן־עדן! — זאָגט אים די מאַמע צו.

— און בעקע? — פרעגט ער.

— אַז בעקע וועט זיין אַ כשרע פרומע יידישע טאָכטער און וועט אָפּהיטן די דריי מצוות, וואָס גאָט האָט דער זינדיקער אשה געבאָטן, וועט זי, נאָך הונדערט און צוואַנציק יאָר, אויך זיצן אויף א גאָלדענעם שטול אין גן־עדן.

מייטשיק פאַרטראַכט זיך אַ רגע, און דערמאָנט זיך באַלד, וואָס נאָך ווילט זיך אים פרעגן ביי דער מאַמען.

— מאַמע, — זאָגט ער, — אַז גאָט איז יאָ אַ גוטער, זאָל ער געבן בעקעס טאַטן אַ סך געלט מיט אַ שיינער שטוב, ווי ביי מיין טאטן!

— בעט אים, מיין זון, וועט ער בעקעס טאַטן געבן אַלדאס גוטס, וואָס דו ווינטשט אים, — הייסט די מאַמע.

— גאָט איז דאָך אַ גרויסער, און איך בין נאָך אַ קליין יינגל, ער וועט נישט וועלן צוהערן, וואָס איך וועל אים בעטן, — זאָגט מייטשיק.

— אדרבה, ווייל דו ביזט נאָך אַ קליין יינגל און האָסט נאָך קיין עבירות נישט, ווי די גרויסע האָבן, וועט גאט דיין געבעט גיכער צוהערן, מיין קינד! מיר, גרויסע, בעטן אים אויך: „אין דעם זכות פון אונדזערע קליינע קינדער זאָלסטו אונדזער תפילה צונעמען!״

מייטשיק וויל נאָך וואָס פרעגן, אָבער די מאַמע וויל שוין נישט מער הערן און הייסט אים זיך לייגן שלאָפן.

ליגנדיק שוין אין בעטל און איבערטראַכטנדיק אַלץ, וואָס ער האָט ערשט פון דער מאַמען געהערט, פאַלט ער צוריק אַריין אין זיין ספק: טאָמער נאַרט אים אָפּ די מאַמע, אַזוי ווי די באָבע האָט אינדערפרי היינט בעקען אָפּגענאַרט.

— מאַמע, — שרייט ער פון זיין בעטל אַרויס, — שווער זיך!

— אויף וואָס זאָל איך מיר שווערן? — פרעגט שרהלע.

— אַז דו נאַרסט מיך נישט אָפּ!

— איז דיין מאַמע אַן אָפּנאַרערין? — רעדט אים שרהלע אויס מיט אַ פאַריבל.

— ניין, — ענטפערט ער, — אָבער אַלע גרויסע האָבן ליב אָפּצו־נאַרן קליינע קינדער! — זאָגט מייטשיק אַרויס זיין געניטקייט, וואָס ער האָט שוין פון זיינע עסקים מיט די דערוואַקסענע גרויסע.

— איך נאַר דיך נישט, מיין קינד! — פאַרזיכערט אים שרהלע — צייט דיין לעבן זאָל מען דיך אַזוי אָפּנאַרן, ווי איך נאַר דיך אָפּ! — ווינטשט זי אים, און גייט פון קינדער־חדר אַרויס.

דינעזאָן

אויף מאָרגן פרי, ביי זיין ערשטער באַגעגעניש מיט בעקען האָט מייטשיק צו איר געזאָגט:

— בעקע, עס איז טאַקע אמת!

— וואָס? — פרעגט זי.

— אַז גאָט איז אַ גוטער, — ענטפערט ער מיט פרייד. — די מאַמע זאָגט, אַז איך וועל אים נאָר בעטן, וועט ער געבן דיין טאַטן אַ סך געלט און אַ שיין הויז, ווי ביי מיין טאַטן!

— פאַרוואָס בעטסטו אים נישט? — פרעגט בעקע.

מייטשיק שווייגט.

— האָסט מיך פיינט? — פרעגט זי.

— ניין, איך האָב דיך ליב, איך האָב דיין טאַטן אויך ליב... אָבער איך האָב פאַרגעסן צו פרעגן ביי דער מאַמען, ווי זאָל איך בעטן? — פאַרענטפערט זיך מייטשיק.

— זאָג אים: גאָט, איך בעט דיך, גיב בעקעס טאַטן אַ סך געלט מיט אַ שיינער שטוב, מיט טייערע דיוואַנעס אויף דער פאָדלאָגע, ווי ביי מיין טאַטן! — לערנט אים בעקע גאָט בעטן.

— גאָט, איך בעט דיך: גיב בעקעס טאַטן אַ סך געלט מיט אַ שיינער שטוב, מיט טייערע דיוואַנעס אויף דער פאָדלאָגע! — זאָגט מייטשיק איבער בעקעס תפילה-נוסח.

— און אַ קאַבינעט מיט אַ רויטן שרייבטיש, מיט גאָלדענע טינטערס אויפן טיש, — זאָגט אים בעקע אונטער.

— און אַ קאַבינעט מיט אַ רויטן שרייבטיש, מיט גאָלדענע טינטערס אויפן טיש, — זאָגט מייטשיק נאָך.

— און אַ בופעט אין עסשטוב, מיט זילבערנע לייכטער, מיט אַ זילבערנער צוקער-פושקע און מיט אַ סך בעכערלעך זילבערנע און בעכערלעך גאָלדענע! — רעכנט אים בעקע אויס אַלץ, וואָס פעלט איר טאַטן.

מייטשיק זאָגט אַלץ נאָך, וואָרט ביי וואָרט, מיט די אייגעלעך צום הימל, צו גאָט געווענדט.

— שוין? — פרעגט ער, ווען בעקע האָט זיך א ביסל פאַרטראַכט. וואָס נאָך וויל זי, מייטשיק זאָל פאַר איר טאַטן נאָך בעטן?

— באַלד! — ענטפערט זי.

— יאָ, זאָג אים, מייטשיק, אַז בעקע וויל נישט, ער זאָל אָפּנעמען ביי דיין טאַטן און געבן איר טאַטן! — דערמאָנט זי זיך וואָס

נאָך זי פאַרלאַנגט. — זאָג אים, — רעדט זי ווייטער, — ער זאָל בעקעס טאַטן געבן נייע, פון זיינע אייגענע, ער וועט זיך באַלד קענען מאַכן אַנדערע.

מייטשיקן געפעלט עס און ער בעט ביי גאָט פאַר בעקאָס טאַטן אַלץ, וואָס בעקע הייסט אים, און אַז ער רעדט אַרויס דאָס לעצטע וואָרט פון זיין בקשה, ענטפערט בעקע: אָמן! אַזוי ווי די באָבע פלעגט איר הייסן יעדעס מאָל, ווען זי, די באָבע, האָט פאַר בעקען און פאַר איר טאַטן גאָט געבעטן.

— מען טאָר נישט זאָגן „אמן”! — באַמערקט מייטשיק, — אַז מען מאַכט אַ ברכה, דאַרף מען ענטפערן „אָמן”! — דערקלערט ער איר, אַזוי ווי זיין טאַטע האָט אים דערקלערט.

— די באָבע זאָגט, אַז מען דאַרף ענטפערן „אָמן”, ווען מען בעט ביי גאָט עפּעס, — ענטפערט בעקע וואָס זי ווייסט.

— דער טאַטע זאָגט, אַז מען מאַכט אַ ברכה, דאַרף מען ענטפערן „אָמן”, — זאָגט מייטשיק וואָס ער ווייסט.

— די באָבע ווייסט! — האַלט זיך בעקע פעסט און וויל נישט מייטשיקן נאָכגעבן.

— ווער ווייסט בעסער: אַ מיידל, צי אַ ייִנגל? — פרעגט מיי־טשיק מיט כעס.

בעקע ווייסט, אַז אַ ייִנגל איז מחויב בעסער צו וויסן, וואָס מען באַדאַרף און וואָס נישט, און זי שווייגט.

— די באָבע איז אַ מיידל, ווייסט זי נישט. מיין טאַטע איז אַ ייִנגל, ווייסט ער טאַקע! — רעדט אַרויס מייטשיק מיט נצחון.

— די באָבע איז אַ מיידל, — אַן אַלטע יידענע אַ מיידל! דיין טאַטע איז אַ ייִנגל, — אַ ייד מיט אַ באָרד אַ ייִנגל! לאַכט זיך בעקע פאַנאַנדער.

מייטשיק פאַרשעמט זיך פאַר דער נאַרישקייט, וואָס ער האָט דאָ אַרויסגערעדט. עס פאַסט אים אָבער נישט נאָכצוגעבן און ער זאָגט:

— נו, קום פרעגן דער מאַמען, וועסטו זען!

— נו, קום פרעגן דער מאַמען, וועסטו זען! — זאָגט אים בעקע נאָך, און ביידע לויפן צו דער מאַמען, זי זאָל זיי פּסקענען דעם דין, צי מען דאַרף זאָגן „אָמן”, אַז מען בעט גאָט, צי נישט.

די מאַמע האָט זיך גוטמוטיק צעלאַכט און האָט זיי נישט געענטפערט.

VI

עס איז אַריבער נאָך אַ יאָר, די קינדער זענען אונטערגעוואַקסן, גאַנצע שטיקלעך לייט געוואָרן.

מייטשיק האָט שוין אַליין, אָן באַהעלפער, אַלע אינדערפרי ציצית געבענטשט, און בעקע, ווידער, האָט אַליין געזאָגט ברכה מיט אַלע פינטעלעך און קנייטשעלעך, ווי גאָט האָט געבאָטן.

האָט זיך שרהלע, זייער מאַמע, אַמאָל צוגעהערט ווי מייטשיק שרייט אַרויס דעם „שמע ישראל", ציט און קוועטשט דעם „אחד", ווי זיין באַהעלפער האָט אים געלערנט, האָט זיך איר געדאַכט, אַז איר מייטשיק, לעבן זאָל ער, איז שוין אַ גאַנצער ייד, אַ גאַנצער מאַנסביל מיטן מאַנסבילשן ציצית-בענטשן, מיט דער מאַנסבילשער עברי, וואָס זי, שרהלע, אַ אשה, פאַרשטייט די עברי נישט און איז נישט ווערט צו פאַרשטיין.

האָט זי אָבער אַן אַנדערשמאָל זיך צוגעקוקט און צוגעהערט, ווי דאָס ציכטיקע קינד בעקע שטעלט זיך אַוועק מיט אירע צוזאַמענגעלייגטע הענטלעך, הייבט אויף אירע בלויע אויגן צו גאָט, און רעדט אַרויס ווי געפערלט די ווערטער:

— איך וועל טאָן וואָס גאָט הייסט, וואָס טאַטע און מאַמע הייסן און וואָס אַלע גוטע, פרומע לייט הייסן מיר צום גוטן טאָן, אַ ברכה, הצלחה אויף מיין קעפעלע, אָמן סלה!

פלעגט זיך שרהלען דאַכטן, אַז גאָט אַליין האָט אויך מער הנאה פון בעקעס ברכה זאָגן, ווי פון מייטשיקס ציצית-בענטשן.

— אוודאי זענען די ווערטער פון ציצית-בענטשן אויך געווּג טייער און הייליק, — פלעגט זיך שרהלע אין אַזאַ רגע טראַכטן, — אָבער ליבער און זיסער זענען פאָרט די ווערטער פון דער מיידלשער ברכה!...

— מייטשיק זאָגט טאַקע אָפּ זיין ציצית-בענטשן אָן טעם און

אָן שכל, — טראַכט שרהלע ווייטער, — בעקע אָבער זאָגט איר ברכה מיט האַרץ, מיט געפיל, ווי אַ מענטש. וואָס ווייסט וואָס זיין צונג רעדט, און דאָס האַרץ פילט וואָס דאָס מויל בעט ביי גאָט... אַ דאַנק דיר, רבונו של עולם, וואָס דו האָסט חס געווען אויף אונדז, ווייבער, און האָט אונדז כאָטש די „ברכה" געבאָטן, אויף דעם לשון, וואָס מיר רעדן און וואָס מיר פאַרשטייען, ווען נישט — וואָלטן מיר, נשים, אַפילו פון דער ברכה אונדזערער אַזאַ הנאה געהאַט, ווי פון דעם גאַנצן דאַווענען, וואָס די אויערן הערן נישט און דאָס האַרץ פילט נישט, וואָס די צונג רעדט פאַר דיר!

אַמאָל טרעפט, ווען שרהלע דערהערט ווי בעקע רעדט אומשול-ריק אַרויס דידאָזיקע ווערטער:

— איך וועל טאָן, וואָס גאָט הייסט, וואָס טאַטע און מאַמע הייסן

שרהלען טוט בעת מעשה אַ צופּ אין האַרצן, און איר ווילט זיך געשריי טאָן:

— ווו האָסטו, נעבעך, אַ מאַמען, מיין אָרעם קינד, וואָס זאָל דיר נאָך הייסן טאָן מיט איר אייגן מויל?

וויפיל מאָל האָט שוין שרהלע געוואָלט בעקען דערקלערן, אַז אַלע מיידעלך דאַרפן זאָגן:

— איך וועל טאָן, וואָס טאַטע און מאַמע הייסן.

נאָר זי, בעקע אַליין, דאַרף זאָגן:

— איך וועל טאָן וואָס דער טאַטע הייסט און וואָס אַלע גוטע פרומע לייט הייסן.

דאָס וואָרט מאַמע דאַרף זי גאָר אומזיסט נישט זאָגן, חייל זי האָט נישט קיין מאַמען.

עס האָט זיך שרהלען געדאַכט, אַז דאָס וואָרט „מאַמע" וואָס, בעקע רעדט אַרויס אין דער ברכה, מאַכט קאַליע די גאַנצע ברכה. דאָס איז איר פאַרגעקומען, גלייך ווי מען וואָלט געמאַכט אַ ברכה אויף אַ טרונק וואַסער, און דאָס וואַסער נישט געטרונקען, אַ „המוציא" — צום עסן, און זיך נישט צוגערירט צום ברויט אָדער צו דער חלה.

און אַ ברכה לבטלה, ווייסט שרהלע, איז אַ זינד אַ גרויסע. אָבער יעדעס מאָל, ווען זי האָט זיך שוין געהאַט צוגעקליבן בעקען דאָס צו זאָגן, האָט זי באַלד דערפילט, וואָס פאַר אַ גרויסן צער זי וועט דערמיט דעם אומשולדיקן קינד אָנטאָן.

יענע ווייסט דאָך, נעבעך, גאָרנישט און פילט גאָרנישט.

דינעזאָן

אזא צער איר אָנצוטאָן האָט שרהלע אָבער קיינמאָל קיין הארץ נישט געהאַט, און זי פלעגט פאר זיך נאָר איבעררעדן:

ווי זי ווייסט נישט, אַזוי וועט עס איר פאר קיין זינד נישט פאררעכט ווערן!

די שטובמענטשן, אַז זיי פלעגן אַמאָל אין כעס ווערן אויף בעקען, וואָס זי שאַפט זיך מיט זיי צוגלייך מיט מייטשיקן, פלעגן איר אָפט דווקא זאָגן, אַז זי זאָל נישט מיינען, אַז זי איז דאָ מי יודע ווער, אַז זי דאַרף זיך צו מייטשיקן גאָרנישט גלייכן.

מייטשיק איז אַן אייגן קינד, און זי — גאָר אַ פרעמד קינד דאָ אין שטוב. אָבער קיינמאָל האָט בעקען נישט געקענט איינפאַלן, אַז דאָס מיינט מען באמת און נישט אויף צו רייצן זיך...

רופט זי דען נישט שרהלען אזוי גוט „מאמע”, ווי מייטשיק? קושט זי נישט שרהלע און האלדזט זי נישט און רופט זי דען נישט „מיין ליב קינד, מיין האַרציק קינד”, אזוי ווי זי רופט מייטשיקן?

און האָט נאָר שרהלע אַמאָל דערהערט, וואָס אירע שטובמענטשן זאָגן בעקען, האָט זי אויף זיי זיך שטאַרק געבייזערט און זיי אָנגעזאָגט, אַז נאָך אַמאָל, אַז זיי וועלן אַזוינס איר זאָגן, וועלן זיי זיך גוט באַצאָלן דערפאַר.

ר׳ זיסל אַליין האָט אַמאָל זיך שטאַרק אָנגעבייזערט אויף זיין משרת, וואָס האָט אויף אַזאַ אופן בעקען געוואָלט דאָס האַרץ אָפּעסן.

ער האָט זי צוגערופן צו זיך, זי אַ גלעט געטאָן און איר געהייסן, זי זאָל מיטן גראָבן יונג מער נישט רעדן.

ווי לאַנג די קינדער זענען געווען קליין, האָט זיך ר׳ זיסל קיינמאָל ערנסט נישט אומגעקוקט אויף זיי, און זיי זענען אים אויך קיינמאָל ערנסט אין זינען נישט געלעגן.

אָבער ער האָט זיך שטאַרק געענדערט צו זיי, ווען זיי זענען אַ ביסל אונטערגעוואָקסן.

אין אַ פרייער שעה, ווען ער איז באַזונדערס אויפגעלייגט געווען, האָט ער זיך פאַרגינט מיט זיי צו פארברענגען, פרוּוון זייער שכל, דערציילן זיי עפּעס, זיי זאָלן אים אליין איינציקווייז איבערדערציילן, פרעגן זיי קשיות, וואָס אַ קינד אַ פּעיקס דאַרף טרעפן וואָס צו ענטפערן אויף זיי אָדער אַליין צו שטעלן קשיות.

אַמאָל פלעגט ער פּרוּוון זייער פעיקייט אין ציילן, אין חשבון. און דאָ האָט זיך אַרויסגעוויזן דער גרויסער חלוק צווישן מייטשיקן

און בעקען. מייטשיק האָט קיינמאָל נישט געהאַט קיין געדולט אויסצוהערן וואָס מען דערציילט אים, אָדער וואָס מען פרעגט אים ביזן סוף. ביים רעדן האָט ער קיינמאָל נישט אויפגעהייבן די אויגן צום פאָטער, שטענדיק זיך פאַרקוקט אין דער זייט אויף עפּעס אנדערש, און זעלטן אָפּגעענטפערט צו דער זאַך.

אָבער געענטפערט און געפּרוווט טרעפן האָט ער אַלעמאָל, צי ער האָט געוווסט, צי ער האָט נישט געוווסט וואָס צו ענטפערן.

בעקע אָבער פלעגט אַלעמאָל מיט אירע גרויסע בלויע אויגן אָנקוקן ר׳ זיסלען גלייך אין פּנים אַריין, אויפמערקזאַם זיך צוהערן צו יעדן וואָרט, וואָס ער רעדט צו איר. און האָט זיך קיינמאָל נישט געאיילט אָפּצוענטפערן, איידער זי האָט זיך גוט באַדאַכט.

און האָט זי נישט געוווסט וואָס צו ענטפערן, האָט זי זיך נישט געשעמט צו זאָגן:

— איך ווייס נישט...

טיילמאָל האָט זי געבעטן, ער זאָל איר נאָכאַמאָל איבערזאָגן, וואָס ער פרעגט, און געענטפערט האָט זי רויק, קלאָר און דייטלעך, אָן איבריקע רייד און אָן איבריקער התפּעלות.

פון איר באַרקלערן וואָס צו ענטפערן און פון דעם סדר, ווי צו ענטפערן האָט ר׳ זיסל איינגעזען, אַז איר יונג מוחל אַרבעט שטאַרק, ווי ביי אַ דערוואַקסענעם מענטשן.

און שטענדיק פלעגט ר׳ זיסל, ביי אַזאַ געלעגנהייט, אַרויפזעצן בעקען אויף זיינע קני, איר אַ קניפּ טאָן אין בעקעלע, זי גלעטן און קושן און זאָגן:

— אָט אַזוי, מיין טאָכטער, אַזוי האָב איך דיך ליב... מייטשיק מעג זיך שעמען פאַר דיר!

און ער האָט קיין ליגן נישט געזאָגט. ער האָט בעקען טאַקע ליב באַקומען פאַר איר שכל און פאַר אירע קלאָרע דייטלעכע פראַגן און תשובות.

אָבער צוזאַמען מיט זיין ליבשאַפט צו איר האָט ער אַליין נישט באַמערקט, ווי אין אים האָט זיך אַריינגעכאַפּט עפּעס אַ מין אייפערזוכט, אַ מין פיינלעך געפיל, פון וועלכן ער האָט אָפטער געליטן.

אַליין האָט ער געמעגט בעקען אויף די קני האַלטן, גלעטן און קושן זי, אַריינקוקן מינוטנלאַנג אין אירע שיינע בלויע אויגן,

און זיין צו איר ווי אַ פאָטער — צו זיין קינד. פלעגט ער אָבער דערזען, אַז שרהלע טוט עס, האָט אים עפּעס אָנגעהייבן צו אַרן.

באַזונדערס האָט אים אָנגעהייבן צו פאַרדריסן, וואָס בעקע רופט שרהלען „מאַמע", און אים נאָר — „פעטער".

— אָדער פאָטער, אָדער גאָרנישט! וואָס פאַר אַ פעטער בין איך איר? — פלעגט ער זיך אָפט זאָגן, און האָט זיך דאָך געשעמט מודה צו זיין, אַז אים געפעלט נישט דער נאָמען „פעטער", וואָס זיין ווייב האָט באַלד פון אָנהייב אָן איינגעשטעלט.

אין אָנהייב האָט עס אים אפילו נישט געקימערט.

— רוף מיך פעטער, א נפקא מינה מיר, ווי דאָס קעצעלע מיאַוקעט צו מיר, — פלעגט ער זאָגן.

אָבער זינט ער האָט בעקען ליב באַקומען, האָט ער זיך צוליב דעמדאָזיקן נאָמען אָנגעהייבן פילן ווי אַ שטיפפאָטער אין שטוב.

און דאָס האָט אים שטאַרק פאַרדראָסן, באַזונדערס, ווען ער ער פלעגט זען, ווי שרהלע פאַרהאַלט זיך צו בעקען, ווי אַן אמתע מאמע פאַרהאַלט זיך צו איר ליב קינד.

און וואָס אַ טאָג ווייטער, האָט זיך דער געדאַנק, אַז ער איז מייטשיקן אַ פאָטער און בעקען נאָר אַ שטיפפאָטער, אַלץ מער איינגעגעסן אין זיין מוח, און ער האָט בשום אופן נישט געקענט פטור ווערן פון אים.

און אַ טשיקאַווע זאַך: עס האָט זיך אים אָנגעהייבן דאַכטן, אַז בעקע אַליין פילט שוין, וואָס ער טראַכט.

זי פילט שוין, אַז ער איז איר אַ שטיפטאַטע, און זי פאַרהאַלט זיך דערפאַר צו אים, ווי אַ שטיפקינד קען זיך פאַרהאַלטן צו אַ שטיפטאַטן.

ביסלעכווייז האט זיך אים אָנגעהייבן דאַכטן, אַז בעקע האָט נאָר מורא פאַר אים. ליב אָבער האָט זי אים נישט.

— פאַר א שטיפפאָטער קען מען נאָר מורא האָבן, מען קען אים אָבער קיינמאָל נישט ליב האָבן, — האָט ער זיך געזאָגט.

און האַלטנדיק זי אויף זיינע קני און גלעטנדיק און קושנדיק זי, האָט זיך אים געדאַכט, אַז בעקעס צוגעלאָזטקייט צו אים איז נאָר אַן אָנשטעל, און די שמחה, וואָס ווייזט זיך אין אירע אייגעלעך אין אַזאַ רגע, איז נישט מער ווי אַ פאַלש מינעלע פון אַ קלוג קינד.

אין האַרצן טראַכט זי זיך אוודאי:

— נישט דיין ליבשאַפט דאַרף איך, נאָר אַזוי ווי איך שרעק מיך פאַר דיר, ווײַל איך זיין צוגעלאָזט, כלומרשט שטאַרק צופרידן. קנייפּ מיר אין בעקעלע, צערטל מיך און קוש מיך, ס'איז מיר אַלצאיינס.

— אַ פאַלשע זאַך! — פלעגט ער אַמאָל טראַכטן, ווען בעקע פלעגט אים, נאָך זיין צערטלען זי, אַ קוש טאָן אים אין האַנט. — אַזוי קליין, אַזוי יונג און שוין אַזוי פאַלש, אַזוי פאַרדאָרבן!...

און עס האָט באמת ר' זיסלען פאַרדראָסן אויף דער פאַלשקייט פון דעמדאָזיקן שיינעם קלוגן און געראָטענעם קינד. און ער האָט זיך געפרעגט:

— איז ווער אין דעם שולדיק, אויב נישט די יידענע, שרהלע, מיט דער פאַלשער ראָליע, וואָס זי שפּילט מיטן קינד פון אָנהייב אָן און נאָך איצט אויך!.. וואָלט בעקע געוווסט, ווער און וואָס זי איז דאָ ביי מיר, וואָלט אַלץ גאַנץ אַנדערש געווען. איך וואָלט זי ליב געהאַט, ווי עס דאַרף צו זיין, און זי וואָלט מיך געקענט ליב האָבן פאַר מיין גוטס און געטרייקייט, וואָס איך ווייז איר! איצט אָבער, אַז שרהלע האָט זיך אַליין, גלייך ווי בעקען, איינגערעדט, אַז זי איז איר אַ מאַמע, און איך בין איר נאָר אַ פעטער, אַ שטיפטאַטע, הייסט עס, האָט זי טאַקע שרהלען ליב, ווי אַ קינד — אַ מאַמען, און מיך האָט זי פיינט, ווי אַ שטיפקינד — אַ שטיפטאַטן...

מיט אַזעלכע געדאַנקען האָט זיך ר' זיסל אַרומגעטראָגן, און וואָס מער ער האָט בעקען ליב געקריגן, אַלץ נענטער האָט זיך געצויגן זיין ליבשאַפט צו דער גרענעץ פון פיינטשאַפט און קנאה.

און עס זענען געווען מינוטן, ווען ער האָט אין געדאַנק באַשלאָסן צו מאַכן אַ סוף פון דער פאַלשער מאַמעשאַפט און פעטערשאַפט.

ער וועט זאָגן בעקעס טאַטן, אָדער איר באָבען, אַז זיי זאָלן אַנטפּלעקן פאַרן קינד דעם אמת און אינגאַנצן זי צונעמען צו זיך. די גלייכסטע זאַך וואָלט געווען, מען זאָל זי אַוועקגעבן ערגעץ אין אַ פּענסיאָן.

ר' זיסל האָט זיך אָבער בכלל טועה געווען אין זיין חשבון. די קליינע בעקע האָט אים דווקא זייער ליב געהאַט, אפשר נאָכמער ווי זיין אייגענער מייטשיק.

מייטשיק האָט פאַרן טאַטן מורא געהאַט, ערשטנס, דערפאַרווייל ער איז אַ טאַטע, און פאַר אַ טאַטן מוז מען מורא האָבן; און, צווייטנס, טאקע דערפאַר, ווייל דער טאַטע פלעגט אים עפּטער אָנברעכן די ביינער.

ליב האָבן דעם טאַטן האָט מייטשיק נישט געוווסט פאַרוואָס. כאָטש ווען מען האָט אים אַ פרעג געטאָן:

— האָסטו עפּעס ליב דיין טאַטן?

האָט ער אַלעמאָל געענטפערט:

— יאָ, איך האָב אים ליב... ער איז דאָך מיין טאַטע, און אַ טאַטן מוז מען ליב האָבן, זאָגט די מאַמע!...

גאָר אַנדערש איז געווען בעקעס געפיל צו ר׳ זיסלען.

מורא האָט זי אַלעמאָל געהאַט פאַר אים, אָבער זי האָט נאָר מורא געהאַט, ער זאָל נישט שרייען אויף איר און נישט רופן זי:

— הולטאַיקע, שרוצה...

דאָס, וואָס ער שלאָגט זי אָן אַמאָל, האָט זי קיינמאָל נישט אויפגערעגט. אדרבה, זי האָט עס נאָך אָנגענומען פאַר גוט.

שרהלע האָט איר אַמאָל דערקלערט, אַז דאָס, וואָס ער שלאָגט זי אָן אַמאָל, איז אַ סימן, אַז ער האָט זי ליב, ווי אַ אייגן קינד.

וואָלט ער זי פאַררעכנט פאַר אַ פרעמד קינד ביי אים אין שטוב, וואָלט ער קיינמאָל אויף איר אַ האַנט נישט אַרויפגעלייגט.

דערפאַר אָבער איז איר הערצל תמיד פול געוואָרן מיט פרייד און דאַנקבאַרקייט, ווען ר׳ זיסל האָט איר נאָר אַ פריינטלעכע מינע געוויזן.

איר דאַנקבאַר געפיל, וואָס ער נעמט זי אַמאָל אויף זיינע קני, קנייפּט איר אין בעקעלע, גלעט זי און לויבט זי, האָט זיך אויסגעדריקט ביי איר אין אמתער קינדישער ליבשאַפט צו אים.

ר׳ זיסל אָבער האָט עס נישט פאַרשטאַנען. זיין שטאָלץ און זיין אייגענע ליבע האָבן אים נישט דערלאָזן זיך מודה צו זיין אַפילו, אַז ער פאַרשטייט נישט גוט דאָס קליינע מיידעלע, און אַז בעקע איז גערעכטער און ערלעכער פאַר אים.

קוים האָט ער זיך אַריינגענומען אין זינען, אַז ער איז בעקען ווי אַ שטיפפאָטער, און זי — אים ווי אַ שטיפקינד, האָט ער אָנגעהייבן צו זען איר פאַלשקייט און פאַרדאָרבנקייט אַפילו אין איר אומשולדיק שפּילן זיך מיט מייטשיקן.

געשפּילט האָט זי זיך מיט מייטשיקן, ווי אַלע קינדער שפּילן זיך: אַמאָל האָט מייטשיק געפלאַנצט אַ פרוכטגאָרטן פון ריט׳עך, און בעקע האָט אים צוגעהאָלפן, געוויזן אים, ווי צו מאַכן שענער. אַן אַנדערש מאָל, ווידער, איז זי געווען די קרעמערקע, און מייטשיק פלעגט קומען צו איר קויפן אַ ביסל מעל, צוקער קאַרטאָפל וכדומה.

זיך צוגעקוקט צו אַזאַ שפּילן זיך אַמאָל, האָט ר׳ זיסל זי צוגערופן און האָט זי געפרעגט:

— זאָג מיר דעם אמת, בעקע, דו האָסט טאַקע הנאה פון דעם שפּילן זיך, אָדער דו מיינסט נאָר דעם נאַרעלע מייטשיקן צו פאַרדרייען דאָס קעפל...

בעקע האָט אָפנהאַרציק געענטפערט:

— איך האָב הנאה, אַז איך שפּיל זיך, און מייטשיק האָט אויך הנאה.

— איך גלויב דיר נישט! — האָט ר׳ זיסל געזאָגט.

— פאַרוואָס גלויבט איר נישט! — פרעגט בעקע פאַרוווּנדערט.

— ווייל ווען מען שפּילט אין עפּעס, וויל מען דאָך וואָס עס איז אויסשפּילן! זאָג זשע מיר, וואָס ווילסטו אויסשפּילן מיט מייטשיקן?...

בעקע קוקט אים אָן אַ רגע פאַרוווּנדערט, און זאָגט באַלד:

— זאָגט מיר נאָכאַמאָל... איך פאַרשטיי נישט וואָס איר האָט געזאָגט.

— אוי, פאַרשטייסטו נישט!... — מאַכט ר׳ זיסל מיט אַ שמייכל. — דיין קעפּעלע איז דיר נישט אויסגעטריקנט! דו פאַרשטייסט, וואָס איך רעד צו דיר, נאָר דו מאַכסט זיך, אַז דו פאַרשטייסט נישט.

ר׳ זיסל, ווי דאָס רוב דערוואַקסענע מענטשן, האָט זיך גאָר פאַרגעסן, אַז ער אַליין איז אַמאָל געווען אַ קליין קינד, און האָט זיך דעמאָלט געשפּילט מיט זיינע חברים און חברטעס, פּונקט אַזוי אומשולדיק, ווי זיין מייטשיק שפּילט זיך איצט מיט בעקען, און דעמאָלט איז אים, ר׳ זיסלען, דאָס שפּילן געווען ד ע ר ע י ק ר און דער ת כ ל י ת, און נישט דאָס אויסשפּילן עפּעס, ווי ער מיינט איצט.

קיין וווּנדער נישט, וואָס בעקע האָט אפילו נישט פאַרשטאַנען פון זיין פראַגע, אַז אים געפעלט נישט, וואָס זי שפּילט זיך מיט מייטשיקן.

זי האָט זיך מיט אים ווייטער אַזוי אומשולדיק געשפּילט, פּונקט ווי ר׳ זיסל וואָלט איר גאָרנישט געזאָגט.

דינעזאָן

VII.

שיין און הייליק איז אַמאָל די ליבע פון דערוואַקסענע מענטשן, אָבער שענער און ריינער איז אַלעמאָל די ליבשאַפט פון קליינע קינדער איינס צום אַנדערן. נישט איטלעכער פאַרשטייט זי ווי צו שעצן, און נישט איטלעכער האָט דאָס געפיל מיט איר זיך צו פרייען.

שרהלע, כאָטש אַן איינפאַכע גאָטספאָרכטיקע יידישע טאָכטער, האָט געהאַט די אייגנשאַפט צו פילן אַלץ, וואָס איז שיין און ריין און דערפאַר האָט זי מיט אַן אמת געהאַט גרויס נחת, צוקוקנדיק זיך, ווי אירע ליבע קינדער, מייטשיק און בעקע, האָבן זיך ליב, און וואָלטן איינס פאַרן אַנדערן דאָס לעבן אַוועקגעגעבן. איינמאָל, ווען איר מאַן, ר' זיסל, איז גראד געווען דערביי, בעת שרהלע האָט זיך אַזוי געפרייט מיט די קינדער, האָט ער צו איר אַ זאָג געטאָן:

— איך ווייס נישט, וואָס טוט דיר אַזאַ הנאה ?... די קינדער האָבן זיך ליב... מיר, זעסטו, געפעלט דאָס דווקא נישט...

— און מיר דאַכט זיך, אַז אין דער גאַנצער וועלט איז נישטאָ אַ שענערע זאַך, ווי די ליבשאַפט פון אַ קליין ברודערל צו זיין קליין שוועסטערל, און פון אַ קליין שוועסטערל צו איר קליין ברודערל! — האָט שרהלע געענטפערט.

— און איך זאָג דיר, — האָט זיך ר' זיסל אָפּגערופן, — אַז מיט אַן אייגן שוועסטערל וואָלט מייטשיק זיכער זיך אַזוי נישט געשפילט, ווי ער שפילט זיך מיטן פרעמדן מיידעלע...

איטלעכס מאָל, ווען ר' זיסל פלעגט זאָגן אויף בעקען: „דאָס פרעמד מיידעלע", פלעגט זיך שרהלעס גוט האַרץ באַגיסן מיט בלוט.

זי האָט אים אָבער קיינמאָל אַ וואָרט נישט איבערגערעדט.

איצט אָבער, אַז ער האָט עפּעס חושד געווען אינם שפּיל פון

די קינדער, וואָס זענען איר אַזוי ליב און שיין, האָט זי שוין מער נישט געקענט פאַרשווייגן, און האָט שטאַרק אויפגערעגט געענטפערט:

— ווען בעקע איז פרעמד און ווען זי איז אייגן! מיר און מײטשיקן אפשר נאָכמער, קען איך דיר שווערן, איז זי אייגן.

— דערקלער מיר, אדרבה ווי אַזוי? אפשר וועט זי מיר אויך אַזוי אייגן ווערן, ווי זי איז דיר, מײן ווייב! — מאַכט ר׳ זיסל האַלב ערנסט, האַלב איראָניש.

— נישט פאַרגעס, מײן מאַן, — ענטפערט שרהלע אַלץ מיטן אויפגערעגטן טאָן, אַז ביידע קינדער האָבן צוגלייך מײן ברוסט געזויגן; ביידע צוגלייך האָבן מיך אָנגעהייבן צו רופן מאמע, און רופן מיך נאָך אַזוי איצט אויך. ביידע צוגלייך האָבן פאַר מײנע אויגן אויף זייערע פיסעלעך זיך אוועקגעשטעלט, אונטערגעוואַקסן, און ווידער אינאיינעם צוגלייך שטיקלעך מענטשן געוואָרן... איז דיר דאָס נאָך אַלץ ווייניק?

— דו ווייסט, — טוט ר׳ זיסל אַ זאָג, — איך האָב גאָרנישט געוווסט ביז אַהער, וואָס פאַר אַ מענה לשון דו האָסט... דו האָסט דאָך מיר שוין באַלד איינגערעדט, אַז וואָס די וועלט זאָגט: „בלוט איז קיין וואַסער נישט", איז נישט מער ווי אַן אויסגעטראַכט ווערטל!

— איך מײן דיר גאָר אַזוינס נישט איינצורעדן, מײן מאַן! אדרבה, גלויבסטו אין דעם, וואָס די וועלט זאָגט, פאַרוואָס זאָלסטו נישט גלויבן אין דעם ווערטל, וואָס די וועלט זאָגט, אַז אַ „געוויינהייט איז אַ צווייטע נאַטור?"

— ווער זאָגט דיר, אַז איך גלויב אין דעם נישט? — פרעגט ר׳ זיסל. — ווייל איך גלויב, אַז אַ געוויינהייט איז אַ צווייטע נאַטור, וויל איך טאַקע מײטשיקן באַצייטנס אָפּגעוויינען פונם מיידל. איך האָב מורא, אַז ווען זיי וועלן עלטער ווערן, וועט שוין זיין צו שפּעט...

— אָבער פאַרוואָס זאָלסטו מײטשיקן אָפּגעוויינען פון איר? וואָס מאַכט זי אים קאַליע?

— מײטשיק איז אַ יינגל, וואָס דאַרף לערנען, פאַרשטייסטו?.. מאָרגן איז ראש־חודש, און איך האָב היינט ביים דאַווענען, אין בית־מדרש, צוגעזאָגט ר׳ שמואל דעם לאַנגען, אַז איך וועל אים מאָרגן, אם ירצה השם, אַריינפירן מײטשיקן אין חדר.

— זאָל זיין אין אַ גוטער מזלדיקער שעה! — ווינטשט צו

שרהלע מיט פרייד, וואָס זי האָט זוכה געווען צו דערלעבן דעם טאָג, ווען מייטשיק וועט אָנהייבן צו גיין אין חדר. — אָבער וואָס האָט עס צו בעקען, פרעג איך.

— אַ חדר־ייִנגל, — דערקלערט ר׳ זיסל, — דאַרף האָבן דעם קאָפּ צום לערנען, און נישט צו מיידלעך!

— פאַרלאָז זיך אויף מיר, מיין מאַן! אַז איך וועל זען, אַז בעקע שטערט אים טאַקע צום לערנען, בין איך אַ מאַמע, און איך וועל וויסן, וואָס איך האָב צו טאָן! — פאַרזיכערט שרהלע עפּעס אויפגעמונטערטער און צופרידענער, ווי ביז אַהער.

און מייטשיק מיט בעקען וויסן פון גאָרנישט, לעבן זיך פריי און גליקלעך אין זייער קינדישן קליינעם גן־עדנדל, און דאָס הערצל זייערס זאָגט זיי נישט, אַז אָט־אָט, נאָך איידער זיי האָבן פון עץ־הדעת פאַרזוכט, וועט מען זיי אַרויסטרייבן פון זייער גן־עדנדל, אָן זייער ווילן און וויסן — אַריינשטויסן זיי אין אַ וועלט, וואָס איז אַפילו גאָר נאָענט פון זייער אויג, אָבער אַזוי וייט און אַזוי פרעמד פון זייער קינדישן שכל און — נאָך ווייטער און פרעמדער פון זייער קינדישער נשמה.

גאָר פּלוצלונג האָבן זיי דערהערט, ווי ר׳ זיסל רופט זיי, און אַז זיי זענען צו אים צוגעגאַנגען, האָט ער מייטשיקן אָנגעזאָגט די פריילעכע בשורה, אַז מאָרגן הייבט ער אָן צו גיין אין חדר.

די מאַמע האָט אים מיט גוטע רייד דערקלערט, וואָס אַ חדר איז, און ווי אַ חדר־ייִנגל דאַרף זיך פירן, ווי עס דאַרף אים נאָר ליגן אין קאָפּ צו וועלן לערנען און צו קענען לערנען, און זי האָט אים צוגעזאָגט, אַז אויב ער וועט לערנען, וועט קומען צו פליען אַ מלאך פון הימל, וואָס וועט אים וואַרפן ראָזינקעס מיט מאַנדלען.

מייטשיק האָט דער מאַמען צוגעזאָגט צו וועלן לערנען און צו קענען לערנען.

פּלוצלונג אָבער גיט ער אַ פרעג:

— און בעקען וועט דער מלאך אויך וואַרפן ראָזינקעס און מאַנדלען?

— בעקע, מיין זון, איז אַ מיידל, און אַ מיידל גייט נישט אין חדר! — דערקלערט אים די מאַמע.

— און ווער וועט מיט מיר לערנען ? — פרעגט בעקע אַליין, נישט אָן קנאה.

— אַ מיידל, מיין קינד, דאַרף נישט לערנען קיין סך...— ענטפערט שרהלע מיט עפּעס אַן אָפּגעהאַקטן קול.

— פאַרוואָס ? — פרעגט בעקע און טרערן ווייזן זיך אין אירע שיינע אייגעלעך.

— איך ווייס נישט, פרעג ביים פעטער, אפשר ווייסט ער, — זאָגט שרהלע.

בעקע ווענדעט זיך צו ר׳ זיסלען און רעדט אַרויס שאַרף און דרייסט :

— פעטער, פאַרוואָס דאַרף אַ מיידל נישט לערנען קיין סך ?

— ווייל גאָט האָט די תורה געגעבן די מאַנסלייט און די יינגלעך, דאַרפן די מאַנסלייט און די יינגלעך לערנען די תורה, וואָס גאָט האָט זיי געגעבן ; די ווייבער און די מיידלעך האָט גאָט די תורה נישט געגעבן, טאָ וואָס וועלן זיי לערנען אין חדר ? פאַרשטייסטו שוין ? — פרעגט ר׳ זיסל און קוקט זי שאַרף אָן.

— און וואָס האָט גאָט געגעבן די ווייבער און די מיידלעך ? — ווילט זיך בעקען וויסן.

— די ווייבער און די מיידלעך האָט גאָט געגעבן לאַנגע האָר און קורצן שכל !... — ענטפערט ר׳ זיסל, און צעלאַכט זיך אַליין פון דעם וויץ, וואָס אים איז געראָטן אַריינצוזאָגן זיין אייגענעם ווייב און דעם קליינעם מיידעלע.

שרהלען פאַרדריסט עס און זי ענטפערט באַלד :

— און נאָך צער און פּיין אַ סך האָט ער אונדז, ווייבער און מיידלעך, געגעבן !... נישט אומזיסט מאַכן די מאַנסלייט אַ ברכה : שלא עשני אשה ! זייער תורה, זייער וועלט... צי האָט עס אָבער טאַקע גאָט זיי געגעבן, צי האָבן זיי זיך דאָס אַליין גענומען, ווייס איך נאָך נישט, מיין קינד !...

בעקע קוקט אָן דער מוטער מיט רחמנות, כאָטש זי פאַרשטייט נישט וואָס זי רעדט, און פאַרוואָס זי איז אַזוי פּלוצלונג אומעטיק געוואָרן.

— דו קענסט אויך נישט לערנען ?.. — פרעגט בעקע פּלוצלונג שרהלען.

— אָט דאָס איז דאָך די קלאָג, מיין קינד, וואָס איך קען

נישט! מען האָט מיט מיר נישט געלערנט, פונוואַנען זאָל איך קענען? — ענטפערט שרהלע.

— איך וועל אָבער יאָ קענען! איך וועל בעטן מיין טאַטן, וועט ער מיט מיר לערנען! — רעדט בעקע אַרויס מיט ענערגיע.

נאָר אין איר יונג מוחל האָט אין דער רגע אויפגעשיינט אַ געדאַנק — נישט אָפּצושטיין פון מייטשיקן, און קענען אַלץ, וואָס ער וועט קענען.

— דיין טאַטע, מיין קינד, איז דאָך אָבער אין וואַלד איצט, ווייט פון דיר, ווי וועט ער מיט דיר לערנען? — פרעגט שרהלע, וואָס האָט בעת מעשה אַ טראַכט געטאָן, ווי גוט וואָלט עס זיין, ווען בעקעס טאַטע וואָלט מיט איר טאַקע אַ ביסל צוגעלערנט.

— וועט מיר מייטשיק איבערזאָגן אַלץ, וואָס ער לערנט אין חדר, וועל איך שוין אויך וויסן און קענען! — טרייסט זיך בעקע.

פּלוצלונג אָבער טוט זי אַ זאָג:

— מאַמע, איך וועל מיטגיין מיט מייטשיקן אין חדר!

— פע, פאַר אַ מיידל פּאַסט עס נישט! די חדר-יינגלעך וועלן לאַכן פון מייטשיקן, וואָס נעמט מיט אַ מיידל אין חדר!

— זאָלן זיי לאַכן... מיר וועלן זען...

— וואָס וועסטו דאָרט זען? עס זיצט אַ ייד און לערנט מיט יינגלעך, אָט דאָס איז דער גאַנצער חדר.

— כאָטש איינמאָל, מאַמע, לאָז מיך מיטגיין! — בעט זיך בעקע.

שרהלע זאָגט איר צו.

בעקע איז צופרידן.

און נישט דעם חדר האָט זיך איר געוואָלט זען, נאָר דעם מלאך, וואָס וועט מאָרגן וואַרפן פון הימל מייטשיקן ראָזינקעס מיט מאַנדלען.

ביי ר' זיסלען אין קאַבינעט איז אויף דער וואַנט געהאָנגען אַ בילד, וואָס האָט פאָרגעשטעלט, ווי אברהם שטייט פאַר דער טיר פון זיין געצעלט און בעט זיך ביי די דריי מלאכים, זיי זאָלן אַריינגיין צו אים אונטערלענען זיין האַרץ.

ר' זיסל אַליין האָט איר מיט מייטשיקן אַמאָל דערקלערט דעם אינהאַלט פון בילד, און האָט זיי געזאָגט, אַז דער אַלטער מאַן אויפן בילד איז אברהם אבינו, אונדזער עלטער-עלטער-זיידע, און די דריי קינדערלעך, וואָס זעען אויס ווי דריי שיינע יינגלעך,

זענען מלאכים, וואָס גאָט האָט פון הימל אַראָפּגעשיקט: איינעם — אָנצוווייזן אונדזער עלטער־עלטער־באָבען שרהן, אַז זי וועט האָבן אַ זון, דעם אַנדערן — איבערצוקערן די זינדיקע שטאָט סדום, און דעם דריטן — אַרויסצופירן אונדזער עלטער־עלטער־פעטער, דעם שיכּור לוט, פון דער שטאָט סדום, וואָס דאַרף איבערגעקערט ווערן.

די דריי מלאכים האָבן בעקען שטאַרק פאַראינטערעסירט: זיי זעען אויס אַזוי ווי יינגלעך, אָבער זיי האָבן פליגלען, וואָס מען קען מיט זיי אַרומפליען אינדערלופטן אַזוי ווי אַ פייגל...

די, וואָס שטייען אויפן בילד, קענען נישט פליען, ווייל זיי זענען אויסגעמאָלטע, אָבער עס זענען דאָך דאָ לעבעדיקע מלאכים אויך, און יענע האָט זיך בעקען זייער געוואָלט זען.

איצט האָט זי דערהערט, אַז אין הדר וועט קומען צופליען אַ לעבעדיקער מלאך, וואָס קען וואַרפן ראָזינקעס און מאַנדלען, בעת מייטשיק וועט לערנען, און איר האָט זיך געוואָלט מיטגיין און זען דעם לעבעדיקן מלאך.

*

*

אויף מאָרגן אָבער זענען צוזאַמען מיט ר׳ זיסלען געקומען פון דאַוונען אַ סך, אַ סך יידן, און די גאַנצע שטוב איז מיט זיי פול געוואָרן.

מייטשיקן האָט די מאַמע אָנגעטאָן, אויסגעפוצט, ער האָט גע־בענטשט ציצית, און אַלע יידן האָבן זיך צוגעהערט.

דערנאָך האָט אים די מאַמע געגעבן פרישטיק, ער האָט גע־מאַכט אַ ברכה און אַלע יידן האָבן געענטפערט:

— אָמן!

בעקע האָט עס אַלץ פונדערווייטנס צוגעזען.

אין אָנהייב האָט עס איר אפילו פאַרדראָסן, וואָס אַלע רעדן מיט מייטשיקן און אויף איר קוקט זיך קיינער גאָרנישט אום, אָבער אַז זי האָט דערזען, ווי מייטשיקס בעקעלעך האָבן זיך אָנגעצונדן, ווי זיינע שוואַרצע אייגעלעך האָבן גענומען פלאַמען, האָט זי דער־פילט, אַז זי האָט אים אַזוי ליב, אַזוי ליב!

און זי פרייט זיך, וואָס ער איז אַזוי שיין, וואָס אַלע גלעטן אים און רעדן מיט אים, און זי האָט לגמרי פאַרלוירן די קנאה צו אים.

דינעזאָן.

— ער איז דאָך מײַן מײַטשיק! — האָט עס אין איר הערצל געפרעדט. — איז ער אויף אַ װײַלע זײערער, אָבער אַז ער װעט אָפּלערנען און קומען אַהײם צוריק פון חדר, װעט ער דאָך װידער רעדן מיט מיר, װעט ער דאָך װידער זײַן מײַנער!

אין חדר אָבער האָט מען בעקען נישט מיטגענומען.

עס פּאַסט נישט פֿאַר אַזױפֿיל מאַנסלײַט, אַז אַ מײדל זאָל אויך מיטגײן אין חדר. דערפֿאַר אָבער מאָרגן װעל איך דיך שױן אויך מיטנעמען! — האָט איר שרהלע צוגעזאָגט.

און בעקע איז אינדערהײם געבליבן און האָט געװאַרט מיט אומגעדולט, אַז מײַטשיק זאָל שױן צוריקקומען, און דערצײלן איר װעגן מלאך.

— דו האָסט אים געזען? — איז געװעזן איר ערשטע שאלה, מיט װעלכער זי האָט באַגעגנט מײַטשיקן, װער ער איז אַרײַנגעקומען פון חדר.

— װעמען?

— דעם מלאך!

— װאָס האָט מיר געװאָרפן ראָזינקעס מיט מאַנדלען?

— ער האָט טאַקע געװאָרפן? — פרעגט זי מיט פלאַמענדיקע אײגלעך.

— אָט האָב איך עס, זעסט? — װײַזט איר מײַטשיק אַ פולע קעשענע און נעמט זיך שטאַרק איבער מיט דעם.

— באַװײַז! איך װיל טאַקע אַ קוק טאָן, װי זעען אויס דעם מלאכס ראָזינקעס! — שרײַט בעקע מיט התפעלות.

מײַטשיק שטעקט אַרײַן די האַנט אין קעשענע, נעמט אַרױס אַ פולן הױפן ראָזינקעס מיט מאַנדלען און גיט איר.

בעקע באַקוקט די ראָזינקעס, באַטאַפּט די מאַנדלען און װערט אַ ביסל אַנטטױשט. נישט דאָס האָט זי געמײנט.

— אַזױ װי דער מאַמעס, — זאָגט זי מיט אַן אָפּגעקילט שטימעלע.

— נײן, זיסערע! בעסערע! אַ סך זיסערע! אַ סך בעסערע! — פאַרזיכערט איר מײַטשיק מיט התפעלות, און װאַרפט אַרײַן אין מױל עטלעכע ראָזינקעס.

ער קײַעט מיט גרױס אַפּעטיט און רופט זיך אָן:

— אַ מחיה, אַ סך בעסערע, אַ סך זיסערע װי דער מאַמעס? פאַרזוך!

בעקע טוט אים צוליב און צוקייעט אויף אַ ראָזינקע. זי זעט די מייטשיק פאַסמאַקעוועט זיך אַזוי און עס דאַכט זיך שוין איר אויך, אַז די ראָזינקע, וואָס זי עסט, איז טאַקע אַ ביסל זיסער, ווי יענע, וואָס די מאַמע גיט איר אַמאָל.

— און די פליגלען זיינע האָסטו אויך געזען? — פרעגט זי מייטשיקן.

— איך האָב אים גאָרנישט געזען! דערמאָנט זיך מייטשיק.

— פאַרוואָס האָסטו זיך נישט איינגעקוקט?

— אַז ער גיט מיטאַמאָל אַ שאָט, און איידער מען הייבט אויף דעם קאָפּ פון סידור, איז ער שוין צוריק אין הימל אוועקגעפלויגן... און אָט גיט ער ווידער אַ שאָט אַראָפּ, און שוין ווידער אַוועקגעפלויגן!

— מאָרגן וועל איך אויך מיטגיין, וועל איך זיך שוין גוט, גוט צוקוקן, און אַז איך וועל אים נאָר דערזען, נאָך איידער ער וועט אַ שאָט טאָן, וועל איך מאַכן קולות: מייטשיק, קוק, אָט איז ער!

— גוט, — שטימט צו מייטשיק.

און ביידע וואַרטן מיט גרויס אומגעדולט אויפן מאָרגן.

דער דערוואַרטער מאָרגן איז געקומען.

באַלד אינדערפרי האָט שרהלע אויסגעפוצט בעקען, איר אָנגעטאָן דאָס שענסטע קליידעלע, אַרומגעבונדן אירע לאַנגע בלאָנדע האָר מיט אַ בלויער זיידענער לענטע, און בעקע האָט געשיינט פון פרייד און פון גליק, וואָס זי וועט באַלד מיט אירע אייגענע אויגן זען אַ לעבעדיקן מלאך פון הימל.

פאַרן אַוועקגיין האָט בעקע באַמערקט, ווי די מאַמע האָט עפּעס גענומען פון בופעט און האָט איר אַפילו אָנגעהייבן חושד צו זיין, אָבער עס האָט זיך איר נישט געגלויבט, אַז די מאַמע זאָל זיי וועלן אָפּנאַרן מיט אַ מלאך.

אין חדר אָבער האָט זי שוין גוט געזען, אַז טאַקע די מאַמע אַליין האָט אַ שאט געטאָן אַ הויפן ראָזינקעס איבער מייטשיקס קעפּל און האָט בעת מעשה אַ געשריי געטאָן:

— זעסט, מייטשיק, אַז דו קענסט לערנען און דו ווילסט לערנען, וואַרפט דיר דער מלאך היינט אויך ראָזינקעס מיט מאַנדלען!

מייטשיק האָט אַ קוק געטאָן אינדערהויך צום סופיט, און די מאַמע האָט געזאָגט:

— ווידער פאַרזאַמט, מייז זון. דער מלאך איז שוין אַוועקגעפלויגן.

בעקען איז שוין אָבער קלאָר געוואָרן דער גאַנצער שווינדל.

— עס איז גאָרנישטאָ קיין מלאך. די מאַמע אַליין איז דער מלאך, און די ראָזינקעס און מאַנדלען זענען נישט פון הימל, נאָר טאַקע די אייגענע, וואָס זענען ביי דער מאַמען אין בופעט!... — האָט בעקע געטראַכט.

נאָר אַז זי האָט דעם אייגענעם שווינדל פון דער מאַמען נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל געזען, און די טאַמע פאַרזיכערט אַלץ מייטשיקן, אַז דאָס האָט ווידער און ווידער דער מלאך געטאָן, פאַרשטייט שוין בעקע, אַז די מאַמע וויל מייטשיקן אָפּנאַרן און זי האַלט זיך איין און שווייגט.

אין האַרצן אָבער פאַרדריסט איר אויף דער מאַמען, און זי פילט עפּעס אַ רחמנות צו מייטשיקן, וואָס מען נאַרט אים אַזוי אָפּ.

ביינאַכט, אַז מייטשיק איז שוין געשלאָפן, האָט בעקע געפרעגט שרהלען:

— מאַמע, מען מעג זאָגן אַ ליגן?

— גאָט זאָל אָפּהיטן, מיין קינד, ווי אַזוי מעג מען דאָס?

— און אָפּנאַרן אַ קליין יינגל מעג מען? — פרעגט בעקע ווידער.

מען טאָר קיינעם נישט אָפּנאַרן! נאַרט מען אָפּ אַ קליין יינגל קליינערהייט, נאַרט מען שפּעטער אָפּ אַ גרויסן יידן — גרויסערהייט...

— און אַ מאַמע טאָר אויך נישט? — פרעגט בעקע.

— וואָס איז אַ מאַמע, — נישט אַ יידישע טאָכטער?

— טאָ פאַרוואָס האָסטו, מאַמע, געזאָגט אַ ליגן און אָפּגענאַרט מייטשיקן? — פרעגט בעקע און אין איר פראַגע הערט זיך אַ סך קינדישער צער און אַנגסט.

— דו מיינסט די מעשה מיט די ראָזינקעס, וואָס איך האָב אים געוואָרפן און געזאָגט, אַז אַ מלאך וואַרפט עס אים? — דערמאָנט זיך שרהלע.

— יאָ... מאַמע...

— גערעכט ביזטו, — איז שרהלע מודה, — אָבער אַזוי אָפּנאַרן מעג מען... דאָס טוט מען דאָך צוליב דעם, אַז מייטשיק זאָל וועלן לערנען! אַלע קליינע יינגלעך, וואָס גייען צום ערשטן מאָל אין חדר אַריין, נאַרט מען אַזוי אָפּ. מען מאַכט זיך נאָר אַ געלעכטער, און

אַלע גרויסע וויסן, אַז נישט דער מלאך, נאָר דער טאַטע, אָדער די מאַמע וואַרפט די ראָזינקעס... דאָס איז דאָך נישט אָפּנעַנאַרט...

— אָבער מייטשיק ווייסט דאָך נישט! — טענהט בעקע.

— זאָל מען אים צייט זיין לעבן קיין ערגערס נישט טאָן, ווי אַזוי־אַרום אָפּנאַרן... נישקשה, אַזאַ אָפּנאַרעריי מעג מען, — באַרויִקט זי שרהלע.

בעקע איז נאָך אפילו אַלץ נישט צופרידן, אָבער זי פרעגט שוין מער נישט קיין קשיות וועגן דעם.

— און אויפן הימל זענען טאַקע דאָ מלאכים? — פרעגט בעקע ווידער.

— עס זענען דאָ, מיין טאָכטער, מלאכים, גוטע מליצים, און מלכים אויסגעלייטערטע נשמות פון גרויסע צדיקים...

— האָסטו שוין געזען אַמאָל אַ מלאך?

— אַ לעבעדיקער מענטש, מיין קינד, איז נישט ווערט צו זען אַ מלאך מיט זיינע אייגענע אָפענע אויגן...

— היינט אַז קיינער האָט נאָך נישט געזען, טאָ פונוואַנען ווייסט מען, אַז עס זענען דאָ מלאכים?

— אונדזער הייליקע תורה דערציילט אונדז, מיין טאָכטער, און דער תורה מעגן מיר אוודאי גלויבן.

— וואָס איז אַזיינס די הייליקע תורה? — פרעגט בעקע ווייטער.

שרהלע ווייסט נישט אַקוראַט ווי דעם קינד צו דערקלערן, וואָס די תורה איז.

אָבער זי דערציילט בעקען, ווי גאָט האָט משה רבינו געגעבן די תורה אויפן באַרג סיני, און אין דער תורה שטייט פאַרשריבן, וואָס עס איז אַ מצווה און וואָס עס איז אַן עבירה, און ווי מען זאָל גאָט דינען, און ווי מען זאָל זיין גוט און פרום און אַז מען לערנט נישט די תורה, ווייסט מען גאָרנישט.

— אָבער אַ מיידל האָט דאָך גאָט אויך געהייסן זיין גוט און פרום, דאַרף דאָך אַ מיידל אויך לערנען, זי זאָל וויסן, וואָס גאָט הייסט, — טענהט בעקע.

שרהלע ווייסט ווידער נישט וואָס איר צו ענטפערן.

דערציילן איר וועגן די דריי מצוות, וואָס גאָט האָט געבאָטן די ווייבער, איז עס נישט קיין ענין פאַר אַ קינד, און זי ענטפערט קורץ:

— אַז דו וועסט עלטער ווערן, מיין קינד, וועסטו ווערן אַ יידישע טאָכטער, וועלן דיר אַלע דיינע קשיות פאַרענטפערט ווערן!

— אָבער איך וויל לערנען! זאָל מען מיט מיר לערנען, מאַמע! — בעט בעקע מיט טרערן.

— מען וועט נאָך מיט דיר לערנען, מיין קינד, לערנען און לערנען... דערווייל פאָלג נאָר, וואָס איך הייס, וואָס דיין טאַטע און וואָס דער פעטער אפילו הייסט דיר צו טאָן.

אַז בעקע האָט אויף מאָרגן פרי דערזען מייטשיקן, האָט זי זיך געפילט, ווי פאַרזינדיקט קעגן אים.

דאָס הערצל האָט איר ווי געטאָן, וואָס זי טאָר אים נישט אויסזאָגן, אַז מען האָט אים אָפּגענאַרט, ווי מען נאַרט אָפּ אַ פיצל קינד...

מייטשיק גייט אַלע טאָג אין חדר און איז שטאַרק צופרידן מיטן רבין, מיטן סידור און מיטן מלאך.

כאָטש דעם מלאך זעט ער נאָך אַלץ נישט, זעט ער אָבער די מתנות זיינע, וואָס ער ברענגט אים עקסטרע אַראָפּ פון הימל אַלע טאָג פרישע און נייע.

און דער רבי איז אַזאַ גוטער. ער גלעט אַים תמיד און לויבט אים מיט אַ קניפּ אין בעקעלע.

— גוט אַזוי, גוט אַזוי, מיין קינד!

ווי קען מען אַזאַ רבין גאָר פיינט האָבן?

און לערנען לערנט דער רבי מיט אים אויך נאָר צו ביסלעך, צו ברעקלעך. דאָס לערנען איז גאָרנישט שווער.

מייטשיקס קעפּל באַנעמט, וואָס מען זאָגט אים, און ער געדענקט גוט, וואָס מען ווייזט אים אין סידור.

די חדר־יינגלעך, אַלע גרעסערע און גענייטערע, פאַרהאַלטן זיך אויך פריינטלעך צו זייער נייעם קליינעם חברל, פירן מיט אים געשעפטן, בייטן אויס אַ שיין פּאַפּירל, אויף דעם מלאכס ראָזינקעס מיט מאַנדלען, און אַז מייטשיק קומט אַהיים, דערציילט ער בעקען אַלץ, וואָס ער האָט געלערנט, און וואָס פאַר אַ געשעפטן ער האָט אַדורכגעפירט.

און צופרידן מיט מייטשיקן איז אויך די מאַמע. אַז ער קומט נאָר אַריין אין שטוב, באַגעגנט זי אים מיט קושן, גיט אים עסן, און אים דאַכט זיך, אַז אַלע האָבן איצט דרך־ארץ פאַר אים.

קיינער זאָגט אים קיין קרום וואָרט נישט מער.

אפילו דער טאַטע אַליין זאָגט:

— איצט, מיין זון, מעגסטו שטיפן אָדער שפּילן זיך וויפיל דיין האַרץ גלוסט... אַ יינגל, וואָס קען אין חדר גוט לערנען, מעג אינדערהיים כאָטש די שטוב איבערקערן!

נאָר מייטשיק שטיפט נישט, און פון שטוב מאַכט ער נישט קיין איבערקערעניש.

ער שפּילט זיך נאָר מיט בעקען — ער איז כלומרשט דער רבי, און בעקע — איז מייטשיק.

— זאָג זשע ווײַטער, מיין קינד, — הייסט ער בעקען זאָגן אין סידור, און טייטלט איר אָן בעת מעשה מיט אַ העלצל, ווי דער רבי טוט עס אָפט מיט אים. — גוט אַזוי, מיין זון! שוין אָפּגעלערנט! ביזט גאָר אַ וווּיל יינגל... גיי אַ היים און זאָג דער מאַמען, אַז דו קענסט לערנען!

און נאָך בעסער, ווי מייטשיק שפּילט די ראָלע פון רבין, שפּילט בעקע די ראָלע פון מייטשיקן אַלס חדר־יינגל.

אַזוי־אַרום פאַרברענגט מייטשיק זיין פרייע צייט אינדערהיים און האָט צום רבין און צום חדר גאָר קיין טענות נישט.

פּלוצלונג אָבער האָט זיך אַלץ פאַרענדערט.

דער גוטער רבי, וואָס האָט אין אָנהייב, דאַכט זיך, קיין הויך וואָרט נישט געקענט אויסרעדן, איז מיטאַמאָל געוואָרן גאָר אַן אַנדערער: ער האַלט נאָר אין איין שרייען און... שלאָגן.

מייטשיקן האָט נאָך דער רבי דערווייל נישט געשלאָגן, אָבער אַז ער ממיתט די אַנדערע חדר־יינגלעך און יענע וויינען, טוט מייטשיקן אויך ווי דאָס הערצל. איצט קומט ער אַהיים אַן אומעט.קער.

— ביזטו מיט מיר ברוגז? — האָט אים בעקע אַמאָל געפרעגט, דערזעענדיק ווי מייטשיק זיצט פאַרטראַכט און אומעטיק

— מיט דיר בין איך נישט ברוגז, אָבער דעם רבין האָב איך פיינט! — ענטפערט מייטשיק.

— טאָר מען דען?

— פאַרוואָס שלאָגט ער און שרייט כסדר? — פרעגט מייטשיק אַן אויפגערעגטער.

פונדעסטוועגן איז מייטשיק אויף מאָרגן ווידער געגאַנגען אין חדר, און דער רבי האָט ווידער געשריגן און געשלאָגן, און אַז עס איז שוין אַזוי ווייט געקומען, אַז דער רבי האָט אויך מייטשיקן מכבד געווען מיט אַ שמיצל פון זיין דריילאַקשנדיקן קאַנטשיק, האָט

זיך מייטשיק מיישב געווען, אַז דער גאַנצער ענין לוינט אים נישט און אַז עס אַ סך גלייכער זיך צו שפּילן אינדערהיים מיט בעקען, איידער צו זיצן אין חדר אין אימה און פּחד, און כאַפּן פון צייט צו צייט אַ שמיץ פון רבין.

און אָט, איינמאָל, ווען דער באַהעלפער איז אינדערפרי געקומען נע־מען מייטשיקן אין חדר, האָט מייטשיק אויסגעטאָן די בושה, און האָט גאַנץ ברייטלעך אַ זאָג געטאָן, אַז ער וויל שוין נישט גיין אין חדר.

— סטייטש, מייטשיקל, פאַרוואָס? אין חדר איז דאָך אַזוי גוט! — פרעגט די מאַמע.

— אָבער אינדערהיים איז נאָך בעסער! — ענטפערט מייטשיק.

עס פאַרשטייט זיך, עס האָט אים נישט געהאָלפן. ער האָט געמוזט ווייטער גיין אין חדר, כאָטש ער האָט נישט געוואָלט.

די מאַמע אָבער האָט שוין פון אים איצט געהאַט גרויסע צרות. אָן מי און פּיין איז ער אין חדר נישט געגאַנגען.

בעקע האָט דערפון אויך שטאַרק געליטן.

האָט די מאַמע, אָדער דער טאַטע געוואָלט אָפּשמייסן מייטשיקן, פאַרוואָס ער וויל נישט גיין אין חדר, האָט זי זיך אַלעמאָל איינגע־שטעלט פאַר אים, און געכאַפּט אָפּט נאָכמער שמיץ פאַר אים אַליין.

ר' זיסל האָט אינגאַנצן אַרויפגעוואָרפן די שולד אויף בעקען.

— דאָס איז אַלץ איר קעפּעלע! זי לערנט אים אָן, ער זאָל נישט גיין אין חדר! — האָט ער געטענהט.

שרהלע אָבער האָט געוווּסט, אַז בעקע איז נישט שולדיק. קיין שום יינגל וויל נישט גיין אין חדר, און מייטשיק האָט זיין אייגענעם שכל.

— מען דאַרף אים גאָרנישט לערנען, ער ווייסט אַליין וואָס בעסער איז...

פונדעסטוועגן האָט שרהלע געפּרוּווט רעדן מיט בעקען, אפשר וועט זי פּועלן ביי מייטשיקן, ער זאָל איר, שרהלען, אַזויפיל קרענ־קונג נישט פאַרשאַפן אַלע פרימאָרגן מיט זיין נישט וועלן גיין אין חדר.

— זע, מיין קינד, איך בעט דיך, — האָט שרהלע זיך אָנגע־רופן צו בעקען.

ווען זי האָט נישט מיט גוטן און נישט מיט בייזן געקענט פּועלן ביי מייטשיקן, ער זאָל גיין אין חדר אַליין אָן באַהעלפער —

רעד דו אַיין מייטשיקן, ער זאָל נישט זיין אַזאַ עקשן, און זאָל מיר אַזויפיל צער נישט אָנטאָן.

— וואָס זאָל איך אים זאָגן ? — פרעגט בעקע.

— זאָג אים, מיין קינד, אַז איבער דעם, וואָס ער וויל נישט גיין אין חדר, אַזוי ווי אַלע יינגלעך, האָב איך צער און יסורים, און זיין טאַטע האָט דיך, מיין קינד, אויך פיינט איבער אים...

— וואָס בין איך שולדיק ? אים זאָג דאָך מייטשיקן נישט, ער זאָל נישט וועלן גיין אין חדר ! ער וויל אַליין נישט, ווייל זיין רבי שלאָגט און שרייט אויף אַלע יינגלעך, און אים אַליין האָט דער רבי שוין אויך געשלאָגן, — דערציילט בעקע.

— איך וועל זיך זען מיט זיין רבין, און איך וועל אים אָנזאָגן, ער זאָל אַ פינגער נישט אַרויפלייגן אויף מייטשיקן, קיין הויך קול זאָל ער אויף אים נישט אויפהייבן ! מעגסט עס מייטשיקן צוזאָגן, מיין ליב בעקעלע !

— מאַמע, אַז מייטשיק וועט מיר פאָלגן און וועט וועלן גיין אין חדר, וועט דער פעטער ר׳ זיסל מיך שוין נישט פיינט האָבן ? — פרעגט בעקע.

— ניין, מיין קינד. זאָל נאָר מייטשיק וועלן גיין אין חדר, וועט זיין טאַטע אים ליב האָבן, און וועט דיך אויך נישט פיינט האָבן !

— מאַמע, פאַרוואָס וויל איך אַזוי, אַז דער פעטער ר׳ זיסל זאָל מיך אויך ליב האָבן ? — פרעגט בעקע פלוצלונג, נאָכדעם, ווי זי איז געזעסן אַ רגע פאַרטראַכט.

— דאָס דאַרפסטו, מיין קינד, אַליין וויסן, פאַרוואָס ! אַ מענטש, אַז ער וויל עפעס, ווייסט ער דאָך אַליין פאַרוואָס ער וויל...

— איך ווייס נישט, מאַמע... נאָר אַלעמאָל וויל איך, אַז דער פעטער זאָל מיך ליב האָבן. איך וואָלט אַלץ געטאָן, וואָס ער וואָלט מיר נאָר געהייסן, אַבי ער זאָל מיך ליב האָבן, מאַמע !

— און ווער האָט דיר דען געזאָגט, אַז דער פעטער האָט דיך נישט ליב ? — פרעגט שרהלע גערירט פון בעקעס ווערטער.

— קיינער האָט מיר נישט געזאָגט, מאַמע, אָבער אַלעמאָל, ווען ער גיט אַ געשריי אויף מיר : אַוועק, שרוצה, אַוועק, הולטאַיקע ! מיין איך, אז ער האָט מיך פיינט און מיר ווילט זיך וויינען, מאַמע...

שרהלע ענטפערט נישט.

דינעזאָן

— מאַמע, וואָס איז שרוצה? וואָס איז הולטאַיקע? — פרעגט בעקע פּלוצלונג.

— גאָרנישט, מיין קינד, ווי דו ווייסט נישט, אַזוי וועט עס דיר נישט שאָדן! — ענטפערט שרהלע.

— אָבער פאַרוואָס האָט דער פעטער מיך פיינט? — לאָזט בעקע נישט אָפּ. — זאָג מיר, מאַמע, וואָס זאָל איך טאָן, ווי זאָל איך צו אים רעדן, ער זאָל מיך ליב האָבן, ווי מייטשיקן.

— נאַרעלע, וואָס האָסטו זיך אַריינגענומען אין קאָפּ, אַז דער פעטער האָט דיך נישט ליב? גלויב מיר, מיין קינד, ער האָט דיך ליב, זייער ליב... ווען ער וואָלט דיך נישט ליב געהאַט, וואָלט ער נישט געשמועסט מיט דיר, נישט גענומען דיך אויף די קני... אַי, ער שרייט אָן אַמאָל, און גיט אַ קלאַפּ אויך? אָבער אַזוי באַגייט ער זיך דאָך מיט מייטשיקן אויך, — טרייסט זי שרהלע. — אָט, אַז ער וועט זען, אַז דו רעדסט צו מייטשיקן, ער זאָל גיין אין חדר, וועט דער פעטער דיך נאָכמער ליב האָבן. געדענק־זשע, מיין טאָכ־טער, רעד צו מייטשיקן, ער וועט דיך פאָלגן!

און בעקע האָט באַלד טאַקע גערעדט מיט מייטשיקן. זי האָט אים דערציילט אַלץ, וואָס די מאַמע האָט איר געזאָגט, און זי האָט אים אַזוי לאַנג געבעטן, ביז ער האט איר צוגעזאָגט צו גיין אַלע טאָג אין חדר, נאָר בתנאי, אַז די מאַמע זאָל אָנזאָגן דעם רבין, אַז ער, דער רבי, זאָל אויף די חדר־יינגלעך נישט שרייען און נישט שלאָגן זיי.

— וואָרים אַז דער רבי שלאָגט זיי און זיי וויינען, טוט מיר אויך ווי דאָס האַרץ און עס ווילט זיך מיר אויך וויינען, כאָטש מיך האָט ער נישט געשלאָגן, — דערקלערט מייטשיק בעקען, פאַר־וואָס אים אַרט אַזוי פאַר זיינע חברים, וואָס כאַפּן קלעפּ פון רבין.

די מאַמע האָט עס מייטשיקן צוגעזאָגט, און מייטשיק איז באַלד אַליין מיטן גוטן ווילן אין חדר אַוועק.

און עפּעס גאָר אַן אַנדער יינגל איז מייטשיק געוואָרן פון יענעם טאָג אָן.

ער גייט אין חדר כסדר אַלע טאָג, ווי גאָט האָט געבאָטן, און וואָס אַ טאָג, קומט אים אַלץ צו נייע תורה, נייע ידיעות.

פריער האָט מייטשיק נאָר געוווּסט, אַז מען טאָר נישט פיינט

האָבן אַ טאַטן און אַ מאַמען, מען טאָר נישט רעדן קיין גראָבע ווערטער, מען טאָר נישט שעלטן און מען טאָר זיך נישט שווערן.

מען טאָר נישט אָנרירן אַ לייכטער אום שבת, און נישט ווייזן מיטן פינגער אויפן הימל, און נאָך אַזוינע קליינע שטוביקע עבירות, וואָס אַ יידישע מאַמע דערציילט באַצייטנס איר קינד.

איצט אָבער ווייסט שוין מייטשיק פון גאָר נייע עבירות, וואָס זייער צאָל איז אַזוי גרויס, אַז מען קען זיי גאָרנישט איבערציילן. פון עבירות, וואָס זענען פול אומעטום, ווו מען גייט און ווו מען שטייט, וואָס מען טרעט זיי מיט די פיס, וואָס זיי קריכן אַליין אריין אין מוח, אין האַרצן, און וואָס מען טוט זיי נישט בלויז מיטן טאָן אַליין, נאָר נאָכמער מיטן טראַכטן, מיטן רעיון, מיטן זען און מיטן הערן אפילו...

שטייט מען אויף אינדערפרי און מען גייט נאָר פריער ארויס אָן נעגלוואַסער, איז שוין אַן עבירה.

נעמט מען אַ ביסל וואַסער אין מויל, און מען מאַכט נישט קיין ברכה פריער, איז שוין ווידער אַן עבירה.

און מער וויפל האָר אַ מענטש האָט אויף זיין קאָפּ, זענען זיינע עבירות, וואָס ער טוט אַלע טאָג, סיי גערן, סיי אומגערן.

און די אַלע עבירות ווערן פאַרשריבן...

ווען מען שלאָפט ביינאַכט, פליט אַריוף אויפן הימל דאָס קליינע פינגערל פון דער לינקער האַנט, און פאַרשרייבט דאָרט די עבירות אין אַ גרויסן בוך.

און פאַר די אַלע עבירות שטראָפט גאָט, נישט בלויז מיט אָנגעברענטע ריטער, נאָר אויך מיט יסורים און פיין.

— נאָר די גרעסטע פון אַלע עבירות איז, ווען אַ יינגל שפּילט זיך מיט אַ מיידל, אפילו מיט אַן אייגענער שוועסטערל! — דערציילט דער רבי, ר׳ שמואל דער לאַנגער, זיין קליינעם תלמידל מייטשיקן. — וואָרים אַ מיידל, מייטשיק, — דערקלערט ער אים, — איז אַ יצר הרע, וואָס רעדט אָן דעם יינגל זינדיק צו זיין פאַר גאָט... אַ מיידל׳ מיין זון, איז גלאַט אַזוי אַ טמא־זאַך, אַן אומריין באשעפעניש, וואָס אַז מען רירט זיך נאָר צו צו איר, ווערט מען שוין אַליין אויך טמא... טמא איז טייטש אומריין, אַ מויז איז טמא׳ אַ קאַץ איז טמא... אָבער אַ מיידל איז נאָכמער טמא... אפילו אַ קוק טאָן אויף אַ מיידל שאַדט שוין צום זכרון, און מען פאַרגעסט, וואָס מען האָט געלערנט. הערט

מען זיך צו ווי א מיידל זינגט, אָדער רעדט הויך, האָט מען שוין אַ גרויסע עבירה... די בעסטע זאַך איז, צו זיין אָפּגעזונדערט פון איר, נישט רעדן, נישט שפּילן, נישט קוקן אויף איר, נישט טרינקען פון דעם גלאָז, וואָס האָט זיך צוגערירט צו אַ מיידלס מויל, נישט עסן מיטן לעפל, וואָס אַ מיידל האָט מיט אים געגעסן!...

און מייטשיק הערט זיך צו, וואָס דער רבי זאָגט אים, און דאָס הערצל ווערט אים שווער פון די אַלע שרעקלעכע ידיעות.

ער הערט און ווערט געוויר אין חדר אַלץ מער און מער אַזעלכע זאַכן, און עס ווערט אים עפּעס פינסטער אין זיין מוחל.

די גאַנצע וועלט ווערט אים ענג און טונקל, פּונקט ווי די זון וואָלט אויסגעלאָשן געוואָרן.

פריער האָט מייטשיק געוווּסט פון אַ גן-עדן, וווהין עס פליען אריין די נשמות פון די מענטשן, ווען זיי שטאַרבן. שפּעטער האָט ער זיך דערוווּסט אין חדר, אַז עס איז פאַראַן אויך אַ גיהנום, און נישט איינער, נאָר טאַקע גאַנצע זיבן גיהנומס, איינער טיפער און גרעסער פאַרן אַנדערן...

און דאָס פייער, מיט וועלכן מען ברענט די מענטשן אין גיהנום, איז זעכציק מאָל הייסער פאַרן פייער, וואָס ברענט אין אויוון, בעת מען באַקט חלה אויף שבת.

און דעם גיהנום קען נישט אויסמיידן אפילו דער גרעסטער צדיק, וואָרים די עבירות אין דער וועלט זענען אַזויפיל, און זיי לאָזן זיך אַזוי גרינג טאָן, אַז מען ווייסט אפילו נישט ווען און ווי אַזוי מען האָט זיי געטאָן...

אפילו אַ קליין קינד, וואָס האָט נאָר פאַרזוכט דער מוטערס ברוסט, האָט שוין עבירות, און אַז עס שטאַרבט, מוז שוין זיין קליין נשמהלע ליידן גיהנום.

אין אָנהייב האָט מייטשיק נאָר רחמנות געהאַט אויף זיך אַליין, וואָס ער האָט שוין אַזויפיל עבירות, אַז ער וועט זיך נישט קענען אַרויסקריגן פון גיהנום.

אָבער זינט דער רבי האָט אים געזאָגט, אַז אַלע מענטשן זענען פול מיט עבירות און ער האָט אים פאַרטייטשט דעם פּסוק: כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, אַז אפילו אַ גרויסער צדיק האָט עבירות, און קען נישט אַריינקומען אין גן-עדן, איידער מען פייניקט אים נישט גוט אַדורך גאַנצע צוועלף חדשים אין גיהנום.

האָט מייטשיק אָנגעהייבן רחמנות צו האָבן אויך אויף אַלע מענטשן.

און וואָס שענער און וואָס ליבער עמעץ איז אים געווען, אַלץ מער האָט זיין גוט הערצל געליטן פון רחמנות אויף יענעם.

אַ רחמנות אויף זיין טאַטן, נעבעך: אַזאַ שיינעם ייד מיט אַזאַ גרויסער שיינער באָרד, וועט מען אַריינפירן אין גיהנום. מען וועט אים ברענען און בראָטן, קאָכן און פרעגלען אין קעסלען מיט פעך און שוועבל.

און אַזוי וועט מען אויך טאָן מיט דער מאַמען, דער טייערער ליבער מאַמען זיינער.

מען וועט זי ברענען און שלאָגן און שמייסן און רייסן.

און זי וועט שרייען...

און ער ווערט פארציטערט פון רחמנות אויף זיין ליבער טייערער מאמען.

אָבער נאָכמער וויינט אין אים דאָס הערצל פון רחמנות אויף בעקען, וואָס זי איז טמא, וואָס איז אַ יצר הרע און וואָס איז אַ מיידל...

עס פאַלט אים טיילמאָל איין, אַז ער וועט נישט דערלאָזן, מען זאָל זי פייניקן אין גיהנום.

ער וועט רייסן און בייסן דעם שוואַרצן מלאך, וואָס וועט זי, וועלן אַריינוואַרפן אין גיהנום, אַז נישט — וועט ער, מייטשיק, אויך מיטגיין און וועט אַלץ זאָגן:

— איך גיי אויך, בעקע, איך גיי אויך מיט דיר! וויין נישט מיין ליב שוועסטערל!

און אַז מייטשיק קומט אַהיים און דערזעט בעקען, דערמאָנט ער זיך אין אירע יסורים אין גיהנום, קוקט אויף איר מיט רחמנות און טרערן שטעלן זיך אים אין די אייגלעך.

צוגיין צו איר, זיך שפילן מיט איר, ווי אַמאָל, האָט ער מורא, כאָטש עס ציט אים זיין הערצל צו איר.

ער זאָגט זיך:

— מען טאָר נישט, מען טאָר נישט! זי איז דאָך א מיידל, און אַ מיידל איז אַ יצר הרע, טמא! ער וועט האָבן די גרעסטע עבירה און וועט פאַרגעסן אַלץ, וואָס ער האָט געלערנט אין חדר...

אַן אַנדערש מאָל פאַרגעסט ער זיך, און דערזעענדיק בעקען, גייט ער צו צו איר, רעדט און שפילט זיך מיט איר, ווי אַמאָל.

דינעזאָן

אינמיטן אָבער דערמאָנט ער זיך, און טוט א געשריי:
— טמא, ריר זיך נישט צו צו מיר!
— וואָס איז טמא? — פרעגט בעקע, הערנדיק צום ערשטן מאָל אין איר לעבן דאָס וואָרט טמא.
— טמא איז אומריין... דו ביזט אַן אומריינע זאך, זאָגט דער רבי... פע, מען ווערט אַליין אומריין, אַז מען רירט זיך צו צו דיר, צו אַ מיידל, צו אַ קאַץ...
בעקע באַקוקט אירע הענטלעך, איר קליידל, אירע שיכעלעך און זעקעלעך, און זי באַמערקט נישט, עס זאָל עפּעס זיין אומריין אויף איר.
— ווו בין איך אומריין? — פרעגט בעקע. — נאַ זע, ריינע הענט, אַלץ איז אויף מיר ריין... איך שמיר מיך קיינמאָל נישט איין, מייטשיק... איך האָב פיינט שמוץ...
— אָבער דו ביזט אַ מיידל, ביזטו טמא... מעגסט זיך הונדערט מאָל אַרומוואַשן, ביזטו אַלץ טמא! — שרייט מייטשיק, און לויפט אַוועק פון איר.
אין יענעם אָוונט האָט בעקע געפרעגט שרהלען:
— מאַמע, פאַרוואָס רופט מיך מייטשיק טמא?
— פע, ווי קומט צו דיר אַזאַ מיאוס וואָרט? — דערשרעקט זיך די מוטער, דערהערנדיק אַזאַ משונהדיק וואָרט פון אַ קינד.
— מייטשיק זאָגט אַזוי... וואָס בין איך שולדיק, — לאָזט בעקע אַראָפּ די אייגלעך.
שרהלע קען זיך נישט באַרויקן.
— מי יודע, וואָס פאַר אַ גראָבע רייד ער לערנט זיך אויס פון זיינע חברים אין חדר! — זאָגט זי. — אַז דו וועסט הערן פון אים נאָכאַמאָל אַזוינע רייד, זאָלסטו, מיין קינד, דיינע אויערלעך פאַרשטאָפּן און מייטשיקן וועל איך אָפּשמייסן... ס'אַראַ ווערטער!
און בעקע פאַרשטייט נאָך אַלץ נישט, וואָס איז דאָס פאַר אַ וואָרט. עס ווערט איר נאָר אומהיימלעך אויפן הערצל פון דעם.
און מייטשיק, ווידער, ווערט וואָס אַ טאָג אַלץ פרומער און פרומער. ער נעמט נישט אַ זופּ וואַסער אָן אַ ברכה פריער און אָן אַ „בורא נפשות” נאָכדעם.
ער רירט זיך נישט צו צום לעפל און צום טעלער, וואָס בעקע האָט עס פריער באַנוצט, — און די מאַמע ווייסט שוין, אַז ער

טוט עס צוליב דעם, עס זאָל אים נישט שאַטן צום זכרון. אָבער האָט ער שוין מורא אפילו צו דער מאַמען זיך צוצורירן, און וויל שוין נישט טרינקען פון דעם גלאָז, וואָס זי האָט געטרונקען.

— נאַריש קינד, — שטראָפט אים שרהלע, — אַ מאַמע מעג, אַ מאַמע שאַדט נישט צום זכרון!

— אַ מאַמע איז אויך אַ מיידל... מען טאָר נישט, מען טאָר נישט! — ענטפערט מייטשיק, רייסט זיך אַרויס פון דער מוטערס הענט און אַנטלויפט.

IX.

און מייטשיקס רבי, ר׳ שמואל דער לאַנגער, לערנט „עברי״ מיט זיין קליינעם תּלמידל, מיט דער אייגענער מעטאָדע און מיט די אייגענע גריזן, ווי מען האָט אַמאָל, אין די גוטע יאָרן, מיט אים, מיט ר׳ שמואל דעם לאַנגן, געלערנט, בעת ער איז געווען אַזאַ קליין תּלמידל, ווי מייטשיק.

מער אָבער וויפל ער לערנט מיט מייטשיקן עברי, דערציילט ער אים אַלץ, וואָס ער ווייס פון „שבט מוסר״ און פון „ראשית חכמה״ מכּוח די עבירות, וואָס זענען אַזויפיל, ווי זאַמד ביים ברעג ים, און מכּוח די אַלע יסורים און פּיין, וואָס דעם מענטשנס נשמה ליידט צוליב זיי אין גיהנום.

און עס דרינגען אַריין דעם רבּינס ווערטער אין זיין יונג הערצל, און עס ליידט שוין, אָט דאָס יונגע הערצעלע, עס ווערט שוין געפּייניקט, איידער ער, מייטשיק, קען נאָך באַנעמען און פאַרשטיין דעם זין פון די שטראָף.

אַמאָל פאַרגעסט זיך מייטשיק, אז מען האָט אים שוין אַלט געמאַכט פאַר דער צייט, קומט ער אהיים און פאַרשפּילט זיך מיט בעקען, ווי מיט אַ יינגל.

אַמאָל אָבער דערמאָנט ער זיך, אַז ער שפּילט זיך מיט אַ מיידל, מיט אַ טמא-זאַך און ער הייבט אָן צו ציטערן פון פּחד.

עמעץ שרייט אים אין אויער אַריין:

— האָב רחמנות אויף זיך, פאַרזינדיק נישט דיין נשמה!..

ער בלייבט זיצן, ווי אַ פאַרגליווערטער. רעדט בעקע צו אים, ענטפערט ער איר נישט, גייט זי אַוועק אַ ברוגזע און זעצט זיך אַוועק אַליין, און קוקט אויף אים עפּעס אומעטיק, ווי באַליידיקט.

ער פילט, ווי עס רייסט אים דאָס הערצל. איר בליק שטעכט אים. ער ווייסט, אַז ער האָט זי ליב ווי זיין לעבן, אפילו אין גיהנום וואָלט אים נישט אַזוי ווי טאָן, ווי עס טוט אים ווי זיין רחמנות אויף איר, וואָס זי איז א מיידל, אַ טמא-זאַך, און וואָס וועט באָכמער, אַ סך מער געפייניקט ווערן אין גיהנום, ווי ער.

— דו ביזט אַ יינגל, — האָט אים דער רבי געזאָגט. — און א יינגל לערנט, דאַוונט, טוט מצוות, און דאָס אַלץ לעשט דאָס פייער פון גיהנום...

בעקאַ אָבער איז אַ מיידל, לערנט נישט קיין תורה, זאָגט נאָר ברכה, אָבער דאַוונט נישט, און קיין מצוות טוט זי נישט.

וואָס וועט אָפלעשן דאָס פייער פון איר גיהנום?

אין אַזאַ רגע ווילט זיך אים צופאַלן צו איר, אַרומכאַפּן זי מיט ביידע הענטלעך, קושן און גלעטן איר און זאָגן איר שטילערהייט:

— איך האָב דיך אַזוי ליב, בעקעלע, רבקהלע!.. און איך האָב אַזוי רחמנות אויף דיר און מיין האַרץ טוט מיר ווי!...

פאַרנאַכט, ווען די זון פאַרגייט און דער הימל ווערט פאַרגאָסן אין פלאַמען, אין יענעם אָרט, וו די זון לאָזט זיך אַראָפּ, דאַכט זיך מייטשיקן, אַז ער זעט דאָס פייער פון גיהנום, און אין דעם פייער ברענט מען און מען בראָט זינדיקע נשמות.

און עס דאַכט זיך אים, אַז ער הערט דאָס געיאָמער און די געשרייען פון די געפייניקטע נשמות...

עס באַפאַלט אים אַן אימה, לויפט ער אַריין אין שטוב, באַהאַלט זיין קעפּעלע אין די פאַלדן פון זיין מאַמעס קלייד, און די מאַמע ווייסט נישט, וואָס טוליעט ער זיך אַזוי צו איר, וואָס איז מיט אים, וואָס שרעקט ער זיך...

און אַז עס דונערט, ווייסט שוין מייטשיק, אַז גאָט איז אין כעס, און דאָס בייזערט ער זיך צוליב די שווערע עבירות פון מענטשן.

דערזעט מייטשיק אַ רעגנבויגן, ווייסט ער שוין, אַז די גאַנצע וועלט איז שטאַרק זינדיק און גאָט איז אַריינגעפאַלן אין גרויס גרימצאָרן, און וויל שוין ווידער מאַכן אַזאַ מבול, וואָס זאָל דערטרינקען אַלע מענטשן, אַלע בהמות און חיות אין פעלד, אין וואַלד אין שטאָט און פייגל אין דער לופט, און אפילו פיש אין וואַסער.

דינעזאָן

און אַט אין דער רגע, ווען גאָט גייט שוין עפענען די פענ־סטער פון הימל און אַראָפּגיסן די ימים וואַסער אויף דער וועלט, שפּרינגט אַרויס דער רעגנבויגן און דערמאָנט אים, אַז ער האָט געשוואָרן נישט צו ברענגען מער אַ מבול אויף דער וועלט.

גאָט דערמאָנט זיך אין זיין שבועה, און זאָגט צו די מענטשן:

— אייער גליק, וואָס איך האָב געשוואָרן, אַז נישט, וואָלט איר באַלד אַלע דערטרונקען געוואָרן! איר זענט עס ווערט!..

מייטשיק ווייסט שוין אַפילו, אַז מען טאָר נישט קוקן אויף אַ רעגנבויגן.

— אַז מען קוקט אויף אַ רעגנבויגן, — האָבן אים די על־טערע חדר־יינגלעך דערקלערט, — רייצט מען זיך מיט גאָט. עס איז גלייך ווי מען וואָלט צו אים געזאָגט! „אַהאַ, דו ווילסט ברענ־גען אַ מבול אויף דער וועלט, אָבער דו טאָרסט נישט, דו האָסט געשוואָרן, פאַרפאַלן!..

פונדעסטוועגן קוקט מייטשיק אויפן רעגנבויגן, כאָטש ער ווייסט, אַז ער פאַרדינט אַן עבירה פאַר דעם.

אַמאָל פילט ער אַפילו אַ שטיקל נקמה אָן גאָט פאַר זיין גיהנום און פאַר די פּיין און יסורים, וואָס ער טוט דאָרט אָן די נשמות.

אַמאָל אָבער פילט מייטשיק אַ רחמנות אויף גאָט אַליין, וואָס ער האָט געשוואָרן און קען שוין קיין חרטה נישט האָבן, כאָטש ער וואָלט עס געוואָלט.

אָבער אַלעמאָל טראַכט מייטשיק אין אַזאַ רגע: אַ סך בעסער וואָלט געווען, ווען גאָט וואָלט געשווירן נישט צו פּייניקן מער די נשמות אין גיהנום, און זאָל ער זיך ברענגען אַ מבול, ווען ער וויל...

וואַסער שרעקט נישט אַזוי מייטשיקן, ווי פייער. פייער, ברענט און טוט וויי. מען ברענט און מען ברענט, און עס איז גאָר קיין סוף נישטאָ!

טיילמאָל טראַכט זיך מייטשיק, אַז עס וואָלט געווען זייער גוט, ווען גאָט זאָגט צו אים:

— נאַ דיר פליגלען, מייטשיק, און פלי אַרויף צו מיר אין הימל... דאָ זענען נישטאָ קיין עבירות, קיין גיהנום און קיין פייער, גאָרנישט, גאָרנישט...

דינעזאָן

מייטשיק וואָלט אַפילו געפרעגט דעם אויבערשטן:

— רבונו של עולם, אָבער מיין מאַמען מעג איך אויך מיטנעמען?

— נעם מיט דיין מאַמען אויך!

— און מיין טאַטען אויך?

— דיין טאַטען אויך!

— אין בעקען אויך? אָן איר וויל איך נישט!

— זאָל זיין בעקען אויך, איך שטער דיר נישט...

און בעקעס טאַטן און דער באָבען, און אַלעמען, וועמען ער האָט ליב, וואָלט ער געבעטן, און גאָט וואָלט אים געהייסן מיטנעמען בעקעס טאַטען און דער באָבען און אַלעמען, וועמען ער האָט ליב.

די שאלה איז נאָר — צי זאָל ער מיטנעמען זיין רבין, שמואל דעם לאַנגן, צי נישט?

— אַ רבין מוז מען ליב האָבן און אים אָפּגעבן מער כבוד, ווי אַ טאַטן — האָט אים דער רבי אַליין געזאָגט, און ווי אַזוי וועט מייטשיק טאָן אַזאַ עבירה, און נישט מיטנעמען דעם רבין אין הימל אַריין?

פון דער אַנדערער זייט אָבער ווילט זיך אים זיין פריי אין הימל, פריי פון חדר, פון רבין, נישט זען זיין לאַנגע שפּיציקע נאָז מיט טאַבאַק, נישט אָנקוקן זיינע געלע צעבראָכענע ציינער און זיינע שווייסיקע הענט, מיט וועלכע ער גלעט אים אפילו.

און עס בלייבט ביי מייטשיקן איבערצולאָזן דעם רבין דאָ, אָבער בעטן ביי גאָט, ער זאָל אים, דעם רבין, אין גיהנום נישט פּייניקן.

פאָרט אַ רבי, און מען טאָר אויף אַ רבין קיין נקמה נישט דערלעבן.

מיט אַזעלכע געדאַנקען איז פאַרנומען מייטשיקס יונג מוחל, און דאָס הערצל זיינס ציטערט און באַרויקט זיך, ציטערט און באַרויקט זיך...

ערגער אָבער ווי דער גיהנום זענען די מעשיות, וואָס די עלטערע חדר-יונגלעך דערציילן זיך אָן אַלע טאָג.

פון זייערע חדר-מעשיות איז מייטשיק געוואָרן, אַז די וועלדער אונטער דער שטאָט זענען פול מיט גזלנים און מיט היילן.

דינעזאָן

די גזלנים פאַנגען מענטשן אין די היילן אריין, און דאָרט דערהרגעט מען זיי...

אין די וועלדער זענען אָבער אויך דאָ לייבן און לעמפּערטן און בערן און פּיפּערנאָטערס, וואָס קענען איינשלינגען אַ לעבעדיקן מענטשן אַזוי ווי ער שטייט און גייט.

עס איז אַ מורא אין די וועלדער, אָבער אין די שטעט איז אויך נישט גוט.

די קעלערס און ביידעמס פון איטלעכן הויז זענען פול מיט שדים, רוחות און מזיקים. און פאַלט מען אריין, ווערט מען באַלד ניזק? פאַראַן אַפילו אַ שטיקל תרופה צו זיי: באַלד ווי מען דערזעט זיי, דאַרף מען אַ געשריי טאָן:

— שמע ישראל!!

דעמאָלט צעלויפן זיי זיך. פאַר שמע ישראל ציטערן זיי ,ווי פאַר פייער. פאַר אַ ליכט האָבן זיי אויך מורא.

אָבער מער פאַר אַלץ האָבן זיי מורא פאַר אַ שטיקל אפיקומן, וואָס מען טראָגט ביי זיך אין אַ כנפיה פון טלית־קטן.

אַנדערע ייִנגלעך, וואָס האָבן אַזאַ שטיקל אפיקומן, האָבן טאַקע קיין מורא נישט פאַר שדים.

מייטשיק האָט זיך פון דערדאָזיקער טייערער סגולה דערוווּסט ערשט אין רעכטן מיטן זומער, ווען אַ שטיק אפיקומן איז נישט בנמצא. דערפאַר האָט ער טאַקע מורא און ציטערט ווי אַ בלאַט, צו בלייבן אַליין אין אַ צימער אַפילו ביי זיין טאַטן און מאַמען איינדערהיים.

אָבער נאָך ערגער, ווי די שדים אויף די ביידעמס און אין די קעלערס, זענען די מתים, וואָס קומען דאַווענען נאַכט פאַר נאַכט אין דער קאַלטער שול.

דערזעען זיי נאָר אַ לעבעדיקן מענטשן, שטרעקן זיי אים באַלד אַרויס אַ צונג, וואָס איז אַזוי לאַנג, אַז מען קען מיט איר זיבן מאָל אַרומוויקלען די שול, און דער מענטש, וואָס זעט אַזאַ אַרויסגעשטרעקטע לאַנגע צונג, שטאַרבט תיכף תמיד אַוועק פון פחד.

און וואָס מער מייטשיק הערט זיך אָן אַזעלכע שרעקלעכע זאַכן פון זיין רבין און פון זיינע חברים, וואָס שרעקן זיך אַליין אויך בעת זיי דערציילן די מעשיות זייערע, אַלץ שווערער ווערט

אים אויפֿן הערצל, און אַלץ טונקעלער ווערט אים אין די אייגלעך און אַלץ פֿינסטערער און ביטערער ווערט איס די גאַנצע וועלט אַרום אים.

ביינאַכט, אין שלאָף, באַפֿאַלן אים שדים, שטיקן אים, צופּן אים און שרעקן אים אָן רחמנות.

ער וויל אַ געשריי טאָן: „שמע ישראל!“ אָבער דער האַלדז איז אים פֿאַרוואָרגן, און די ווערטער בלייבן אים שטעקן אין גאָרגל.

אַן אַנדערש מאָל שטייט ער מיטן טאַטן אין שול און דאַוונט. פּלוצלונג קוקט ער זיך צו: עס איז גאָרנישט דער טאַטע, נאָר אַ מת מיט אַ לאַנגער, לאַנגער צונג, און אָט איז נאָך איינער, און נאָך איינער, און איידער ער האָט צייט אַ געשריי צו טאָן פֿון שרעק, איז שוין די שול פֿול מיט מתים, אַזוי געדיכט, אַז זיי זעצן זיך אויס אַפֿילו אויף די הענגלייכטער.

און טויטע ווייבער קוקן אַראָפּ פֿון דער ווייבערשער שול, און שטרעקן אַרויס זייערע ווייבערשע טויטע לאַנגע צינגער סאַמע ביז צום אָרון קודש.

שרהלע דערהערט אַמאָל מייטשיקס וויינען און שרייען פֿון שלאָף, קריכט זי אַראָפּ פֿון בעט, גייט צו צו אים, וועקט אים אויף און באַרויקט אים.

אָבער מייטשיק ציטערט מיט אַלע אבריס און וויינט.

— אָי, מאַמע, איך האָב מורא, איך האָב מורא!

און לאָזט זי נישט אַוועקגיין פֿון זיין בעטל, ביז ער שלאָפֿט איין ווידער.

שרהלע האָט זיך אַמאָל גענומען אויספֿרעגן מייטשיקן, לְמאַי שרעקט ער זיך אַזוי און איז תּמיד אומרויִק.

— שלאָגט דיך דער רבי? — האָט זי געפֿרעגט.

— ניין!

— און דיינע חברים שלאָגן דיך?

— ניין!

— דאָס קעפּעלע טוט דיר אפֿשר וויי? — פֿרעגט די טרייע מאַמע און לייגט אַרויף איר האַנט אויף מייטשיקס שטערן.

— ניין!

— אפֿשר דאָס בייכעלע?

— ניין!

דינעזאָן

— וואָס דען ביזטו אַזוי אומעטיק און צעטראָגן?

— אַזוי!

— און מייטשיק רייסט זיך אַרויס, לויפט אַוועק אין חדר און קומט אַהיים נאָך אומעטיקער און נאָך בלאַסער.

ר׳ זיסל האָט דערפון קיין וועזן נישט געמאַכט.

— אַלע ייִנגלעך זענען אַזוי! — האָט ער געזאָגט. — ביז זיי געוווינען זיך צו צום יאָך פון דער תורה און פון חדר, זענען זיי אומעטיק... די תורה, מיין ווייב, איז נישט קיין גרינגע זאַך, זי נעמט צו די כּוחות, איידער מען בייסט זי איין... אומזיסט, מיינסטו, האָט גאָט אייך, ווייבער, די תורה נישט געגעבן... ער האָט געוווּסט, אַז זי איז נישט פאַר אייערע קעפּ און נישט פאַר אייערע כּוחות...

— און קינדער טראָגן, האָבן, זויגן און האָדעווען איז יאָ פאַר אונדזערע כּוחות? — פרעגט שרהלע.

— דאָס איז עפּעס אַנדערש! — ענטפערט ר׳ זיסל.

שרהלע איז מיט איר מאַנס דערקלערונג נישט געטרייסט, און אַמאָל האָט זי מייטשיקן אַ פּאָר טעג כּסדר נישט געלאָזט גיין אין חדר.

— נישקשה, ער וועט נאָך צייט האָבן צו שלעפּן דעם יאָך, — האָט זי געזאָגט. — איז די תורה באמת אַ שווערער יאָך, וואָס נעמט אַרויס די כּוחות, טאָ זאָל ער פריער האָבן די כּוחות, וועט אים כאָטש נישט זיין אַזוי שווער, ווי איצט, בעת ער האָט זיי נאָך נישט.

און שרהלע האָט מיט אירע אייגענע אויגן געזען, ווי דער וואָלקן, וואָס האָט זיך צעלייגט איבער מייטשיקן און אים איינגעוויקלט, איז זיך צעפלויגן פון דער היימישער וואַרעמקייט און האַרציקייט.

מייטשיקס אומעטיק פּנימל האָט זיך אויסגעלייטערט, די אייגעלעך האָבן צוריק אָנגעהייבן צו שיינען, אַז ער איז שוין אַפילו געווען אַ בעלן צו שפּילן זיך מיט בעקען, ווי גאָר אין די גוטע יאָרן.

— איצט, מיין קינד, וועסטו מיר שוין דערציילן, ווי עס גייט דיר אין חדר? — האָט אים שרהלע געזאָגט, באַמערקנדיק, ווי ער איז צו איר אויך עפּעס צוגעלאָזטער.

דער יונג האָט אינגאַנצן פאַרלאָרן זיין פריערדיקע מרה־שחורה...

דיגעזוי

— מען וועט מיך נישט הענגען פאַר א שפּיץ צונג אין גיהנום ? — פרעגט מייטשיק, אנשטאט צו דערציילן דער מאַמען, ווי עס לערנט זיך אים אין חדר.

— צייט דיין לעבן זאָלסטו אזוי נישט דאַרפן מורא האָבן פאַרן גיהנום, ווי דו דאַרפסט איצט נישט מורא האָבן פאַר אים, מיין טייער קינד !

— אָבער אַז מען זאָגט אויס פון חדר, הענגט מען דאָך פאַר א שפּיץ צונג אין גיהנום !

— ווער האָט עס דיר פאַרקלאַפּט דעם קאָפּ מיט אזוינע רעיונות?

— דער רבי !

שרהלע וויל נישט זאָגן, אז דער רבי איז א ליגנער, אָבער זי דערקלערט מייטשיקן, אַז ער איז נאָך אַ קליין יינגל, נאָך פאַר בר מצווה, און דעריבער האָט ער נאָך נישט קיין עבירות, ווערן זיי אים אויך נישט פאַררעכנט, און ער דאַרף נאָך גאָרנישט מורא האָבן פאַרן גיהנום.

— מאַמע, און דיך וועט מען אויך נישט פייניקן אין גיהנום?— פרעגט מייטשיק, וואָס אים קימערט מער פאַר דער מאַמען, ווי פאַר זיך אַליין.

— איך האָף צו גאָט, אַז ער וועט מיר מוחל זיין מיינע זינד, און איך וועל נישט דאַרפן ליידן קיין גיהנום.

— און דער טאַטע אויך נישט ?

— דער טאַטע אויך נישט !

— און בעקע ?

— בעקע, מיין קינד, האָט נאָך אויך נישט קיין עבירות. זי איז נאָך אומשולדיק, ווי אַ מלאכל !

— אָבער זי איז דאָך אַ מיידל !

— און אַז זי איז אַ מיידל, דעריבער מוז זי ליידן גיהנום ?

— אַ מיידל איז דאָך טמא !

— ווו האָסטו עס זיך אָנגעהערט מיט אַזעלכע גראָבע רייד ?— פרעגט שרהלע אַן איבערגעשראָקענע. — זאָלסט נאָכאַמאָל אַזאַ מיאוס וואָרט פון דיין מויל נישט אַרויסלאָזן !

— דער רבי זאָגט דאָך אַזוי.

שרהלע קען שוין נישט איינהאַלטן איר כעס, און רופט זיך אָן:

— דיין רבי איז אַ נאַרישער חסיד ! איך וועל אים זאָגן, ער

זאָל מיט דיר לערנען אין סידור „עברי", און נישט דערציילן דיר אַזעלכע זאַכן, וואָס דו דאַרפסט עס גאָרנישט וויסן און טאָרסט עס אַפילו נישט הערן.

— און שדים אין די קעלערס און אויף די ביידמעס? און מתים אין שול ביינאַכט מיט לאַנגע צינגער זענען דען נישטאָ? — פרעגט מייטשיק ווייטער.

— אפשר זענען זיי אַמאָל געווען, — ענטפערט די מאַמע, — היינט אָבער זענען זיי שוין נישטאָ. צו וואָס איז דאָ אַ מזוזה ביי איטלעכער יידישער טיר? און צו וואָס טראָגסטו ציצית, מיין זון? האָב קיין מורא נישט! אַז מען האָט קיין מורא נישט פאַר זיי, זעט מען זיי נישט, און מען ווייסט גאָרנישט פון זיי...

און די מאַמע דערקלערט אים ווייטער, וואָס זי ווייסט פון הייליקע ספרים, אַז די הייליקע „תנאים" פון פאַרצייטן האָבן אַרויסגעטריבן די שדים פון אַלע שטעט און פון אַלע ערטער, וווּ מענטשן געפינען זיך, און זיי האָבן זיי פאַריאָגט אין די ווייטע וויסטע מדבריות, און האָבן זיי פאַרשוואָרן, אַז זייער געביין זאָל מער נישט אַריינקומען נישט אין אַ שטאָט, נישט אין אַ הויף, נישט אין אַ קעלער און נישט אויף אַ בוידעם, און איצט האָט מען פאַר זיי אַזויפיל מורא, ווי פאַר דעם פאַראַיאָריקן שניי.

און מייטשיק הערט זיך צו, וואָס די גוטע מאַמע דערציילט אים, און דאָס הערצעלע, פילט ער, ווערט אים אַלץ גרינגער, די אייגעלעך ווערן אים ליכטיקער, און עס דאַכט זיך אים שוין, אַז די וועלט איז שוין צוריק ליכטיק און פריילעך געוואָרן, ווי זי איז אַמאָל געווען.

איצט וואָלט ער וועלן זען בעקען און זי בעטן מחילה, וואָס ער האָט אַלץ געטראַכט וועגן איר, אַז זי איז טמא...

— פע, די מאַמע זאָגט, אַז מען טאָר גאָר אַזאַ וואָרט נישט אַרויסברענגען אויף די ליפּן, — דערמאָנט ער זיך.

און ער דערפילט אַזאַ עקל צום וואָרט „טמא", אַז עס ווערט אים קאַלט אין אַלע אברים.

— מאַמע, זאָל מיר בעקע מוחל זיין, וואָס איך האָב אויף איר בעזאָגט, וואָס מען טאָר נישט זאָגן.

— זי איז דיר מוחל... זי ווייסט אַפילו נישט, וואָס דו האָסט

געזאָגט! חי איר ווייסט ביידע נישט, אַזוי וועט עס אייך ביידע נישט שאַדן!

מייטשיקן ווילט זיך, אַז די מאַמע זאָל עפּטער רעדן מיט אים. ער פילט, ווי איטלעכס וואָרט, וואָס זי רעדט אַרויס, היילט אים זיין פאַרוווּנדעט הערצל, און אים דאַכט זיך, אַז ער וואָלט אייביק אַזוי זיצן מיט דער מאַמען און זיך צוהערן צו אַלץ, וואָס זי רעדט אַזוי זיס, אַזוי ליב...

אָבער די מאַמע איז שוין מיד און וויל זיך אָפּרוען.

שׂרהלעס גוטע וואַרעמע ווערטער זענען געווען גענוג צו פאַרטרייבן די שוואַרצע וואָלקנס, וואָס האָבן איינגעהילט זיין יונג נשמהלע, זינט ער האָט דערהערט דעם רבינס גיהנום־מוסר, און די שרעקלעכע חדר־מעשׂיות וועגן שדים אין די קעלערן און בוידעמס, און וועגן די מתים וואָס קומען דאַוונען ביינאַכט אין די שולן.

קוים האָט מייטשיק פון דער מאַמעס מויל דערהערט אַזאַ חיכטיקע דערקלערונג, אַז אַ ייִנגל פאַר בר־מצווה האָט נאָך גאָר קיין עבירות נישט, און דאַרף זיך פאַרן גיהנום גאָרנישט שרעקן; קוים האָט זי אים פאַרזיכערט, אַז די אַמאָליקע הייליקע תּנאים האָבן די שדים און רוחות אַריינגעטריבן אין די ווייטע מדבריות, און אין די הייַנטיקע צייטן זענען זיי שוין גאָרנישט בנמצא צווישן מענטשן — האָט שוין מייטשיק מער געגלויבט דער מאַמען, ווי דעם רבין, און דער גיהנום האָט אים שוין מער נישט געקענט איינהאַלטן אין חדר, ווען אים האָט זיך נאָר פאַרוואָלט אַוועקצולויפן אַהיים.

מייטשיק האָט ווידער פאַרלוירן דעם חשק צום חדר, און ר׳ זיסל איז געקומען מיט טענות צו שׂרהלען, אַז ווען נישט דאָס פרעמדע מיידל, מיט וועמען ער שפּילט זיך, וואָלט מייטשיק געווען אַ ייִנגל ווי אַלע ייִנגלעך, און וואָלט אין חדר אויך געגאַנגען, ווי אַלע יינגלעך.

שׂרהלע. אָבער, וואָס איר גוט האַרץ האָט געפילט, אז קליינע קינדער זענען איבערהויפּט נישט שולדיק, ווען זיי לאָזן זיך נישט גערן איינשפּאַנען אין יאָך, וואָס די דערוואַקסענע ווילן אַרויפוואַרפן אויף זיי, פלעגט תּמיד זיך איינשטעלן פאַר די קינדער, אַמאָל פאַר מייטשיקן און אַמאָל פאַר בעקען.

— קליינע קינדער, — האָט זי געזאָגט, — זענען געגליכן צו יונגע ווײַן: ביידע מוזן אויסשפּילן זייער צייט, און שפּילן זיי אויס, ווערן זיי דעמאָלט קלאָרער און שטאַרקער.

אַן אַנדערש מאָל האָט זי אַ זאָג געטאָן:

— אפילו אַ יונג פערדל, נישט צו פאַרגלייכן, שפּאַנט נישט איין אַ בעל־עגלה, אַז עס זאָל מיט איינמאָל שלעפּן דעם גאַנצן וואָגן, און דו, מיין מאַן, ווילסט איינשפּאַנען מייטשיקן מיט איינמאָל אין דעם גאַנצן יאָך פון תּורה און ייִדישקייט, ווי אַן אַלטער ייִד, וואָס האָט שוין אָפּגעלעבט זיין וועלט...

דינעזאָן

ר׳ זיסל פלעגט על פי רוב אויסלאַכן אירע משלים.

— דיין טאַטע איז קיין ווייגער נישט געווען און קיין בעל־עגלה — אוודאי נישט! פונוואַנען, זאָג מיר, ביזטו עס אַזוי בעניט, און לערנסט מיך, ווי אַ קינד תורה צו לערנען?

און איינמאָל האָט ער שרהלען אָפן געזאָגט:

— עס וועט דיר גאָרנישט העלפן, שרהלע, מען מוז די קינדער צעשיידן, און זאָלן זיך איינס דעם אַנדערן אין וועג נישט שטיין!

און ער האָט צוגעגעבן:

— מיין נישט, חלילה, אַז איך האָב בעקען ווייניקער ליב, ווי דו. קיין שטיפטאַטע, ווי דו מיינסט עס אפשר, בין איך איר אוודאי נישט... נאָר אי ר טובה, ווי מייטשיקס טובה, מיין, איך!

שרהלע האָט אים בעת מעשה נישט געענטפערט, אָבער עס האָט אויסגעזען, אַז זי וועט מיט איר מאַן נישט אויספירן.

און כאָטש בעקע אַליין האָט נאָך פון גאָרנישט געוווסט, און אין דער לעצטער צייט איז ר׳ זיסל צו איר געווען דווקא פריינטלעכער און צוגעלאָזטער, דאָך האָט שרהלען דאָס האַרץ געריסן, וואָס איר מאַן רעדט נאָר כסדר: בעקע און בעקע... איר האָט זיך געדאַכט, אַז מען וואַרפט זיך אַרום מיטן עלנטן קינד.

קוקנדיק אַמאָל אויף בעקען, האָט שרהלע אַ זאָג געטאָן:

— אָרעם קינד, איך האָב דיך צוגענומען, ווייל איך האָב מורא געהאַט, טאָמער גיט דיר דיין פאָטער אַ שטיפמאַמען... וואָס אָבער האָב איך געטאָן? דיך אָפגענומען ביי דיין אייגענעם טאַטן, און האָב דיך אַוועקגעגעבן צו אַ שטיפטאַטן, כאָטש ער שווערט זיך, אַז ער איז עס דיר נישט! גיי, מיין קינד, צו דיין אייגענעם טאַטן, אַ מאַמע זועל אי ך דיר זיין ווי לאַנג איך וועל לעבן!

שרהלע האָט זיך גראָד פאַרשוואַנגערט, און ווי אַנדערע אין אַזאַ צייט, האָט זי זיך אַריינגענומען אין קאָפּ, אַז זי וועט נישט איבערלעבן דעם קימפעט.

דאָס האָט זי געפירט דערצו, אַז זי זאָל זיך ערנסט פאַרטראַכטן וועגן בעקעס צוקונפט.

— וואָס וועט ווערן פון אַזאַ אָרעם קינד, אַז איך וועל נישט לעבן? — האָט זי זיך כסדר אָנגעהייבן צו פרעגן. — ניין, ניין, איך קען נישט דערלאָזן, אַז די אומשולדיקע בעקע זאָל נאָך מיר בלייבן אַזאַ אָרעמע יתומהלע, ווי זי איז שוין נאָך איר אמתער

דינצואָ

מאַמען אַמאָל געבליבן. איך מוז זי צוריק אוועקגעבן צו איר פּאָטער, כאָטש איך האָב זי ביי אים קיינמאָל, חלילה, נישט אָפּגענומען!

איינמאָל, ווען די אָנגעפאַלענע מרה-שחורה האָט שרהלען שטאַרקער, ווי געוויינלעך, צוגעדריקט, און איר האָט זיך געדאַכט, אַז זי זעט שוין דעם טויט פאַר די אויגן, האָט זי געשיקט נאָך בעקעס באָבען, און האָט געעפנט פאַר איר דאָס האַרץ.

— איך ווייס נישט, אסתר טייערע, וואָס מיט מיר קען געשען די טעג... דאָס האַרץ איז מיר נישט אויף אָן אָרט. עס דאַכט זיך מיר אַלץ, אַז איך וועל עס נישט איבערלעבן... דאָס אָבער זאָג איך אייך: ווען גאָט וועלן, אַז איך זאָל נאָך אַ מאָמע זיין מיינע קינדער, וועל איך זיין אַ מאַמע אויך דער ליבער בעקען, וואָס איז מיר אין האַרצן איינגעוואַקסן נישט ווייניקער, ווי אַן אייגן קינד. נאָר וואָס עס זאָל מיט מיר נישט געשען, איז מיין ווילן איצט, אַז איר זאָלט בעקען דערווייל צונעמען צו זיך. איז מיר באַשערט אַוועקצוגיין פון דער וועלט און אנצוקומען אַהינצו, ווו בעקעס אויסגעלייטערטע מאמע איז, וועל איך איר קענען זאָגן אָן שום פחד:

— אויף די געטרייע הענט פון דער גוטער קלוגער באָבען האָב איך איבערגעלאָזט דיין זיס טעכטערל...

אוודאי האָט די באָבע שרהלען געטרייסט. איר געהייסן פון קאָפּ ארויסוואַרפן אזא זינדיקע מחשבה וועגן טויט, אין אַזאַ צייט, וואָס זי דאַרף גאָר טראַכטן וועגן לעבן, צו זיין אַ מוטער אירע קינדער ביז הונדערט און צוואָנציק יאָר!

— און מכוח בעקען, — האָט די באָבע געזאָגט, — דאַרף דיר, שרהלע, איצט גאָר אין זינען נישט ליגן. איר טאַטע וויל שוין לאַנג זי צונעמען ביי דיר, זיין גוט האַרץ אָבער קען אייך ביידן דעם צער נישט אָנטאָן. אַלץ, מיין טאָכטער, איז ביז אַ צייט. און איך דאַנק און לויב דעם רבונו של עולם, וואָס ער קערט צוריק דאָס גו ע האַרץ פון עלטערן צו קינדער, און דאָס האַרץ פון קינדער — צו די עלטערן!...

— אָבער ווי וועט איר דאָס בעקען דערקלערן? — פרעגט שרהלע, און אירע אויגן ווערן פול מיט טרערן. — דאָס האַרץ ווערט מיר פאַרשטאַרבן, אַז איך באַרעכן דעם צער, וואָס דאָס עלנטע קינד וועט האָבן, ווען עס וועט זיך דערוויסן, אז עס האָט גאָר קיין מאַמען נישט.

— ביסלעכווייז, שרהלע, איך האָב אליין אויך נישט קיין הארץ פון אַ טאָטער... מען וועט עס מאַכן פּאַוואָליע, ביסלעכווייז.. טאָג פאַר טאָג וועל איך זי צוגרייטן, צוגעוווינען וועל איך זי צום ביטערן כוס, וואָס זי מוז, נעבעך, אויסטרינקען ביזן דעק, מיין עלנט הארציק קינד !...

— נישט ביזן דעק, אסתרל ! — שרייט אויס שרהלע מיט אַנגסט. — איך באַשווער אייך, איר זאָלט איר נישט זאָגן, אַז זי האָט קיין מאַמען נישט ! איך בין איר אַ מאַמע, ווי איך בין מיין מייטשיקן אַ מאַמע ! אַ מאַמע מיטן גאַנצן האַרצן, אסתרל, און וועט מיר נאָר גאָט שענקען יאָרן, און איך וועל דערלעבן די געבענטשטע שעה, וואָס איטלעכע מוטער ווינטשט זיך צו דערלעבן, וועל איך בעקען, מיט דעם אויבערשטנס הילף, נאָך ווערן אַ הייסערע מוטער, ווי ביז אַהער... גאָט מעג צוהערן מיינע ווערטער.

ביידע פרויען האָבן זיך גוט אויסגעוויינט ביי דער געלעגנהייט. און די אַלטע האָט שרהלען געגעבן איר וואָרט, צו טאָן איר פאַר־לאַנג אזוי ווי זי, שרהלע, וויל.

פון יענעם טאָג אָן האָט שרהלע אָנגעהייבן שיקן בעקען צו דער באָבען אָפטער, ווי פריער.

— גיי, מיין קינד, צו דער באָבען, מייטשיק גייט אין חדר, דו בלייבסט, נעבעך, אַליין אינדערהיים. איך, זעסט דאָך, בין נישט געזונט, און קען מיך מיט דיר נישט פאַרנעמען. אָט זיך ביי דער באָבען, וועט דיר נישט זיין אַזוי אומעטיק... און דער באָבען וועט אויך זיין פריילעך ! זי איז, נעבעך, אויך איינע אַליין זינט דיין טאַטע איז אַוועקגעפאָרן אין וואַלד.

בעקע האָט דער מאַמען אַלעמאָל געפאָלגט, און איצט, ווען די מאַמע איז אַזוי שוואַך, האָט זי איר אוודאי געוואָלט פאָלגן. און באַלד ווי מייטשיק פלעגט אַוועקגיין אין חדר, פלעגט שוין בעקע נישט וואַרטן, ביז די באָבע וועט קומען נעמען זי צו זיך, און פלעגט שוין אַליין אַוועקלויפן צו איר.

— באָבע, לערן מיט מיר, — האָט בעקע געבעטן דער באָבן. — מייטשיק גייט אין חדר לערנען, און איך וועל גיין לערנען צו דיר. יאָ, באָבע, דו קענסט לערנען ?

— גוט, גוט, מיין קינד ! - - איז די באָבע מסכים. — וואָס איך קען, וועל איך מיט דיר לערנען, און וואָס איך ווייס נאָר גוטס, וועל

איך דיר אויסווייניק דערציילן. דו זאָלסט נאָר וועלן לערנען און וועלן אויסהערן אַלץ, וואָס איך וועל דיר לערנען און דערציילן...

— איך וויל, באָבע, איך וויל! איך וויל קענען אַלץ, וואָס מײַטשיק וועט קענען!

און די באָבע האָט אָנגעהייבן מיט בעקען צו לערנען עברי, און האָט אַליין זיך נישט פאַרגונען דאָס פאַרגעניגן, צו באַוווּנדערן בעקעס זכּרון און בעקעס באַנעמען אַלץ, וואָס זי לערנט מיט איר.

כּדי עס זאָל בעקען נישט זײַן לאַנגווײַליק, האָט זי איר אָנגעהייבן צו דערציילן מעשהלעך פון טײַטש-חומש, ווי גאָט האָט באַשאַפן די וועלט: פריער הימל און ערד, דערנאָך זון, לבנה און שטערן, דערנאָך גראָז און ביימער, דערנאָך חיות, בהמות און עופות. און גאָר דערנאָך האָט גאָט באַשאַפן דעם ערשטן מאַנספּערשוין, וואָס מען האָט אים גערופן אָדם הראשון, און די ערשטע אשה, וואָס מען האָט זי גערופן חוה.

ער האָט זיי ביידע אַרײַנגעלאָזן אין גן-עדן, ווו עס וואַקסן אַלערליי טײַערע גראָזן, קרײַטיכער, געווירצן און די שענסטע ביימער, וואָס אויף זיי וואַקסן די טײַערסטע גן-עדן-עפּעלעך.

די מעשה מיטן עץ-החיים און מיטן עץ-הדעת האָט אויף בעקען אַ שטאַרקן רושם געמאַכט.

וויפיל מאָל האָט זי אַליין אַ ביס געטאָן אַ אומצײַטיק עפּעלע בײַ דער מאַמען אין גאָרטן, כאָטש די מאַמע האָט איר אַזוי שטרענג אָנגעזאָגט, זי זאָל עס נישט טאָן, ווײַל מען קען, חלילה, קראַנק ווערן. און פונדעסטוועגן, אַז די מאַמע האָט עס אַמאָל דערזען, האָט זי נאָר אָנגעשריגן אויף איר, און אַז זי, בעקע, האָט צוגעזאָגט, אַז זי וועט עס מער נישט טאָן, איז די מאַמע באַלד צוריק געוואָרן גוט און האָט איר גאָרנישט געטאָן.

— באָבע, — האָט זי געפרעגט, — פאַרוואָס איז גאָט אַזוי אין כּעס געוואָרן, און האָט אָדם מיט חוהן באַלד אַזוי פאַרשאָלטן און באַשטראָפט? אַז מען גיט אַ ביס אַן עפּעלע, אפילו וואָס מען טאָר נישט, דאַרף מען שוין שטאַרבן?

— אַז מען זאָגט, מײַן קינד, מען טאָר נישט, דאַרף זיך נישט גלוסטן! — ענטפערט די באָבע.

— אָבער דו זאָגסט דאָך אַלעמאָל, אַז גאָט איז אַ גוטער,

און אַז מען האָט באַלד חרטה, איז גאָט מוחל. פאַרוואָס האָט ער זיי נישט מוחל געווען?

— מסתמא האָבן זיי דאָך קיין חרטה נישט געהאַט.

— פאַרוואָס?

— די אייגענע שאלה, מיין קינד, האָב איך אויך אַמאָל געפרעגט ביי זייער אַ קלוגן יידן, האָט ער מיר געענטפערט, אַז אַ בלינדער, וואָס איז דורך אַ רפואה זעענדיק געוואָרן, האָט קיינמאָל נישט קיין חרטה, וואָס ער האָט גענומען די רפואה, כאָטש מען האָט אים געהאַט אָנגעזאָגט, ער זאָל זיך נישט צורירן צו איר... אין דער הייליקער תורה שטייט געשריבן, אַז תיכף ווי זיי האָבן נאָר פאַרזוכט פון עץ-הדעת, האָבן זיך געעפנט זייערע אויגן, און זיי האָבן אָנגעהייבן צו זען און צו פאַרשטיין, וואָס זיי האָבן פריער נישט געזען און נישט פאַרשטאַנען... אויף אַלץ, מיין קינד, קען אַ מענטש מיטן אייגענעם ווילן חרטה האָבן, אָבער נישט אויף דעם, וואָס ער איז געוואָרן פון בלינד זעענדיק!... בלינד זיין, חלילה, איז נאָר ערגער פאַרן טויט...

די באָבע אַליין האָט אין פלוג גאָרנישט פאַרשטאַנען דעם זין פון דעם, וואָס יענער קלוגער ייד האָט איר אַמאָל דערקלערט, ווי זי האָט עס איצט אויך נישט פאַרשטאַנען.

בעקען אָבער האָט זיך פאָרגעשטעלט, אַז אָדם מיט חוהן זענען געווען פריער שטאָקבלינדע, און נאָר דאָס פאַרבאָטענע עפּעלע האָט זיי געמאַכט זעענדיק.

איר קשיה איז איר אפילו פאַרענטפערט געוואָרן, אָבער פאַרדראָסן האָט איר פאָרט, וואָס איבער איין ביס פון אַ פאַרבאָטן עפּעלע מוזן אַלע מענטשן שטאַרבן.

ווען בעקע פלעגט קומען אַהיים פון דער באָבען, פלעגט זי יעדעסמאָל איבערדערציילן דער מאַמען אַלץ, וואָס די באָבע האָט איר דערציילט.

בעת זי האָט שרהלען איבערדערציילט די מעשה מיטן עץ-הדעת, איז ר׳ זיסל גראַד דערביי געזעסן, און האָט מיט פאַרגעניגן זיך צוגעהערט, ווי בעקע דערציילט איבער די גאַנצע געשיכטע, ווי אַ פאַרשטענדיקער מענטש.

אַ טבע האָט ר׳ זיסל געהאַט — אַ פרעג צו טאָן אַ קינד אַזוינס,

דינזאָן

זז

וואָס רופט באַלד אַרויס אַ צווייטע פראַגע, וועלכע פאַרענטפערט די ערשטע.

גראָד איצט איז ער געווען באַזונדערס אויפגעלייגט און האָט געהאַט חשק זיך אַריינצולאָזן מיט בעקען אין אַזאַ פראַגע-און תשובה-שפּיל.

— דו ווייסט, בעקע, פאַרוואָס האָט חוה געגעבן אָדמען, ער זאָל אויך פאַרזוכן דאָס עפּעלע, וואָס זי האָט פאַרזוכט?

— זי האָט געוואָלט, אַז ער זאָל אויך אָנהייבן צו זען, אַזוי ווי זי! — ענטפערט בעקע ווי זי פאַרשטייט.

ר׳ זיסל צעלאַכט זיך און זאָגט:

— מסתמא איז חוה געווען אַ שיינע, האָט זיך איר געוואָלט, אַז אָדם זאָל זען, ווי שיין זי איז. וואָלט זי אָבער געווען אַ מיאוסע, וואָלט זי אוודאי נישט געוואָלט, אַז אָדם זאָל עפענען די אויגן און זען, ווי מיאוס זי איז...

— חוה אָבער האָט נאָך גאָרנישט געוווסט, צי איז זי שיין אָדער מאוס! — האָט בעקע געענטפערט.

— דו זאָגסט דאָך אַליין, אַז ווי זי האָט נאָר פאַרזוכט פון עפּעלע, האָט זי באַלד אַלץ אָנגעהייבן צו זען! — זאָגט ר׳ זיסל.

— אָבער זיך אַליין קען מען נישט זען, אפילו אַז מען איז נישט קיין בלינדער, — ענטפערט בעקע. — אָט זע איך דער מאַמען, אָט זע איך דעם פעטער, אָט זע איך אפילו, וואָס אויף דער גאַס טוט זיך, אָבער זיך אַליין זע איך נישט...

— אָבער אַז דו טוסט אַ קוק אין שפּיגל, זעסטו דאָך זיך און אונדזער מוטער חוה, ווי אַלע ווייבער, האָט מסתמא אויך נישט פיינט געהאַט איטלעכע רגע אַ קוק צו טאָן אין שפּיגל... האָט זי דאָך טאַקע געוווסט, אַז זי איז אַ שיינע! — ווילט זיך ר׳ זיסל, און וויל דורכאויס, אַז בעקע זאָל עס אים דערקלערן.

— ווו איז דעמאָלט געווען אַ שפּיגל? עס איז דאָך נאָך נישט געווען אפילו אַ שטוב ווו צו וווינען! — ענטפערט בעקע.

— גערעכט ביזטו, — ענטפערט ר׳ זיסל, — אָבער די מעשה איז פּאָרט נישט אַזוי געווען. חוה האָט דעריבער געגעבן אדמען צו פאַרזוכן פון עץ-הדעת, ווייל זי האָט מורא געהאַט, טאָמער שטאַרבט זי באַלד און אָדם זאָל נאָך איר טויט נישט חתונה האָבן מיט אַן אַנדער ווייב... איצט פאַרשטייסטו, בעקע...

דינעזאָן

— אַוודאי! — לאַכט בעקע. — ווי וואָלט ער געגומען אַן אַנדער הוהן? עס איז דאָך נישט געוועזן מער ווי זי איינע!

— ביזט א קלוג מיידעלע! — זאָגט ר׳ זיסל און טוט איר אַ קניפּ אין בעקעלע.

בעקע פילט זיך גליקלעך, ווי די גאַנצע וועלט, און שרהלען ווערט דאָס האַרץ צעריסן, ווען זי דערמאָנט זיך, אַז אָט=אָט וועט זי שוין נישט האָבן דאָס פאַרגעניגן צו זיין אַ מאַמע דעמדאָזיקן קלוגן קינד...

א

אַלע טאָג דערציילט די באָבע בעקען אַ נייע מעשה פון טייטש־חומש.

בעקע איז שוין באַקאַנט מיט נח דעם צדיק און מיט זיינע דריי זין: מיט שם דעם פרומען, מיט חם דעם רשע און מיט יפת דעם שיינעם.

זי ווייסט שוין, אַז עס איז געווען אַ מבול, דאָס הייסט אַ פאַרפלייצונג, וואָס האָט דערטרונקען אַלע מענטשן און אַלע באַשע־פענישן פון דער גאַנצער וועלט, און בלויז נח מיט זיינע דריי זין זענען געבליבן.

אויך ווייסט שוין בעקע די געשיכטע מיטן גרויסן הויכן טו־רעם, וואָס די מענטשן האָבן אָנגעהייבן צו בויען, כּדי אַרויפצו־קלעטערן אויפן הימל און דאָרט מלחמה צו האַלטן מיטן רבונו של עולם.

— נאַרישע מענטשן געווען אַמאָל!.. זיי האָבן געמיינט, אַז מיט דעם, וואָס לעבט אייביק, קען מען מלחמה האַלטן! — האָט די באָבע געזאָגט. — היינט ווייסט שוין אַפילו אַ קליין קינד, אַז אַ מענטש קעגן גאָט, ברוך הוא, איז ווייניקער, ווי אַ פליג — קעגן אַ לייב!

אַזוי ווייסט שוין בעקע די גאַנצע געשיכטע פון אברהם אבינו, ווי ער האָט צעהאַקט זיין פאָטער תּרחס אָפּגעטער, ווי נמרוד האָט אים אַריינגעוואָרפן אין קאַלכאויוון. גאָט האָט געטאָן אַ נס און האָט אים אַרויסגעפירט פון קאַלכאויוון גאַנץ און געזונט. אַפילו אַ האָר פון זיין קאָפּ האָט דאָס פייער נישט אָנגערירט.

מיט גרדיס אינטערעס האָט בעקע אויסגעהערט די געשיכטע
וועגן דער זינדיקער שטאָט סדום, און וועגן די אַלע רשעות, וואָס
די מענטשן פון סדום האָבן אָפּגעטאָן קעגן אַלע פרעמדע, וואָס זע־
גען צו זיי געקומען.

— אַזעלכע רשעים זענען געווען די זינדיקע מענטשן פון
סדום, — האָט די באָבע דערציילט, — אַז איינמאָל האָבן זיי גע־
כאַפּט אַן אומשולדיק מיידל, האָבן זי אויסגעטאָן נאַקעט, אויסגע־
שמירט איר גאַנץ לייב מיט האָניק און אַרויסגעשטעלט זי פאַר די
בינען, וואָס האָבן ליב האָניק און וואָס האָבן זי געקענט אויפעסן
לעבעדיקערהייט.

— באָבע, וואָס האָט זי זיי געטאָן? פאַרוואָס האָבן זיי גע־
וואָלט, אַז די בינען זאָלן זי אויפעסן לעבעדיקערהייט? — האָט
האָט בעקע געפרעגט.

— געטאָן האָט די זיי גאָרנישט, אָבער זיי זענען אין כעס
געוואָרן אויף איר, וואָס זי האָט נישט געוואָלט זיין אַזוי זינדיק, ווי
זיי! — האָט די באָבע געענטפערט.

— האָבן די בינען זי טאַקע אויפגעגעסן לעבעדיקערהייט? —

— איך ווייס נישט, מיין קינד. בינען עסן נאָר האָניק, און אַז זיי האָבן
געגעסן דעם האָניק אויף איר לייב, האָט איר אוודאי וויי געטאָן!

— האָט זי געשריען, באָבע? — פרעגט בעקע און ציטערט
פון רחמנות.

— אוודאי, מיין קינד, האָט דאָס מיידל, נעבעך, געשריגן, אַ־
גאָט האָט טאַקע דערהערט איר געשריי, און האָט באַלד געשיקט צוויי
מלאָכים — איינער זאָל אַרויספירן פון דער זינדיקער שטאָט אונדזער
פעטער לוט מיט זיין ווייב און זיינע צוויי טעכטער... אפילו קיין לייט
נישט געווען דערדאָזיקער לוט... ער האָט ליב געהאַט דעם טרונק —
זאָל ער מיר מוחל זיין... זיין ווייב איז אוודאי געווען אַ גרויסע
רשעת, וואָס האָט אַ גאַסט געקאַרגט אַ ביסל זאַלץ צום טיש. איז טאַקע
געוואָרן פון איר אַ שטיק זאַלץ לעבעדיקערהייט... און די טעכטער
לוטס — זאָל מען געדיכט זייען און שיטער זאָל'ן אויפגיין אַזעלכע
מיידלעך, ווי לוטס טעכטער זענען געווען!... אַ חרפּה גאָר צו דער־
מאָנען, ווי זיי האָבן זיך אויפגעפירט... ווי איינע, אַזוי די אַנדערע!...
פונדעסטוועגן האָט גאָט זיי אַרויסגעפירט פון סדום, צוליב דעם זכות
פון זייער פעטער אַברהם אָבינו, דעם גרויסן צדיק... און דעם צווייטן

די צוואָן

מלאָך האָט גאָט אַראָפּגעשיקט איבערצוקערן די גאַנצע שטאָט סדום, עס זאָל פֿון איר אַ שטיין אויף אַ שטיין נישט בלייבן.

— באָבע, — פֿרעגט בעקע, — פֿאַרוואָס האָט גאָט נישט געשיקט בעסער אַ מלאך, וואָס זאָל אַוועקטרייבן די ביינער פֿון דעם מיידל, און זאָל זי אַוועקפֿירן אַהיים צו איר מאַמען?

— אפשר האָט ער געשיקט... אוודאי האָט ער געמוזט שיקן זיין גוטן מלאָך צו ראַטעווען דאָס אומשולדיקע קינד פֿון אַזעלכע יסורים...

בעקע האָט שוין אפילו טרערן אין די אויגן — פֿון רחמנות אויף יענעם מיידל פֿון סדום, אָבער די אַלטע באַרויקט זי.

די אַלטע האָט איר אויך פֿאַרציילט, ווי שרה האָט פֿאַרלאַנגט, אַז אברהם זאָל אַוועקטרייבן זיין דינסט הגר מיט איר קינד ישמעאל; ווי ער איז קראַנק געוואָרן אין דער מדבר; ווי הגר, זיין מאַמע, האָט שוין דעם קינדס יסורים נישט געקענט צוזען, און האָט אים אַוועקגעלייגט אונטער אַ בוים, און איז אַוועקגעגאַנגען אַ ביסל ווייטער, אַז אירע אויגן זאָלן נישט זען, ווי איר ליב קינד גייט אויס פֿון דורשט.

— באָבע, — האָט בעקע אַ זאָג געטאָן אַ פֿאַרציטערטע, — שרה איז געווען אַ שלעכטע!... איך האָב זי פֿיינט! און אברהם איז אויך נישט געווען קיין גוטער... קיין קלוגער אויך נישט... ער איז דאָך געווען אַ טאַטע ישמעאלס. דאַרף אַ גוטער און אַ קלוגער טאַטע אַרויסטרייבן זיין אייגן קינד, עס זאָל אויסגיין פֿון דורשט אין וואַלד? איך האָב אים אויך נישט ליב, כאָטש ער איז געווען זייער אַ פֿרומער...

— ניין, מיין קינד, דו פֿאַרשטייסט עס נאָך נישט גוט. באַהיט זאָל מען ווערן פֿון אַזאַ נסיון, צו זיין, חלילה, אַ שטיפֿטאַטע און אַ שטיפֿמאַמע, מיין קינד, נישט וויסן זאָלסטו דערפֿון. מען באַקומט אַ האַרץ פֿון אַ שלאַנג... מען וויל גאָר אַמאָל קיין שלעכטס נישט טאָן, נאָר דאָס האַרץ פֿון אַ שטיפֿמאַמע צווינגט זי און זי טוט אָפּ דעם שטיפֿקינד די גרעסטע רשעות, און פֿילט גאָרנישט, וואָס זי טוט... אונדזער מוטער שרה, כאָטש זי איז געווען די גרויסע צדקת, האָט אויך נישט געקענט ביישטיין דעם נסיון, און ווי זי האָט נאָר באַקומען אַ שטיפֿקינד, האָט זי שוין אַליין נישט געפֿילט, ווי שלעכט זי איז געוואָרן...

— אָבער אברהם איז אים דאָך געווען אַ טאַטע! — טענהט בעקע מיט האַרץ.

— אברהם איז אויך נישט שולדיק, מיין קינד: אַ ווייב קען

ברענגען איר מאַן צו דער גרעסטער עוולה און צו דער גרעסטער נאַרישקייט!... שלמה המלך איז דאָך אוודאי געווען דער גרויסער חכם, פונדעסטוועגן האָט ער זיך אויך געלאָזט איבעררעדן פון זיין ווייב, פרעהס טאָכטער, אָפּצוקערן פון גאָטס וועג און ער האָט אָפּגע־טאָן די גרעסטע נאַרישקייטן צוליב איר...

די אַלטע האָט צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ און צוגעגעבן:

— אברהם אבינו האָט שטאַרק ליב געהאַט זיין ווייב שרה, און אַז זי איז געוואָרן אַ שלעכטע שטיפמאַמע, האָט ער איר נאָכגעטאָן און איז אויך געוואָרן אַ שלעכטער שטיפטאַטע...

בעקע קען אָבער נישט פאַרשטיין דער באָבעס פאַרענטפערן אברהם מיט שרהן.

נאָר קיין נייע קשיות פרעגט זי נישט.

זי פילט עפּעס אַ כעס און אַ פיינטשאַפט צו זיי ביידן.

דער באָבעס רייד: „אַ שטיפמאַמע, וואָס באַקומט אַ האַרץ פון אַ שלאַנג", „אַ פרומער און קלוגער מאַן, וואָס לאָזט זיך אָנרעדן פון זיין ווייב", זענען בעקען עטלעכע טעג כסדר פון זינען נישט אַרויס.

די מאַמע האָט עס איר אויך נישט געקענט דערקלערן בעסער, ווי די באָבע האָט איר דערקלערט.

אַזוי זענען אַריבער עטלעכע טעג. די באָבע האָט דער־ציילט בעקען אַלערליי מעשיות פון איר „טייטש־חומש", און די טרויעריקע געשיכטע פון בעקעס לעבן אַליין האָט זי איר נאָך אַלץ נישט געקענט דערציילן.

נאָר אָט זיצט בעקע לעבן איר, און די באָבע דערציילט איר ווידער אַ מעשה פון חומש:

— אַמאָל, שוין מיט אַ סך, אַ סך יאָרן צוריק, איז געווען אַ טייערער ייד, האָט מען אים גערופן יעקב אבינו. דו ווייסט דאָך שוין, מיין קינד, ווער איז געווען אברהם אבינו און ווער איז גע־ווען יצחק אבינו.

— איך ווייס, — ענטפערט בעקע, — דו האָסט מיר דאָך דערציילט...

— גוט, מיין קינד, וואָס דו געדענקסט! הער־זשע, מיין קינד, ווייטער: האָט דער יעקב אבינו געהאַט די צוועלף שבטים.

— באָבע, וואָס?

— צוועלף זין האָט ער געהאַט, וואָס מען האָט זיי גערופן די צוועלף שבטים. טייערע קינדער אַלע, איינער גראָטענער פון צווייטן... נאָר דער טייערסטער און קליגסטער פון זיי איז געווען זיין זון יוסף... ער איז נאָך גאָר אַ יונג ייִנגל געווען. און זיין טאַטע יעקב אבינו האָט אים שוין ליבער געהאַט פאַר אַלע קינדער...

— באָבע, ער איז געווען אַ שיינער? — ווילט זיך בעקען וויסן.

— שיין איז ער געווען, דער יוסף, אַז מען האָט זיך נישט געקענט זאַט אָנקוקן אין זיין ליכטיק פּנים...

— אַזוי שיין, ווי מייטשיק? — שלאָגט איר איבער בעקע אינמיטן.

— פאַרוואָס נישט נאָך אַ סך שענער?

— איך וויל אַזוי ווי מייטשיק!..

— זאָל זיין אַזוי ווי מייטשיק... — גיט די באָבע נאָך.— יאָ, ווו האַלט איך? איז ער געווען אַזאַ שיינער, אַז ווייבער, וואָס האָבן אַמאָל געשיילט מאַראַנצן, האָבן זיך אַזוי פאַרקוקט אויף זיין שיינקייט, אַז זיי האָבן זיך אָפּגעשניטן די פינגער פון פאַרקוקעניש... די טעכטער פון דאָרטן פלעגן אַרויפקלעטערן אויף די מויערן אַ קוק טאָן אויף דעם שיינעם יוספן, ווען ער פלעגט זיך נאָר באַווייזן אויף דער גאַס...

— און אַ שוועסטערל האָט יוסף געהאַט? — פרעגט בעקע.

— געהאַט אַ שוועסטערל... דינה האָט מען זי גערופן.

— אַ שיינע?

— אַ שיינע, אָבער האָט, נעבעך, געהאַט אַ שלעכט מזל!

— פאַרוואָס?

— הערסט דאָך, אַן אַרומלויפערקע איז זי געווען, די דינה.. געקומען מיט איר טאַטן אין אַ נייער שטאָט אַריין, איז זי באַלד אין גאַס אַוועקגעלאָפן, אַ קוק טאָן וואָס פאַר אַ מיידלעך זענען דאָ, וועלכע קליידלעך טראָגן זיי. נישט געקענט, ווי אַ לייטיש מיידל, אין שטוב איינזיצן. איינמאָל, ווען זי איז געקומען מיט איר טאַטן יעקב אבינו און מיט אירע ברידער אין אַ נייער שטאָט, און זי איז ווי־דער, ווי איר שטייגער איז געווען, אַוועקגעלאָפן באַלד אין גאַס אַריין, א קוק טאָן אויף די שטאָטישע מיידלעך, און זען וואָס פאַר אַ קליידלעך זיי טראָגן, האָט זי דאָס מאָל אָנגעכאַפּט עפּעס אַ

פּריצל, אַ גוטער שאָלטאַק מסתמא, און זי, נעבעך, געשוויגן...

— באָבע, וואָס האָט ער איר געטאָן?

— געשוויגן האָט ער דער שיינער דינהן... דאָס מיינט מען: ער האָט זי געמאַכט, ווי די בלאָטע, נעבעך... און זי, די שיינע דינה, וואָס האָט פריער, געשיינט ווי די ליכטיקע זון אין הימל, האָט שוין פון דעמאָלט אָן זיך געשעמט צו ווייזן איר פּנים אויף דער גאַס.

— פאַרוואָס?

— איך זאָג דיר דאָך: זי האָט דאָך שוין געהאַט, נעבעך, אַן אויסגעשמירט פּנים מיט בלאָטע...

— פאַרוואָס האָט זי זיך נישט אָפּגעוואַשן?

— דאָס רעדט מען דאָך, אַז עס איז אַזאַ בלאָטע, מיין קינד, — נישט וויסן זאָלסטו פון איר, רבונו של עולם — וואָס מען קען שוין קיינמאָל נישט אַרומוואַשן...

— מיט זייף אויך נישט?

— מיט זייף אויך נישט!

— איז זי שוין קיינמאָל פון שטוב נישט אַרויסגעגאַנגען?

— קיינמאָל, קיינמאָל נישט, מיין קינד!

— באָבע, איך האָב רחמנות אויף איר!

— זעסטו שוין, מיין טאָכטער, ווי אַ שיין מיידעלע דאַרף זיין אָפּגעהיט, נישט אַרומצולויפן אין גאַס? אַלע אַרומלויפערקעס האָבן אַזאַ סוף!

— באָבע, איך בין דאָך נישט קיין אַרומלויפערקע! איך גיי קיינמאָל נישט אין גאַס, אַז די מאַמע הייסט נישט.

— וועט דיר, מיין טאָכטער, נישט טרעפן קיינמאָל אַזאַ אומגליק, חלילה, ווי עס האָט דינהן, יוספס שוועסטער, געטראָפן! — גלעט איר די באָבע פאַרן קעפּל.

— איז וואָס האָט יוסף געזאָגט? האָט ער רחמנות געהאַט אויף זיין שוועסטערל?

— אַוודאי האָט ער רחמנות געהאַט, אָבער וואָס האָט ער נעבעך, געקענט העלפן? איינמאָל זיך באַנאַרישט, בלייבט שוין דער פלעק אויף אייביק, מיין קינד!...

— דערציייל ווייטער, באָבע! — בעט בעקע.

— איז ווי זשע האַלט איך? איך האָב שוין גאָר קיין זכּרון נישט, מיין טאָכטער! אַז דו שלאָגסט מיר איבער מיט דיינע מעשיות

אינמיטן, פֿאַרגעס איך באַלד וואָס איך האָב אָנגעהייבן צו דער־ציילן, — באַקלאָגט זיך די אַלטע פֿאַרן קינד אויף איר שוואַכן זכּרון.

— דו האַלטסט, ווי די מיידלעך האָבן אַרויפֿגעקלעטערט אויף די מויערן, און האָבן געוואָלט זען דעם שיינעם יוספֿן! — דערמאָנט איר בעקע.

— דיין טאַטנס קאָפּ האָסטו, מיין קינד, געדענקסט שוין מער פֿאַר מיר! הער זשע און שלאָג מיך שוין מער נישט איבער! יאָ, האָט יעקב אבינו יוספֿן ליב געהאַט מער ווי אַלע זיינע זין, האָט ער אים געלאָזט אויפֿנייען אַ זיידן העמדל. האָט עס פֿאַרדראָסן יוספֿס ברידער. האָבן זיי אים מקנא געווען, וואָס דער טאַטע האָט אים ליבער ווי זיי. און איינמאָל נעמט יוסף און לייגט זיך שלאָפֿן, חלומט זיך אים, אַז די זון און די לבֿנה מיט עלף שטערן בוקן זיך צו אים. דערציילט ער עס די ברידער, וואָס אים האָט זיך ביינאַכט געחלומט, ווערן זיי בייז אויף אים און האָבן אים שוין גאָר פֿיינט.

— פֿאַרוואָס?

— הערסט דאָך דעם חלום זיינעם! אַ חלום, מיין קינד, באַטייט דאָך עפּעס... אָט האָבן די ברידער פֿאַרשטאַנען, אַז די זון און די לבֿנה באַטייט — טאַטע און מאַמע, די עלף שטערן — די עלף ברי־דער, דאָס הייסט, פֿאָטער און מוטער און אַלע עלף ברידער וועלן זיך בוקן צו אים... איך פֿרעג דיך, ווער וויל זיך דאָס בוקן צו אַן אייגענעם ברודער.

— אָבער יוסף איז דאָך נישט שולדיק געווען, וואָס אים האָט זיך אַזוי געחלומט! — פֿאַרענטפֿערט בעקע דעם שיינעם יוספֿן, וואָס האָט איר פֿאַרכאַפּט דאָס הערצל.

— די ברידער יוספֿס אָבער האָבן געוווּסט, אַז אַ מענטש טראַכט ביי טאָג, חלומט זיך אים ביינאַכט, האָבן זיי זיך געקלערט: אַזאַ יונג ביזטו? דו טראַכסט ביי טאָג, אַז דו וועסט זיין אונדזער האַר און מיר וועלן זיין דיינע קנעכט און זיך מוזן בוקן צו דיר? וואַרט, וואַרט, מיר וועלן דיר שוין באַווייזן, ווי אַזוי צו זיין אַזאַ בעל־גאווה און צו טראַכטן, אַז מיר וועלן זיך אַמאָל בוקן צו דיר!..

— וואָס האָבן זיי אים געטאָן? — פֿרעגט בעקע, שטאַרק באַ־זאָרגט פֿאַר יוספֿן.

— אָט דערציי̈ל איך דיר דאָך כּסדר! האָב צייט און שלאָג מיר נישט איבער! —ענטפערט די באָבע, און דערציילט די שיינע מעשה כּסדר.

זי דערציילט:

— דער קלוגער טאַטע זיינער, יעקב אבינו, האָט באַלד פאַרשטאַנען, אַז די ברידער וועלן יוספן פיינט האָבן פאַר אַזאַ חלום. וואָס האָט ער געטאָן? האָט ער אָנגעשריגן אויף יוספן: נאַריש יינגל, האָט ער זיך אָנגערופן צו אים, אַז די ברידער זאָלן עס דערהערן, אַז איך מיט דיין מאַמען און דיינע ברידער וועלן קומען זיך בוקן צו דיר! אַזוי חלומט זיך דיר? מילא, איך און דיינע ברידער, זאָל זיין, קענען נאָך אפשר קומען זיך בוקן צו דיר, אָבער דיין מאַמע קען דאָך שוין נישט קומען! היינט זעסטו שוין, ווי נאַריש דיין חלום איז?...

אין האַרצן אָבער האָט דער טאַטע זיינער געגלויבט, אַז יוספס חלום וועט אַמאָל מקוים ווערן. אָבער ער האָט עס נישט געוואָלט אויסזאָגן, כּדי די ברידער זאָלן אים דערווייל שוין נישט פיינט האָבן און אָפּטאָן אים עפּעס אַ רשעות. אָבער זיין מאַמע האָט נישט געקענט קומען זיך בוקן צו אים...

— באָבע, פאַרוואָס האָט יוספס מאַמע נישט געקענט קומען זיך בוקן צו אים? — פרעגט בעקע פּלוצלונג.

— אַך, איך האָב דיר גאָר פאַרגעסן צו דערציילן, ווער יוספס מאַמע איז געווען, און ווי פרום און שיין איז זי געווען און ווי יעקב אבינו, איר מאַן, האָט זי ליב געהאַט! — ענטפערט די באָבע.

— דערצייל, באָבע, דערצייל! — בעט זיך בעקע.

עס האָט זיך איר געוואָלט שוין קענען יוספס מאַמען אויך, ווי זי קען שוין יוספן.

—אַ גרויסע צדקת איז זי געווען, אונדזער מוטער רחל, יוספס מאַמע! — זיפצט אָפּ די באָבע. — אַפילו די הייליקע תורה שעמט זיך נישט צו באַשרייבן איר שיינקייט און צו דערציילן, ווי יעקב אבינו האָט זי ליב געהאַט. זיבן קיילעכדיקע יאָר האָט ער זיך אויסגערופן צו דינען איר טאַטן, ער זאָל זי אים נאָר געבן פאַר אַ ווייב, און אַזוי ליב האָט ער זי געהאַט, אַז די זיבן יאָר דינען זענען אים אַריבערגעלאָפן, ווי עטלעכע טעג...

און אַז די זיבן יאָר זענען שוין אַריבערגעלאָפן, און יעקב אבינו איז געקומען צו לבן ארמי — אַזוי האָט מען גערופן רחלס

טאַטן, און האָט אים געזאָגט: „איצט, מחותן, גיט מיר שוין מיין ליבע כלה, די זיבן יאָר פאַר איר האָב איך אייך דאָך שוין אָפּגעדינט!" — ענטפערט אים לבן: „גוט, מיין זון, אָט וועלן מיר טאַקע אין אַ גוטער שעה אָפּשפּילן די חתונה מיט מזל!" װאָס, מיינסטו, האָט אָבער לבן געטאָן? גאָר אַ קלייניקייט, כלעבן! נאָכדעם, ווי יעקב האָט אַרויפגעוואָרפן דעם דעקטוך אויף זיין כלה רחלען, האָט זי דער רמאי לבן אַרויסגעפירט פון טאַנץ-זאַל, אַריינגעפירט אין אַ חדר, אַראָפּגענומען דעם דעקטוך און באַדעקט דערמיט לאהן...

נאָכדעם האָט ער די כלה צוריק אַריינגעפירט אין זאַל, און האָט געהייסן די אונטערפירער, זיי זאָלן פירן די כלה צו דער חופּה. נעמט ער און טוט איר אָן דאָס פינגערל, און זאָגט אָפּ דעם „הרי את", און שוין פאַרפאַלן!..

— באָבע, זאָג דעם אמת, רחל האָט טאַקע יעקבן געוואָלט פאַר אַ חתן? — פרעגט בעקע פלוצלונג דער באָבען.

— ווי קלערסטו? קען מען דען גאָרנישט וועלן האָבן אַזאַ טייערן חתן, ווי יעקב אבינו איז געווען? אוודאי האָט זי געחלשט נאָך זיינע טריט...

— פאַרוואָס האָט זי געשוויגן? האָט זי געזאָלט אַ געשריי טאָן: טו איר נישט אָן דאָס פינגערל, דאָס איז דאָך נישט איך!

— ווען רחל וואָלט געווען אַ היינטיק פאַרשייט מיידל, וואָלט זי אוודאי טאַקע אַזוי געטאָן, ווי דו זאָגסט. איז דאָך אָבער רחל געווען די גרויסע צנועה און צדקת, האָט זי נישט געוואָלט פאַרשעמען איר עלטערע שוועסטער, וואָס ווען דער שווינדל וואָלט אַרויס, וואָלט עס איר אַ גרויסער בזיון געווען.

שטעל דיר פאָר: מען פירט לאהן צו דער חופּה. קלעזמער שפּילן, מאַנסלייט, שיינע ייזן, באַלעבאָטים מיט שיינע בערד, ווייבער און מיידלעך אויסגעפּוצט מיט פערל און מיט טייערע דימענטענע אוירינגלעך... דער חזן האַלט שוין דעם בעכער מיט וויין, מאַכט די ערשטע ברכה... אונטערפירער און מחותנים, מיט וואַקסענע הבדלות אין דער האַנט, דרייען זיך מיט דער כלה זיבן מאָל אַרום חתן... און פלוצלונג דערהערט זיך אַ קול:

— יעקב, מען נאַרט דיך אָפּ! די כלה, וואָס שטייט מיט דיר אונטער דער חופּה, איז נישט דיין כלה רחל, וואָס דו האָסט זי ליב, נאָר איר שוועסטער לאה, וואָס דו האָסט זי נישט ליב!..

— זעסטו שוין, מיין טאָכטער, אז רחל איז געווען אַ בעסערע, וי די... דערקלערט איר די באָבע. — רחל האָט בעסער זיך גענומען דע וייטיק אין האַרצן, איידער איר שוועסטער צו פאַרשעמען...

— אָבער יעקב איז דאָך ברוגז מיט רחלען, וואָס זי האָט אים נישט אויסגעזאָגט, אַז מען נאַרט אים אָפּ! — טענהט בעקע, וואָס קען זיך נאָך אַלץ נישט באַרויקן, וואָס יעקבס ראמאן מיט רחלען איז אַזוי מיאוס צעשטערט געוואָרן.

— די גוטע, די פרומע, מיין טאָכטער, ליידן אַלעמאָל אי צער, אי ווייטיק, אי אומזיסטע ברוגזן אויף זיך און שווייגן, אַבי דעם אַנדערן נישט צו פאַרשעמען! — דערקלערט איר די באָבע.

— און וואָס איז געווען דערנאָך, אַז יעקב האָט אַ קוק געטאָן, אַז מען האָט אים אָפּגענאַרט? האָט ער זי אַרויסגעטריבן, לאהן? — וויל בעקע כאָטש אַ נקמה דערלעבן אויף לאהן פון יעקבס זייט.

— ניין, מיין קינד. אַז מען טוט שוין אָן דאָס פינגערל אַ מיידל אונטער דער חופה, איז שוין פאַרפאַלן, מוז מען זיך שוין האַלטן מיט דער דודע דאָס גאַנצע לעבן!...

— און וואָס איז געווען מיט רחלען?

— דערנאָך האָט יעקב חתונה געהאַט מיט רחלען אויך! — ענטפערט די באָבע. — פאַרצייטן האָט איין מאַנסביל געמעגט נעמען עטלעכע ווייבער.

— און לבן האָט זי אים געגעבן?

— עס האָט אים געלוינט, דעם שווינדלער! אויסגעגעבן צוויי טעכטער און עס האָט אים אַ קאָפּיקע נישט געקאָסט. ער האָט נאָך פאַרדינט אַן זיי! הער זשע וואָס ווייטער איז געווען: מיטן באַגינען, אויף מאָרגן, אַז דאָס יונגע ווייבל האָט אויסגעטאָן דעם דעקטוך פון פנים און יעקב האָט דערזען, אַז זי איז גאָר לאה, נישט רחל, וועלכע ער האָט אַזוי ליב געהאַט, האָט ער זיך מיישב געווען, וואָס וועט ער זיך בייזערן אויף איר? אַז חתונה געהאַט, איז חתונה געהאַט, אַריינגעפאַלן, מוז מען זיך האַלטן מיט דער דודע! אָט איז ער בעסער אַוועקגעלאָפן צו איר טאַטן, און האָט אָנגעהייבן שרייען:

— וואָס האָסטו מיך אַזוי אָפּגענאַרט? פאַר רחלען האָב איך דיר אָפּגעדינט זיבן יאָר, איך האָב דיר כשר און ערלעך אָפּגעצאָלט פאַר איר. איז זי דאָך מיינע, גיב זי מיר אַוועק!

שאַ, שריי נישט! — האָט אים לבן געענטפערט. — ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגן? דו ווילסט רחלען אויך? איך גיב זי דיר, נאָר דין מיר פאַר איר נאָך זיבן יאָר!

— און וואָס טוט נישט אַ מאַנסביל צוליב אַ שיין מיידל, וואָס ער האָט ליב? יעקב איז מרוצה געוואָרן נאָכאַמאָל אָפּצודינען זיבן יאָר, אַבי רחלען פאַר אַ ווייב צו באַקומען.

די חתונה מיט רחלען האָט מען אָפּגעשפּילט דווקא באַלד, און ערשט נאָך דער חתונה מיט איר האָט ער פאַר איר ווידער געדינט זיבן יאָר... זיבן און זיבן — איז פערצן!

פערצן יאָר האָט יעקב געדינט צוליב רחלען, אַזוי טייער איז זי אים געווען, אַזוי ליב האָט ער זי געהאַט! טאַקע נאָר אַזאַ צדיק, ווי יעקב אבינו, האָט געקענט אַזוי ליב האָבן. אַ היינטיקער בחור — מעג ליב האָב זיין כלה מי יודע ווי, לייגט מען נישט איין דעם גאַנצן נדן מיטן גאַנצן אויסשטייער, גייט ער נישט צו דער חופּה, כאָטש שיס אים אין מוח!... טאַקע גאָר אַנדערע מענטשן געווען פאַרצייטן! — רעדט די באָבע צו זיך, מער ווי צו בעקען.

און די אַלטע האָט בעקען דערציילט ווייטער, ווי לאה האָט געהאַט קינדער, און רחל האָט קיין קינדער נישט געהאַט, וויפל געזונט און צער דער אָרעמער רחלען האָט, נעבעך, געקאָסט, וואָס לאה גרויסט זיך איבער איר מיט אירע זעקס גערעאָטענע זין, און זי, רחל, האָט נישט אַפילו איין קינד, וואָס זאָל זי אָנרופן מאַמע!

און רחל האָט טאַקע געבעטן בעסער דעם טויט אויף זיך, איידער צו זיין ווי אַ טרוקענער בוים, וואָס גיט נישט קיין פירות פון זיך...

גאָט האָט איר צער דערזען און האָט איר צוגעשיקט איר טייער ליב קינד יוספן, וואָס איז געווען אַזאַ שיין קינד, אַז ער האָט פאַרשיינט די גאַנצע וועלט... אין זיין שיינער מאַמען גערעאָטן...

— בעקע וויל שוין הערן דעם סוף, אָבער די באָבע האָט אַ זיפץ געטאָן, און געבליבן זיצן שטיל, פאַרטראַכט און מרה-שחורהדיק.

בעקע האָט אַ קוק געטאָן, וואָס איז די באָבע אַנטשוויגן געוואָרן און האָט דערזען, אַז גרויסע טראָפּנס טרערן שטייען איר אין די אויגן

קיינמאָל האָט בעקע נישט געזען דער באָבען מיט אַזאַ פאַריאושט פּנים.

קיינמאָל, דאַכט זיך איר, איז דער באָבעס שטערן נישט געווען אַזוי איינגעקניי טשט, אַזוי איינגעשרומפּן, אַזוי אַלט.

בעקען איז אָבער גראָד געווען פריילעך, און איר פרייד האָט אַלץ געשטאַמט פון יעקבן, וואָס האָט פּאָרט באַקומען זיין רחלען, און רחלע האָט פּאָרט געהאַט אַזאַ שיין יינגל, ווי יוסף, וואָס איז געווען דער שענסטער אין דער גאַנצער וועלט.

פונדעסטוועגן צעשפּרייט זיך דער מרה-שחורהדיקער וואָלקן, וואָס ליגט אויף דער באָבעס געזיכט, אויך אויף בעקען.

זי פאַרגעסט ביסלעכווייז, וואָס זי האָט הנאה, וואָס רחל האָט שוין אַ קינד יוספן. איר הייבט זיך אָן אַליין צו פרעגן:

— פאַרוואָס מוז אַ באָבע אַלעמאָל זיין אַן אַלטע יידענע? קען דען אַ באָבע גאָר קיינמאָל נישט זיין אַ יונגע, אַ שיינע, אָן קנייטשן אויפן שטערן און אָן פאַלדן אויפן פּנים? פאַרוואָס האָט נישט די באָבע אַזעלכע ווייסינקע קלאָרינקע ציינדעלעך אין מויל, ווי איך האָב, ווי מייטשיק האָט?

און דאָס הערצל צעגייט איר פון רחמנות אויף איר ליבער באָבען, און עס ווילט זיך איר צופאַלן צו איר, אויסגלעטן מיט אירע פינגערלעך די קנייטשן אויף דער באָבעס שטערן, מיט קושן אַראָפּווישן די טיפע פאַלדן פון איר פּנים און אַ געשריי טאָן:

— זע, באָבע, דו האָסט שוין נישט קיין קנייטשן, קיין פאַלדן! ביזט מיר געוואָרן אַ שיינע באָבע, אַ ליבע באָבע!

נאָר אָט טוט די באָבע אַ שווערן זיפץ און זאָגט:

— לייג אַוועק דיין גאָלדן קעפּעלע, מיין עלנט קינד, אויף מיין שויס. וויינען ווערסטו, נעבעך, פון דער מעשה, וואָס איך האָב דיר ווייטער צו דערציילן... ווערסט זיך אויסוויינען, וועלן דיר דיינע אייגעלעך קלערער, ליכטיקער ווערן, און דו ווערסט דערזען אַזוינס, וואָס דו האָסט ביז אַהער נישט געקענט זען: דו ווערסט זיך דערוויסן, מיין האַרציק קינד, וואָס דו ווייסט עס נישט... שווער און ביטער איז אַפילו, וואָס דו ווערסט זיך דערוויסן, נאָר וואָס זאָל איך טאָן? וואָס לענגער געוואַרט, מער פאַרנאַרט... דער אמת מוז דאָך פריער, צי שפּעטער אַרויס. גלייכער פריער, איידער שפּעטער... שפּעטער וועט דיר גאָט, פאַרהאָף איך צו אים, מיט אַ סך פרייד און

נחת באַצאָלן פאַר דיינע איצטיקע טרערעלעך, וואָס דו וועסט פאַרגיסן!... הער־זשע מיט האַרץ, מיין קינד, שטאַרק זיך, און שלאָג מיך נישט איבער, אַז נישט — וועל איך עס בעסער אָפּלייגן אויף אַן אַנדערש מאָל.

בעקע מיינט, אַז די באָבע וועט ווייטער דערציילן וועגן יוספס מאַמען און ענטפערט רויק:

— דערצייל, באָבע, איך וועל מיך צוהערן און נישט איבערשלאָגן!

זי לייגט אַרויף איר קעפּעלע אויף דער באָבעס שויס, און די באָבע דערציילט ווייטער:

— ווילסט דאָך, מיין קינד, אוודאי וויסן דעם סוף פון דער שיינער רחלען, נעבעך? זייער אַ טרויעריקער סוף. און וואָלט עס שוין אַמאָל אַ סוף זיין! אָבער וואָס ס'האָט אַמאָל פּאַסירט, פּאַסירט נאָך איצט אויך. אַלץ איין וועלט וואָס אַמאָל, וואָס היינט!...

פאָרנדיק מיט יעקבן צוריק אַהיים צו זיין פאָטער יצחקן, האָבן רחלען אָנגענומען אינמיטן וועג שווערע ווייען. זי האָט אָנגעהייבן צו גיין צו קינד... פאַרשטייסט דעם טעם: גיין צו קינד אינמיטן וועג!... און דאָ איז נישטאָ קיין שטוב, קיין בעט, ווו די געווינערין אַוועקצולייגן און ווו אירע שמערצן איר גרינגער צו מאַכן. און די ווייען דערוויילע ווערן אַלץ שטאַרקער און עפּטער...

אָבער ס'איז באַשערט געווען, אַז דאָס פאָלק ישראל זאָל האָבן דווקא צוועלף שבטים, האָבן דער געווינערין אירע כּוחות נאָך געדינט, ביז זי האָט שוין דאָס קינד מיט מזל געהאַט. אַ שמחה, אַ פרייד, מען דאַנקט גאָט. איבערגעקומען. געפּטרט דאָס פּעקל! און מען מיינט, אַז זי איז שוין אינדערהיים. ערשט מען גיט אַ קוק: דער שיינער געווינערין לאָזן זיך אויס די כּוחות, און דער טויט ליגט איר שוין אויפן פּנים...

— לאָז זיך נישט אָפּ, שיינע רחלע! — שרייט צו איר די הייבאַם. — אַ יינגל, מיין קרוין, האָסטו געבוירן!

טרייסט מען זי. וואָס העלפט אָבער די טרייסט, אַז עס זענען שוין די כּוחות אויסגעגאַנגען, אַז קיין יאָרן זענען נישטאָ!...

זי האָט אַ קוק געטאָן אויף איר ערשט געבוירן קינד, און געגעזאָגט צו אים:

— מיין קינד פון מיין פּיין!

און האָט צוגעשלאָסן אירע ליכטיקע אויגן, נישט צו זען מער מיט זיי די ליכטיקע זון אין הימל, איר קינד און איר מאַן.

געשטאָרבן איז זי, נעבעך, אין רעכטן מיטן וועג, אַפילו ביז יעקבס היים נישט דערפאָרן!

יעקב האָט זי מקבר געווען. דאָס הייסט ער האָט אויסגעגראָבן אַ גרוב ביי דער זייט פון וועג, גענומען דער שיינער רחלען און אַריינ־געלייגט זי אין גרוב און באַשאָטן זי מיט ערד און אַוועקגעשטעלט אַ מצבה איר צוקאָפּנס... און אויס רחלע!... פאַרשטייסט?

בעקע זיצט פאַרקלעמט און שטיל. די באָבע פאַרטראַכט זיך. קלאָגנדיק אויף דער מוטער רחל, וואָס איז מער ווי מיט דריי טויזנט יאָר צוריק אַוועק פון דער וועלט דורך אַ קינפּעט, דערמאָנט זיך די באָבע אָן דער טייערער שנור, בעקעס מאַמען, וואָס האָט אויך געלויכטן, ווי די זון אין הימל, וואָס איר זון, בעקעס טאַטע, האָט זי אויך ליב געהאַט, און וואָלט זיין גאַנץ לעבן פאַר איר גע־דינט, און וואָס איז, נעבעך, אויך אַזוי ווי רחל, פון אַזאַ שווערן קינפּעט אַוועק פון דער וועלט.

און עס דאַכט זיך דער באָבען, אַז פון רחלען ביז איר שנור זענען נאָר עטלעכע טעג אַריבער: איין קרבן נאָך דעם אַנדערן!

אָבער בשעת רחל איז איר נישט באַקאַנט, און זי ווייזט זיך איר נאָר אין דמיון, זעט זי די שנור אירע, בעקעס מאַמען, ווי זי וואָלט געשטאַנען אַ לעבעדיקע פאַר אירע אויגן: אָט הייבט זי אָן זיך צו קרימען, וואַרפט זיך אין אַלע זייטן און קען קיין אָרט נישט געפינען.

— מינעלע, אפשר שיקן רופן די אַקושערקע? פרעגט זי די שווינער.

— ניין, נאָך נישט אַזוי גיך... עס וועט איבערגיין, שוויגער! אָבער עס איז נישט איבערגעגאַנגען.

די ווייען זענען געוואָרן שטאַרקער.

— זי האָט נישט אויסגעזאָגט, מיין גאָלד... אָן ערשטלינג, אַ ביסל זיך צוגעשעמט, און וואָס האָט זי געוווסט ווי עס דאַרף צוגיין?

און אַז די אַקושערקע איז געקומען, האָט זי נישט געהאַט וואָס צו טאָן: נאָך צופרי...

און זי איז צוריק אַוועקגעגאַנגען.

דינעזאָן

צוויי מעת-לעת האָט זי זיך, נעבעך, אָנגעמוטשעט און אָנגעליטן, און אַז זי האָט געהאַט דאָס קינד, האָט זי נאָר געקענט אַרויסזאָגן דידאָזיקע ווערטער:

— שוויגער, פאַרגעסט מיך נישט, האָט ליב מיין אומשולדיק קינד!

און צוגעמאַכט האָבן זיך אירע שיינע בלויע אויגן, און דאָס פנים האָט זיך איינגעצויגן. זי איז אָבער נאָך געווען שיין, פריש, יונג, בלוט און מילך...

קיינער האָט נישט געגלויבט, אַז זי איז געשטאָרבן.

איינגעשלאָפן, מיין פייגעלע, איר אייביקן שלאָף, שטיל, אָן טענות, ווי אַ קרבן, פאַר איר אומשולדיק קינד, וואָס זי האָט אויף דער וועלט געבראַכט!...

און ווייבער און שמשטעס זענען געקומען, מען האָט זי אָפּגעהייבן, אַוועקגעלייגט אויף דער ערד, אָנגעצונדן ליכט פאַר איר כשרער נשמה און אָט טראָגט מען זי שוין אין דער מיטה און מען קלאַפּט מיט דער פּושקע:

צדקה תציל ממות!

און עס גייען נאָך ווייבער מיט רויט אָנגעוויינטע אויגן, און זי, די שוויגער, גייט אויך נאָך, נאָר ווער עס איז געשטאָרבן, האָט זיך איר געדאַכט, ווייסט זי נישט.

— ווי אַ מחותנתטע אויף אַ פרעמדער חתונה, בין איך נאָכגעגאַנגען! און ווי געשיינט האָט איר ליכטיק פנים אין אָפענעם קבר! ווי אַ קינפּעטאָרין אין איר צוגעפּוצטן קינפּעט-בעט איז זי געלעגן... אַזוי יונג, אַזוי פריש, אַזוי שיין...

— ווייבער האָט גאָט אין האַרצן! — האָט זי דעמאָלט געוואָלט אַ געשריי טאָן. — גיט נישט קיין עין-הרע דער ליכטיקער קינפּעטאָרין! עסט זי נישט אויף מיט די אויגן, לאָזט איר זיין אַ מאַמע איר ערשט געבוירן קינד!...

אין יענער רגע האָט זי דערהערט אַ קול פון קבר אַרויסשרייען:

— מינעלע, זיי מיר מוחל, אַלץ, וואָס איך טו, איז עס בלויז פאַר דיין כבוד וועגן! דיין מאַן, מיכל, בעט דיך מחילה, דיין שוויגער אסתרל בעט דיך מחילה, שרהלע ר' זיסלס בעט דיך מחילה... אַלע, אַלע, וואָס זענען געקומען דיר אָפּגעבן דעם לעצטן כבוד, בעטן בײ־

דיר מחילה... טאָמער האָט דיר ווער פּוגע בּכּבוד געווען אין דיין לעבן, בּעטן דיר אַלע מחילה, און זיי אַ גוטע בּעטערין פאַר דיין מאַן און פאַר דיין קינד, עס זאָל זיך האָדעווען אין עושר, גדולה ומעשים טובים צו לאַנגע יאָר, ש י ט !...

און פון אַלע זייטן האָבּן זיך אָנגעהייבּן שיטן גרויסע לאָפּאַטעס ערד, און איידער זי, די שוויגער, איז צו זיך געקומען, איז שוין אויסגעוואַקסן אַ פרישער בערגל זאַמד...

אָבּער אירע אויגן האָבּן נאָך אַלץ געזען דאָס זיסע שמייכעלע אויף דער געשטאָרבּענער קינפּעטאָרינס ליפּן...

איר זון, מיכל, האָט געזאָגט קדיש. ער האָט געחלשט, און מען האָט אים אונטער די הענט אַראָפּגעפירט פון גוטן אָרט...

אָבּער נישט ער, נישט דער זון, איז איר געלעגן דעמאָלט אין זינען, נאָר זי, די יונגע קינפּעטאָרין, נעבּעך, וואָס ליגט שוין אין פינסטערן קבר, איז איר, דער שוויגער, אַ רגע פון זינען נישט אַרויס.

אירע ליפּעלעך שמייכלען נאָך, איר גוטסקייט ליגט איר נאָך אויף איר שיין פּנים אונטער די ברעטלעך, אונטער דעם בּאַרג ערד, מיט וואָס מען האָט דאָס זיסע פּנים צוגעדעקט.

אַזוי זיצט זיך די אַלטע און זעט עס אַלץ אין אירע שווערע און טרויעריקע רעיונות.

זי קוקט אַפילו אויף בּעקען, אָבּער זי זעט זי נישט.

זי זעט נישט די פערלדיקע טרערעלעך, מיט וועלכע עס זענען פאַרלאָפן אירע ליכטיקע אייגעלעך.

זי באַמערקט נישט, די בּאָבּע, ווי דעם קינדס הערצל קלעמט און איז בּאַדריקט געוואָרן פון דער טרויעריקער געשיכטע פון רחלס טויט, וואָס זי האָט דאָ ערשט געהערט, ווי עס קרימען זיך אירע שיינע ליפּעלעך, און עס דריקט זי, — אָט־אָט צעוויינט זי זיך...

אָבּער זי האַלט זיך איין, וויינט נישט. זי האָט צוגעזאָגט דער בּאָבּען רויק אויסצוהערן די טרויעריקע מעשה, און נישט איבּערצושלאָגן זי, אַז נישט — וועט די בּאָבּע אינגאַנצן אויפהערן צו דערציילן.

— בּאָבּע, — רעדט זי נאָכדעם אַרויס מיט אַ געדריקט קולכל, — יעקב מיט יוספן האָבּן געמוזט אַזוי וויינען, אַזוי וויינען... האַ? זייער ביטער וויינען?

— וואָס קלערסטו, מיין קינד, אוודאי האָבן זיי געוויינט און געקלאָגט אויף רחלען. ס'איז עפּעס גוט אַזאַ ליב ווייב צו פאַר־לירן? אַזאַ טייערע שיינע מאַמע צו באַגראָבן?

— ניין, באָבע, אויף זיי האָב איך נישט אַזאַ רחמנות, ווי אויף רחלען! — דריקט בעקע אויס דאָס, וואָס פייניקט איצט איר הערצל. — זיי לעבן דאָך, קענען גיין אין גאַס, קענען זען דעם הימל, די זון, די לבנה און שטערן. זיי קענען זיך אַפילו זען אין שפּיגל, אָבער רחל פון דער ערד קען שוין גאָרנישט, גאָר־נישט זען!...

מיט די ווערטער הייבן זיך אָן קויקלען פּערלדיקע טרערן איבער אירע בליענדיקע בעקלעך, און זי צעוויינט זיך.

— וויין, וויין, מיין קינד, וויין אויף רחלס יונגן טויט, און וויין נאָכמער אויף דעם טויט פון ד יי ן מאַמען, עלנט קינד, וואָס איז אויך מיט אַזאַ עלנטן טויט געשטאָרבן, ווי אונדזער מוטער רחל! דו ווייסט נאָך גאָרנישט, קיינער האָט דיר גאָרנישט דערציילט, מיין אָרעם עלנט קינד!

בעקע פאַרשטייט נישט דער באָבעס ווערטער.

וואָס ווייסט זי, בעקע, נאָך נישט? למאי דאַרף זי וויינען אויפן טויט פון איר מאַמען, וועלכע לעבט, וועלכע זי האָט ערשט געזען און וועט זי באַלד ווידער זען?

און זי פרעגט דער באָבען:

— באָבע, וואָס הייסטו מיר וויינען אויף מיין מאַמען? אָט גיי איך שוין צו איר, צו מיין טייערער ליבער מאַמען!

— ניין, ניין, מיין קינד! איך ווייס וואָס איך רעד און איך רעד צו דיר, דו זאָלסט עס שוין אויך אַמאָל וויסן... דו האָסט, מיין טאָכטער, ביז אַהער נאָר אין טעות געלעבט. דו האָסט געמיינט, אַז שרהלע, וואָס דו רופסט זי מאַמע, איז טאַקע דיין אמתע מאַמע. זיי זשע וויסן, אַז דיין אמתע מאַמע, וואָס האָט דיך ניין חדשים אונטער איר יונגן האַרצן געטראָגן, מיט פּיין און שמערצן דיך געהאַט, איז געשטאָרבן... יאָ, געשטאָרבן... און שרהלע, מיין קינד, איז נישט דיין מאַמע, כאָטש דו רופסט זי מאַמע, אין זי האָט דיך טאַקע ליב, ווי אַ מאַמע! זיי־זשע וויסן, מיין אָרעמע יתומהלע, אַז דיין מאַמען האָט מען גערופן מינעלע און נישט שרהלע... און שיין ווי רחל איז זי געוועזן, און גוט און קלוג ווי די גאַנצע וועלט. באַרימען

מעגטסו זיך מיט אַזאַ מאַמען, און נישט אָפּלייקענען זי און נישט וועלן וויסן, חלילה, פון איר!...

בעקע האָט שוין נישט איינמאָל געהערט, ווי מען זאָגט, אַז שרהלע איז כלומרשט נישט איר מאַמע.

אז שרהלעס דינסטמויד פלעגט איר עפּעס פוגע בכבוד זיין און בעקע פלעגט זאָגן:

— איך וועל דערציילן דער מאַמען!

פלעגן יענע איר אַמאָל אָפּענטפערן:

— נאַריש קינד, וווּ האָסטו אַ מאַמען? דו מיינסט, אַז שרהלע איז דיין מאַמע? זי איז דיר אַזאַ מאַמע, ווי זי איז מיר אַמז מע!

אָבער יענע, וואָס פלעגט עס איר זאָגן, האָט פאַר שנאה זיך געריצט מיט איר, אָבער די באָבע, רייצט זיך דאָך נישט מיט איר, טאָ פאַרוואָס נעמט זי איר צו אַ שטיק לעבן?

און זי פרעגט:

— פאַרוואָס רייצסטו זיך מיט מיר, באָבע? וואָס האָב איך דיר געטאָן? איך שלאָג דאָך דיר נישט איבער!

און זי כאַפּט אָן דער באָבעס ביינערדיקע הענט און באַדעקט זיי מיט קושן און טרערן.

— נישט איך, מיין האַרץ, נאָר גאָט אַליין האָט זיך מיט דיר געריצט! — ענטפערט די באָבע. — ער האָט דיר געגעבן אַ מאַמען, וואָס דו וואָלסט זיך געקענט באַרימען מיט איר, און האָט זי ביי דיר צוריק אָפּגענומען, איידער דו האָסט נאָך געעפנט דיינע אייגעלעך... ער האָט דיר צוגעשיקט אַ פרעמדע יידישע טאָכטער, וואָס האָט דיך געזויגן, געהאָדעוועט, ווי אַ מאַמע... האָט זיך דיין גוט הערצל צוגעקלעבט צו איר, און דיר איז איצט שווער זיך צו שיידן מיט איר... אָבער דו מוזט זיך צעשיידן מיט איר, מיין קינד. ווייל גאָט אַליין וויל מסתמא אַזוי! — אָט זיי שוין דאָ ביי מיר מיין טאָכטער, ביי דיין אייגענעם טאַטן אין שטיבעלע... ווי מיין אויג פון קאָפּ וועל איך דיך אָפּהיטן. דיינע גאָלדענע פיסלעך וועל איך אָפּוואַשן, און דאָס וואַסער וועל איך טרינקען. דאָ זיי פון היינט אָן, גאָלדן קינד מיינס... דאָ וועט דיך קיינער נישט אָנרופן „פרעמד מיידל", ווי דאָרט, ווו דו ביזט טאַקע פרעמד, און ווו דו מיינסט, אַז דו ביזט אייגן...

דינעזאָן

די אַלטע רעדט און רעדט אַלץ ווייטער און ווייטער, און טרערן גיסן זיך פון אירע אויגן, אָבער בעקע הערט שוין גאָרנישט, פאַרשטייט שוין גאָרנישט.

עס דאַכט זיך איר, אַז די באָבע דערציילט עס אַלץ ווייטער די מעשה מיט יוספס שוועסטערל, מיט יוספס מאַמען און מיט יוספן.

זי, בעקע, איז דינה, א י ר האָט דאָס גרויסע אומגליק געטראָפן. א י ר גאַנץ פּנימל, דאַכט זיך איר, איז מיט בלאָטע אויסגעשמירט, און ז י קען זיך שוין נישט ווייזן אויף דער גאַס, און אַז זי איז יוספס שוועסטערל, איז דאָך יוספס מאַמע אויך איר מאַמע, איז שוין רעכט, וואָס די באָבע הייסט איר וויינען און קלאָגן אויף יוספס מאַמען.

יוספס מאַמע איז דאָך טאַקע געשטאָרבן, און דאָס הערצל טוט איר וויי, וואָס אַזאַ שיינע רחל איז, נעבעך, געשטאָרבן, און זי זעט שוין נישט די ליכטיקע וועלט.

אַזוי האָט זיך צונויפגעמישט אין דעם יונגן מוחל די געשיכטע פון דריי טויזנט יאָר צוריק, וואָס די באָבע האָט פריער דערציילט, מיט דער געשיכטע פון איר אייגענער מאַמען, וואָס די באָבע דערציילט איר איצט.

און די באָבע רעדט און רעדט, און בעקע הערט און הערט, און ווייסט נישט ווו עס ענדיקט זיך יענע געשיכטע און ווו הייבט זיך אָן די, וואָס איז נאָך טרויעריקער און ביטערער פון יענער...

פלוצלונג דערמאָנט זי זיך, אַז זי איז דאָך גאָר בעקע, נישט דינה; איר מאַמען רופט מען דאָך שרהלע, נישט רחל, איר ברודערל רופט מען דאָך מייטשיק, נישט — יוסף. וואָס־זשע וויל פון איר די באָבע?

זי רוקט זיך אַרויס פון דער באָבעס האַנט, לויפט אַרויס פון שטיבעלע, און לויפט אַוועק גלייך אַהיים, נישט צו רחלען, נאָר צו א י ר מאַמען שרהלען, נישט צו יוספן, נאָר צו איר ברודערל מייטשיקן.

XII.

שרהלע, וואָס האָט אין יענעם מרה-שחורהדיקן טאָג אַליין געבעטן דער באָבען, זי זאָל בעקען ווי עס איז דערקלערן איר טעות, האָט באַלד חרטה געהאַט, ווי נאָר דער מרה-שחורהדיקער וואָלקן האָט זיך אָפּגעטאָן פון איר, און אין איר האַרץ האָט צוריק אַריינגעשיינט אַ שטראַל פון האָפענונג אויף איבערצוקומען בשלום איר פּעקל, און ווייטער לעבן אויף גאָטס וועלטל אָן צער און זאָרג, ווי ביז אַהער.

— זאָגט איר נאָך גאָרנישט, אסתרל, עס האָט נאָך צייט, פאַרלאָזט זיך אויף גאָט. ער דרייט דאָס רעדל. ער וועט עס נאָך אפשר איבערדרייען אַזוי, אַז איר וועט נישט דאַרפן אָנטאָן דעם האַרציק קינד אַזאַ צער! — פלעגט זי אַלע טאָג זאָגן דער באָבען, ווען יענע פלעגט אַריינקומען נעמען בעקען צו זיך.

דערפאַר, ווען בעקע פלעגט אַנטלויפן פון דער באָבען אין שטוב אַריין און פלעגט צופאַלן צו שרהלן, אַן אויסגעוויינטע פון טרערן, האָט נאָך שרהלע גאָרנישט חושד געווען, אַז דאָס וויינט בעקע נאָר צוליב דעם, וואָס זי ווייסט שוין איר ביטערן טעות.

— וואָס איז דיר געשען, מיין קינד? וואָס וויינסטו און כליפּעסטו כסדר, און ווילסט מיר נישט ענטפערן? -- האָט שרהלע זי עטלעכע מאָל איבערגעפרעגט.

— מאַמע, מאַמע, מאַמע! — כליפּעט בעקע און קושט האַרציק שרהלעס הענט און איר קלייד.

דערזעענדיק איצט דער מאמען, איר איינציקער ליבער מאַמען, וואָס די באָבע, צי ווער עס איז, האָט איר נאָר וואָס געזאָגט, אַז זי האָט זי שוין נישט, איז בעקעס אָנגעקלעמט הערצל נאָכמער פאַר-

קלעמט געוואָרן, און זי האָט בלויז געקענט אַרויסרעדן דאָס צוריק־געפונענע וואָרט:

— מאַמע און מאַמע!...

— גיי נישט אַוועק פון מיר, מיין טייערע ליבע מאַמע! — האָט זי געכליפּעט און זיך אַלץ באַגאָסן מיט הייסע טרערן.

ווען שרהלע האָט זיך אָפּגעקערט אויף אַ רגע, האָט זיך בעקען געדאַכט, אַז די מאַמע וויל שוין אנטלופן פון איר.

— איך גיי ערגעץ נישט, אָט בין איך דאָך דאָ לעבן דיר, מיין קינד! — טרייסט זי שרהלע, וועלכע האָט שוין אָנגעהייבן פאַרשטיין וואָס מיטן קינד איז געשען ביי דער באָבען.

בעקע האָט זיך אַ ביסל באַרויקט.

— מאַמע, פאַרוואָס ווילסטו נישט זיין מיר אַ מאַמע? איך האָב דיך דאָך אַזוי ליב! איך וועל דיר אַלץ פאָלגן, אַלץ, אַלץ, וואָס דו וועסט מיר הייסן... וויל מיר נאָר זיין א מאַמע! — בעט זיך דאָס קינד.

— ווער האָט דיר געקענט זאָגן אַזאַ ליגן, אַז איך וויל דיר קיין מאַמע נישט זיין, מיין טייער האַרציק קינד! — פרעגט שרהלע מיט צער און פאַרדרוס אויף דער באָבען, וואָס האָט זיך אַזוי צוגעאיילט.

שרהלע נעמט בעקען אויף איר שויס, דריקט צו איר קעפּעלע צו איר ברוסט און קושט עס הייס און גערירט.

— מאַמע, איך וועל שוין נישט גיין צו דער באָבען. קיינמאָל, קיינמאָל וועל איך שוין נישט גיין צו איר! — רעדט בעקע אַרויס אַ ביסל אויפגעמונטערט. כאָטש דאָס הערצל צוקט נאָך און כליפּעט אין איר.

— פאַרוואָס, מיין קינד?

— פאַרוואָס דערציילט זי מיר אַזוינע מעשיות, אַז איך מוז וויינען?

— וואָס האָט זי דיר דערציילט?

בעקע כליפּעט נאָך, אָבער זי רעכנט זויס פאַר שרהלען:

— אַז יוספס שוועסטערל — דינה האָט מען זי גערופן — איז געווען אַן ארומלויפערקע, האָט זי געכאַפּט אַ פּריצל און האָט זי אַזוי אויסגעשמירט דאָס פּנים מיט בלאָטע, אַז זי האָט שוין אַלעמאָל געמוזט זיצן אינדערהיים, און האָט שוין קיינמאָל נישט געקענט זיך ווייזן מיט איר איינגעריכטן פּנים אויף דער גאַס... און פון גיהנום דערציילט זי אונז פון יתומים...

און בעקע שלינגט אַראָפּ א פּאָר געזאַלצענע טרערן און רעדט ווייטער:

— יאָ, מאַמע, עס איז נישט וואָר? דו גלויבסט נישט אין דעם? זאָג, מאַמע, איז עס וואָר?

— פאַרוואָס, זאָל עס זיין נישט וואָר? — פרעגט שרהלע.

זי פאַרשטייט נישט, פאַרוואָס בעקען ווילט זיך אַזוי, אַז דאָס זאָל זיין נישט אמת.

— יאָ, אַז מען שמירט אויס דאָס פּנים מיט בלאָטע, קען מען זיך אַרומוואַשן מיט זייף און מיט אַ ביסל וואַרעם וואַסער, נישט וואָר? די באָבע דערציילט סתם אַזוי אין דער וועלט אַריין...

שרהלע ווייסט נישט וואָס צו ענטפערן, און שווייגט.

— און וואָס צו יוסעפן האָבן זיך געבוקט די זונען און די לבנה מיט עלף שטערן, איז אויך נישט אמת, — רעדט בעקע ווייטער אַלץ, וואָס איר מישט זיך אויס אין צעטומלטן מוחל.

— פונוואַנען ווייסטו?

— אַז מען בוקט זיך, מאַמע, שטייט מען דאָך אויף די פיס מיט צוזאַמענגעלייגטע הענט, און מען בויגט אַראָפּ דעם קאָפּ ווי צו „ואנחנו כורעים” פון ברכה! ווו האָבן די זונען און די לבנה מיט עלף שטערן פיס און הענט און אַ קאָפּ זיך איינצובויגן? — פרעגט בעקע.

זי שווייגט אַ ווײַלע און רופט זיך ווידער אָן:

— און יוספס מאַמע רחל, וואָס איז געשטאָרבן אין וועג, און מען האָט זי אַריינגעלייגט אין קבר און פאַרשאָטן, איז אויך נישט מיין מאַמע, ווי די באָבע האָט דערציילט... דו ביזט דאָך מיין מאַמע, מיין אמתע ליבע מאַמע, און נישט קיין אויסגעטראַכטע מאַמע פון אַ מעשה, וואָס די באָבע דערציילט.

שרהלען פאַרדריקט דאָס האַרץ, און זי קען גאָרנישט ענטפערן: בעקע האָט אומזיסט געוואַרט אַ רגע, אַז די מאַמע זאָל איר זאָגן. „יאָ, מיין קינד, א י ך בין דיין מאַמע, נישט יענע שיינע און גוטע רחלע, וואָס איז געשטאָרבן”...

אָבער די מאַמע שווייגט.

— מאַמע, — בעט זיך בעקע נאָכאַמאָל, — וויל מיר זיין אַ מאַמע! איך האָב דיך דאָך אַזוי ליב...

— איך וויל דיר זיין אַ מאַמע, — רופט זיך אָן שרהלע מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ. — גלויב קיינעם נישט, ווער עס זאָגט דיר אַפילו, אַז איך וויל נישט!

בעקע לאָזט זי אָבער נישט אָפּ.

די פרעגט:

— און נישט יוסף איז מיין ברודערל, מייטשיק מאַמע, איז דאָך מיין ברודערל! יוספן האָב איך אויך ליב. אַזאַ שיינער, און ער האָט, נעבעך, קיין מאַמען נישט! ער האָט אַזוי געוויינט, אַזוי געוויינט, אַז זיין מאַמע איז געשטאָרבן!... אָבער מייטשיקן האָב איך נאָכמער ליב. און ער האָט מיך אויך ליב. ער ווייסט, אַז אַ שוועסטערל מוז מען ליב האָבן, האָט ער מיך טאַקע ליב... און דעם פעטער ר׳ זיסלען האָב איך אויך ליב, כאָטש ער שרייט אויף מיר: אַרויס, שרוצה! אַרויס, הולטאַיקע!

און נאָך לאַנג האָט בעקעס הערצל זיך נישט געקענט באַרויקן איינגאַנצן. און זי האָט נאָך אַלץ גערעדט און געפרעגט, כאָטש שרהלע האָט איר שוין עטלעכע מאָל פאַרזיכערט, אַז זי איז איר אַ מאַמע און וויל איר זיין א מאַמע...

— מאַמע, מאַמע און מאַמע!... — האָט דאָס קינד כסדר געחזרט שטילערהייט, אפילו אין דער רגע, ווען שרהלע האָט גערעדט און געהייסן איר זיך צוהערן צו דעם, וואָס זי רעדט.

קיינמאָל איז בעקען אַזוי ליב און זיס נישט געווען דאָס וואָרט „מאַמע” ארויסצורעדן, ווי אין דער שעה.

קיינמאָל האָט זי שרהלען מיט אַזויפיל פרייד און ליבשאַפט גלייך אין די אויגן נישט אַריינגעקוקט, ווי אין דער רגע, ווען שרהלע האָט איר אַמאָל נאָך אַמאָל אַלץ געענטפערט:

— איך בין דיר אַ מאַמע און איך וועל דיר זיין אַ מאַמע!...

ווי אַלע קינדער, וואָס ווייגען זיך לאַנג אָן, איז בעקע געוואָרן מיד און שלעפעריק.

נישט פילנדיק, וואָס זי טוט, האָט זיך איר מיד קעפעלע אַליין אַראָפּגעלאָזן אויף דער מוטערס ברוסט, און זי איז באַלד אַנטשלאָפן געוואָרן.

אָבער אויך שלאָפנדיק, האָבן נאָך אירע ליפּעלעך אַלץ געשעפּטשעט דאָס ליבע וואָרט:

— מאַמע, מאַמע, מאַמע!..

עס זענען אַוועק נאָך עטלעכע שווערע טעג און בעקע ווייסט שוין, אַז עס זענען דאָ דרייערליי מאמעס אויף דער וועלט:

אַ מאַמע, וואָס טראָגט און האָט, וואָס זויגט, האָדעוועט און

האָט ליב דאָס קינד ווי אַ אויג פון קאָפּ, און הערט נישט אויף צו זיין אַ מאַמע, ווי לאַנג זי לעבט, און בלייבט אַ מאַמע פאַרן קינד אַפילו נאָך איר טויט, אַזוי לאַנג ווי דאָס קינד לעבט.

אַזאַ מאַמע איז מינעלע, וואָס איז געווען דעם טאַטנס ווייב.

זי האָט בעקן אונטער איר האַרצן געטראָגן גאַנצע ניין חדשים, און אַז בעקע איז געבוירן געוואָרן, איז די מאַמע מינעלע געשטאָרבן, ווייל זי האָט מער קיין יאָרן נישט געהאַט.

— אַזאַ מאַמע, מיין קינד, — האָט איר די באָבע דערקלערט, — איז דיר מינעלע, כאָטש דו זעסט זי נישט און קענסט זי נישט. ווילסטו אָבער וויסן, ווי זי האָט אויסגעזען, גיי צו, מיין קינד, צום שפּיגל, טו אַ קוק אויף זיך, זע דיינע גרויסע ליכטיקע אויגן... פּונקט אַזוי האָט אויסגעזען דיין אמתע מאַמע... אין איר ביזטו געראָטן, נאָר מער יאָרן און ווייניקער צער זאָלסטו האָבן פאַר איר!

איצט איז זי שוין אַן אויסגעלייטערטע נשמה אין גן=עדן, פון דאָרט קוקט זי אַראָפּ אויף דיר, מיין קינד, און באַרימט זיך מיט דיר, ווען דו ביזט גוט און פרום, און ווערט זיך, חלילה, שעמען מיט דיר, ווען, די שעה זאָל נישט זיין, דו ווערסט, חלילה, זיין נישט קיין פרו-מע גוטע יידישע טאָכטער, ווי זי וויל דיך אַלעמאָל זען פון איר הייליקער רו אַראָפּ...

בעקע איז אויף טשיקאַווע צוגעגאַנגען צום שפּיגל, און זיך גוט איינגעקוקט דערין.

זי האָט אפילו נאָר זיך אַליין געזען, און נישט דער אמתער מאַמען פון הימל, פונדעסטוועגן האָט זיך איר אַליין געדאַכט, אַז היג-טער איר פנים אין שפּיגל רירט זיך עפּעס, קוקט פון דאָרט אַראָפּ אויף איר אַזוי ליב, אַזוי געטריי...

זי איז אַוועקגעלאָפן פון שפּיגל, צוגעלאָפן צו דער באָבן, באַ-האַלטן איר קעפּל אין די פאַלדן פון דער באָבעס קלייד און זיך שטיל אויסגעוויינט.

— און נאָך אַ מין מאַמע איז פאַרהאַן, — האָט איר די באָ-בע דערקלערט — ווען די ערשטע, די אמתע און געטרייע מאַמע שטאַרבט, און דער טאַטע האָט נאָכאַמאָל חתונה, דאָס הייסט ער ברענגט אַריין צו זיך א פרעמד מיידל, אָדער ווייבל, רופט צו זיין קינד צו זיך, און זאָגט:

— אָט זאָלסטו רופן מאַמע!..

דינעזאָן

— אזא מאַמע, מיין קינד — נישט וויסן זאָלסטו און אַלע גוטע קינדער פון איר, — איז גאָרנישט קיין מאַמע און טיילמאָל איז זי אַ סך ערגער פאַר אַ פרעמדער פרוי... אַ דם שונא איז אָפט אַזאַ מאַמע דעם קינד, און ווייסט אַליין נישט פאַרוואָס, עס פאַרגינט דעם קינד נישט, וואָס עס עסט, וואָס עס איז געזונט און וואָס עס לעבט אויף דער וועלט...

אַזאַ מאַמען רופט מען „שטיפמאַמע" אָדער „שטאָכמאַמע", ווייל ווען עס דערזעט, אַז איר מאַנס קינד איז פריילעך און מונטער, שטעכט עס איר אין די אויגן, און דערשטעכן וואָלט זי דאָס קינד, ווען זי זאָל נאָר נישט מורא האָבן פאַר גאָט און פאַר דער וועלט. אָפגעהיט זאָלן ווערן אַלע גוטע מיידעלעך פון אַזאַ מאַמען... פון אַזאַ מאַמען צו האָבן, האָט דיך, מיין קינד, גאָט אָפגעהיט, און האָט דיין גוטן טאַטן אַזאַ האַרץ געגעבן, ער זאָל קיינמאָל נישט קענען פאַר-געסן דיין אמתע געטרייע מאַמע, נאָך וועלכער ער קלאָגט נאָך איצט אויך, און טראַכט גאָר קיינמאָל נישט אַריינצוברענגען אין שטוב אַ שטיפמאַמען!...

און די אַלטע האַלט אין איין רעדן און דערקלערן.

— און נאָך אַ דריטער מין מאַמע איז פאַראַן, — זאָגט זי, — דאָס איז די גוטע פרומע אשה, וואָס נעמט צו אַזאַ פיצל קינד, וואָס האָט שוין קיין מאַמען נישט, און זויגט און האָדעוועט עס גלייך ווי איר אייגן קינד... פאַר אַזאַ מאַמען דאַרף מען אַלע טאָג גאָט בעטן, ער זאָל איר שענקען געזונט און לאַנגע יאָר, און קושן מעג מען די טריט פון אַזאַ מאַמען!

* * *

און בעקע ווייסט שוין, צו וועלכן פון די דריי מינים מאַמעס עס געהערט שרהלע, איר ליבע מאַמע...

בעקע קען שוין אַפילו איבערדערציילן אויסנווייניק מיטן זעלבן נוסח, ווי די באָבע האָט איר דערקלערט, די גאַנצע טעאָריע וועגן די דרייערליי מאַמעס, וואָס זענען פאַראַן אויף גאָטס וועלט...

פונדעסטוועגן באַנעמט עס נאָך נישט איר יונג מוחל, און איר יונג הערצל קען עס נאָך נישט גלויבן, אַז שרהלע איז איר פאָרט נישט אַזאַ מאַמע, ווי זי איז איר מייטשיקן, און זי פרעגט זיך

אַלֵין: פאַרוואָס איז שרהלע ביז אַהער געווען איר אַ מאַמע, איר איינציקע ליבע מאַמע, אַזוי ווי זי איז געווען מייטשיקן און איצט שוין אַ מאַמע — פון דריטן מין? וואָס האָט זי דער מאַמען געטאָן? האָט זי דען נישט אַזוי ליב דער מאַמען אַזוי ווי מייטשיק?

ווען שרהלע אַליין האָט איר אויך דאָסזעלבע דערקלערט, אַז זי, שרהלע, איז איר, בעקען, אַ מאַמע, אָבער נישט אַזאַ מאַמע, ווי זי איז מייטשיקן, און בעקע האָט ווידער געפרעגט: פאַרוואָס? האָט שרהלע איר געזאָגט:

— ווייל גאָט האָט אַזוי געוואָלט, און אַז ער האָט שוין איינמאָל פון אָנהייב אַזוי געמאַכט, קען שוין אַנדערש נישט ווערן...

דעמאָלט האָט בעקע מיט טרערן אין די אייגלעך און מיט קושן געבעטן שרהלען, זי זאָל נישט אויסזאָגן מייטשיקן, אַז זי, שרהלע, איז איר נישט אַזאַ מאַמע, ווי זי איז אים.

— וואָס אַרט עס דיך, אַז מייטשיק וועט יאָ וויסן, מיין קינד? — האָט שרהלע געפרעגט.

— מייטשיק וועט מיך פיינט האָבן... אַן אייגן שוועסטערל מוז מען ליב האָבן, אַ פרעמד מיידל מוז מען פיינט האָבן! — האָט בעקע געענטפערט שטאַרק באַקלעמט און צעטרייסלט.

— אַך, בעקעלע, האַרציק קינד מיינס, דווקא צוליב דעם וועט מייטשיק דיך נאָך צען מאָל ליבער האָבן, ווי איצט, און נאָך צען מאָל טייערער וועסטו ביי אים אַמאָל ווערן! — טרייסט זי שרהלע און קושט איר אויפן בעקל.

אָבער בעקע קען נישט וויסן וואָס שרהלע מיינט, און בעט נאָך שטאַרקער, אַז שרהלע זאָל אים נישט דערציילן, ער זאָל פון גאָרנישט וויסן, און שרהלע האָט עס איר צוגעזאָגט.

אַז מייטשיק וועט זיך דערוויסן, האָט זי מורא, וועט ער זי פיינט האָבן. אַנדערש קען גאָר אין דער וועלט נישט זיין, און אַז מייטשיק וועט זי פיינט האָבן און זיין אַלעמאָל ברוגז מיט איר, שטעלט זיך איר פאָר, וועט איר נאָך זיין ערגער, ווי איצט.

די מאַמע, כאָטש זי איז איר נישט קיין אמתע מאַמע, האָט זי בעקען פאָרט ליב אַזוי ווי פריער, אָבער אַז מייטשיק וועט זיך דערוויסן, אַז ער איז איר שוין נישט קיין אמתער ברודערל, און

דינעזאָן

איז איז אים נישט קיין אמתע שוועסטערל, וועט ער זיך אָפּקערן פון איר און וועט אַפילו נישט וועלן רעדן מיט איר.

— פאַרוואָס זאָל ער זי ליב האָבן, אַז ער איז איר נישט קיין אמתער ברודערל? — פרעגט זי זיך טיף פאַרזאָרגט און פאַרטראַכט.

דאָס הערצל טוט איר שטאַרק וויי און זי פאַרשעמט זיך, אַז זי דערזעט מייטשיקן, וואָס איז איר שוין נישט קיין אמתער ברודערל, ווי ביז אַהער, כאָטש ליב האָט זי אים נאָכמער, נאָך שטאַרקער, ווי פריער.

— באָבע, ברידערלעך זענען אויך פאַראַן דרייערליי, אַזוי ווי עס זענען פאַראַן דרייערליי מאַמעס? — האָט זי בעקע אַמאָל געפרעגט.

עס האָט זיך איר כאָטש געוואָלט וויסן, וואָס פאַר אַ מין ברודערל איז איר מייטשיק.

אַז ער איז גאָר קיין ברודערל נישט, כאָטש מען האָט עס איר שוין אַזויפיל מאָל דערקלערט, קען זי פאָרט נישט גלויבן.

— פאַראַן, מיין קינד, אויך דרייערליי ברידערלעך און שוועסטערלעך, אַזוי ווי עס זענען פאַראַן דרייערליי מאַמעס אויף דער וועלט! — ענטפערט די באָבע.

און זי האָט איר לאַנג דערקלערט, וואָסער ברודערל און שוועסטערל זענען אמתע און וואָסערע זענען שטיף-ברידערלעך און שטיף-שוועסטערלעך, און וואָס פאַר אַ מין ברודערל מייטשיק איז איר, און וואָס פאַר אַ שוועסטערל זי איז מייטשיקן.

— אַזאַ ברודערל, ווי מייטשיק איז דיר, מיין קינד, כאָטש ער איז דיר גאָר קיין ברודערל נישט, קען ער אָבער, ווען גאָט וויל, ווערן אַמאָל דיין חתן, וואָס וועט דיך נאָכמער ליב האָבן, ווי אַן אמתער ברודערל אַפילו קען ליב האָבן זיין אמתע שוועסטערל!... פאַרשטייסט, רבקהלע?..

— אָבער איך וויל נישט קיין חתן, אַ ברודערל וויל איך, — האָט בעקע מיט כעס געענטפערט.

דער באָבעס דערקלערונגען ווירקן נישט אויף איר.

די אַלטע קען ביי איר קיינמאָל נישט פועלן, אַז קוים איז עס אַזוי, קען עס שוין קיינמאָל אַנדערש נישט ווערן.

בעקעס הערצל קען דערמיט נישט מושוה ווערן.

אַמאָל ווילט זיך בעקען צופאַלן צו שרהלען, זיך אַ וואָרף טאָן איר אויפן האַלדז, און מיטן גאַנצן כוח אַ געשריי טאָן:

— מיין מאַמע, מיין ליבע טייערע מאַמע!

און קושן זי און וויינען אויף איר האַלדז אָן אַן אויפהער, אָן אַ סוף...

נאָר יעדעס מאָל האַלט זי עפּעס אָפּ, און זי שעמט זיך פאַר דער מאַמען...

קוקט זי און קוקט טרויעריק און ווי בעטנדיק אויף דער מאַמען, ביז די מאַמע קערט זיך אַוועק פון איר און גייט צו זיך אין איר שלאָפצימער אַריין.

דעמאָלט דאַכט זיך בעקען, אַז די מאַמע וויינט דאָרט אין שלאָפצימער. דעמאָלט ווערט בעקען דאָס הערצל אַזוי פול, אַזוי שווער, אַז זי לויפט אַוועק צו דער באָבען און הייבט אָן שרייען צו איר:

— פאַרוואָס האָט גאָט באַדאַרפט, עס זאָלן זיין דרייערליי מאַמעס און דרייערליי ברידערלעך און שוועסטערלעך אויף דער וועלט? וואָס וואָלט עס אים געאַרט, אַז אַלע, אַלע קינדער פון דער גאַנצער וועלט זאָלן האָבן נאָר איין איינציקע מאַמע, נישט איינע — אַזאַ און די צווייטע — אַן אַנדערע מאַמע?...

און בעקע בלייבט זיצן אַ צעמישטע און אַ צעטומלטע.

אַן אַנדערש מאָל טרעפט, ווען עס ווילט זיך בעקען צוגיין צו שרהלען, זאָגן איר עפּעס, אָדער זי פרעגן עפּעס, דערמאָנט זי זיך די גאַנצע ענדערונג, וואָס דאָ איז מיטאַמאָל געוואָרן, און זי ווייסט נישט, ווי זאָל זי רעדן צו דער מאַמען? זאָגן איר: מאַמע? האָט מען איר דאָך שוין אַזויפילמאָל געזאָגט, אַז שרהלע איז איר נישט קיין מאַמע.

זאָגן ווידער איר: „שרהלע", ווי אַלע זאָגן צו איר? ווי קען זי אָבער צו איר מאַמען זאָגן: שרהלע?...

אָבער אַז דידאָזיקע פיינלעכע פראַגע קומט בעקען נאָר אין זינען אַריין, האָט זי באַלד חרטה אינגאַנצן, און זאָגט שוין שרהלע בעסער גאָרנישט און פרעגט זי שוין בעסער גאָרנישט...

און מייטשיק ווייסט נאָך פון גאָרנישט, און אַז ער קומט פון חדר און געפינט נישט בעקען אינדערהיים, לויפט ער באַלד אַוועק

צו דער באָבען, און דאָרט זעצט ער זיך לעבן בעקען, און ווונדערט זיך, וואָס זי קוקט אויף אים אזוי אומעטיק, אַזוי שטיל.

און עס דאַכט זיך אים, אַז פון אירע אומעטיקע אויגן קוקט אַרויס עפּעס אַזוינס, וואָס קריכט אַריין גלייך צו אים אין האַרצן און מאַכט אים אויך אומעטיק, און אַז זי רעדט נישט, קען ער אויך נישט רעדן.

— בעקע, — זאָגט ער איר אַמאָל, — קום, בעקע, אַהיים, די מאַמע וועט שרייבן!

און בעקע טוט נאָכאַמאָל אומעטיק אַ קוק אויף אים, און עס ווילט זיך אים שוין נישט גיין אַהיים, נאָר דאָ זיצן לעבן איר און קוקן אויף זיין ליב שוועסטערל, וואָס רעדט גאָרנישט, וואָס טוט גאָרנישט, נאָר וואָס איז אים איצט ליבער און טייערער, ווי דעמאָלט, ווען זי איז פריילעך געווען, געשפּילט מיט אים און געשטיפט מיט אים. פאַרוואָס? ווייסט ער נישט, נאָר ער קען עפּעס קיין איין רגע נישט פאַרגעסן אירע בלויע אומעטיקע אויגן. קיינמאָל זענען זיי אזוי בלוי נישט געווען, קיינמאָל האָבן זיי נישט אַזוי ליב געקוקט אויף אים...

און די מאַמע שרהלע איז עפּעס נישט געזונט.

זעלטן ווען בעקע אָדער מייטשיק אַפילו קענען צוקומען צו איר. עפּעס אַ פרעמד ווייבל זיצט ביי איר אין שלאָפצימער, וואָס לאָזט זיי נישט צו צו דער מאַמען.

אַז די מאַמע באָדט זיך, דאַרף אַ קינד נישט אַריינגיין! — שרייט דאָס ווייבל, וואָס טראָגט אַ ווייסן לאַנגן פאַרטוך.

אמאָל, ווידער, שרייט דאָס ווייבל:

— נאַרישע קינדער, וואָס שטופּט איר זיך וווהין מען דאַרף נישט?

און גייט שוין אַפילו אַרויס די מאַמע צו זיי, ווען דאָס ווייבל איז נישטאָ, הייבט זיי אָן גלעטן, קושן, און זיי ווילן עפּעס רעדן מיט איר, קומט באַלד צו דער טאַטע, פירט זיי אַוועק פאַרן הענטל און זאָגט זיי אָן, נישט צו דולן דער מאַמען דעם קאָפּ!...

איינמאָל האָט מען זיי ביידע אויפגעוועקט גאַנץ פרי מיטן באַגינען.

בעקען האָט מען אַריינגעפירט צו דער באָבען, און מייטשיקן האָט מען אָפּגעשיקט מיטן משרת אין חדר, און ביידן האָט מען

אַפילו דיינע קוקלעס, וואָס דו שפּילסט זיך שוין נישט מיט זיי, האָט מען דיר אויך אַריינגעשיקט, און וואָס פעלט דיר נאָך, קינד מיינס...

— מיין בעטעלע, מיין קישעלע, מיין קאָלדרעלע און אפילו די קוקלע, וואָס איך דאַרף זי שוין גאָרנישט. אַלץ איז דאָ, באָבע. אָבער מיין ליבע מאַמע שרהלע איז דאָ נישטאָ! — שרייט בעקע און קען זיך נישט באַרויקן.

— שטיי אויף, מיין טאָכטער, גיס אָפּ נעגלוואַסער, טו זיך אָן און בעט בעסער גאָט פאַר דער מאַמען... אָי, אין א גרויסער סכנה איז, נעבעך, שרהלע איצט. איין גאָט זאָל אויף איר רחמנות האָבן! — רעדט די באָבע שטאַרק באַזאָרגט.

בעקע דערמאָנט זיך, אַז נעכטן האָט די באָבע איר אויך געהייסן בעטן גאָט פאַר איר מאמען, און זי האָט אים געבעטן.

— וואָס איז מיין מאַמען, באָבע? — טוט זי א געשריי. — איך האָב דאָך שוין געבעטן גאָט פאר איר, איז זי נאָך אַלץ נישט געזונט?

— בעט אים היינט נאָכאַמאָל, מיין קינד! — הייסט די באָבע. — גאָט דאַרף מען אַלע מינוט בעטן, כסדר בעטן, און גאָר קיינמאָל נישט אויפהערן צו בעטן...

— באָבע, ער פאַרגעסט, אַז מען בעט אים נישט אַלע מינוט?

ביזט אַ קינד... פרעגסט, ווי אַ קינד! שטיי זשע אויף גיכער, און בעט גאָט פאַר דער גוטער שרהלען!

בעקע טוט זיך אָן, וואַשט זיך, זאָגט ברכה און בעט ווידער גאָט פאַר דער מאַמען.

— גאָט, זאָל מיין מאַמע געזונט זיין... זאָל מיין מאַמע געזונט זיין... געזונט זיין!

און ווידער גייט אַריבער אַ שווערער טרויעריקער טאָג אין גאָט בעטן, אין בענקען נאָך דער מאַמען און אין שאלות און תשובות.

בעקע רייסט זיך אַהיים. זי וואָלט שוין וועלן אַ קוק טאָן אויף דער מאַמען. אָבער די באָבע לאָזט נישט.

— מען קען נאָך נישט, מען טאָר נאָך נישט, האָב געדולד נאָך אַ ביסעלע, וועסט זיך נאָך פרייען מיט שרהלען און זי מיט דיר — אויך!

און בעקע ווייסט נישט, פאַרוואָס מען קען נישט, פאַרוואָס מען טאָר נישט? אָבער דער באָבעס אומעטיק פנים ווירקט אויף איר

אַזוי שטאַרק, אַז זי גלויבט איר היינט אַלץ, און זי בעט ווידער בײַ גאָט שטילערהייט:

— זאָל מיין מאַמע זיין געזונט... געזונט... געזונט... גאָט, איך בעט דיך!

און ווידער גייט כמעט אַ גאַנצער טאָג אַריבער, אַ שווערער פֿיינלעכער טאָג.

בעקע זיצט ווי אַ צעמישטע לעבן דער באָבען, און ווייסט שוין גאָרנישט וואָס דאָ טוט זיך...

פֿון דערהיים קומט קיינער זי נישט רופֿן. עס קומען נאָר אַריין ווייבער און רעדן עפּעס מיט דער באָבענשטיל, פֿאַרזאָרגט, און זי, בעקע, פֿאַרשטייט נישט קיין איין וואָרט וואָס צו רעדן.

— דאָס רעדט מען אַלץ וועגן מיר, — טראַכט זי זיך מיט אַנגסט, — וועגן מיין בעטעלע, וואָס מען האָט שוין פֿון דערהיים צוגענומען און אַריינגעשטעלט אין דעם טאַטנס שלאָפֿצימער. דאָס רעדט מען וועגן דער מאַמען, וואָס וויל מיר שוין קיין מאַמע נישט זיין! אַז נישט וואָלטן זיי דאָך רעדן הויך, אַז איך זאָל אויך הערן!

פֿאַרנאַכט ערשט האָט זיך מיטאַמאָל די טיר ברייט פֿאַנאַנדער־עפֿנט, און מייטשיק איז אַריינגעלאָפֿן אַ מבולבלער, אַ צעחושטער.

— שוין! — האָט ער אַ געשריי געטאָן.

— וואָס שוין? — גיט זיך אַ וואָרף די באָבע צו אים, האַלב דערשראָקן, האַלב אויפֿגעמונטערט.

— שוין דאָ אַ נייע בעקע! — ענטפֿערט מייטשיק. — איך האָב אַליין געהערט ווי זי שרייט... אָט אַזוי שרייט זי!

און ער נעמט זיך נאָכמאַכן ווי אַ ערשט געבוירן קינד שרייט.

— גאָט צו דאַנקען! — רעדט אַרויס די באָבע דערפֿרייט, אויפֿהייבנדיק הענט און אויגן צו דער בעלקע.

— וואָס האָט די מאַמע, זאָל געזונט זיין, געהאַט מיט מזל, אַ ייִנגל, צי אַ מיידל? — פֿרעגט די באָבע, נישט פֿאַרשטייענ־דיק פֿון מייטשיקס רייד אַקוראַט, וואָס זי האָט געהאַט.

מייטשיק ענטפֿערט:

— די מאַמע האָט גאָרנישט געהאַט. דער טאַטע האָט געבראַכט צוטראָגן אַ ניי שוועסטערל און זאָגט: אָט האָסטו שוין, מייטשיק, אַ נייע בעקע...

— זאָל זיין אַ מיידל אויף לאַנג יאָר, אַבי איבערגעקומען! — רעדט אַרויס די באָבע.

—אָבער איך וויל נישט, איך וויל נישט!—פּראָטעסטירט מייטשיק.

— וואָס ווילסטו נישט? — פרעגט די באָבע.

— איך וויל נישט קיין ניי שוועסטערל, איך וויל נישט קיין נייע בעקע! איך האָב ליב די בעקע! — ווייזט ער מיטן הענטל אויף בעקען.

— צי דו ווילסט, צי דו ווילסט נישט, ביי דיר פרעגט מען נישט! ווי גאָט טוט, אַזוי דאַרף זיין! — זאָגט די באָבע.

— איך ווייס, פאַרוואָס מען האָט אַרויסגעטראָגן בעקעס בעטעלע פון דערהיים און מען האָט דאָ אַוועקגעשטעלט!—גיט ער פלוצלונג אַ זאָג.

— פאַרוואָס? — פרעגט בעקע.

— ווייל דאָרט, וווּ דיין בעטל איז געשטאַנען, דאַרף שטיין אַ וויגעלע, וווּ די נייע בעקע וועט שלאָפן...

— האָסטו זי געזען די נייע בעקע? — פרעגט בעקע ווידער.

— נאָך נישט... איך וויל זי גאָרנישט זען! איך וויל דו זאָלסט מיר זיין אַ שוועסטערל, איך וויל נישט קיין אַנדערע שוועסטערלעך... זיי דו מיין שוועסטערל! בעקע! — בעט זיך מייטשיק.

— האָב מיך ליב, מייטשיק! — ענטפערט בעקע. — האָב מיך ליב, איך האָב דיך דאָך אויך אַזוי ליב, אַזוי ליב...

— פרומע, די קעכין, זאָגט: אויס בעקע! בעקע וועט שוין זיין ביי דער באָבען אַלעמאָל, זאָגט פרומע, וועסטו שוין דאָ זיין, נישט קומען צו דער מאַמען, ווייל די מאַמע, זאָגט פרומע, האָט שוין אַן אַנדער בעקען, און דאַרף שוין נישט יענע בעקען...

— און וואָס האָסטו איר געזאָגט? — פרעגט בעקע.

— איך האָב איר אַ שפּיי געטאָן, און בין אַרויסגעלאָפן צו דיר. איך וועל שוין אויך זיין דאָ... אַלעמאָל זיין דאָ... איך וויל נישט שלאָפן מיט דער אַם און מיט דער נייער בעקען!... פּע, יענע שרייט און קוויטשעט...

— וווּ וועסטו דאָ שלאָפן? האָסט דאָך דאָ נישט קיין בעטעלע!

— אָט דאָ וועל איך שלאָפן! — ווייזט ער איר אויף דער קאַנאַפּע.

— און אַז דיין טאַטע וועט שרייען?

— וועל איך זיך באַהאַלטן! — ענטפערט מייטשיק.

* * *

דינעזאָן

פון דעם טאָג אָן האָט זיך אָנגעהייבן פאַר בעקען אַ מער באַוווסטזיניק לעבן. דאָס ניי-געבוירענע מיידעלע האָט איר אַזוי ווי אַלץ אויפגעקי ערט.

זי האָט שוין אָבער נישט געליטן.

זי איז געגאַנגען צו שרהלען, האָט געגעסן און געטרונקען ביי איר, האָט זי גערופן מאַמע, האָט זי עפטער געקושט, האָט זיך געשפּילט מיטן עופעלע, אָבער אין איר איז ביסלעכווייז אָפּגעשטאָרבן געוואָרן דער געדאַנק, אַז זי איז אַ קינד פון דעם הויז.

זי איז אָבער געווען גליקלעך מיט איר שטאַרקן געפיל צו מייטשיקן. עס האָט זי געצויגן צו אים, און אים האָט געצויגן צו איר.ביידע קינדער האָבן זיך אַזוי איינגעקלעבט אין אייגאַנדער און אַזוי געוואָקסן, אַז די היימישע מענטשן, קוקנדיק אויף זיי, האָבן זיך איבערגעשעפּטשעט:

— יאָ, דאָס וואַקסן חתן-כלה... מען מעג כאָטש איצט שרייבן תנאים... זיי וועלן נישט קענען לעבן איינער אָן דעם אַנדערן.

און די היימישע מענטשן האָבן מיט הנאה געשמייכלט.